

Bijlage samenvatting

Hoofdstuk 1

In de vroege ochtend van zaterdag 11 juni 1977 is een einde gemaakt aan twee samenhangende, door Molukse jongeren uitgevoerde gijzelingsacties. Deze hadden plaats in een lagere school in Bovensmilde en in een trein die tot staan was gebracht tussen Assen en Groningen in de buurt van De Punt. De gijzelingen hadden op het moment van beëindiging bijna drie weken geduurd. De beëindiging had plaats door een gewapenderhand uitgevoerde actie onder justitiële verantwoordelijkheid. Bij het optreden in de school zijn de vier gegijzelden bevrijd en de vier gijzelnemers aangehouden. De actie in de trein heeft het leven gekost aan zes gijzelnemers en twee gegijzelden. De overige 49 gegijzelden werden bevrijd. Drie gijzelnemers werden aangehouden.

De vaste Kamercommissie voor Defensie heeft naar aanleiding van berichtgeving in de media over deze gebeurtenissen 32 vragen gesteld. Ter beantwoording daarvan hebben wij gezamenlijk opdracht gegeven tot een onderzoek waarin een samenhangend beeld wordt geschetst van de gebeurtenissen bij de beëindiging van beide gijzelingen en van de context waarin deze moeten worden geplaatst. Het verslag berust vooral op materiaal dat zich in de archieven van de bij de kaping betrokken overheidsdiensten bevindt. Waar relevant zijn indertijd aangemaakte stukken en inlichtingen van andere partijen dan overheidsdiensten bij het onderzoek betrokken, zoals publicaties in de media of stukken in private archieven.

Hoofdstuk 2

Om de onvrede in de Molukse gemeenschap in Nederland medio jaren zeventig en de standpunten van politiek Den Haag inzake de gijzelingen in mei-juni 1977 te duiden, zijn de achtergronden van de toenmalige situatie van belang. Dat betreft allereerst de verhouding tussen de Molukkers en de Nederlandse overheid en samenleving in het tijdsbestek 1951 – 1977. In de tweede helft van de jaren zestig van de vorige eeuw wordt de radicalisering van een deel van de tweede generatie Molukkers zichtbaar in de toepassing van terroristisch geweld zoals de bezetting van de Indonesische residentie in Wassenaar (1970) en de gijzelingen in Wijster en Amsterdam (1975). Deze incidenten passen in het beeld van het opkomend internationaal terrorisme in West-Europa (Nederland inclusief) na 1970.

Twee maanden voor de gijzelingen bij Bovensmilde en De Punt, op 22 maart 1977, viel het kabinet-Den Uyl. De verkiezingen waren gepland voor 25 mei 1977, twee dagen na het begin van de gijzelingen. Het kabinet besloot de verkiezingen niet uit te stellen.

Hoofdstuk 3

Het antiterrorismebeleid kreeg in de loop van de jaren '70 gestalte in een aantal documenten (circulaires, richtlijnen en instructies) van de betrokken departementen (Binnenlandse Zaken, Justitie en Defensie). Deze documenten bevatten 'hoofdregels' ter beantwoording van de vraag hoe om te gaan met kapingen en gijzelingen. Het kabinet beschouwde de bestrijding van terreuracties als een vorm van misdaadbestrijding en dus als een politietaak. Aangezien het in geval van gijzelingen ging om voltooide en nog voortdurende misdrijven, trad de minister van Justitie op als de primair verantwoordelijke politieke autoriteit. De bepalende gezagslijn werd dan ook gevormd door de minister van Justitie en het Openbaar Ministerie.

Om in operationele zin het hoofd te kunnen bieden aan gijzelingen, richtte het kabinet na 1972 een aantal bijzondere bijstandseenheden (BBE-en) op. Deze eenheden bestonden uit politieagenten én militairen en konden in bijzondere gevallen specialistische taken verrichten. De taak om een kaping of gijzeling het hoofd te bieden, lag bij de politie. Deze kon bijstand verkrijgen van andere (specialistische) onderdelen van de politie (zoals de BBE-RP, de Bijzondere Bijstandseenheid Rijkspolitie) of van de krijgsmacht (zoals de BBE-M, de Bijzondere Bijstandseenheid Mariniers en de BBE-K, de Bijzondere Bijstandseenheid Krijgsmacht). Voor het gebruik van vuurwapens, ook door de ingezette BBE-M en BBE-K, golden de bepalingen uit de geldende geweldsinstructie voor de politie.

Hoofdstuk 4

Direct na aanvang van de gijzelingen in de ochtend van 23 mei 1977 namen politie en justitie de nodige maatregelen. Bij het ministerie van Justitie in Den Haag werd een crisiscentrum ingericht en in Assen een beleidscentrum. Voor de treinkaping bij De Punt werd de Leider Plaats Delict (LPD) gesitueerd nabij de trein, in landgoed 'De Poll' te Glimmen. Voor de school werd de LPD gesitueerd in de LTS te Bovensmilde. Er werd voorzien in bijstand van de BBE-en. De ministerraad machtigde op 24 mei 1977 de meest betrokken bewindslieden (het zogenaamde comité van ministers of ministersberaad) om naar bevind van zaken te handelen.

Het kabinet koos in eerste instantie, met het oog op het vermijden van geweld, voor overreding als middel om de gijzelingen te beëindigen. De tactiek van het kabinet berustte op het 'murw' maken van de gijzelnemers. Op 27 mei werden alle schoolkinderen en één onderwijzer vrijgelaten, waarbij een besmettelijke ziekte onder de kinderen en een min of meer geclausuleerde toezegging van een vrije aftocht voor de gijzelnemers een rol hebben gespeeld. Op 31 mei vroegen de gijzelnemers om bemiddeling en op 3 juni werd overeenstemming bereikt over twee contactpersonen. Op 4 juni 1977 brachten de contactpersonen een eerste bezoek aan de trein en op 9 juni 1977 een tweede bezoek. Deze bezoeken leidden niet tot wijziging in de houding van de gijzelnemers. Op 6 juni werd de gijzelnemers definitief duidelijk gemaakt dat een vrije aftocht niet meer in overweging was. De gijzelnemers leken er geen moeite mee te hebben hun actie nog lang voort te zetten. Het kabinet maakte zich zorgen over de geestelijke en lichamelijke gezondheidstoestand van de gegijzelden. Alternatieven om de gijzelingen op een minder gewelddadige wijze te beëindigen, werden niet doeltreffend en onbruikbaar bevonden.

Gedurende het verloop van de gijzeling kwam er uit observaties via af luisterapparatuur en uit verklaringen van vrijgelaten gegijzelden steeds meer informatie beschikbaar over de situatie in de trein. Het werd duidelijk dat de trein te verdelen was in gedeelten waar zich gegijzelden en waar zich gijzelnemers ophielden. Deze verdeling vormde de basis van het uiteindelijke plan om de gijzeling te beëindigen. Door een intensieve beschieting van precisieschutters op de compartimenten van de trein waarin zich gijzelnemers zouden bevinden, zouden de gijzelnemers in ieder geval worden verhinderd naar de gegijzelden toe te gaan. Deze beschieting zou bovendien de mariniers dekking bieden om de trein door het open landschap te kunnen naderen en binnendringen. Tijdens de beschieting zouden er – voor een schrikeffect – schijnaanvallen plaatsvinden door het laag overvliegen met straaljagers over de trein.

Op 8 juni 1977 werd het uiteindelijke plan met daarin ook expliciete aanwijzingen over geweldgebruik door precisieschutters en mariniers tot in detail besproken en technisch goedgekeurd door het beleidscentrum. Hieronder waren ook begrepen de instructies aan de mariniers dat niet op gijzelnemers mocht worden gevuurd indien deze zich duidelijk waarneembaar zouden overgeven. Op 9 juni 1977 volgde een uitvoerige bespreking van het plan met de betrokken bewindspersonen. De consequentie dat waarschijnlijk alle gijzelnemers zouden worden gedood, werd geaccepteerd.

Op 10 juni 1977 's avonds kreeg de procureur-generaal van het ministersberaad het groene licht de actie uit te voeren indien zich geen relevante wijzigingen in de situatie in de trein zouden voordoen. Uit doorlopende observaties werd geconcludeerd dat er geen afwijkingen te zien of te horen waren van de locaties van de gijzelnemers en gegijzelden.

Op 11 juni 1977 om 04.00 uur gaf de procureur-generaal opdracht de actie uit te voeren. Nadat alle precisieschutters om 04.48 uur hadden gemeld gereed te zijn tot vuren, werd nog eenmaal geverifieerd of de situatie in de trein ongewijzigd was. Dit werd bevestigd om 04.50 uur. Om 04.54 uur openden de precisieschutters met FAL-geweren en MAG-mitrailleurs het vuur op de trein. Van 04.55 uur tot 04.58 uur vlogen zes straaljagers elk drie keer zeer laag over de trein. Tijdens deze schijnaanvallen simuleerde een kikvorsteam inslagen van vliegtuigbommen door explosieven naast de trein tot ontploffing te brengen. Onder dekking van het precisievuur en de schijnaanvallen naderden vijf mariniersgroepen achter elkaar aanlopend de trein vanuit noordelijke richting via het talud van het spoor. Nadat het vuren door de precisieschutters was gestopt, drongen om 05.02

uur de mariniers via vijf portalen de trein binnen. Het optreden van de mariniers in de trein werd bemoeilijkt door de smalle gangen, de verduisterde ramen en de scheve stand van de trein.

Van drie gijzelnemers (Matheus Tuny, Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil en Domingoes Rumamory) is het meest waarschijnlijk dat zij dodelijk zijn getroffen door het vuur van de precisieschutters. Van één gijzelnemer (Hansina Francina Uktolseja) staat vast dat zij dodelijk werd getroffen door het vuur van de mariniers in de trein. Een andere gijzelnemer (Max Johny Papilaya) werd dodelijk getroffen door een projectiel dat kan zijn afgevuurd door zowel de precisieschutters, als de mariniers buiten de trein, als de mariniers in de trein al dan niet van dichtbij. Meest waarschijnlijk is dat hij dodelijk werd getroffen door het vuur van de mariniers van binnen of van buiten de trein. Van één gijzelnemer (George Alexander Matulesy) kon niet worden vastgesteld of hij dodelijk getroffen werd door het vuur van de precisieschutters of door het vuur van de mariniers in de trein. Twee gijzelnemers (Junus Ririmasse en Andreas Abraham Luhulima) gaven zich over en één gijzelnemer (Marcus Rudie Lumalessil) werd na een schotenwisseling overmeesterd. Zij werden afgevoerd. Bij de actie kwamen twee gegijzelden om het leven: Ans Monsjou werd gedood door het vuur van de precisieschutters (omdat zij zich op het moment van de beschieting op een andere plaats bevond dan verwacht) en Rien van Baarsel door het vuur van de mariniers tijdens de schotenwisseling tussen de mariniers en een gijzelnemer (Marcus Rudie Lumalessil). De hele actie van de mariniers in de trein heeft zich in een zeer kort tijdsbestek (drie minuten) afgespeeld.

Voor de gijzelnemers die zijn gedood door het vuur van de precisieschutters geldt dat het aldus toegepaste geweld rechtsreeks voortvloeit uit de door het bevoegd gezag aan de precisieschutters verstrekte opdracht op de aangewezen posities in de trein te schieten. Voor de overige omgekomen gijzelnemers zijn geen aanwijzingen aangetroffen dat zij zich duidelijk waarneembaar hebben overgegeven. Daarvan uitgaande en gelet op het doel van de beschieting door de precisieschutters, de aan de mariniersgroepen beschikbaar gestelde bewapening, de condities voor het gebruik daarvan en de verstrekte munitie, valt het toegepaste geweld binnen de daaraan gestelde grenzen. Het toegepaste geweld was zowel door de betrokken bewindspersonen als door het bevoegd gezag voorzien en aanvaard.

Hoofdstuk 5

De Rijkspolitie district Drenthe heeft gegijzelden gehoord en technisch onderzoek gedaan in en rond de trein en de school. Ook werden, om een beeld te krijgen van hetgeen zich tijdens de actie in de trein had afgespeeld, mariniers als getuige gehoord. Anders dan thans was het in 1977 niet gebruikelijk om onderzoek te doen door de Rijksrecherche in geval van toepassing van dodelijk geweld door of onder gezag van de politie. Dergelijk onderzoek heeft bij het ontbreken van andere aanleidingen daartoe dan ook niet plaatsgehad.

Bij de ouders van de omgekomen gijzelnemers waren vragen gerezen over hun overlijden. Op het verzoek van de nabestaanden om inzage in de autopsierapporten werd afwijzend beslist. Uiteindelijk bleek een voor alle partijen acceptabele oplossing dat de autopsierapporten werden toegelicht aan een door de familie aangezochte Molukse arts.

De rechtbank te Assen behandelde de strafzaken tegen de gijzelnemers begin september 1977. Alle gijzelnemers werden bestraft met een gevangenisstraf. De straffen varieerden van één jaar voor M.J. Patty (als medeplichtige) tot negen jaar voor de gijzelnemers.

Bij de beëindiging van de gijzelingen waren vele ambtelijke en niet-ambtelijke organisaties betrokken. In veel daarvan is op enigerlei wijze teruggekeken naar de manier waarop deze hun taken hebben uitgevoerd en hoe daaruit lering kon worden getrokken. Aan de effecten van het optreden op degenen die met de uitvoering waren belast, is weinig (systematisch) aandacht besteed.

Hoofdstuk 6

Het kabinet heeft vooral bij brief van 21 juni 1977 en tijdens een debat in de Tweede Kamer op 23 juni 1977 verantwoording afgelegd over het tijdens de gijzelingen gevoerde beleid. Op basis van het archiefonderzoek kan – buiten een brief die minister Van Agt op de dag van het debat stuurde aan de commissie van overleg Zuid-Molukkers/Nederlanders – niet worden vastgesteld welke documenten minister Van Agt heeft betrokken bij de voorbereiding op het debat. De heer Van Agt herinnert zich dat hij zich in ieder geval ook baseerde op mededelingen van bevelvoerenden die bij de beëindiging van de gijzeling op 11 juni rechtstreeks waren betrokken. In de brief en het debat deed het kabinet verslag van de gebeurtenissen per dag gedurende de gijzelingen en werd de beslissing om met geweld een einde te maken aan de gijzelingen toegelicht. Operationele informatie en informatie over het verloop van de beëindiging van de gijzelingen werden in het verslag niet gegeven.

Tijdens het debat ging minister Van Agt desgevraagd wel in op enkele operationele aspecten. Een vergelijkende analyse van diens mededelingen tijdens het debat en de bevindingen van dit archiefonderzoek wijst het volgende uit.

De mededeling van minister Van Agt over het doel van de beschieting, namelijk dat dit niet was de gijzelnemers te doden, maar dat bekend was dat het risico bestond dat de dood enkelen hunner het gevolg zou zijn, komt overeen met de uitkomsten van het archiefonderzoek. Dat geldt ook voor zijn mededeling dat tijdens een vuurgevecht in de trein, in de coupé waar zich de vrouwelijke gegijzelden bevonden, onder de gijzelnemers geen doden zijn gevallen.

Met betrekking tot de mededeling dat ten minste vier gijzelnemers bij de beschieting van buitenaf de dood hadden gevonden en dat van één gijzelnemer nog niet kon worden vastgesteld of hij door vuur van buiten of van binnen de trein was omgekomen, kan op basis van dit archiefonderzoek geen volledige duidelijkheid worden verschaft. Dit onderzoek wijst uit dat niet tenminste vier of mogelijk vijf, maar tenminste drie en mogelijk vier of vijf gijzelnemers door de beschieting van buitenaf het leven hebben gelaten.

De mededeling van minister Van Agt dat de mariniers in de trein geen schot hebben gelost op een gijzelnemer die zich niet door middel van een vuurwapen verzette, komt niet overeen met de bevindingen van het archiefonderzoek. Uit dit onderzoek blijkt dat de mariniers in de trein (de posities van) vijf gijzelnemers hebben beschoten. Dit betreft één gijzelnemer die zich met een vuurwapen verzette (het vuurgevecht in de coupé waar zich de vrouwelijke gegijzelden bevonden). Ten aanzien van de drie gijzelnemers in de kop van de trein, zijn er - hoewel er in hun buurt wel wapens zijn aangetroffen - geen aanwijzingen dat zij zich met een van deze wapens hebben verzet. Uit het archiefonderzoek blijkt tenslotte, dat de vrouwelijke gijzelnemer niet op de mariniers kan hebben gevuurd omdat er naderhand in haar omgeving geen wapens zijn aangetroffen.

De mededeling dat het niet juist is dat een enkele, laat staan alle, gedode gijzelnemers door een regen van kogels is getroffen, kan op basis van het archiefonderzoek noch worden bevestigd noch weerlegd. Over een interne nota van het ministerie van Justitie van 1 maart 1978 is in 2013 ten onrechte in de media bericht dat die nota zou vermelden door hoeveel kogels de gijzelnemers getroffen zijn. De nota heeft geen betrekking op het aantal kogels maar op het aantal uitwendige verwondingen. Daaruit is niet af te leiden door hoeveel kogels iemand is getroffen. Het antwoord op de vraag of een of meer gijzelnemers door een kogelregen is getroffen is dan ook niet te geven.

In 1987 heeft oud-minister-president Den Uyl op persoonlijke titel deelgenomen aan een praatprogramma, waarin hij, sprekende over de beëindiging van de gijzeling, het woord "executie" gebruikte. Daarmee bracht hij zijn persoonlijke emoties onder woorden. Het toenmalige kabinet heeft de term "executie" niet gebruikt. Het archiefonderzoek geeft ook geen aanleiding tot het gebruik van die term.

De toedracht van het overlijden van de gegijzelden Monsjou en Van Baarsel is in de politieke verantwoording niet aan de orde geweest. Eind juli 1977 heeft het ministerie van Justitie aan de

media gemeld dat Monsjou is omgekomen door vuur van buiten de trein. In de periode van het proces tegen de Molukse gijzelnemers in september 1977 berichtten de media dat zowel gegijzelde Monsjou als gegijzelde Van Baarsel niet door de gijzelnemers was gedood.

Hoofdstuk 7

Ten slotte komt de vraag aan de orde of de gewelddadige beëindiging van de gijzelingen gerechtvaardigd was en of het kabinet de Tweede Kamer voldoende heeft geïnformeerd over de details van de uitgevoerde actie. Voor de beoordeling of het overheidsoptreden gerechtvaardigd was moet een veelheid van zaken tegen elkaar worden afgewogen. Het is ondoenlijk om 37 jaar na dato deze afweging opnieuw te maken. Het archiefonderzoek heeft echter geen relevante feiten aan het licht gebracht die niet toen al bij het bevoegd gezag en de politieke ambtsdragers bekend waren en door hen zijn meegewogen.

Het kabinet heeft ervoor gekozen om in 1977 en in de jaren daarna, waaronder bij de beantwoording van schriftelijke vragen in 1983, geen informatie te verstrekken over de operationele aspecten van de operatie ter beëindiging van de gijzelingen. Nu, ruim 37 jaar na de gijzelingen, valt de weging van aan de ene kant de noodzaak om zaken van tactiek en methodiek geheim te houden en aan de andere kant de publieke en politieke behoefte aan openbaarheid anders uit. In het verslag van dit archiefonderzoek gaat het kabinet voor het eerst uitgebreid in op de operationele aspecten. Dat wil niet zeggen dat alles wat hierover wordt gemeld nieuw is. Veel was al bekend door wat gegijzelden, gijzelnemers en functionarissen in diverse publicaties hebben laten vastleggen. Het kabinet meent thans een zo getrouw mogelijk beeld te hebben geschetst van het verloop van de gijzeling en de beëindiging daarvan en van de rol die de betrokken autoriteiten daarin hebben gespeeld.

Beëindiging van de gijzeling bij De Punt in 1977

Verslag van een archiefonderzoek

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding.....	9
1.1 Het einde van een (tweeledige) gijzelingsactie	9
1.2 Aanleiding tot dit onderzoek	11
1.3 Het onderzoek.....	12
1.4 Leeswijzer.....	14
Hoofdstuk 2 Schets achtergronden	16
Inleiding.....	16
2.1 De Molukkers in Nederland	16
2.2 Nederland en de opkomst van internationale terreur; aanslagen, kapingen en gijzelingen	29
2.3 De politieke situatie in Nederland, voorjaar 1977	33
Hoofdstuk 3 Kaders en organisatie	35
Inleiding.....	35
3.1 Gezag en besluitvorming.....	36
3.1.1 Bestrijding terreuracties als onderdeel van misdaadbestrijding	36
3.1.2 Maatregelen in het kader van de openbare orde.....	37
3.2 Organisatiestructuur bij gijzelingen	37
3.2.1 Primaire verantwoordelijkheid: crisiscentrum	39
3.2.2 Bevoegd gezag: beleidscentrum of stafcentrum	40
3.2.3 Feitelijke bevelvoering: Leider Plaats Delict	41
3.3 Eenheden en handelingsperspectief.....	42
3.3.1 Operationele eenheden	42
3.3.2 Doel van het optreden	47
3.3.3 Geweldsinstructie	48
Hoofdstuk 4 De beëindiging van de gijzeling in de trein	50
Inleiding.....	50
4.1 De beslissing om de gijzeling te beëindigen	51
4.1.1 Crisiscentrum en beleidscentrum	51
4.1.2 Gebeurtenissen relevant voor de besluitvorming	53
4.2 Het initiatiefplan ten behoeve van de beëindiging van de gijzeling	63
4.2.1 Relatie met andere plannen	64
4.2.2 Totstandkoming initiatiefplan trein	66

4.2.3 Goedkeuring initiatiefplan door beleidscentrum/crisiscentrum	81
4.2.4 De laatste voorbereidingen	82
4.3 De feitelijke beëindiging van de gijzeling.....	84
4.3.1 Gebeurtenissen 04.54 – 05.02 uur.....	84
4.3.2 Gebeurtenissen 05.02 – 05.05 uur.....	89
4.3.3 Ten slotte	95
4.4 De doodsoorzaak van omgekomen gegijzelden en gijzelnemers	96
4.4.1 Ans Monsjou	96
4.4.2 Rien van Baarsel.....	97
4.4.3 Hansina Francina Uktolseja.....	97
4.4.4 Matheus Tuny	98
4.4.5 Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil.....	99
4.4.6 George Alexander Matulesy	100
4.4.7 Domingoes Rumamory.....	101
4.4.8 Max Johny Papilaya.....	102
4.4.9 Geweldgebruik en daaraan gestelde grenzen	103
Hoofdstuk 5 Onderzoek en informatieverstrekking na afloop	106
Inleiding.....	106
5.1 Nazorg voor gegijzelden (en familieleden) en (schade)vergoedingen	106
5.2 Nazorg voor de nabestaanden van de gijzelnemers.....	110
5.3 Strafrechtelijk - en ander onderzoek	113
5.3.1 Strafzaken gijzelnemers	113
5.3.2 Overig onderzoek.....	117
5.4 Debriefings, evaluaties en beleidsconclusies.....	119
5.5 Nazorg in de betrokken dienstonderdelen.....	124
Hoofdstuk 6 Politieke verantwoording	129
Inleiding.....	129
6.1 Momenten van politieke verantwoording.....	129
6.1.1 Tussen 11 en 23 juni 1977	129
6.1.2. Momenten van parlementaire aandacht na 23 juni 1977.....	132
6.2 Enkele bijzondere punten in de politieke verantwoording	134
6.2.1 Het antwoord van minister Van Agt in het Kamerdebat van 23 juni 1977.....	134
6.2.2 Het gebruik van het woord "executie" door oud-minister-president Den Uyl.....	138

6.2.3 De toedracht van het overlijden van de gegijzelden in de politieke verantwoording	139
6.2.4 De verantwoording in 1977 in relatie tot het latere onderzoek naar projectielen c.q. restanten (januari 1978)	140
6.2.5 Na de Kamerbehandeling in 1977 gepubliceerde onderzoeken, artikelen en overige media-aandacht	140
Hoofdstuk 7 Slotopmerkingen	142
Inleiding.....	142
7.1 De beoordeling van het overheidsoptreden.....	142
7.2 Wat er over de gijzeling bekend was en is.....	145
Bijlage 1 Kamervragen en verwijzing naar de antwoorden	147
Bijlage 2 Nadere verantwoording van het onderzoek	151
Bijlage 3 Geraadpleegde bronnen en archieven.....	156
Bijlage 4 Samenstelling Werkgroep	181
Bijlage 5 Plattegrond trein	182

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Het einde van een (tweeledige) gijzelingsactie

In de vroege ochtend van zaterdag 11 juni 1977 is een einde gemaakt aan twee samenhangende gijzelingsacties. Deze hadden plaats in een lagere school in Bovensmilde en in een trein die tot staan was gebracht tussen Assen en Groningen in de buurt van De Punt. De gijzelingen hadden op het moment van beëindiging bijna drie weken geduurd. De beëindiging had plaats door een gewapenderhand uitgevoerde actie onder justitiële verantwoordelijkheid. Gijzeling levert namelijk het misdrijf op van wederrechtelijke vrijheidsberoving van elke persoon die daarvan slachtoffer wordt.¹

Het kabinet heeft destijds in zijn brief van 21 juni 1977² per dag verslag gedaan van het verloop van de gijzelingsacties en het bestuurlijk en justitieel optreden dat hierop volgde. Daaraan is de navolgende compacte weergave ontleend. Deze is hier opgenomen om alvast een eerste overzicht van de gebeurtenissen te presenteren voordat wordt ingezoomd op deelaspecten. Dit overzicht maakt bovendien duidelijk wat er tot nu toe door het kabinet over deze gijzelingen is meegedeeld.³

Op 23 mei omstreeks 9.00 uur namen twee groepen jeugdige Molukkers in een samenhangende actie onder bedreiging met vuurwapens zowel leerkrachten en kinderen van een lagere school in Bovensmilde in gijzeling, als passagiers in een trein op weg van Assen naar Groningen. In de school werden bij aanvang 125 kinderen en 5 leerkrachten gegijzeld door 4 gijzelnemers. Twintig Molukse kinderen werden al snel vrij gelaten. In de trein, die met de noodrem tot staan was gebracht ter hoogte van De Punt, betrof het - nadat machinist en conducteur waren ontsnapt en omstreeks 40 reizigers hadden mogen vertrekken - nog 54 passagiers die werden vastgehouden door 9 gijzelnemers.

De bij de acties gestelde eisen betroffen de vrijlating van 21 in verband met eerdere acties gedetineerde Molukkers en een vrije aftocht per (bus naar een) vliegtuig naar het buitenland met medeneming van gegijzelden. Het kabinet zette allereerst in op vrijlating van de kinderen uit de school. Een proces van afweging en onderhandeling volgde. Op 26 mei (in de loop van de dag en de avond) zijn 8 kinderen vrijgelaten omdat zij ziekteverschijnselen vertoonden. De overige kinderen en een onderwijzer zijn in de vroege morgen van 27 mei (de vijfde dag van de gijzeling) vrijgelaten.

¹ Het feit was strafbaar gesteld in art. 282 Wetboek van Strafrecht; het betreft een zgn. voortdurend delict. Daaronder wordt verstaan het doen bestaan of voortbestaan van een verboden toestand.

² Tweede Kamer (TK) 1977, 14 610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977.

³ In het slothoofdstuk komt de door het kabinet over de gebeurtenissen verstrekte informatie nader aan de orde.

In de dagen daarop was er (aanvankelijk tamelijk moeizaam) contact met de gijzelnemers over de bestemming bij een eventuele aftocht. Het kabinet achtte duidelijkheid daarover wezenlijk en gaf aan dat anders een geheel nieuwe situatie zou ontstaan. Tussen 31 mei en 3 juni is met de gijzelnemers gesproken over personen die als onderhandelaar, bemiddelaar of contactpersoon zouden kunnen optreden. Uiteindelijk bleken mevrouw J. Soumokil-Taniwel en de heer dr. H. Tan⁴ die rol te kunnen vervullen. Zij hebben op 3 juni met de gijzelnemers in de trein afgesproken de volgende dag daarnaar toe te gaan. Op 4 juni – de gijzeling duurt dan bijna twee weken - heeft dat contact plaatsgehad. Het leidde niet tot een verandering in de situatie.

Op 5 juni werden twee vrouwelijke gegijzelde treinpassagiers vrijgelaten. Op 6 juni is in contact met de gijzelnemers in de trein gebleken dat dezen aan hun eisen vasthielden en dat het kabinet niet meer bereid was een vrije aftocht te overwegen. Op 7 juni sprak de minister van Justitie met mevrouw Soumokil en de heer Tan over de eisen die de gijzelnemers hadden gesteld. Hij maakte duidelijk dat het kabinet deze afwees en lichtte toe dat “na een gijzeling van zoveel mensen gedurende zo lange tijd het recht zijn loop behoorde te hebben.”⁵

Op 8 juni werd wederom een gegijzelde treinpassagier met gezondheidsklachten vrijgelaten. Daags daarop – 9 juni – spraken mevrouw Soumokil en de heer Tan bijna viereneenhalf uur met de gijzelnemers in de trein. Zij brachten toen het standpunt van het kabinet over, zoals hun dat op 7 juni door de minister van Justitie was meegedeeld. Dit bracht geen verandering in het standpunt van de gijzelnemers. Zij gaven als boodschap terug dat zij hun eisen handhaven: “Ons standpunt is nog steeds hetzelfde. Wij wijken daar niet van af: een vliegtuig of de dood”⁶. Op 10 juni werd door een vertegenwoordiger van het kabinet met de gijzelnemers in de trein contact gelegd in een poging hen tot andere gedachten te brengen. Dat is niet gelukt.

In de vroege ochtend van de 11^e juni – de gijzeling gaat dan de twintigste dag in – werd door het bevoegd gezag het bevel gegeven gewapenderhand in te grijpen teneinde tegelijkertijd de gegijzelden in de school in Bovensmilde en die in de trein in het veld bij De Punt te bevrijden.

4 Mw. J. Soumokil-Taniwel, weduwe van mr. dr. C.R.S. Soumokil, president van de Republiek Maluku Selatan (RMS, de Republiek der Zuid-Molukken; dr. H. Tan, huisarts en vooraanstaand lid van de Molukse gemeenschap.

⁵ TK 1977, 14 610, nr. 2, p. 11.

⁶ Ibidem.

Bij het optreden in de school zijn geen slachtoffers gevallen; de vier gegijzelden zijn bevrijd en de vier gijzelnemers aangehouden. Bij het optreden bij en in de trein ter beëindiging van de gijzeling, zijn acht dodelijke slachtoffers gevallen: twee gegijzelde passagiers en zes gijzelnemers. Zes gegijzelden, twee mariniers en een gijzelnemer raakten gewond. Drie gijzelnemers zijn aangehouden.

In de loop van de ochtend van 11 juni legden de minister-president en de minister van Justitie een verklaring af voor de media en op 14 juni volgde een regeringsverklaring in de Tweede Kamer. Op die dag vond ook de begrafenis plaats van de overleden gijzelnemers. Op 23 juni 1977 volgde in de Tweede Kamer het debat over de brief waarin het kabinet zijn beleid heeft uiteengezet. De Kamer besloot daarop de stukken voor kennisgeving aan te nemen.⁷

1.2 Aanleiding tot dit onderzoek⁸

Op 1 juni 2013 besteedde het *Dagblad van het Noorden* aandacht aan de treinkaping bij De Punt. Aanleiding hiervoor was een onderzoek naar de toedracht bij de beëindiging van de treinkaping, uitgevoerd door de onderzoeksjournalist Jan Beckers in samenwerking met Junus Ririmasse, één van de overlevende gijzelnemers van destijds.⁹ Daarin maken de auteurs op basis van interviews en archiefstukken, waaronder met name de autopsierapporten en -foto's die zij door een patholoog hebben laten beoordelen, een eigen reconstructie van de beëindiging van de treinkaping. Zij gaan met name in op de toedracht rond het overlijden van de zes gijzelnemers en de twee gegijzelden. Onder andere trekken zij de conclusie dat het toegepaste geweld "niets anders tot doel kan hebben gehad dan het doden van alle kapers."¹⁰

Het rapport van Beckers en Ririmasse is aanleiding voor de Vaste Kamercommissie voor Defensie om aan de ministers van Veiligheid en Justitie en van Defensie op 13 juni 2013 een reactie te vragen. Het antwoord hierop ontvangt de Tweede Kamer op 9 oktober 2013. De ministers verwijzen daarin naar de in juni 1977 door het kabinet aan de Tweede Kamer afgelegde verantwoording. Specifiek over het onderzoek van Beckers en Ririmasse melden zij dat daarin belangrijke aspecten zoals de tactische afwegingen bij de bevrijdingsactie onderbelicht blijven en dat er onvoldoende oog is voor de complexe, onoverzichtelijke situatie waarmee de mariniers in de trein

⁷ Handelingen Tweede Kamer (HTK) 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 235.

⁸ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 2.

⁹ Het onderzoeksrapport van Beckers en Ririmasse getiteld *Air Mata Kebenaram, Het drama van De Punt* (p. 1-24) is te vinden onder <http://nos.nl/artikel/516993-rms-wil-onderzoek-treinkaping.html>; <http://www.scribd.com/doc/144843131/Onderzoeksrapport-Treinkaping-De-Punt>; javapost.nl/2013/06/01/treinkapers-de-punt-geliquideerd/.

¹⁰ Zie onderzoeksrapport van Beckers en Ririmasse getiteld *Air Mata Kebenaram, Het drama van De Punt*, p. 21.

werden geconfronteerd. De in het onderzoeksrapport gepresenteerde gegevens bieden volgens de beide bewindslieden daarom onvoldoende basis voor de conclusie van de onderzoekers.¹¹

De reactie van 9 oktober 2013 is voor de Vaste Kamercommissie voor Defensie aanleiding om op 1 november 2013 een lijst met 32 specifieke vragen aan de ministers voor te leggen. Deze antwoordden op 20 december 2013 dat zij ten behoeve van een zo nauwkeurig en volledig mogelijke beantwoording van deze vragen nader archiefonderzoek zullen laten uitvoeren en dat waar nodig deskundigen, zoals militair historici en juristen, zullen worden geraadpleegd. Ook kondigden zij aan dat het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) zal worden gevraagd om de autopsierapporten van destijds te beoordelen.¹²

1.3 Het onderzoek

De brief van de minister van Veiligheid en Justitie, mede namens de minister van Defensie, van 20 december 2013 is gevolgd door een brief van 1 april 2014¹³, waarin werd meegedeeld dat een ambtelijke werkgroep is belast met de uitvoering van het onderzoek dat nodig was ter beantwoording van de vragen die de Vaste Commissie voor Defensie heeft gesteld. Om volledigheid en zorgvuldigheid van het onderzoek optimaal te waarborgen heeft de minister van Veiligheid en Justitie drie externe deskundigen verzocht daarop toe te zien. Aan de werkgroep is opgedragen de beantwoording van de gestelde vragen zodanig te verbreden dat een samenhangend beeld wordt geschetst van de gebeurtenissen bij de beëindiging van de gijzelingen in de trein en die in de school te Bovensmilde en van de context waarin deze moeten worden geplaatst.

Met het voorliggende rapport is aan deze opdracht uitvoering gegeven. De gestelde vragen betreffen vooral de rol die overheidsdiensten en -functionarissen hebben gespeeld. Het rapport is met name gebaseerd op een onderzoek van het materiaal dat zich in de archieven van alle bij de kaping betrokken overheidsdiensten bevindt. Waar relevant zijn indertijd aangemaakte stukken van andere partijen dan overheidsdiensten bij het onderzoek betrokken, zoals publicaties in de media of stukken in private archieven en informatie verkregen van indertijd betrokkenen.¹⁴

De gebeurtenissen waarop het onderzoek betrekking heeft, liggen inmiddels een kleine veertig jaar achter ons. Dat tijdsverloop maakt de betrouwbaarheid van

¹¹ TK 2013D40074.

¹² TK 2013-2014, 33750 VI, nr. 96.

¹³ TK 2013-2014, 33750 VI, nr. 117.

¹⁴ Zie voor nadere opmerkingen over de uitvoering van het onderzoek bijlage 2 en voor het overzicht van gebruikte bronnen bijlage 3.

materiaal dat door een beroep op het geheugen is verkregen kwetsbaar. Toch is van het begin af de mogelijkheid opgehouden personen te benaderen die rechtstreeks bij de gebeurtenissen waren betrokken, in het geval het beschikbare archiefmateriaal onvoldoende antwoord op de gestelde vragen zou opleveren. Daarvan is gebruik gemaakt bij de beschrijving van onderdelen van de uitvoering van de actie tot beëindiging van de gijzeling in de trein en bij de beschrijving van het debat waarin het kabinet aan de Kamer verantwoording aflegde.¹⁵ Bij het onderzoek is, zoals in de brief van 20 december 2013 aangekondigd, op onderdelen advies ingewonnen bij deskundigen van het NFI. Dit betreft de autopsierapporten die destijds zijn opgemaakt ter beantwoording van de vraag wat de doodsoorzaak was van de slachtoffers in de trein. Ook de bevindingen die destijds zijn vastgelegd met betrekking tot het gebruik van wapens en munitie in de trein en de daaraan te verbinden conclusies zijn door ballistisch deskundigen van het NFI beoordeeld.

Het onderzoek is gefaseerd uitgevoerd. De eerste fase was gericht op het verwerven van een overzicht van de archieven waarin materiaal kon worden vermoed dat voor de beoogde reconstructie van de gebeurtenissen relevant was te achten. Binnen die archieven is het potentieel relevante materiaal (naar schatting ruim 15.000 pagina's) vervolgens gezien op daadwerkelijke relevantie en met het oog op beschikbaarheid voor de werkgroep gedigitaliseerd. De archieven bevatten ook audiovisueel materiaal. Waar daarvan gebruik is gemaakt, wordt naar de archiefbron verwezen.¹⁶

In de tweede fase van het onderzoek is het aldus geselecteerde materiaal gesorteerd per besluitvormingscentrum (Den Haag, Assen en de "plaatsen delict") en op een aantal thema's geanalyseerd om te komen tot een weergave van de feiten zoals deze uit het materiaal zijn te reconstrueren.¹⁷ Die reconstructies strekken niet rechtstreeks tot beantwoording van de gestelde Kamervragen, maar geven een breder beeld van de verschillende gebeurtenissen die zich op de onderscheiden plaatsen in het desbetreffende tijdvak hebben afgespeeld. Deze werkwijze diende ertoe te voorkomen dat het bronmateriaal vanuit een te beperkt perspectief zou worden onderzocht, waardoor gegevens ten onrechte buiten beschouwing zouden blijven. Na afsluiting van deze fase is vastgesteld in hoeverre deze reconstructies vragen open laten en is het materiaal verzameld waarmee deze vragen alsnog konden worden beantwoord.

De derde fase was gericht op het opstellen van het eindrapport dat op basis van de reconstructies een omvattend overzicht van de beëindiging van de treinkaping geeft.

¹⁵ Het gebruik van deze bronnen is in de voetnoten verantwoord.

¹⁶ Een overzicht van gebruikte audiovisuele bronnen is opgenomen in bijlage 3.

¹⁷ Zie voor deze thema's nader bijlage 2.

In het eindrapport worden de feitelijke en normatieve vragen die door de Vaste Kamercommissie zijn gesteld beantwoord in de context waarbinnen de gebeurtenissen zich hebben afgespeeld.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport is verder als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 2 schetst een aantal wezenlijke elementen van de historische, maatschappelijke en politieke context die bij de gijzelingen en de reactie daarop in beschouwing moet worden genomen.

In hoofdstuk 3 wordt aangegeven welke (organisatie)regels bestonden wanneer sprake was van als terroristisch omschreven acties, welke diensten daarbij waren betrokken, hoe deze zich tot elkaar verhielden, hoe gezags- en besluitvormingslijnen liepen en welke richtlijnen voor het optreden van de betrokken diensten golden.

Hoofdstuk 4 bevat een gedetailleerde weergave van de totstandkoming van de beslissing tot beëindiging van de gijzelingen, van het plan dat voor de beëindiging van de gijzeling is opgesteld en beschrijft de daarbij gemaakte afwegingen, de gegevens die ter beschikking stonden en de kaders waarbinnen diende te worden opgetreden. Daarop volgt de eveneens gedetailleerd weergegeven reconstructie van de feitelijke uitvoering van de beëindiging van de gijzeling, in het bijzonder op de onderdelen die voor de beoordeling van de proportionaliteit van het toegepaste geweld relevant zijn. In aansluiting daarop volgt de reconstructie van de gebeurtenissen die de dood hebben veroorzaakt van de bij de beëindiging van de gijzeling gevallen slachtoffers. Het hoofdstuk sluit af met behandeling van de vraag of het geweldgebruik binnen de daaraan gestelde grenzen viel.

Hoofdstuk 5 betreft het onderzoek en de informatieverstrekking die van overheidswege na afloop van de gijzelingen heeft plaatsgehad. Daar wordt beschreven welke nazorg gegijzelden en nabestaanden ontvingen (met inbegrip van toegekende (schade)vergoedingen), hoe dat lag voor de gijzelnemers en hun nabestaanden (waarbij wordt ingegaan op de behandeling van de stoffelijke resten), hoe de strafzaken tegen de gijzelnemers zijn verlopen, welke evaluatiemomenten bij de betrokken eenheden hebben plaatsgehad, en hoe nazorg (inclusief de toekenning van blijken van waardering) gestalte heeft gekregen.

Hoofdstuk 6 schetst de politieke verantwoording die is afgelegd in 1977 en op enkele momenten nadien. Bijzondere aandacht heeft daar de vraag in hoeverre de destijds afgelegde verantwoording correspondeert met de reconstructie die thans op basis van het bronmateriaal wordt voorgelegd en in hoeverre op latere momenten aanleiding kon worden gevonden de Kamer nader in te lichten.

Hoofdstuk 7 bevat een reflectie op de vraag of de gewelddadige beëindiging van de gijzelingen gerechtvaardigd was en of het kabinet de Tweede Kamer voldoende heeft geïnformeerd.

In bijlage 5 is een plattegrond van de trein opgenomen.

Hoofdstuk 2 Schets achtergronden

Inleiding

Om de onvrede in de Molukse gemeenschap in Nederland medio jaren zeventig en de standpunten van politiek Den Haag inzake de gijzelingen in 1977 te kunnen duiden, volgt in dit hoofdstuk een uiteenzetting over de toenmalige situatie. Allereerst komt de verhouding tussen de Molukkers en de Nederlandse overheid en samenleving in het tijdsbestek 1951 – 1977 aan bod. Achtergronden als de rol van militairen van de Molukken bij de Nederlandse koloniale overheersing van Indonesië, de omstandigheden waaronder zij en hun families naar Nederland kwamen, hun latere sociaaleconomische situatie en de radicalisering van een deel van de tweede generatie Molukkers, passeren zo de revue. Daarna volgt een schets van het opkomende internationale terrorisme in West-Europa (Nederland inclusief) na 1970 en de opzet van antiterreureenheden. Tenslotte wordt kort de politieke situatie in Nederland in het voorjaar van 1977 geschetst..

2.1 De Molukkers in Nederland

Voorgeschiedenis

In de negentiende eeuw vestigde het Nederlandse gezag zich in alle uithoeken van de Indische archipel - dat gebeurde goedschiks of kwaadschiks. Het belangrijkste geweldsinstrument was het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL), waarvan het kader vooral bestond uit Europese (hoofdzakelijk Nederlandse) militairen en manschappen die veelal lokaal geworven waren. De Zuid Molukken (belangrijkste eilanden: Ambon en Seram) leverden relatief veel militairen: na 1900 zelfs oplopend tot 40%. Deze soldaten beschikten gelet op hun loyaliteit aan het Nederlandse gezag en hun overwegend christelijk geloof over een betrouwbare reputatie. Tijdens pacificatiecampagnes tegen opstandige elementen omstreeks 1900, gedurende de strijd tegen de Japanners in de Tweede Wereldoorlog en ook tijdens de dekolonisatie-oorlog (1945-1949) tegen de *Republik Indonesia*, door Soekarno op 17 augustus 1945 uitgeroepen, dienden deze militairen het Nederlands gezag trouw. De soevereiniteitsoverdracht in december 1949 betekende dat zij aan de ‘verkeerde kant van de geschiedenis’ waren terechtgekomen en door de regering-Soekarno werden gewantrouwd.¹⁸

¹⁸ J.A. de Moor, ‘Nederlandse militaire presentie in Oost-Indië (1815-1949). Met klewang en karabijn: militaire geschiedenis van Nederlands-Indië (1815-1949)’, in: J.R. Bruijn, C.B. Wels (red.), *Met man en macht. De militaire geschiedenis van Nederland 1550-2000* (Amsterdam 2003), p. 199-244, in het bijzonder p. 218-220.

Kort na de soevereiniteitsoverdracht ontstond op initiatief van de deelstaat *Republik Indonesia* met hoofdstad Jakarta, die in de Republiek Verenigde Staten van Indonesia de feitelijke hegemonie voerde, een krachtige beweging die streefde naar de vorming van een eenheidsstaat. Ook in het eind 1949 gekozen parlement van de deelstaat Oost-Indonesië, waarvan de Zuid-Molukken deel uitmaakten, kon dit politieke streven op steun rekenen. Op 22 april 1950 nam voornoemd parlement een motie aan ten gunste van de eenheidsstaat.¹⁹ Voorstanders van het federalisme op Ambon, onder leiding van de oud-vice-voorzitter van de senaat van de deelstaat Oost-Indonesië, ir. J.A. Manusama en mr. dr. Chr.R.S. Soumokil, oud-minister van Justitie van deze deelstaat, ondersteund door een deel van de bevolking alsook Molukse KNIL-eenheden, zetten de Zuid-Molukkenraad ertoe aan op 24 april 1950 de Republiek der Zuid-Molukken, *Republik Maluku Selatan* (RMS), te proclameren.²⁰ Hierna besloot de centrale regering in Jakarta de Molukken onder controle te brengen, en bezetten haar troepen in 1950-1951 de eilandengroep.²¹ De RMS-beweging begon van haar kant na 1950 een guerilla-strijd op het eiland Seram.²²

Verantwoordelijkheid voor de Molukse militairen en komst naar Nederland

De verantwoordelijkheid voor het KNIL lag vanaf februari 1945 bij het ministerie van Overzeese Gebiedsdelen (tegenwoordig het departement van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties). De soevereiniteitsoverdracht in 1949 leidde tot het besluit het KNIL per 26 juli 1950 op te heffen. Een vraagstuk voor de Nederlandse regering was wat er diende te gebeuren met de Molukse KNIL-militairen. De Koninklijke Marine (KM) - die in alle gebiedsdelen van het Nederlandse Koninkrijk actief was - kende overigens eveneens een (klein) aantal personeelsleden van Molukse komaf. Deze 'Marinemolukkers' bleven in dienst van de KM, zij het met een nieuwe standplaats in Nederland.²³ Voor de Molukse KNIL-militairen lag dat anders.

In de aanloop naar de soevereiniteitsoverdracht was tussen de Nederlandse regering en de Indonesische onderhandelaars een regeling overeengekomen voor de eind juli 1950 voorziene opheffing van het KNIL. De autochtone KNIL-militairen hadden de keuze tussen demobilisatie of overgang naar het federale Indonesische leger. Ten tijde van de proclamatie van de RMS in april 1950, wachtten nog 25.000 man van dit koloniale leger op hun bestemming. Ongeveer 21.000 van hen gingen in de navolgende maanden óf naar Nederland, óf namen dienst in de Indonesische

¹⁹ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De Problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p.9.

²⁰ H. Smeets en F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam/Utrecht 2006) p. 38-45.

²¹ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De Problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p.9.

²² Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p.53, p.108-111.

²³ Zie: H. Keppy, *De laatste inlandse schepelingen: Molukkers in dienst van de Koninklijke Marine, 1915-1965* (Amsterdam 1994).

strijdkrachten, óf demobiliseerden. Hierna bleven ruim vierduizend, veelal Molukse militairen over. De opstand op de Zuid-Molukse eilanden tegen de centrale regering maakte afvloeiing aldaar van deze militairen onmogelijk. Als tussenoplossing voor de positie van deze groep Molukkers, kregen zij op 26 juli 1950 tijdelijk de status van militairen van de Koninklijke Landmacht (KL). De Nederlandse regering stuurde vervolgens aan op hun demobilisatie elders in Indonesië. Hiertegen verzette zich een groep Molukse militairen, van wie in augustus 1950 een delegatie naar Nederland kwam om hun belangen te bepleiten. Zij vreesden dat zij na demobilisatie op Indonesisch territorium “lijfsgevaar” zouden lopen.²⁴

Twee gevoelige zaken wogen en wegen bij de uiteindelijke overtocht naar Nederland van de Molukse militairen en hun gezinnen – in totaal 12.500 personen – zwaar mee. Allereerst bleef het lang omstreken of de Molukse militairen vrijwillig vertrokken, dat wil zeggen uit vrije wil (lange tijd de positie van de Nederlandse regering) of op basis van een dienstbevel (het standpunt van de Molukse gemeenschap). Een tweede pijnpunt vormde hun ontslag uit de Nederlandse krijgsmacht.

Vrijwillig vertrek uit Indonesië?

In theorie stonden begin 1951 nog drie afvloeiingsmogelijkheden voor de Molukse militairen open: afvloeiing naar niet door de Indonesische regering gecontroleerde gebieden in de Zuid-Molukken zoals Seram; afvloeiing naar Nederlands Nieuw-Guinea; afvloeiing naar Nederland. De Ambonese ex-KNIL-militairen gaven zelf in grote meerderheid de voorkeur aan afvloeiing naar Seram en in tweede instantie naar Nieuw-Guinea. De Indonesische regering wilde aan de eerste mogelijkheid geen medewerking verlenen en uitte bezwaren tegen de tweede optie omdat zij de Nederlandse soevereiniteit over Nieuw-Guinea betwistte.²⁵ Politiek Den Haag, dat de verhouding met Jakarta niet verder op scherp wilde stellen, vreesde van zijn kant bovendien dat vanuit voornoemd gebiedsdeel nieuwe RMS-opstanden zouden worden ingegeven.²⁶ De optie de Molukse militairen die zich niet vrijwillig in Indonesië wilden laten demobiliseren naar Nederland over te brengen, kwam vervolgens meer in beeld nadat de Molukse delegatie met succes een kort geding aanspande tegen de Nederlandse staat om demobilisatie in door Indonesië beheerst gebied te voorkomen. Het kort geding en een arrest van het Hof in Den Haag van 22 januari 1951 liet de Nederlandse regering geen andere keus dan de Molukkers naar Europa over te brengen.²⁷

²⁴ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 10; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 56-57.

²⁵ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 96.

²⁶ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 63.

²⁷ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 96-97; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 63.

De Nederlandse regering stelde hierop de Molukse ex-KNIL-militairen voor de keuze tussen afvloeiing in Indonesië of tijdelijke “opzending” met hun gezinnen naar Nederland. Dit gebeurde op 2 februari 1951 bij een dienstschrijven van het Afwikkelingscommando van de Koninklijke Landmacht in Indonesië. De Molukkers weigerden vooralsnog te kiezen. De Nederlandse autoriteiten voerden de druk op.

De regering besloot bij een op 17 februari 1951 aan de Molukse voormannen in Nederland betekend deurwaardersexploit aan te zeggen, dat, indien de groep militairen bleef weigeren een keuze te maken, betrokkenen een dienstbevel zouden ontvangen om naar Nederland te gaan. Bij niet-opvolging van dit bevel volgde ontslag uit militaire dienst. In het laatste geval verviel de verantwoordelijkheid van de Nederlandse regering voor hun lot en dat van hun gezinnen. Op de dag voordat dit exploit werd betekend, gaven de in Nederland verblijvende voormannen van de Molukkers telegrafisch instructies aan hun volgelingen op Java om hun weigerachtige houding te laten varen en vrijwillig hun keuze op tijdelijke overbrenging naar Nederland te bepalen. Om het risico te vermijden dat zij van gedachten zouden veranderen, werd het exploit niettemin nodig en wenselijk geacht.²⁸

Lange tijd was de regeringsvisie dat de Molukkers vrijwillig kozen voor de overtocht naar Nederland, waarna de autoriteiten in Den Haag de overtocht van 12.500 individuen organiseerden.²⁹ De overkomst vond plaats vanaf 20 februari 1951 tot en met 25 mei 1951. Een op initiatief van de minister voor Grote Stedenbeleid en Integratie, R. van Boxtel, uitgevoerd onderzoek naar de geschiedenis van de Molukse gemeenschap in Nederland (Smeets en Steijlen: *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951- 2006*) komt in 2006 tot de conclusie dat op meerdere plaatsen Nederlandse gezagsdragers de Molukse militairen op locatie opdracht gaven sloop te gaan.³⁰

Demobilisatie

Een tweede gevoelig gegeven rondom de komst van de Molukkers naar Europa is het feit dat ‘op de loopplank’ in Nederland de militaire status van deze soldaten verviel. Zij werden uit de krijgsmacht ontslagen en - in meerderheid als stateloze burgers - in barakken en op afstand van de Nederlandse samenleving gehuisvest. Ze waren van het ene op het andere moment van hun status, hun uniform en hun inkomsten ontdaan.

²⁸ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 97-98. Zie ook: TK 1950-1951, 1900 (XIIIB), nr. 12.

²⁹ TK 1973-1974, 12839, nr. 3, p. 4.

³⁰ Smeets-Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 67-68.

Op 19 februari 1951, enige dagen nadat de voormannen van de Molukkers in Nederland hun verzet tegen overbrenging van hun volgelingen naar Nederland opgaven, besloot de ministerraad het tijdelijk dienstverband van de Molukse ex-KNIL-militairen bij de KL, zodra zij in Nederland waren aangekomen, te beëindigen. Tegen handhaving van dit dienstverband bij de KL pleitte namelijk dat aan Indonesië was toegezegd dat deze militairen niet meer operationeel zouden worden ingezet. Waarschijnlijk leefde bij de autoriteiten in Jakarta de vrees, dat deze militairen anders in Nieuw-Guinea zouden worden geleverd en in de toekomst tegen Indonesië waren in te zetten. Daarnaast waren Molukkers bij de soevereiniteitsoverdracht Indonesisch staatsburger geworden, waardoor zij als burgers en ingezetenen van Indonesië niet in aanmerking kwamen voor een overgang naar de KL. Ten gevolge van dit ontslagbesluit ging de verantwoordelijkheid voor het verblijf van de Ambonese ex-militairen na hun aankomst in Nederland over van het ministerie van Oorlog op het ministerie van Binnenlandse Zaken (de Dienst Maatschappelijke Zorg).³¹

De regering oordeelde nog in 1978 dat over de rechtmatigheid van het aan de Molukse militairen in Nederland aangezegde ontslag, geen twijfel bestond. Dit neemt niet weg dat er gereede twijfel bestaat of het sociaal-psychologisch verantwoord was, de door de gebeurtenissen in Indonesië toch al gedesoriënteerde Molukse militairen onmiddellijk na aankomst in een voor hen vreemde omgeving hun militaire status te ontnemen. Zij voelden zich zo op ruwe wijze door de Nederlandse overheid aan de kant geschoven. In een staat van totale afhankelijkheid gebracht, zonder de status waaraan zij tegenover hun omgeving hun zelfrespect ontleenden, richtten hun wrok en frustraties zich tegen het Nederlandse bestuur. Zoals de regering verklaarde: “Het mag voor zeer waarschijnlijk worden gehouden dat het ontslag de verbondenheid met de RMS sterk heeft aangewakkerd”.³²

Wat voor de betrokken groep ex-KNIL Molukkers evenzeer een punt van wrovel rondom hun ontslag vormde, was het feit dat in een overeenkomst tussen Nederland en Indonesië voorafgaand aan de soevereiniteitsoverdracht, wat betreft de indeling van staatsburgers in de Archipel, aan deze groep grotendeels de door hen niet erkende Indonesische nationaliteit was toegekend. Zij waren derhalve voor de financiële gevolgen van het hun verleende ontslag volledig afhankelijk van de staat Indonesië, waarmee zij zich in oorlog achtten. Voorbijgaand aan dit psychologische dilemma stelde de toenmalige regering zich op het standpunt dat er geen grond was

³¹ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 99; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 80.

³² TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 21.

een bijzondere voorziening ten aanzien van hun rechtspositie te treffen. Het was weliswaar een standpunt dat aansloot bij de in 1951 en de in de jaren daarna uitgesproken verwachting dat de Molukse ex-militairen spoedig naar Indonesië zouden terugkeren, maar het was tevens een stellingname die wel moest stuiten op groot onbegrip bij de groep.

Voor de Molukse ex-KNIL-militairen zou het ontslag uit de militaire dienst makkelijker aanvaardbaar zijn geweest, indien de Nederlandse regering de rechtspositionele gevolgen daarvan meteen voor haar rekening had genomen. Tegenover de Molukkers was de overigens juridisch correcte verwijzing naar Indonesië minder gelukkig. Deze kon door hen worden opgevat als een niet gerechtvaardigde discriminatie in vergelijking met Nederlands ex-KNIL-personeel. De totstandkoming in mei 1963 bij het ministerie van CRM van een niet terugwerkende pensioenvervangende uitkering van deze pensioengerechtigde Molukse ex-KNIL-militairen met ingang van 1 januari 1964, kwam in die zin dan ook te laat, zoals de regering in 1978 erkende.³³

Nederlands beleid inzake de Molukkers 1951-1977

Eind jaren vijftig - in een tijd dat de spanning met de *Republik Indonesia* over Nederlands Nieuw Guinea toenam - drong het besef aan Nederlandse kant door dat de terugkeer lang op zich kon laten wachten. Het regeringsbeleid werd erop gericht de Molukse gemeenschap meer voor zich zelf te laten zorgen. Helaas werden de officiële beleidsinspanningen in de praktijk aanvankelijk gefrustreerd door de leiding van het Rijksarbeidsbureau, die voor Molukkers de toegang tot de arbeidsmarkt probeerde te blokkeren.³⁴ Begin jaren zestig werden de inspanningen er wel op gericht de Molukse gemeenschap meer in de samenleving te integreren.

Sociale positie en werkgelegenheid

Bij hun komst naar Nederland in 1951 gingen zowel de Molukkers als de Nederlandse regering ervan uit, dat zij spoedig naar het land van herkomst zouden terugkeren. Molukkers dachten aan een terugkeer naar een toekomstige vrije Republiek der Zuid-Molukken, terwijl de Nederlandse regering slechts kon denken aan en spreken over een wederopnemen in de Indonesische samenleving.³⁵

Het feit dat de Indonesische regering zich nog lang bereid toonde aan een terugkeer medewerking te verlenen deed aan dit alles niets af. Tot medio 1957 beheerste de verwachting van een spoedige repatriëring het Nederlandse beleid ten aanzien van

³³ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 22, 63.

³⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 131-139.

³⁵ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 61.

de Molukkers. Deze opvatting had gedurende de eerste vijf of zes jaren van het verblijf van de Molukkers in Nederland tot gevolg dat er van een opbouwend op integratie gericht beleid geen sprake kon zijn. Het beleid was gericht op het behoud van de groepseenheid. Contacten met de Nederlandse samenleving werden niet aangemoedigd.³⁶ De organisatie van het beleid in een apart bestuursapparaat, het Commissariaat van Ambonezenzorg (CAZ), droeg ertoe bij dat de Molukkers van het 'gewone' Nederlandse bestuur en de omringende samenleving werden geïsoleerd. Een factor die dit isolement versterkte was het gegeven dat een behoorlijk geschoold middenkader van deze groep Molukkers dat van het functioneren van de Nederlandse samenleving op de hoogte was, ontbrak.³⁷

De instelling van de zogeheten commissie-Verwey-Jonker in september 1957 hield van de kant van de Nederlandse overheid de stilzwijgende aanvaarding in dat met een spoedige terugkeer van de Molukkers naar Indonesië niet meer te rekenen viel. De aanbevelingen die deze commissie in een in 1959 uitgebracht rapport deed, richtten zich op het scheppen van voorwaarden voor een meer actieve deelneming van de Molukkers aan de Nederlandse samenleving. Dit rapport was mede een leidraad voor het daarna gevoerde beleid. Al eerder, in mei 1956, was de collectieve verzorging van staatswege opgeheven. Voortaan moesten de Molukkers zelf in de kosten van het eigen levensonderhoud voorzien. Deze inschakeling van de Molukkers in het Nederlandse arbeidsproces, begunstigd door de eind 1957 begonnen economische groei, verliep aanvankelijk weliswaar voorspoedig, maar niet zonder strubbelingen. In overeenstemming met de regeling voor andere groepen gerepatrieerden, bepaalde de regering dat indien Molukse ex-KNIL-militairen werk vonden, zij 60% van het door hen verdiende loon moesten afstaan als bijdrage aan het door de overheid verstrekte levensonderhoud. Vele Molukkers weigerden evenwel aan deze regeling mee te werken.³⁸

Huisvesting

Als eerder opgemerkt gingen de Nederlandse regering en het grootste deel van het parlement er na de aankomst van de Molukkers in 1951 van uit dat hun verblijf in ons land van tijdelijke aard zou zijn en dat zij spoedig de wens te kennen zouden geven naar Indonesië terug te keren. De verwachting dat Nederland voor de Molukkers slechts een tussenstation vormde op weg naar hun uiteindelijke bestemming kwam (ook) in het aanvankelijk gevoerde huisvestingsbeleid tot uiting.

³⁶ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 61.

³⁷ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 13-14, p. 16 en p. 61.

³⁸ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 13, p. 61.

Deze was provisorisch van karakter, waarbij de Molukkers onderdak kregen in woonoorden met houten barakken.³⁹

Kort na het verschijnen van het rapport van de commissie Verwey-Jonker in 1959, waarin de regering diverse voorstellen voor de positieverbetering van de Molukkers kreeg voorgelegd, veranderde het voornoemde huisvestingsbeleid. In overeenstemming met de aanbevelingen volgde het besluit de Molukse woonoorden geleidelijk te ontruimen en tientallen kleine, aparte, woonwijken voor de Molukkers te bouwen.⁴⁰

Na een voorspoedig begin, verliep deze tussen 1960 en midden jaren zeventig doorgevoerde herhuisvesting in woonwijken niet zonder problemen. Voor vele Molukkers was de overgang van de betrekkelijke geborgenheid van een woonoord - voor de ouderen een vertrouwde voortzetting van het leven in de KNIL-kazernes - naar een permanente woonwijk, een mentaal moeilijk te nemen stap. Ze belichaamde het definitieve verlies van de militaire status én het wijkend perspectief van een spoedige terugkeer naar Indonesië. Soms kon eerst na langdurige onderhandelingen en niet zonder conflicten – te denken valt aan de ongeregeldeheden bij de ontruiming van gekraakte barakken in het woonoord te Vaassen – deze overgang worden bewerkstelligd.⁴¹

Openbare orde

Bij de Nederlandse autoriteiten bestond er aanvankelijk onduidelijkheid over de status van de groep Molukse ex-KNIL militairen met hun gezinnen (zijn zij Indonesiërs of vluchtelingen?) en daarmee over de mogelijkheden voor repressief optreden.⁴² Door de aanhang van rivaliserende Molukse belangenorganisaties zo veel mogelijk

³⁹ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 12.

⁴⁰ TK 1959-1960, 5700 (XIIA), nr. 10, p. 26-27; TK, 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 61. Het betrof ongeveer zestig wijken. Bron: Smeets en Steijlen, *In Nederland geleven*, p. 206.

⁴¹ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 14; Nationaal Archief (NA), Koninklijke Marechaussee (KMar), inv.nr. 161, verslag van operatie 'Kelken' 14-10-1976. Zie ook: Smeets en Steijlen, *In Nederland geleven*, p. 178-189, p. 252-253. Het betrof volgens voornoemd marechaussee-rapport fel verzet van enige Molukkers met o.a. vuurwapens wat de demolitie van de barakken vertraagde en uiteindelijk de sloop van deze bouwwerken door marechaussee- en rijkspolitiepatserwagens tot gevolg had. Zie ook TK 1976-1977, 14227, nr. 1, Verslag van een mondeling overleg over de gebeurtenissen in het Molukse woonoord Vaassen, 9-11-1976, p. 1-6, aldaar 3. In dit Tweede Kamer stuk verwijst de bewindsman van Binnenlandse Zaken naar "[...] enkele [Molukse] schutters in de omliggende huizen en wellicht ook één in het nabije liggende bos [...]. Deze schieten van tijd tot tijd." Zie verder ook: Handelingen Eerste Kamer (HEK), 1976-1977, 14100VI, hoofdstuk VI, nr. 40a, Vaststelling van hoofdstuk VI (Departement van Justitie) (met uitzondering van het onderdeel Politie) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1977, 31-1-1977, p. 1-10, aldaar 10. De minister van Justitie stelt hierbij inzake de gebeurtenissen in Vaassen dat "[...] tijdens de actie bleek dat vanuit verdedekte posities met vuurwapens op het aanwezige [politie- en marechaussee] personeel werd geschoten." Smeets en Steijlen spreken in tegenstelling tot voornoemde uitspraken enkel over "fanatieke lijfelijke weerstand" van Molukse zijde. Bron: Smeets en Steijlen, *In Nederland geleven*, p. 253.

⁴² F. Steijlen, *RMS van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* 2^e druk (Amsterdam 1996), p. 69, 95.

per woonoord te huisvesten en de Molukse kampraden (en een kleine Nederlandse staf) in te schakelen bij de voorbereiding en implementatie van beleid, faciliteerde het beleid daar een effectieve sociale controle. Dit beleid reduceerde weliswaar politieke twisten in de woonorden, maar bracht ook met zich mee dat voornoemde organisaties een vergaande controle over hun aanhang kregen.⁴³ De latere huisvesting in woonwijken bracht weinig verandering in deze situatie doordat de aanhangers van de diverse organisaties nu in aparte wijken onderdak vonden. Een verschil was wel dat in de wijken voortaan een Nederlandse staf ontbrak.⁴⁴

De Nederlandse regering streefde er gaandeweg naar dat justitieel optreden tegenover Molukse ingezetenen op dezelfde wijze en volgens dezelfde normen plaatsvond als tegenover niet-Molukse burgers. Dit beleidsvoornemen richtte zich erop dat politietoezicht in de Molukse woonorden en later in woonwijken doeltreffend werd uitgeoefend. Die woonwijken moesten voor een ieder vrij toegankelijk zijn. Niettemin bleef de praktijk vaak anders. De voortschrijdende politisering van de meerderheid van de Molukkers na 1966, kwam een jaar later (ook) tot uitdrukking in de oprichting van een Molukse ordedienst, het *Korps Pendjagaan Keamanan* (KPK), in 1969 gevolgd door een rivaliserende ordedienst van volgelingen van de heer I.J. Tamaela, de zogenaamde 'commando's'. In de woonwijken waar het Nederlandse gezag zich onvoldoende manifesteerde of, door personeelsgebrek, zich onvoldoende kon manifesteren, ondermijnden deze onderling rivaliserende ordediensten de officiële Nederlandse ordehandhaving.⁴⁵ De Molukse organisaties hadden daarbij door een gebrek aan eigen deskundigheid en onvoldoende contacten met deskundige Nederlandse instanties, geen antwoord op een vraagstuk als het sterk toenemende harddrugsgebruik onder Molukse jongeren.⁴⁶

Lange tijd was er sprake van onvoldoende besef bij de Nederlandse overheid van deze bedenkelijke ontwikkeling. Het gevolg was dat de handhaving van de openbare orde in de Molukse wijken het onderwerp van onderhandeling werd tussen het bevoegde Nederlandse gezag en vertegenwoordigers van de lokale Molukse gemeenschap. Daarbij kwam het omwille van de "lieve vrede" - het herstel van de situatie rechtens zou mogelijk tot conflicten aanleiding geven - wel eens tot "minder verantwoorde concessies" (het in de praktijk door de Molukkers zelf laten handhaven van de orde) van de autoriteiten.⁴⁷

⁴³ Steijlen, *RMS*, p. 96.

⁴⁴ Steijlen, *RMS*, p. 100.

⁴⁵ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 18, p. 61, p. 66.

⁴⁶ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 28, p. 65. Zie ook: Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 298.

⁴⁷ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 18.

Op 20 juni 1977 kwam het tot een rondschrijven van de regering aan de procureurs-generaal en de Commissarissen der Koningin, waarin richtlijnen voor het optreden tegen de ordediensten waren vervat. Ingevolge die richtlijnen diende er een eind te komen aan het daadwerkelijk optreden van de ordediensten binnen de Molukse woongemeenschappen. Ook daarbuiten mochten zij niet meer als weerkorps optreden. Geüniformeerd vertoon in groepsverband en het optreden in burger ter beveiliging van personen (lijfwachters) of goederen waren zodoende niet langer toegestaan. Hetzelfde gold voor het houden van (para)militaire oefeningen, waaronder mede werd verstaan het in groepsverband oefenen in het gebruik van geweld.⁴⁸

Houding tegenover de Molukse politieke aspiraties

RMS van rebellie in de Archipel tot ideaal in Nederland

De Nederlandse regering en de regeringsfracties veroordeelden de RMS-proclamatie, hoewel zij bezwaar hadden tegen de opheffing van de deelstaten. Politiek Den Haag wilde evenwel de relatie met de Indonesische regering niet op het spel zetten en was er voorstander van om bij die regering het zelfbeschikkingsrecht te bepleiten.⁴⁹

Ook in de jaren zestig en zeventig oordeelden achtereenvolgende kabinetten in Den Haag dat de gebeurtenissen rond de komst van de Molukkers naar ons land geen aanknopingspunten boden voor de opvatting dat Nederland het Zuid-Molukse politieke streven naar onafhankelijkheid als rechtmatig diende te erkennen. Zij kon en mocht, om juridische en historische redenen, zowel in de internationale als in de nationale sfeer, het staatkundig streven naar een onafhankelijke of in vergaande mate autonome Republiek der Zuid-Molukken niet steunen.⁵⁰ Grote groepen Molukkers bleven evenwel het verblijf in Nederland als van tijdelijke aard zien. Zij zagen hun toekomst gelegen in een vrije Republiek der Zuid-Molukken. Aan de gebeurtenissen rond hun komst naar Nederland (ontslag uit militaire dienst, achterblijven van pensioen- en andere financiële verplichtingen en het hiermee miskennen van hun militaire verdiensten voor Nederlandse belangen in het vroegere Nederlands-Indië) meenden deze Molukkers bovendien de aanspraak te ontlenen dat de Nederlandse overheid hun politieke aspiraties diende te erkennen.⁵¹

⁴⁸ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 18-19.

⁴⁹ TK 1949-1950, 1654 (XIIIA en XIIIB), nr. 10, p. 4; TK 1949-1950, 1654 (XIIIA en XIIIB), nr. 12, p. 22.

⁵⁰ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 63. In dit licht maakte de verklaring van koningin Juliana in een rede bij de onafhankelijkheid van Suriname op 25 november 1975, dat "Ieder volk recht [heeft] op onafhankelijkheid", in Nederland aan Molukse zijde de nodige negatieve emoties los omdat dit in de ogen van velen van hen kennelijk niet gold voor de Molukken. Bron: Bootsma, *Molukse acties*, p. 82.

⁵¹ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 60.

Tweede generatie en radicalisering

De belangrijkste factor bij de escalatie van het Molukse nationalisme betrof de ontwikkelingen op de Molukse eilanden inzake de RMS. In Indonesië trok in het najaar van 1965 de pro-Westerse, door de Verenigde Staten gesteunde generaal Soeharto de macht naar zich toe en verdween president Soekarno al snel van het politieke toneel.⁵² Onder diverse kopstukken van de RMS-guerilla's die in 1963-1964 in de archipel werden gearresteerd, bevond zich de eerder gememoreerde heer Soumokil, president van de RMS. Nadat de laatste eind april 1964 ter dood was veroordeeld executeerden de Indonesische autoriteiten hem bijna twee jaar later op 12 april 1966. Opmerkingen van Nederlandse zijde tegenover Indonesië welke impact de behandeling van Soumokil op de Molukkers in Nederland kon hebben, hadden niet mogen baten. De terechtstelling was beladen omdat Soumokil hét symbool van de hoop op een onafhankelijke Molukse republiek belichaamde.⁵³

De Nederlandse regering merkte later over de executie op dat deze “begrijpelijk, bij de in ons land verblijvende Molukkers grote emoties losmaakte”.⁵⁴ Dit laatste bleek al in juli 1966, toen op de dag van aankomst van de weduwe Soumokil op luchthaven Schiphol, Molukse jongeren brand stichtten in de Indonesische ambassade in Den Haag. Op 27 december van hetzelfde jaar, de datum van de soevereiniteitsoverdracht, deden Molukse jongeren een poging deze ambassade te bestormen.⁵⁵

Wat betreft de politieke organisatie van de Molukkers in Nederland had de executie van Soumokil ook consequenties. Manusama kondigde in Nederland tijdens een congres in juni 1966 aan dat hij onder zijn leiding een RMS-regering in ballingschap had gevormd. In 1967 volgde op zijn initiatief met een politiek oogmerk de oprichting van een eigen ordedienst, het KPK.⁵⁶ Deze moest ook de toenemende criminaliteit onder Molukse jongeren tegengaan.⁵⁷ I.J. Tamaela, die omstreeks 1960 vanaf de Molukken op Nederlands Nieuw-Guinea belandde en na de overdracht van dit gebiedsdeel aan Indonesië in 1962 in Nederland geraakte, deed hierna al snel als ‘generaal’ van zich horen. Hij streefde er onder meer naar dat de RMS zich meer internationaal profileerde. In 1969 riep hij de Molukse gemeenschap op hem te steunen als nieuwe RMS-president. Ook hij zette een eigen ordedienst op, die zich

⁵² M. Kuitenbrouwer, *De ontdekking van de Derde Wereld. Beeldvorming en beleid in Nederland 1950-1990* (Den Haag 1994), p. 46; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 209.

⁵³ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 210.

⁵⁴ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 24.

⁵⁵ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 210-211.

⁵⁶ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 18.

⁵⁷ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 211.

meer nog dan de KPK militaristisch gedroeg. Bovendien waren *beide* diensten bewapend, waarbij hun arsenaal onder meer geweren en handgranaten omvatte.⁵⁸

In deze context gaf een deel van de Molukse jongeren vanaf het midden van de jaren zestig een nieuwe en radicale invulling aan het RMS-ideaal. De problemen die zij in Nederland ondervonden (werkeloosheid en ongeregeld laag- of ongeschoold werk, taalachterstand, ontbreken van kennis van de maatschappij en onbegrip voor hun situatie) achtten zij, oplosbaar in “een geïdealiseerde nog te stichten maatschappij op de Molukken”.⁵⁹ Hoewel Manusama maar ook Tamaela onder de jeugd nog enig respect genoten, groeide de groep Molukse jongeren die zich niet langer wilde binden aan hun oude leiders. Zij herinterpreteerden in de geest van die tijd (studentenprotesten in Parijs, demonstraties tegen het Amerikaanse ingrijpen in Vietnam, rebellie van jongeren tegen de gevestigde politieke orde, enz.) het streven naar een onafhankelijke Molukse republiek als een meer activistisch project. Naast kritiek op de eigen leiders als Manusama en de Nederlandse bevolking riepen zij op harde acties niet uit de weg te gaan.⁶⁰

Tussen 1970 en 1978 zou de Nederlandse samenleving worden opgeschrikt door een bezetting, treinkapingen en gijzelingen met als inzet de feitelijke totstandkoming van de RMS. In augustus 1970 bezetten Molukse jongeren naar aanleiding van een staatsbezoek van de Indonesische president Soeharto aan Nederland, kortstondig de residentie van de Indonesische ambassadeur in Wassenaar en gijzelden het aanwezige personeel en familieleden van de diplomaat. Zij doodden een agent die op wacht stond. De 33 bezetters kregen gevangenisstraffen opgelegd die varieerden van vier maanden tot drie jaar voor degene die verantwoordelijk werd gehouden voor de dood van de politieman.⁶¹ Na een reeks kleine incidenten en wilde plannen (onder meer kwam in 1971 de gijzeling van het in dat jaar succesvolle elftal van Ajax in beeld) wilde een groep RMS-aanhangers in maart 1975 een grote slag slaan.⁶² Zij beraamden een ontvoering van het Nederlandse staatshoofd koningin Juliana. Het plan lekte uit, waarna de politie een veertigtal Molukkers arresteerde. Een aantal van hen werd veroordeeld tot negen maanden gevangenisstraf.⁶³ De bij dit netwerk

⁵⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 168, p. 217-221.

⁵⁹ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 27. Zie voor de genoemde sociaal-economische problematiek ook Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 204-207.

⁶⁰ TK 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, p. 26; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 211, p. 221-222.

⁶¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 222.

⁶² D. Engelen, *Frontdienst. De BVD in de Koude Oorlog* (Amsterdam 2007) p. 179.

⁶³ P. Bootsma, *De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2000) p. 63; Engelen, *Frontdienst*, p. 179; J. van Merriënboer, P. Bootsma, P. van Griensven, *Tour de force. Van Agt biografie* (Amsterdam 2008) p. 221; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 235-236.

betrokken jongeren kenden onder meer de weduwe van de gedode RMS-leider Soumokil als klankbord.⁶⁴

In september 1975 verijdelden de Nederlandse autoriteiten in Amsterdam een kaping van de Warschau-Expres door een Palestijnse terroristische splintergroepering. Hierdoor op een idee gebracht kaapten zeven Molukse jongeren op 2 december 1975 de stoptrein Groningen-Zwolle bij het Drentse Wijster.⁶⁵ Anderen bezetten twee dagen later het Indonesische consulaat in Amsterdam. De gijzelnemers eisten van de Nederlandse regering het bevorderen van gesprekken tussen de Molukse leiders en de Indonesische overheid, en het aan de orde stellen van de RMS-kwestie bij de Verenigde Naties. Bij de gijzeling in Amsterdam werden de gegijzelden relatief goed behandeld. Bij Wijster daarentegen besloten de zeven Molukse gijzelnemers de druk op de Nederlandse regering op te voeren door, na al aan het begin van de gijzeling de machinist te hebben gedood, twee passagiers in de trein te executeren. Uiteindelijk wisten vooraanstaande vertegenwoordigers van de Molukse gemeenschap, onder wie de heer Manusama en mevrouw Soumokil, deze jongeren te bewegen zich na respectievelijk 12 (trein) en 15 dagen (consulaat) over te geven.⁶⁶

De meeste Molukse organisaties keurden de gewelddadige actiemethoden van deze jongeren af, maar namen tegelijkertijd geen afstand van de gijzelnemers en stelden zich achter hun eisen op. De treinkaping zorgde ervoor dat de RMS-kwestie en het on vervulde verlangen van de Molukkers plots internationaal in de schijnwerpers stond. De beelden van Molukse jongeren en een trein in het Nederlandse landschap werden wereldwijd door de media verspreid. Dit gold eveneens voor de executie van een van de gegijzelden en zijn stoffelijk overschot dat uit de trein viel. Deze beelden werden, zoals Smeets en Steijlen het schetsen “iconen van traumatische gebeurtenissen die zich [...] zouden nestelen in het Nederlandse collectieve geheugen”. De zeven treinkapers kregen ieder veertien jaar gevangenisstraf, de gijzelnemers van het consulaat elk zeven jaar.⁶⁷

Naar aanleiding van de beide gijzelingen vond in januari 1976 een gesprek plaats tussen een delegatie van het Nederlandse kabinet onder leiding van premier J.M. den Uyl en een door Manusama geleide Molukse delegatie. De minister-president

⁶⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 236.

⁶⁵ Bootsma, *Molukse acties*, p. 80-81; R.A. Gonsalves en G.J. Verhoog, *Mr. Gonsalves. Memoires* (Amsterdam/Antwerpen 1999) p. 184-187.

⁶⁶ Bootsma, *Molukse acties*, p. 79-174; Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 237-240. Een eerste executiepoging van een treinpassagier mislukte, doordat betrokkene na een sprong uit de trein wist te ontkomen. Bron: M. Bons, 'Shit, ze gaan me executeren'. Het verhaal van Rob de Groot (66) over zijn gijzeling door Molukse treinkapers', *NRC Handelsblad*, 24 & 25 mei 2008.

⁶⁷ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 240.

zag het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de Nederlandse regering en de Molukse leiders om een herhaling van de gebeurtenissen in december 1975 te voorkomen. Hij initieerde met instemming van Manusama een Moluks-Nederlandse overlegcommissie. Dit forum, dat in mei 1976 onder het voorzitterschap van de Nederlandse antropoloog prof. dr. A.F.J. Köbben en de Molukse maatschappelijk werker L.Ch. Mantouw het licht zag, diende er in de ogen van de heer Den Uyl voor zorg te dragen dat acties uit naam van het RMS-ideaal niet langer de Nederlandse rechtsorde schonden. Eind 1976 stelde de commissie met instemming van het Nederlandse kabinet voor, op te treden als een georganiseerde vorm van overleg inzake alle vraagstukken met een binnenlands politiek aspect waarbij de Molukse bevolking in Nederland betrokken was. De Commissie Köbben-Mantouw werd hiermee een officieel adviesorgaan van de Nederlandse regering.⁶⁸

Internationaal boekte een deel van de Molukse achterban een succes inzake de RMS. De 'regering' van de Tamaela-beweging werd door het nieuwe regime in de Afrikaanse staat Benin, dat zichzelf als socialistisch van signatuur bestempelde, erkend. Tamaela kreeg bovendien van de machthebbers in Benin de mogelijkheid in hun regeringszetel een eigen hoofdkwartier te vestigen.⁶⁹

2.2 Nederland en de opkomst van internationale terreur; aanslagen, kapingen en gijzelingen

Begin jaren zeventig zag de Nederlandse samenleving zich, afgezien van de terroristische acties door Molukkers, in toenemende mate geconfronteerd met zeer gewelddadige aanslagen en gijzelingen door internationale terreurgroepen. Het betrof hier acties door buitenlandse groeperingen die hun doelstellingen met inzet buiten de eigen landsgrenzen probeerden te verwezenlijken. Deze incidenten brachten de overheid ertoe terrorisme op Nederlands grondgebied op een systematische wijze te bestrijden. Het veelal bloedige, wereldwijde optreden van Palestijnse bevrijdingsorganisaties doordrong politiek Den Haag er onder meer van, dat voor het succesvol beëindigen van dergelijke terroristische acties, maatregelen noodzakelijk waren waaronder de opzet van speciaal getrainde eenheden.

Het kabinet en antiterreurmaatregelen

De Nederlandse autoriteiten waren omstreeks 1970 weinig bekend met het fenomeen terreur; terroristische acties kwamen tot dan toe in eigen land niet voor. Na de gewelddadige bezetting door Molukkers van de woning van de Indonesische ambassadeur in Wassenaar in 1970, waren het vooral de door Palestijnse

⁶⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 246-250. L.Ch. Mantouw was tevens enige tijd voorzitter van de stichting Interkerkelijk Contact Comité Ambon-Nederland (ICCAN). Bron: Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 204.

⁶⁹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 250-251.

bevrijdingsorganisaties opgeëiste bomaanslagen op een Golf olieopslagtank in het havengebied Europoort in maart 1971 en gasinstallaties in Ommen en Ravenstein in februari 1972, die de regering ertoe brachten te spreken over antiterreurmaatregelen.⁷⁰ Eind mei 1972 volgde een bloedige aanslag van het met de Palestijnse bevrijdingsorganisaties sympathiserende Japanse Rode Leger op het vliegveld van Tel Aviv.⁷¹ Er volgde in diverse Westerse landen, waaronder Nederland, overleg om na te gaan welke antiterreurmaatregelen binnen de luchtvaart mogelijk waren.⁷² De departementen van Binnenlandse Zaken en Justitie concludeerden dat, indien zich een kaping of een poging hiertoe op een van de Nederlandse luchthavens voordeed, er geen organisatie voor handen was die “keiharde bijstand” kon leveren. De directies Politie van Binnenlandse Zaken en van Justitie ontwierpen hierop voorstellen waarbij deze taak zou worden opgedragen aan de krijgsmacht.⁷³

Nog voor dat bovengenoemde voorstellen in het kabinet aan de orde kwamen, sloegen terroristen die de bevrijding van Palestina als oogmerk hadden, andermaal toe. Zij gijzelden in München leden van het Israëliësche Olympische team. Bij een bevrijdingspoging door de West-Duitse politie op 6 september 1972 lieten alle negen gijzelaars, een politieagent en vier gijzelnemers het leven.⁷⁴ De toenmalige Nederlandse minister van Justitie A.A.M. van Agt stelde dat er gegeven de situatie sprake was van “een concrete dreiging” en dat internationaal terrorisme direct aandacht verdiende.⁷⁵

De regering in Den Haag zette in oktober 1972 in een vertrouwelijke Gijzelingscirculaire de basisstructuur van de besluitvorming tijdens gijzelingen uiteen.⁷⁶ Op 22 februari 1973 volgde een antiterreurememorandum van minister-president B.W. Biesheuvel: de zogeheten Terreurbrief.⁷⁷ Deze werd richtinggevend voor de latere terreurbestrijding.⁷⁸ Het kabinet zag de bestrijding van terreuracties

⁷⁰ Nationaal Archief (NA), Algemene Zaken(AZ), Ministerraad (MR), inv.nr. 1160, notulen ministerraad 11 februari 1972; P. Klerks, *Terreurbestrijding in Nederland 1970-1988* (Amsterdam 1989) p. 217.

⁷¹ Bij de aanslag in Lod, het vliegveld van Tel Aviv, vielen 26 doden en 78 gewonden. Bron: ‘On this day’, 29 May 1972, Website BBC. Het Japanse Rode Leger had zich ten doel gesteld de Japanse regering en monarchie omver te werpen en zette zich naar eigen zeggen in voor de wereldrevolutie, waarbij het zich ook leende voor de Palestijnse zaak. Bron: E.R. Muller, *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid. Gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland* (Arnhem 1994) p. 167.

⁷² Naast de aanslag op Lod spraken de cijfers van terreurdaden in de burgerluchtvaart voor zich: wereldwijd vonden er in 1971 alleen al 64 vliegtuigkapingen of pogingen hiertoe plaats. Bron: W. Laqueur, *The new terrorism. Fanaticism and the arms of mass destruction* (London 1999) p. 43.

⁷³ NA, AZ, MR, inv.nr. 1162, notulen ministerraad 8 september 1972.

⁷⁴ ‘On this day’, 6 September 1972, Website BBC.

⁷⁵ NA, AZ, MR, inv.nr. 1162, notulen ministerraad 8 september 1972.

⁷⁶ Muller, *Terrorisme*, p. 142.

⁷⁷ TK 1972-1973, Bijlagen Handelingen, 12000 VI, nr. 11.

⁷⁸ Zie: TK 1972-1973, 12000 VI, nr. 14; Bijlagen HTK 1972-1973, 29 maart 1973, AA; HTK 1975-1976, 12 februari 1976, p. 2806-2859.

als een vorm van *misdaadbestrijding* en dus als een politietaak. De bestaande politie-eenheden waren evenwel niet opgewassen tegen het terroristisch geweldsniveau: zij kenden een gebrek aan uitrusting, geoefendheid en ervaring in het nabijgevecht. De autoriteiten moest een beter en meer gespecialiseerd gewelddinstrument ter beschikking krijgen. De eerste stap hiertoe was de oprichting van eenheden precisieschutters, bestaande uit politieagenten en militairen. Te weten één bijzondere bijstandseenheid (BBE) bij het toenmalige Korps Rijkspolitie (BBE-RP) en één (grotendeels) dankzij de inbreng van de Koninklijke Marechaussee bij de Krijgsmacht (BBE-K). Daarnaast kwam het tot de opzet van een groep militairen die zich specialiseerde in *close combat*. Hiervoor werd bij het Korps Mariniers een aparte eenheid gevormd voor het gevecht van man tegen man: de BBE-mariniers (BBE-M).⁷⁹

Nederland bleef met deze maatregelen in lijn met omliggende landen. Ook zij reageerden op de opkomende gewapende (internationaal) politieke bewegingen door specialistische eenheden bij politie en krijgsmacht op te zetten. De Duitse Bondsrepubliek richtte de *Grenzschutzgruppe 9* (GSG9, 1972) op, Frankrijk de *Groupe de Sécurité et d'Intervention de la Gendarmerie Nationale* (GIGN, 1973), België de Speciale Interventie Eenheid (SIE, 1972) van de Rijkswacht. De *Special Air Service* (SAS) van het Britse leger bestond sinds de Tweede Wereldoorlog als zogeheten *special force*, maar richtte zich vanaf de jaren zeventig ook op terreurbestrijding.⁸⁰ Al deze eenheden dienden in te spelen op het nieuwe fenomeen terreur. Zij wisselden door de jaren heen ervaringen uit om van elkaar te leren. Ook vonden er gezamenlijke internationale demonstraties en oefeningen plaats.⁸¹

Verdere aanraking met internationale terreur

Na de invoering van voornoemde maatregelen en de opzet van de eenheden BBE kwam het midden jaren zeventig van Nederlandse zijde tot diverse confrontaties met internationale terreur. In november 1973 kaapten drie Palestijnen een KLM Boeing 747 met 264 mensen aan boord. Het was hiermee qua aantal gegijzelden de tot dan toe grootste vliegtuigkaping ooit. Na drie dagen rondzwerven in het Midden-Oosten eindigde de kaping zonder bloedvergieten in Dubai.⁸² In maart 1974 landde op luchthaven Schiphol een gekaapt British Airways VC-10 verkeersvliegtuig. Na de

⁷⁹ TK 1972-1973, Bijlagen Handelingen, 12000 VI, nr. 11. Hoewel hier ter verduidelijking al de naam Bijzondere Bijstandseenheid (BBE) wordt gebruikt, was deze aanduiding in de beginfase van deze antiterreureenheden geenszins gemeengoed. Termen als Eenheid Lange-Afstandsschutters (ELAS) en *Close Combat Unit*, aanvankelijk de officiële benamingen, waren nog enige tijd gemeengoed.

⁸⁰ J.S. Timmer, *Politiegeweld. Geweldgebruik van en tegen de politie in Nederland* (Amsterdam 2005), p. 399. Zie ook: TK 1972-1973, 12000 VI, nr. 14, p. 1.

⁸¹ C. van der Spek, *Een wapen tegen terreur. De geschiedenis van de Bijzondere Bijstandseenheid Krijgsmacht 1972-2006* (Amsterdam 2009), p. 32-33; R. Scholzen, K. Froese, *GSG 9 Innenansichten eines Spezialverbandes des Bundesgrenzschutzes* (Stuttgart 2001), p. 151, p.156-157.

⁸² NPS-programma Andere Tijden, 22 januari 2002; Timmer, *Politiegeweld*, p. 400.

vrijlating van de passagiers en de bemanning staken de twee Palestijnse kapers het toestel in brand en volgde hun arrestatie en detentie in Nederland.⁸³

Medio september 1974 rukten eenheden BBE uit in verband met een gewelddadige gijzeling in de Franse ambassade in Den Haag door leden van het Japanse Rode Leger. Twee politieagenten werden al snel door de terroristen met gerichte schoten (zwaar) verwond. De gijzelnemers eisten onder meer vrijlating van een lid van hun 'leger' dat in Parijs gedetineerd was. Na een verkenning door de BBE-M luidde het oordeel dat een bestorming te riskant was en besloot de regering verder te onderhandelen met de terroristen. Het kabinet wist de Franse autoriteiten over te halen voornoemde gevangen terrorist vrij te laten en een Boeing 707 beschikbaar te stellen. De gijzelnemers kregen op alle fronten hun zin en wisten dankzij een vrijgeleide van Nederlandse zijde, met een koffer vol geld per vliegtuig naar Syrië uit te wijken.⁸⁴ Hoewel het leven van elf gijzelaars was veiliggesteld, liet de gijzeling bij de regering en de samenleving een bittere nasmaak achter. Internationaal had Nederland zich in een isolement geplaatst omdat andere westerse landen als beleid hadden niet aan eisen van terroristen toe te geven.⁸⁵ In een kort na deze gebeurtenissen uitgebracht boek "*De gijzeling. Honderd uren van machteloze kracht*" verwoordden de auteurs de algemene stemming: "[...] het rechtsgevoel van de beschaafde wereld [werd] in zijn diepste wezen aangetast".⁸⁶

Eind oktober 1974 gijzelden vier gedetineerden in de Scheveningse strafgevangenis met binnengesmokkelde handvuurwapens een koor en gevangenisbewaarders. Onder de gijzelnemers bevond zich een van de kapers van het eerder dat jaar op Schiphol vernielde vliegtuig. Hij, een Algerijn, en twee Nederlandse criminelen, eisten een vrije aftocht en de vrijlating van de tweede kaper van de Britse VC-10, die elders in Nederland gevangen zat. Omdat de gijzeling na enige dagen in een impasse leek te geraken en vooral de Nederlandse gijzelnemers bij de onderhandelingen een steeds labielere indruk maakten, volgde het besluit de gijzeling met geweld te beëindigen.

⁸³ F. Bethlehem, *De geschiedenis van de Koninklijke Marechaussee op Schiphol 1946-2013* (Amsterdam 2013) p. 52-53; Muller, *Terrorisme*, p. 196.

⁸⁴ Van der Spek, *Een wapen tegen terreur*, p. 67; Muller, *Terrorisme*, p. 168-176, p. 180.

⁸⁵ P. Bootsma en W. Breedveld, *De verbeelding aan de macht. Het kabinet-Den Uyl 1973-1977* (Den Haag 1999) p. 227; Muller, *Terrorisme*, p. 193. Een voorbeeld van dit internationaal meer gangbare standpunt is het feit dat de regering in Parijs tijdens de gijzeling van de Franse ambassade in Den Haag aandrang op een bestorming, desnoods met Franse commando's. [Bron: NPS-programma *Andere Tijden*, 17 november 2010] Daarnaast beëindigden in 1972, 1976, 1977 en 1980 respectievelijk Israëliëse, Duitse en Britse speciale eenheden wereldwijd kapingen en gijzelingen. Hierbij was het verlies aan mensenlevens onder gegijzelden gering, maar lieten nagenoeg alle gijzelnemers het leven. Bronnen respectievelijk: S. Dunstan, *Israel's Lightning Strike: The Raid on Entebbe 1976* Osprey (2009); C. McNab, *Storming Flight 181: GSG-9 and the Mogadishu Hijack 1977* Osprey (2011); G. Fremont-Barnes, *Who Dares Wins: The SAS and the Iranian Embassy Siege 1980* Osprey (2009).

⁸⁶ O. Reitsma en C. Labeur, *De gijzeling. Honderd uren machteloze kracht* (Amsterdam 1974), p. 5. Zie ook: NPS-programma *Andere Tijden*, 17 november 2010.

De BBE-M wist na een bestorming alle gijzelaars zonder bloedvergieten te bevrijden.⁸⁷

Nederland zag zich hierna, naast een kortstondige kaping van een KLM-verkeersvliegtuig door drie Palestijnen in 1976, tot eind jaren zeventig nog diverse malen geconfronteerd met internationale terreur.⁸⁸ Zo vielen bij schietpartijen met terroristen van de West-Duitse *Rote Armee Fraktion* (RAF) in de jaren 1977-1978 drie doden en vier gewonden onder politie - en douanepersoneel, en doodde het *Provisional Irish Republican Army* (IRA) in maart 1979 de Britse ambassadeur en zijn begeleider in Den Haag.⁸⁹

Op het gebied van *domestic terrorism* bleef het die jaren evenmin rustig. Naast de eerder vermelde gewelddadige Molukse gijzelingen in Wijster en Amsterdam (december 1975), die in Bovensmilde en bij De Punt (mei-juni 1977), alsook een bloedige gijzeling door Molukkers van het provinciehuis in Assen (maart 1978, waar de gijzelnemers een gegijzelde executeerden en een tweede dodelijk verwonden tijdens een bestorming door de BBE-M),⁹⁰ betrof het voornamelijk de bestrijding van de communistisch georiënteerde splintergroepering Rode Jeugd en haar opvolger Rode Hulp, die met een reeks (mislukte) bomaanslagen en pogingen tot vliegtuigkaping aanvang - medio jaren zeventig van zich deed spreken.⁹¹

2.3 De politieke situatie in Nederland, voorjaar 1977

Voor een beeld van de binnenlandse politieke situatie is het volgende van belang.

Twee maanden voor de gijzelingen bij Bovensmilde en De Punt op 22 maart 1977, viel het kabinet-Den Uyl. De aanleiding hiervoor was een conflict rondom wetsvoorstellen over de grondpolitiek. De gezamenlijke fracties van de

⁸⁷ TK 1974-1975, 13178, nr. 1, p. 3, 5; Muller, *Terrorisme*, 200-201. De betrokken BBE-M eenheid wist met behulp van een zogeheten thermische lans onopgemerkt voor de aanwezigen in de kapel de afgesloten stalen toegangsdeur te forceren, waarna de mariniers de ruimte binnenstormden en enige schoten in het plafond afvuurden. De gijzelnemers gaven zich hierop over. Bron: G. Teitler en C. Homan, *Het Korps Mariniers 1942-heden* (Amsterdam 1985), p. 57-58.

⁸⁸ *Winkler Prins. Encyclopedisch jaarboek 1977* (Amsterdam/Brussel 1977), p. 286. Zie ook: NPS-programma *Andere Tijden*, 22 januari 2002.

⁸⁹ E.R. Muller, 'De geschiedenis van terrorisme in Nederland', in: E.R. Muller, U. Rosenthal, R. de Wijk (red), *Terrorisme. Studies over terrorisme en terrorismebestrijding* (Deventer 2008), p. 217-242, aldaar p. 232-233 en p. 237-238; <http://www.duitslandweb.nl/dossiers/archief/RAF/RAF+in+Nederland>.

⁹⁰ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 265-266. Kort na het verstrijken van een door de Molukse gijzelnemers gesteld ultimatum waren in het provinciehuis schoten te horen en drongen mariniers met een overrompelingstactiek, die onder meer bestond uit het opblazen van een deel van de voorgevel, het gebouw binnen. Verdere door de gijzelnemers aangekondigde executies werden zo verijdeld alsmede vond de ontzetting van de gijzelaars plaats. Bij een vuurgevecht tussen gijzelnemers en de mariniers raakte een gegijzelde door de hand van een van de Molukkers dodelijk gewond. Bron: *Winkler Prins. Encyclopedisch jaarboek 1979* (Amsterdam/Brussel 1979), p. 342-343.

⁹¹ Engelen, *BVD in de Koude Oorlog*, p. 188-196; Muller, 'Terrorisme in Nederland', aldaar p. 228; R. Tophoven, *GSG 9: Kommando gegen Terrorismus* (Koblenz 1977), p. 90-91.

regeringspartijen Katholieke Volks Partij (KVP) en Anti-Revolutionaire Partij (ARP) en van de oppositiepartij Christelijk-Historische Unie (CHU) hadden eerder amendementen ingediend. De wijziging op het eerdere wetsvoorstel die het kabinet in reactie aandroeg, was in de ogen van de KVP en ARP onvoldoende. Hierop bood premier Den Uyl bij koningin Juliana het ontslag van zijn kabinet aan.⁹² Het kabinet bleef na maart demissionair aan.

De verkiezingen waren reeds voor de val van het kabinet gepland voor 25 mei 1977.⁹³ Het kabinet besloot de verkiezingen niet uit te stellen in verband met de gijzelingen. “Wij moeten in het vervullen van onze staatkundige plichten niet opzij gaan voor terreur”, zo verklaarde in dit verband demissionair minister-president Den Uyl.⁹⁴ De gijzelingen vormden wel aanleiding de laatste twee dagen voor de verkiezingen nauwelijks campagne te voeren. Het tv-lijsttrekkersdebat op de avond voor de verkiezingsdag werd afgelast en campagneactiviteiten kwamen stil te liggen.⁹⁵

De opkomst bij de verkiezingen was hoog en leidde tot winst voor de Partij van de Arbeid. De kabinetsformatie zelf kon pas daadwerkelijk beginnen na de beëindiging van de gijzelingen.⁹⁶

⁹² Andeweg, Dittrich en Tak, *Kabinetsformatie 1977*, p. 11-13.

⁹³ Art. F 1, lid 1, Kieswet 1977 juncto art. I 1 Kieswet 1977; HTK, 1976-1977, p. 3916-3917.

⁹⁴ J. Bosmans en A. van Kessel, *Parlementaire geschiedenis van Nederland* (Amsterdam 2011), p. 147.

⁹⁵ D.J. Elzinga en G. Voerman, *Om de stembus. Verkiezingsaffiches 1918-1998* (Amsterdam/Antwerpen 2002), p. 158-165.

⁹⁶ *Verbeelding aan de macht*, p. 229. Zie ook: E. van Thijn, *Dagboek van een onderhandelaar 25 mei – 11 november 1977* (Amsterdam 1978), p. 7-23.

Hoofdstuk 3 Kaders en organisatie⁹⁷

Inleiding

Het in het vorige hoofdstuk besproken antiterrorismebeleid werd neergelegd in een aantal documenten dat het Nederlandse kabinet in de loop van de jaren '70 opstelde. Deze bevatten de "hoofdregels" ter beantwoording van de vraag hoe om te gaan met kapingen en gijzelingen. Om in operationele zin het hoofd te kunnen bieden aan gijzelingen, richtte het kabinet in 1972 een aantal bijzondere bijstandseenheden (BBE-en) op. Deze bestonden uit politieagenten én militairen en konden in bijzondere gevallen specialistische taken verrichten. Op het moment van de gijzelingen in 1977 werd gewerkt aan een 'Handboek optreden bij Gijzelingen', waarmee na de gijzeling bij Wijster in 1975 was aangevangen.⁹⁸ Dit algemene handboek (of Vademecum) is uiteindelijk, onder auspiciën van de Ambtelijke Stuurgroep Terroristische Acties (ASTA)⁹⁹, in 1978 afgerond. In mei 1977 was er dus nog geen integraal kader waarin zowel het gezag en de beslissingsbevoegdheid, als de uitvoering van de operatie en de organisatiestructuur waren beschreven. Deze elementen waren beschreven in een aantal afzonderlijke documenten (circulaires, richtlijnen en instructies) afkomstig van de betrokken departementen (Binnenlandse Zaken, Justitie en Defensie).

Bovengenoemde circulaire, richtlijnen en instructies, zoals die golden ten tijde van de gijzelingsacties, worden in de loop van dit hoofdstuk beschreven. In de eerste paragraaf komt het kader met betrekking tot gezag en besluitvorming aan bod. In de tweede paragraaf komt aan bod hoe, in geval van een gijzeling, vervolgens de overleggremia zouden worden ingericht. Tot slot worden in de derde paragraaf de beschikbare operationele eenheden besproken. Ook komen in die paragraaf twee elementen aan bod die gezamenlijk het handelingsperspectief gedurende een kaping of gijzeling kenschetsen: het doel en de afbakening van alle te treffen maatregelen (zowel in een onderhandelingsfase als bij een eventuele operatie om een kaping te beëindigen) en de bijpassende geweldsinstructie.

⁹⁷ Dit hoofdstuk geeft antwoord op Kamervraag 13.

⁹⁸ Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, (MVenJ), RA dossier 1976/026, Brief werkgroep aan Belcom 'Handleiding voor het optreden in geval van gijzeling' d.d. 25 november 1976; Nationaal (NA), Algemene Zaken (AZ), Kabinet minister president (KMP), inv.nr. 10991, Nota van Belcom aan Asta 'Overzicht van sinds 1976 in Bel com-verband getroffen c q ontworpen regelingen'. 17 januari 1977; NA, AZ, KMP, inv.nr. 10991, 'Kort verslag van de vergadering gehouden op 27 april 1977' van ASTA.

⁹⁹ De ASTA was een interdepartementaal overleg op hoog ambtelijk niveau. De stuurgroep is in het leven geroepen als onderdeel van het antiterrorismebeleid in het najaar van 1972. In de stuurgroep waren de ministeries van Algemene Zaken, Justitie, Binnenlandse Zaken, Defensie en (later) Volksgezondheid en Milieuhygiëne vertegenwoordigd. Vgl. Archief MVenJ, RA-dossiers 1972/001.

3.1 Gezag en besluitvorming

Het kabinet legde de basisstructuur van de besluitvorming en het gezag tijdens gijzelingen neer in twee vertrouwelijke ‘circulaires’:

- de ‘circulaire inzake misdrijven waarbij gijzelaars worden genomen en ontvoeringen waarbij gijzelaars worden genomen en ontvoeringen waarbij losgeld wordt geëist’ d.d. 13 oktober 1972 van de minister van Justitie;¹⁰⁰
- de ‘gijzelingscirculaire’ d.d. 23 februari 1973 van de minister van Binnenlandse Zaken.¹⁰¹

Deze circulaires betroffen met name de procedure (en niet de inhoud) van besluitvorming, aangezien “onmogelijk te beschrijven valt hoe justitie en politie *precies* dienen te handelen in geval van gijzelingen en kapingen”.¹⁰² Regels over de tactische aanpak zijn moeilijk in algemene zin te geven. “De omstandigheden van het geval zullen de wijze van aanpak grotendeels bepalen”.¹⁰³ De circulaires bevatten de stappen die dienden te worden ondernomen op het moment dat een gijzeling zich voordeed en legden vast hoe de verantwoordelijkheden waren belegd. Minister-president Biesheuvel beschreef deze stappen in zijn brief van 22 februari 1973 (de ‘terreurbrief’) aan de Tweede Kamer.¹⁰⁴

3.1.1 Bestrijding terreuracties als onderdeel van misdaadbestrijding

In het algemeen gold dat de te treffen maatregelen bij terreuracties zoveel als mogelijk aansloten bij de bestaande kaders en praktijk. Overeenkomstig de Politiewet (1957) en het Wetboek van Strafvordering geschiedde opsporing van strafbare feiten door de politie onder verantwoordelijkheid van de officier van justitie. De minister van Justitie kon de officier van justitie door tussenkomst van de procureur-generaal bij het gerechtshof daaromtrent aanwijzingen geven. Handhaving van de openbare orde geschiedde op grond van de Politiewet (1957) en de Gemeentewet (1931) in opdracht en onder verantwoordelijkheid van de burgemeester. Het kabinet beschouwde de bestrijding van terreuracties als een vorm van misdaadbestrijding en dus als een politietaak. Aangezien het in geval van gijzelingen ging om voltooide en nog voortdurende misdrijven, trad de minister van Justitie op als de primair verantwoordelijke politieke autoriteit.¹⁰⁵ De bepalende

¹⁰⁰ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026 ‘Circulaire inzake misdrijven, waarbij gijzelaars worden genomen, en ontvoeringen, waarbij losgeld wordt geëist’ van de minister van Justitie, kenmerk: directie politie nr. R. 71/21) d.d. 13 oktober 1972.

¹⁰¹ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026 ‘Gijzelingscirculaire’ van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973.

¹⁰² Archief MVenJ, RA dossier 1976/026 ‘Circulaire inzake misdrijven, waarbij gijzelaars worden genomen, en ontvoeringen, waarbij losgeld wordt geëist’ van de minister van Justitie, kenmerk: directie politie nr. R. 71/21) d.d. 13 oktober 1972, p 2 A.1.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ TK 1972-1973, 12 000 hoofdstuk VI, 22 februari 1973, p. 1-2.

¹⁰⁵ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, ‘Gijzelingscirculaire’ van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 1.

gezagslijn werd dan ook gevormd door de minister van Justitie en het Openbaar Ministerie. De secretaris-generaal van het ministerie van Justitie trad op als hoogste ambtelijk verantwoordelijke van dat departement.

De taak van de uitvoering van een operatie lag bij de politie. Deze kon bijstand verkrijgen van andere (specialistische) onderdelen van de politie en de krijgsmacht, zoals de bijzondere bijstandseenheden. De basis daarvoor lag in het Wetboek van Strafvordering en de Politiewet (1957) (zie verder paragraaf 3.3.1). De machtiging tot het inzetten van een van de BBE-en werd gegeven door de minister van Justitie.¹⁰⁶ De feitelijke operatie vond, uiteraard met inachtneming van de aanwijzingen vanuit het kabinet, plaats onder de verantwoordelijkheid van de betrokken officier van justitie dan wel de procureur-generaal.¹⁰⁷ Zij vormden het bevoegd gezag over de inzet ter beëindiging van de kaping of gijzeling, zowel van de politie als van eventueel ter assistentie ingezette militairen.

3.1.2 Maatregelen in het kader van de openbare orde

Tijdens een terroristische actie spelen naast de strafrechtelijke rechtshandhaving ook zaken op het gebied van handhaving van de openbare orde. Ook in dat kader moeten maatregelen getroffen worden. Voorbeelden hiervan zijn het afzetten van de omgeving waarin het incident zich voordoet en de bewaking van deze 'buitenring'. Daarnaast kunnen andere maatregelen met een bestuurlijk karakter, zoals ten aanzien van brandweer en ambulance, noodzakelijk zijn. De verantwoordelijkheid voor het treffen van deze maatregelen berustte bij de burgemeester dan wel de Commissaris der Koningin.¹⁰⁸ Minister-president Biesheuvel benadrukte in zijn 'terreurbrief' van februari 1973 aan de Tweede Kamer dat het noodzakelijk was, "dat de maatregelen die in de justitiële sfeer liggen en die welke de openbare orde betreffen, volledig op elkaar zijn afgestemd".¹⁰⁹

3.2 Organisatiestructuur bij gijzelingen

De hiervoor genoemde circulaire is uitgewerkt in twee vertrouwelijke documenten:

- de algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering uit 1974 van de minister van Justitie.¹¹⁰

¹⁰⁶ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 3.

¹⁰⁷ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 2.

¹⁰⁸ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 2.

¹⁰⁹ TK 1972-1973, 12 000 VI, nr. 11, 22 februari 1973, p. 1-2.

¹¹⁰ Nationaal Archief, (NA), Ministerie van Defensie (Mdef), Generale Staf (GS), inv.nr. 1981, 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974.

- de gewijzigde instructie voor het verlenen van militaire bijstand, in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland (de 'Instructie Terreurbestrijding') uit december 1976 van de minister van Defensie.¹¹¹

De mogelijke komst van “bepaalde algemene tactische en technische richtlijnen met betrekking tot het feitelijke optreden onder de hier bedoelde omstandigheden” was in de 'Gijzelingscirculaire' van 1973 al aangekondigd.¹¹² Deze 'richtlijnen inzake politieoptreden' en de 'instructie terreurbestrijding' hadden onder meer betrekking op de inrichting van de organisatiestructuur voor het geval zich een kaping of gijzeling voordeed.

Het kabinet achtte zich als geheel verantwoordelijk voor de te volgen gedragslijn bij de 'afhandeling' van terroristische acties waarbij de minister van Justitie de primaire verantwoordelijkheid droeg.¹¹³ De minister van Justitie nam zijn beslissingen in overleg met de meest betrokken bewindslieden, zoals de minister-president en de minister van Binnenlandse Zaken. Om hieraan verder gestalte te geven vormden de direct betrokken ministers in geval van een incident een comité van ministers of Ministersberaad waarin het overleg plaats had. De betrokkenheid van andere bewindslieden was afhankelijk van de aard van het incident. Bij de gijzelingen van De Punt en Bovensmilde in 1977 maakten ook de minister van Buitenlandse Zaken en die van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk deel uit van het beraad.

De bestuurlijke organisatie werd verder gekenmerkt door drie lagen, elk met een eigen rol en bevoegdheid: (1) een crisiscentrum onder leiding van de primair verantwoordelijke autoriteit, de minister van Justitie, (2) een beleidscentrum/stafcentrum met daarin het bevoegd gezag en de hoogste politieautoriteit en (3) tot slot een 'leider plaats delict' aan wie de feitelijke bevelvoering was opgedragen.

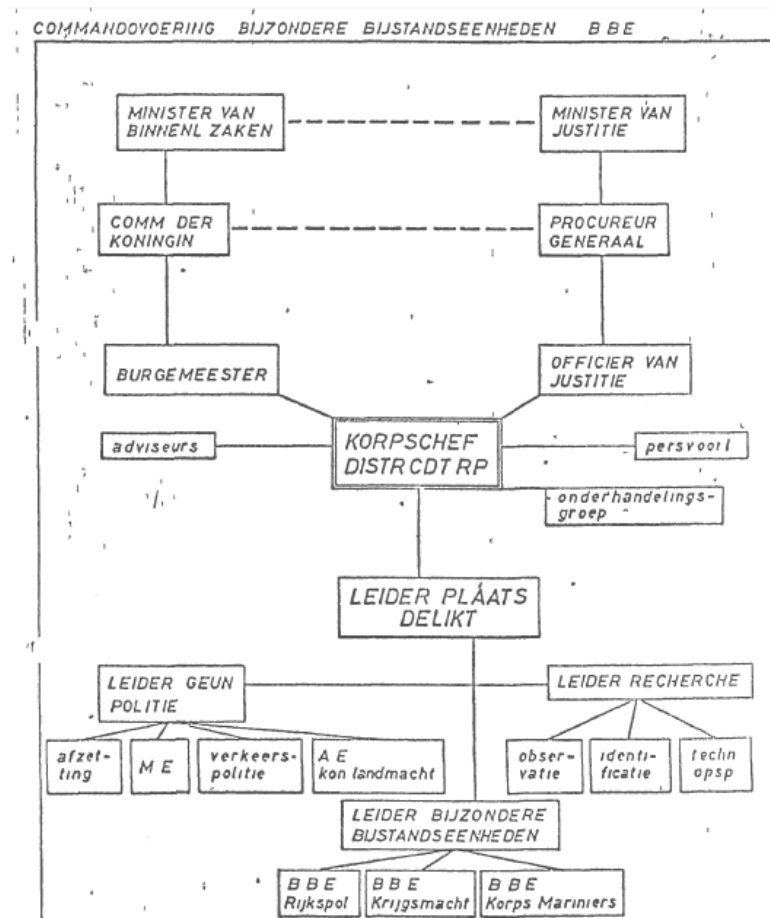
Het werd van belang geacht dat ten behoeve van een goede taakvervulling, de leden van de BBE-en zich nauw verbonden voelden met de leiding van de politie. “Dit kan worden bevorderd door een korte bevelslijn tussen die eenheden en het hoogste uitvoerend orgaan, d.w.z. de korpschef of de districtscommandant. Deskundige,

¹¹¹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland', december 1976.

¹¹² Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2.B.2.

¹¹³ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2.B.1.

eenhoofdige leiding op elk niveau is daarbij een vereiste.”¹¹⁴ Langs die lijnen werd de structuur dan ook ingericht.

Figuur 1: Commandovoering Bijzondere Bijstandseenheden

3.2.1 Primaire verantwoordelijkheid: crisiscentrum

In de circulaire was vastgelegd dat de minister van Justitie, als eerstverantwoordelijke minister, wanneer zich een gijzeling zou voordoen, direct een crisiscentrum zou inrichten op het ministerie van Justitie. In het crisiscentrum waren de meest betrokken bewindslieden op ambtelijk niveau permanent vertegenwoordigd.¹¹⁵ Vanuit het crisiscentrum werden beslissingen genomen over de tijdens de gijzeling te volgen gedragslijnen (zoals bijvoorbeeld de onderhandelingsstrategie). Ook het besluit tot ingrijpen en tot inzetten van BBE-en werd vanuit hier genomen door de minister van Justitie, na overleg met de andere

¹¹⁴ NA, Mdef, GS, inv.nr.1978, 'Eerste rapport begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden' (bijlage bij 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland'), februari 1974), p. 22.

¹¹⁵ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland', december 1976, p. 5.

betrokken ministers in het comité van ministers. De minister van Justitie diende vervolgens vanuit het crisiscentrum zijn aanwijzingen via het Openbaar Ministerie door te geven aan het beleidscentrum (hieronder verder toegelicht).¹¹⁶ Voor zaken die openbare ordehandhaving betroffen, gold de afspraak dat de minister van Binnenlandse Zaken de Commissaris der Koningin inlichtte, die op zijn beurt de burgemeester op de hoogte hield.¹¹⁷

3.2.2 Bevoegd gezag: beleidscentrum of stafcentrum

Zoals gezegd werd het bevoegd gezag gevormd door de officier van Justitie c.q. de Procureur Generaal bij het gerechtshof en de burgemeester c.q. de Commissaris der Koningin, die ieder op hun eigen gebied het beleid voerden. Het bevoegd gezag over het optreden zou, zo staat in de circulaire, zitting nemen in een zogenaamd beleidscentrum¹¹⁸ of Stafcentrum¹¹⁹, dat dichtbij de locatie van de terreuractie (plaats delict) zou worden ingericht. Het bevoegd gezag in het beleidscentrum had tot taak:¹²⁰

- het bepalen van het te bereiken doel en de in het kader van de te treffen maatregelen toe te passen tolerantiegraad;
- het vaststellen van het door de stafgroep opgestelde uitvoeringsplan;
- het aanvragen van bijstand;
- het verstrekken van (eventueel van de minister van Justitie afkomstige) principe-opdrachten tot uitvoering van de vastgestelde maatregelen, met name ook die ten aanzien van de inzet van bijzondere bijstandseenheden en het gebruik van vuurwapens;
- het doen houden van contact met de daders via door haar aangewezen woordvoerders;
- het verzorgen van interne contacten (stafgroep, voorlichtingsambtenaar);
- het verzorgen van externe contacten (incidentele en periodieke informatie aan het op het ministerie van Justitie ingestelde crisiscentrum, eventuele meldingen aan korpsen, grensbewaking, Interpol, B.V.D., e.d.);
- het geven van persconferentie(s) en
- de verslaglegging.

¹¹⁶ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2.B.1 en 2.B.3; NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland', december 1976, p. 5.

¹¹⁷ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 2.

¹¹⁸ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 2.; NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland', december 1976, p. 6, p. 9.

¹¹⁹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981, 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974, p. 3.

¹²⁰ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981, 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974, p. 5.

Het bevoegd gezag werd bijgestaan door het hoogste uitvoerend orgaan van de politie, de districtscommandant der rijkspolitie of korpschef van de gemeentepolitie. Deze had de algemene leiding over het politieoptreden. De districtscommandant/korpschef gaf zijn bevelen door aan de 'leider plaats delict' (hieronder verder toegelicht). De districtscommandant werd op zijn beurt ondersteund door een stafgroep die bestond uit hogere functionarissen van betrokken operationele diensten: "Teneinde een goede coördinatie onder eenhoofdige leiding te bewerkstelligen, zullen in de staf van de korpschef/districtscommandant een officier van het Korps Mariniers, van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Marechaussee op ad hoc basis worden opgenomen".¹²¹

3.2.3 Feitelijke bevelvoering: Leider Plaats Delict

Tot slot was in de circulaire voorzien dat de feitelijke leiding van het optreden ter plaatse zou worden uitgeoefend door een door het bevoegd gezag aan te wijzen 'leider plaats delict' (LPD) in een commandopost. De LPD was een hoge politiefunctaris die het bevel voerde over alle ingezette eenheden, inclusief de militaire. Hij ontving zijn bevelen van de hoogste politieautoriteit (die zitting had in het beleidscentrum/stafcentrum bij het bevoegd gezag), te weten de districtscommandant van rijkspolitie of de korpschef van de gemeentepolitie. De LPD bediende zich bij de uitvoering van zijn taak van een commandogroep.¹²² De LPD had de volgende taken:¹²³

- de leiding van en de coördinatie bij het feitelijke optreden;
- het doen uitvoeren van de maatregelen overeenkomstig de vastgestelde tactieken;
- het verstrekken van duidelijke opdrachten en geregeld voldoende informatie aan de commandanten van de onderdelen;
- het op doelmatige wijze doen afschermen van de locatie van het delict;
- het doen zorgen voor permanente vrije doorgang voor politie, brandweer, geneeskundige diensten e.d.;
- het doen weren van pers en andere onbevoegdheden binnen de afzetting;
- het informeren van de stafgroep omtrent de voortgang van de maatregelen en de ontwikkelingen op de plaats van het delict;
- het zorgen voor en het toezien op de stipte uitvoering van de opdrachten en het nakomen van richtlijnen;

¹²¹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland', december 1976, p. 8.

¹²² NA, Mdef, GS, inv.nr.1981 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974, p. 4.

¹²³ Ibidem.

- het bevorderen van een rustige sfeer op de plaats van het delict en
- het (doen) bewaren van een strenge vuurdiscipline.

3.3 Eenheden en handelingsperspectief

3.3.1 Operationele eenheden

Rijks- en gemeentepolitie

Terreurbestrijding werd, zoals gezegd, door het kabinet gezien als strafrechtelijke rechtshandhaving en dus als een taak van de politie. Voor de uitvoering van die taak had het kabinet destijds in de eerste plaats de Rijkspolitie en gemeentepolitie tot haar beschikking. Iedere gemeente in Nederland met minstens 25.000 inwoners had een eigen korps van de gemeentepolitie. Aan het hoofd van dit korps stond een korpschef. De Rijkspolitie was er voor gemeenten die geen gemeentepolitie hadden. Het Korps Rijkspolitie was onderverdeeld in districten, aan het hoofd van een district van de Rijkspolitie stond de districtscommandant. Daarnaast waren ook enkele landelijk opererende diensten ondergebracht bij de Rijkspolitie, zoals de Algemene Verkeersdienst Rijkspolitie en de Dienst Luchtvaart.¹²⁴ De gemeentepolitie viel onder het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Rijkspolitie onder het ministerie van Justitie.

In geval van een gijzeling of kaping werd een rol gezien voor zowel 'geüniformeerd personeel' als recherchepersoneel. Het geüniformeerd personeel had onder meer de verantwoordelijkheid voor het afsluiten van de toevoerwegen, het surveilleren in het aangrenzend gebied, het onderhouden van verbindingen en de verkeersgeleiding.¹²⁵ Het recherchepersoneel had onder andere tot taak gegevens in te winnen van daders, gijzelaars, hun toestand etc., anders dan via persoonlijk contact. Ook was het recherchepersoneel verantwoordelijk voor het instellen van onderzoek in de omgeving en het horen van getuigen.¹²⁶

De plaatselijke politie kon, volgens artikel 50 van de Politiewet 1957, voor de opsporing van strafbare feiten bijstand krijgen van personeel van het Korps Rijkspolitie en van de gemeentepolitie. Voor de handhaving van de openbare orde kon de plaatselijke politie bijstand krijgen van personeel van het Korps Rijkspolitie, volgens de artikelen 44-48 van de Politiewet. Alle beschikbare eenheden van zowel de Rijks- als gemeentepolitie uit andere plaatsen (en in voorkomend geval de BBE-en en eventuele overige militairen die ter assistentie aanwezig waren) stonden onder

¹²⁴ <http://www.rijkspolitie.org/rporg/index.php/landelijk/dienst-luchtvaart-rp>.

¹²⁵ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974, p. 7.

¹²⁶ Ibidem.

bevel van de hoogste politiechef ter plekke.¹²⁷ Zoals in de vorige paragraaf omschreven werden diens bevelen doorgegeven via de Leider Plaats Delict.

Bijzondere bijstandseenheden

Hoewel bestrijding van terreuracties werd gezien als politietaak, constateerde het kabinet begin jaren '70 dat het politieapparaat onvoldoende was toegerust op terreurbestrijding.¹²⁸ Daarom besloot het tot de oprichting van een aantal BBE-en ter assistentie van de optredende politieambtenaren van de Rijks- of gemeentepolitie ten behoeve van de bestrijding van terreuracties.¹²⁹ De bewindslieden werden over de vorming van deze eenheden geadviseerd door de Ambtelijke Stuurgroep Terroristische Acties (ASTA). In dat gremium werd in de fase daarna ook gesproken over het inzetten van de eenheden en over de zaken die voor verbetering vatbaar waren.¹³⁰ Een werkgroep van de ASTA, de Begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden (BELCOM), hield zich bezig met het takenpakket, de opleiding en uitrusting van de BBE-en. De BELCOM bestond uit vertegenwoordigers van de betrokken ministeries (Justitie, Defensie en Binnenlandse Zaken), van de Rijks- en gemeentepolitie, gedragsdeskundigen en de commandanten (en later de coördinator) van de BBE-en.¹³¹

Met de voorbereidingen tot de vorming van de eenheden lange-afstand-schutters is in het najaar van 1972 een aanvang gemaakt.¹³² Het deel uitmaken van een schutterseenheid was voor de betrokkenen een nevenwerkzaamheid naast hun normale dienst. Daarbij werd uiteraard wel rekening gehouden met hun bereikbaarheid en beschikbaarheid ten behoeve van de eenheid, waarvan zij deel uitmaakten. Het personeel voor de eenheden werd grotendeels op grondslag van vrijwilligheid aangewezen; aan selectie, opleiding en vorming werd bijzondere zorg besteed.¹³³ In 1977 waren de vorm en inhoud hiervan nog in ontwikkeling. Over de omvang van de eenheden werden destijds in het openbaar geen uitspraken gedaan, behalve dat het ging om "eenheden van geringe omvang".¹³⁴

¹²⁷ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026 no. 1, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 2.

¹²⁸ TK 1972-1973, 12 000 hoofdstuk VI, 22 februari 1973, p. 2.

¹²⁹ TK 1972-1973, 12 000 hoofdstuk VI, 22 februari 1973, p. 2.

¹³⁰ Archief MVenJ, RA dossier 1976/021.

¹³¹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978 'Eerste rapport begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden' (bijlage bij 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland'), februari 1974, p. 9-10.

¹³² TK 1972-1973, 12 000, hoofdstuk IV no.14, p. 2.

¹³³ Archief MvenJ, RA dossier 1976/026, 'Gijzelingscirculaire' van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973, p. 2 B 3.

¹³⁴ TK 1972-1973, 12 000, hoofdstuk IV no. 14, p. 2.

Bij de uitvoering van de beslissing over beschikbaarstelling van bijzondere bijstandseenheden vonden de normale procedures van bijstandsverlening zoveel mogelijk toepassing. Een verzoek hiertoe kon de officier van justitie, in overeenstemming met de burgemeester, richten tot de minister van Justitie.¹³⁵ In 1977 was de grond voor het invoeren van militaire bijstand door de politie in het kader van handhaving van de rechtsorde artikel 146 van het Wetboek van Strafvordering.¹³⁶ Dat artikel luidde als volgt: “Zij [opsporingsambtenaren] hebben het recht in de uitoefening hunner ambtsverrichtingen de hulp in te roepen van de openbare burgerlijke en gewapende macht. Deze zijn verplicht aan de vordering onmiddellijk te voldoen”. Indien militaire bijstand werd ingeroepen ter handhaving van de openbare orde gebeurde dat op grond van artikelen 44-48 van de Politiewet.¹³⁷ De coördinatie van de politieke en militaire bijstand, met uitzondering van de inzet van de Bijzondere Bijstandseenheden en de Koninklijke Luchtmacht, berustte bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken..¹³⁸

De taken van de drie BBE-en (precisieschutters afkomstig van de Rijkspolitie, militaire precisieschutters en mariniers) stonden in zeer algemene termen beschreven in de ‘algemene richtlijnen inzake politieoptreden’¹³⁹:

“C 6. De bijzondere bijstandseenheden van de Rijkspolitie en van de Krijgsmacht hebben tot taak met gebruikmaking van hun vuurwapen de daders zodanig te treffen dat zij niet meer in staat zijn gijzelaars te verwonden of te doden. Wanneer de daders vluchten, hebben de eenheden tot taak hen zodanig te treffen, dat zij kunnen worden aangehouden. Tot dit vuurwapengebruik geeft de Minister van Justitie slechts verlof, als alle andere middelen hebben gefaald. Ook dan zal het bevoegd gezag ter plaatse nog al het mogelijke beproeven, voordat het tot actie doet overgaan.

C.7 De bijzondere bijstandseenheid van het Korps Mariniers moet als tactische eenheid hetzelfde doel bereiken als de hierboven (...) bedoelde eenheden. Het optreden van deze eenheid is in het algemeen aan dezelfde voorwaarden gebonden als die welke voor de beide andere bijzondere bijstandseenheden

¹³⁵ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, ‘Gijzelingscirculaire’ van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23.02.1973, p. 2
B 3

¹³⁶ Wetboek van Strafvordering 1921, artikel 139146; HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 225.

¹³⁷ Politiewet 1957, Hoofdstuk IV, artikel 50.

¹³⁸ TK 1976-1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 12.

¹³⁹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981, ‘Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering’, Eindontwerp 1974, p. 6-7.

gelden. Ook bij ongewapend handgemeen zal de man in het algemeen wel zijn wapen(s) bij zich dragen.”¹⁴⁰

Dit laatste aspect, de voorwaarden waarbinnen wordt opgetreden, wordt verder toegelicht in paragraaf 3.3.3, die betrekking heeft op de geweldsinstructie.

Ten tijde van de gijzelingsacties in 1977 waren de BBE-en als volgt ingericht.

1. BBE-RP

Allereerst werden twee eenheden precisieschutters opgericht. Een van deze eenheden werd gevormd uit de Rijkspolitie en aangeduid als BBE-RP (later: BBE-P). Om praktische redenen vond de vorming van de eenheid uit de politie aanvankelijk alleen uit het Korps Rijkspolitie plaats. De teams bestonden uit een commandant tevens verbindingsman, een aantal precisieschutters, een waarnemer en een groepsbeveiliging (met machinepistool). Elke schutter was uitgerust met een FN FAL geweer (kaliber 7,62 x 51 mm). De schutters kregen een opleiding tot precisieschutter van vijf weken. Naast onderhoud en schietvaardigheid werd aandacht besteed aan “mentale training” en aan de samenwerking met de andere eenheden.¹⁴¹

2. BBE-K

De tweede eenheid precisieschutters werd gevormd onder de commandant Koninklijke Marechaussee (KMar) bij de krijgsmacht. Deze werd aangeduid als de BBE-K. Aanvankelijk was de bedoeling dat de BBE-K tijdelijk zou bestaan, totdat de BBE-RP op sterkte was. De eenheid kreeg uiteindelijk een permanent karakter en was onderverdeeld in zes, later vier, teams lange-afstandsschutters. De samenstelling van de teams, de opleiding en de bewapening was gelijk aan de BBE-RP. De leiding over de teams was in handen van een commandant, eveneens afkomstig van de KMar. Deze onderhield het contact met de LPD en de commandanten van de overige BBE-en. Indien er een opdracht tot een vuurbevel zou worden geven door de minister van Justitie, was de commandant degene die dit moest afgeven.¹⁴² De spreiding van de eenheid was landelijk en wel zodanig dat bij alarmering steeds een aantal schutters redelijk snel ter plaatse kon zijn.

3. BBE-M

¹⁴⁰ NA, Mdef, GS, inv.nr.1981, ‘Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering’, Eindontwerp 1974, p. 6-7.

¹⁴¹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, ‘Eerste rapport begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden’ (bijlage bij ‘Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland’), februari 1974, p. 15-20.

¹⁴² Van der Spek, *Een wapen tegen terreur*, p. 63-64.

Daarnaast werd uit het Korps Mariniers een gespecialiseerde eenheid gevormd, de BBE-M. Deze eenheid werd in het bijzonder opgeleid en gevormd voor zogenaamde *close combat*, het gewapend en ongewapend gevecht van man tegen man. Minister van Justitie Van Agt schrijft in 1972 aan de Tweede Kamer: “Het doel van de opleiding is het, ook uit mentaal oogpunt, bekwamen van de betrokkenen in het gewapend en ongewapend gevecht van man tegen man overeenkomstig de geldende instructies voor het gebruik van geweld.”¹⁴³ De marinierscompagnie bestond uit een drietal pelotons elk onder leiding van een pelotonscommandant: BBE-1 (1e peloton), BBE-2 (2e peloton) en BBE-3 (3e peloton). Ieder peloton kon verder onderverdeeld worden in groepen die onder leiding van een onderofficier stonden. Indien gewenst kon een groep onderverdeeld worden in ploegen. De samenstelling van de pelotons, groepen en ploegen was flexibel zodat deze aangepast kon worden aan het gewenste optreden.¹⁴⁴ De opleiding ving aan met een eerste traject van vier maanden, waarbij het ingedeelde personeel volledig op de taak werd voorbereid. Hierbij werd samengewerkt met instructeurs van het Korps Rijkspolitie. Deze basisopleiding werd gevolgd door een vervolgopleiding, waarbij vooral aandacht werd besteed aan “het bijhouden van de verkregen vaardigheden en aan oefeningen met de andere eenheden”.¹⁴⁵

Overige militaire bijstand

Tegelijkertijd met de oprichting van de BBE-en richtte het kabinet begin jaren '70 een afzettingseenheid (AE) op bij de Koninklijke Landmacht (KL). Hiervoor was een versterkte pantserinfanteriecompagnie van de Koninklijke Landmacht bij toerbeurt beschikbaar.¹⁴⁶ De AE-KL had in grote lijnen dezelfde taak als de geüniformeerde politie. De eenheid was bestemd voor afzetting en beveiliging van alle zijden van een gebied waarin een terreuractie plaatsvond en was beschikbaar voor afsluiting en afzetting van de plaats delict, bijvoorbeeld ter aflossing of ter versterking van een eerder door de politie gevormd cordon. In het geval van aflossing zou altijd enig politiepersoneel aanwezig blijven.¹⁴⁷ Voor een goede voorbereiding op een

¹⁴³ TK 1972-1973, 12 000, hoofdstuk IV no. 14, p. 2.

¹⁴⁴ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Eerste rapport begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden' (bijlage bij 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland'), februari 1974, p. 19.

¹⁴⁵ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Eerste rapport begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden' (bijlage bij 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland'), februari 1974, p. 19.

¹⁴⁶ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Eerste rapport begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden' (bijlage bij 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland'), februari 1974, p. 19.

¹⁴⁷ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981, 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974, p. 7.

eventuele inzet werd ook de AE-KL zoveel mogelijk bij oefeningen van de gezamenlijke eenheden betrokken.¹⁴⁸

Daarnaast kon een beroep worden gedaan op diverse onderdelen van de krijgsmacht voor allerlei vormen van overige militaire bijstand. Dit kon variëren van relatief eenvoudig beschikbaar materieel (bijvoorbeeld voertuigen, communicatie- en opnameapparatuur, afzettings- en beschermingsmateriaal) tot meer bijzonder materieel (bijvoorbeeld vliegtuigen of helikopters, gepantserde voertuigen en bijzondere afluisterapparatuur).¹⁴⁹

3.3.2 Doel van het optreden

Ook over de uitvoering van een operatie bevatten de 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering' van het ministerie van Justitie en de 'Instructie terreurbestrijding' van het ministerie van Defensie nadere aanwijzingen. Deze hadden onder meer betrekking op het handelingsperspectief van het optreden: het doel van de operatie en de uitvoering ervan. Ook was omschreven in welke situaties er een vrije aftocht kon worden geboden of losgeld betaald. In de richtlijnen stond:

“- Doel van het optreden zij steeds de bevrijding van de gijzelaars en zo mogelijk de aanhouding c.q. zonodig de uitschakeling van de daders. Daarom:

- mag niet overijld worden gehandeld
 - moet tijd worden gewonnen door in contact te treden met de daders
 - moeten de daders zoveel mogelijk van de buitenwereld worden afgesloten
 - moet in beginsel worden vermeden dat de plaats van de gijzeling naar elders wordt verlegd, opdat de overheid zich niet op een nieuwe situatie behoeft in te stellen
- Uitwisseling van de gijzelaars zal in beginsel niet geschieden.
 - Aan een eis tot vrije aftocht zal in beginsel alleen worden voldaan indien alle middelen zonder succes zijn gebleven en de gijzelaars achterblijven.
 - Betaling van losgeld zal slechts tegen gelijktijdige invrijheidstelling van de gijzelaars geschieden.”¹⁵⁰

¹⁴⁸ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Eerste rapport begeleidingscommissie Bijzondere Bijstandseenheden' (bijlage bij 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in Nederland'), februari 1974, p. 21.

¹⁴⁹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981, 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974, p. 9.

¹⁵⁰ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981, 'Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering', Eindontwerp 1974, p. 2.

3.3.3 Geweldsinstructie

De algemene kaders voor de geweldstoepassing door politieambtenaren en militairen in zogenaamde ‘vredesomstandigheden’ die golden ten tijde van de gijzelingsacties in 1977 zijn te vinden in drie geweldsinstructies:

- de Bijstandsinstructie gemeentepolitie uit 1966¹⁵¹ voor politieambtenaren werkzaam bij de gemeentepolitie;
- de Instructie Korps Rijkspolitie (IKR) uit 1966¹⁵² voor politieambtenaren werkzaam bij de rijkspolitie;
- de geweldsinstructie van 9 juli 1965 afkomstig van de minister van Defensie. Deze gold voor militairen die onder vredesomstandigheden “ingevolge een hem verstrekte opdracht of ook rechtstreeks krachtens wettelijk voorschrift, maatregelen van geweld - al of niet met gebruikmaking van wapenen – aanwenden”.¹⁵³

In de ‘Instructie terreurbestrijding’ van het ministerie van Defensie en de ‘Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden’ van het ministerie van Justitie werd geduid hoe deze van toepassing waren op gijzelingen en kapingen. Deze duiding sloot aan bij het hierboven weergegeven handelingsperspectief. Ten aanzien van geweldgebruik stond in de Algemene richtlijnen beschreven:

“Voor het gebruik van vuurwapens gelden onverkort de bepalingen uit de geweldsinstructie.¹⁵⁴ Daaraan wordt niets afgedaan of toegevoegd. Derhalve wordt met name (zonodig) geweld toegepast naar evenredigheid van het feit, zulks onder meer om de dader aan te houden. Het recht van noodweer blijft nadrukkelijk toegelaten, daarbij gaat het in elk geval om de onmiddellijke bedreiging van het leven van de gijzelaars. Kan de uitvoering van die bedreiging niet anders worden afgewend, dan verkeert het recht van noodweer in een plicht om – op bevel – de dader geheel handelingsonbekwaam te maken, dat wil zeggen in het uiterste geval zelfs te doden.”¹⁵⁵

Deze geweldsinstructie “geldt onverkort voor in dit verband optredende militairen”.¹⁵⁶ Omdat de BBE-M en BBE-K hun taak volledig vervulden als onderdeel van het politieel optreden, vielen zij onder dezelfde geweldsinstructie als de ambtenaren van de Rijks- en gemeentepolitie en niet onder de geweldsinstructie van

¹⁵¹ Staatscourant van 15 maart 1966, nr. 51, Bijstandsinstructie gemeentepolitie (BIG).

¹⁵² Staatscourant van 15 maart 1966, nr. 51, Instructie Korps Rijkspolitie (IKR).

¹⁵³ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1066, Geweldsinstructie 9 juli 1965 minister van Defensie afd VSC nr. 284210/G.

¹⁵⁴ Hier werd gedoeld op de geweldsinstructies van de politie: de Bijstandsinstructie gemeentepolitie en de Instructie Korps Rijkspolitie (IKR) uit 1966.

¹⁵⁵ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1981, ‘Algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering’, Eindontwerp 1974, p. 2.

¹⁵⁶ Ibidem.

de minister van Defensie uit 1965 voor militairen optredend in 'vredesomstandigheden'. De instructie van Defensie gold wel voor alle overig militair personeel dat in geval van een gijzeling ter assistentie zou worden ingezet. Dit werd nog eens bevestigd in de 'Instructie terreurbestrijding'. Daarin schreef de minister van Defensie dat zijn geweldsinstructie uit 1965 wel geldig was voor de afzettingseenheid die eventueel bij gijzelingen zou worden ingezet, maar niet voor de BBE-Mariniers en de BBE-Krijgsmacht.¹⁵⁷

¹⁵⁷ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1978, 'Instructie voor het verlenen van militaire bijstand in het bijzondere geval van de bestrijding van terroristische acties in', december 1976, p. 3 en 4.

Hoofdstuk 4 De beëindiging van de gijzeling in de trein¹⁵⁸

Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de aanloop naar en het verloop van de beëindiging van de gijzeling bij De Punt op 11 juni 1977 en concentreert zich daarbij op de direct betrokken autoriteiten en (operationele) diensten zoals beschreven in hoofdstuk 3.

Op 23 mei 1977 rond 9.00 uur begonnen nagenoeg op hetzelfde moment twee gijzelingsacties. Bij De Punt in de gemeente Vries werd de intercitytrein Assen-Groningen¹⁵⁹ gekaapt door negen Molukkers. Zij gijzelden 54 passagiers. In Bovensmilde gijzelden vier Molukkers 125 schoolkinderen en vijf leerkrachten.

Direct na aanvang van de gijzelingen werden door politie en justitie de nodige maatregelen getroffen. Zo werd onder meer bij het ministerie van Justitie een crisiscentrum ingericht en in Assen voor elk van beide gijzelingen een beleidscentrum. Er werd voorzien in bijstand van de BBE-en en in de nodige

¹⁵⁸ Dit hoofdstuk geeft antwoord op de Kamervragen 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 14, 15, 16, 23, 24, 25, 26, 28.

¹⁵⁹ Deze trein stond binnen de NS bekend onder het nummer 747.

afzettings- en bewakingsmaatregelen. Ook kwamen er bij diverse andere ministeries en diensten informatie- en coördinatiecentra tot stand.

Ook in de Molukse gemeenschap veroorzaakten de gebeurtenissen grote beroering. Binnen die gemeenschap werd in Capelle aan de IJssel een Moluks crisiscentrum opgericht onder leiding van de heer P.W. Lokollo.¹⁶⁰

In de kamerbrief van 21 juni 1977¹⁶¹ is het kabinet uitgebreid ingegaan op de gebeurtenissen rondom de treinkaping. In deze brief is echter aangegeven dat een aantal zaken van tactiek en methodiek zich naar hun aard niet lenen voor openbaarmaking. Vermeden moest worden, aldus het kabinet, dat verslagen als deze door kwaadwilligen worden gebruikt om daaruit voor hun plannen lering te trekken.¹⁶² In de brief gaat het kabinet dan ook op het feitelijk optreden waarmee de gijzelingen zijn beëindigd in het geheel niet in.

4.1 De beslissing om de gijzeling te beëindigen

Deze paragraaf gaat in op de besluitvorming betreffende de beëindiging van de gijzeling, meer specifiek de organisatie van deze besluitvorming (paragraaf 4.1.1) en de overwegingen die ten grondslag lagen aan het beëindigen van de gijzeling op 11 juni 1977 (paragraaf 4.1.2).

4.1.1 Crisiscentrum en beleidscentrum

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 was de minister van Justitie, de heer Van Agt, primair verantwoordelijk en lag het bevoegd gezag bij de procureur-generaal, mr. Baron W.A. van der Feltz. Direct na aanvang van de gijzelingen werd op het ministerie van Justitie een crisiscentrum ingericht onder leiding van de minister van Justitie. In Assen werden voor de twee gijzelingsacties twee beleidscentra ingericht onder leiding van de procureur-generaal.

Crisiscentrum

De minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en de staatssecretaris van Justitie waren gezamenlijk en in elk geval afwisselend in het crisiscentrum aanwezig.¹⁶³ Naast de betrokken ministers waren in het crisiscentrum ook in wisselende samenstelling ambtelijke adviseurs van diverse ministeries aanwezig, onder wie de secretaris-generaal van het ministerie van Justitie, de heer A. Mulder, loco-secretaris-generaal van Justitie, mr. L. Oranje, de directeur-generaal, hoofd van

¹⁶⁰ De heer Lokollo was minister van Bevoorrading in 1e RMS-kabinet op Ambon en daarna vicepresident in 1e kabinet van ir. Manusama in Nederland.

¹⁶¹ TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977.

¹⁶² TK 1977, 14610, nr. 1, brief 21 juni 1977.

¹⁶³ TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 21.

de directie Politie, mr. A.J. Fonteijn, vertegenwoordigers van het ministerie van Defensie onder wie de directeur Juridische Zaken, mr. M.J.P.D. van Harinxma thoe Slooten, vertegenwoordigers van het ministerie van Algemene Zaken en, in voorkomend geval, ook (externe) adviseurs (bijvoorbeeld van de Nederlandse Spoorwegen).¹⁶⁴ In het crisiscentrum werd een logboek bijgehouden.

Betrokken ministers kwamen verder bijeen in een zogenoemd comité van ministers of het ‘ministersberaad’. Op 24 mei 1977 werden de meest betrokken bewindslieden door de ministerraad gemachtigd naar bevind van zaken te handelen.¹⁶⁵ Het ‘ministersberaad’ bestond tijdens de gijzelingen in De Punt en Bovensmilde uit de minister-president, de heer Den Uyl, de minister van Justitie, de heer Van Agt, de minister van Binnenlandse Zaken, de heer De Gaay Fortman, de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, de heer Van Doorn¹⁶⁶, de minister van Buitenlandse Zaken, de heer Van der Stoel, en de staatssecretaris van Justitie, de heer Zeevalking.¹⁶⁷ Van het overleg en de besluitvorming van dit ‘ministerberaad’ (dat geen formele grondslag of status had) is in het bronmateriaal geen schriftelijk verslag aangetroffen.¹⁶⁸

Beleidscentrum

Aanvankelijk waren er in Assen twee afzonderlijke beleidscentra: één voor de school en één voor de trein. Op 26 mei 1977 werden deze centra samengevoegd nadat er vanuit het crisiscentrum was gevraagd langs één lijn te communiceren.¹⁶⁹ In het beleidscentrum werd een logboek bijgehouden.

In het beleidscentrum in Assen waren de procureur-generaal, de heer Van der Feltz, de commissaris van de Koningin, mevrouw mr. A.P. Schilthuis, de burgemeester van Smilde, de heer P. de Noord, de burgemeester van Vries, de heer E.J. de Jonge, en de hoofdofficier van Justitie te Assen, mr. J. Muntendam, of hun vervangers aanwezig.¹⁷⁰ Genoemde autoriteiten werden bijgestaan door de

¹⁶⁴ TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 14.

¹⁶⁵ Archief Ministerie van Algemene Zaken (AZ), P-notulen MR, 24 mei 1977.

¹⁶⁶ De minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, was verantwoordelijk voor het minderhedenbeleid en als zodanig betrokken bij de aanpak van de gijzelingen.

¹⁶⁷ TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 5.

¹⁶⁸ De heer Van Agt heeft in reactie op een schrijven van de werkgroep bevestigd dat er ook geen verslagen van deze besprekingen zijn gemaakt. Deze werkwijze wijkt daarmee af van wat thans gebruikelijk zou zijn.

¹⁶⁹ Nationaal Archief (NA), Collectie Molukse acties (CMA), inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 274 en 279; Tresoar: Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum (Tresoar), archief Gerechtshof/parket, PG (PG Leeuwarden), inv.nr. 886, logboek beleidscentrum, 26 mei 1977 0945.

¹⁷⁰ Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (NL-GnGRA), Kabinet van de Commissaris der Koningin (KCdK), inv.nr. 558, Evaluaties en conclusies met betrekking tot het functioneren, de samenstelling en de accommodatie van het beleidscentrum te Assen tijdens de gijzelingsacties in de Punt en Bovensmilde, samenstelling beleidscentrum en Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum.

districtscommandant der Rijkspolitie, luitenant-kolonel W. Bergsma, die de algemene leiding had over het politieoptreden (waaronder ook dat van de BBE-en).

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 had het beleidscentrum in Assen ook een stafgroep. Hierin zaten onder meer een coördinator landelijk bijstandsteam inlichtingendienst en bewaking en de coördinator BBE. De coördinator BBE (afkomstig van de Rijkspolitie) had de operationele coördinatie over de BBE. Zowel voor de gijzeling bij De Punt als die in Bovensmilde was er een leider plaats delict (LPD) afkomstig van de Rijkspolitie. Voor de treinkaping bij De Punt werd de LPD gesitueerd nabij de trein, in landgoed "De Poll" te Glimmen. Voor de school werd de LPD gesitueerd in de LTS te Bovensmilde. De coördinator BBE opereerde - anders dan de kaders stellen - vanuit het beleidscentrum en niet vanuit de locatie van de LPD en diens commandogroep in De Punt en Bovensmilde.¹⁷¹ Op deze manier kon de coördinator BBE zicht houden op zowel de situatie bij de trein als bij de school als op het verband tussen beide situaties. De autoriteiten in het beleidscentrum werden daarnaast geadviseerd door twee psychiaters en een psycholoog. Een van de psychiaters was de heer D. Mulder. Hij had een groot aandeel in het contact met de gijzelnemers in de trein en de school.

Bij het beleidscentrum in Assen werd direct een perscentrum ingericht met alle gewenste faciliteiten voor de pers. Daar waren steeds ruim honderd journalisten uit binnen- en buitenland aanwezig. Ook bij het crisiscentrum waren permanent voorlichtingsmedewerkers bereikbaar. Aldaar werden in goed overleg met de pers tweemaal per dag "persbriefings" gehouden. Deze briefings waren zakelijk van aard. De informatie die werd gedeeld betrof vooral feitelijkheden en concrete omstandigheden. De voorlichting was er aan de ene kant op gericht geen emotionele reacties los te maken onder het publiek, omdat met de toekomstige verhoudingen binnen de Nederlandse samenleving rekening moest worden gehouden. Aan de andere kant werd de informatie verstrekt vanuit het besef dat velen in Nederland en in de wereld sterk meeleeften met de gebeurtenissen zodat moest worden gewaarborgd dat de media hun werk optimaal konden doen. Er werden geen mededelingen gedaan over strategie, noch werd er operationele informatie verstrekt.¹⁷²

4.1.2 Gebeurtenissen relevant voor de besluitvorming

Het kabinet koos in verband met het grote aantal gegijzelden, waaronder 125 schoolkinderen, in eerste instantie voor het vermijden van geweld en voor

¹⁷¹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum. NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 278.

¹⁷² TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 14-15.

overreding als middel om de gijzelingen te beëindigen. Gewapend optreden was wel steeds in overweging.¹⁷³ Gedurende het proces om met overreding de gijzelingen te beëindigen werd parallel aan diverse operationele plannen gewerkt. Een plan voor het geval de gijzelnemers zich zouden overgeven, een plan in het geval er een acute noodzaak tot ingrijpen zou ontstaan en een plan voor het geval het kabinet zou besluiten tot gewelddadig ingrijpen om de gijzelingen te beëindigen. Op de diverse plannen wordt nader ingegaan in paragraaf 4.2.

Vanaf het begin van de gijzelingen onderhield de regering contact met het Moluks crisiscentrum om hen op de ernst van de gevolgen te wijzen. De heer Lokollo en anderen werd gevraagd zich tot de gijzelnemers te richten om de acties te beëindigen. In de periode van 23 mei tot 6 juni 1977 vonden hierover regelmatig gesprekken plaats tussen bewindslieden en het Moluks crisiscentrum. Hoewel de acties werden afgekeurd, richtte het Moluks crisiscentrum zich niet direct tot de gijzelnemers.¹⁷⁴ Wel heeft een aantal Molukkers op 25 mei 1977 geprobeerd om door middel van een ‘processie’ de gijzelnemers in de school over te halen de actie te stoppen. De gijzelnemers in de school wilden echter niet met hen in gesprek.

Op 23 mei 1977 werden in de loop van de dag de eisen van de gijzelnemers bekend. Deze eisen zagen op de vrijlating van 21 Molukse gedetineerden en een vrije aftocht met medeneming van gegijzelden. Door de gijzelnemers werd een ultimatum gesteld op 25 mei 14.00 uur.

De tactiek van het kabinet was gebaseerd op het ‘murw’ maken van de gijzelnemers.¹⁷⁵ Minister Van Agt instrueerde het beleidscentrum in de nacht van 23 op 24 mei dat het overleg of liever het ‘afmatten’ als eerder (bij de treinkaping in Wijster in 1975) was gedaan, kon beginnen.¹⁷⁶ In reactie op de eisen van de gijzelnemers namen het kabinet en het beleidscentrum het standpunt in dat er pas te praten viel als alle 125 gegijzelde kinderen zouden worden vrijgelaten.¹⁷⁷

De druk liep hoog op toen de gegijzelde kinderen in de basisschool op 25 mei in de ochtend voor de geopende ramen “Van Agt wij willen leven” moesten roepen.¹⁷⁸ Dit indringende beeld bereikte via de televisie ook de huiskamers in Nederland. Voor het verstrijken van het ultimatum van 25 mei 14.00 uur stonden alle eenheden in de

¹⁷³ Archief AZ, P notulen MR 23 mei 1977, p. 7.

¹⁷⁴ TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 1, NA, CMA, inv.nrs. 160-164, logboek gijzelingen van het crisisteam, p. 14, 289, 292-295, 468, 472, 475, 477, 481, 482, 433a-f, 489, 496, 654, 676, 679, 681, 684-686, 690, 738, 741, 742, 760, 768, 770, 771 a t/m f, 772, 789.

¹⁷⁵ Archief AZ, P notulen MR 24 mei 1977, p. 6.

¹⁷⁶ NA, CMA, inv.nr. 160, logboek gijzelingen van het crisisteam, 23 mei -25 mei, 0120 uur, p. 74.

¹⁷⁷ NA, CMA, inv.nr. 160, logboek gijzelingen crisisteam, 23 mei -25 mei, 1330 uur, p. 116.

¹⁷⁸ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum, 25 mei 1977, 1059 uur.

hoogste staat van paraatheid. Het ultimatum verstreek echter zonder dat er iets gebeurde. In de middag van 25 mei werden de eisen van de gijzelnemers aangevuld. Deze eisen zagen opnieuw op vrijlating en medeneming van 21 Molukse gedetineerden en een vrije aftocht - zonder de wapens in te leveren - met medeneming van gegijzelden.¹⁷⁹

Vrije aftocht

In de nacht van 25 op 26 mei besprak psychiater D. Mulder met de school het volgende over een vrije aftocht:

“De regering voelt veel voor uw plan, voor uw eisen, maar wil een paar dingen wat veranderd zien. Zij kan de verklaring van vrije aftocht pas geven als de kinderen eerst vrij zijn. Daar kunt u dus op rekenen. Die komt dan meteen. De regering kan niet alle (...) gedetineerden. Waarom niet? Er zijn mensen waarvan zij niet kan verantwoorden tegenover de gemeenschap en binnen- en buitenland, dat alle gedetineerden, zeg maar gevangenen, aan u meegegeven worden. Nog een praktisch punt het kan gewoon niet dat er een vliegtuig vertrekt zonder bestemming. Om praktische redenen moet de bestemming van vliegtuig bekend zijn voorafgaand aan het vertrek. Toelichting: Er kan geen maatschappij en bemanning worden gevonden. Er moet een landingsvergunning zijn anders gaat het toch nog mis.”¹⁸⁰

In de loop van 26 mei 1977 werden acht kinderen uit de school vrijgelaten in verband met ziekte. Veel kinderen hadden koorts en moesten braken. Het kabinet verklaarde zich in de nacht van 26 op 27 mei bereid om na vrijlating van alle kinderen te doen wat in het vermogen lag om de gijzelnemers gelegenheid te geven Nederland te verlaten, mits er geen gegijzelden in het vliegtuig meegenomen werden en mits het land van bestemming zou worden medegedeeld. Daarnaast zouden er geen gevangenen bij wier acties slachtoffers waren gevallen, kunnen worden vrijgelaten.¹⁸¹

In de nacht van 26 op 27 mei zei psychiater D. Mulder in een telefoongesprek met de school dat “het aangeboden vrijgeleide volledig van kracht blijft, als de kinderen worden vrijgelaten. Dus wat ik nu zeg is het woord van de regering”.¹⁸²

Op 27 mei 1977 om kwart voor 7 in de ochtend werden alle gegijzelde schoolkinderen en een leerkracht vrijgelaten. Uit de bronnen valt de reden waarom

¹⁷⁹ NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 235.

¹⁸⁰ NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 275, weergave gesprek D. Mulder met de school.

¹⁸¹ NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 333-334.

¹⁸² NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 361a.

de gijzelnemers overgingen tot het vrijlaten van de kinderen niet expliciet op te maken. Het is evenwel aannemelijk dat zowel de ziekte van de kinderen als het gesprek over een vrije aftocht hiertoe hebben bijgedragen.

De aangelegde telefoonverbinding tussen de gijzelnemers in de trein en de gijzelnemers in de school werd op 27 of 28 mei verbroken.

Bestemming

In de dagen na 27 mei 1977 werd diverse malen zowel aan de gijzelnemers in de trein als in de school gevraagd naar de bestemming van het verlangde vliegtuig.¹⁸³ Het noemen van de bestemming was voor het kabinet een beslissende voorwaarde voor een eventuele vrije aftocht. Immers, werd daarover geen zekerheid verkregen, dan betekende een zogenaamde vrije aftocht dat in feite een vliegtuigbemanning tot gegijzelde werd gemaakt, zo stelde het kabinet.¹⁸⁴ De gijzelnemers noemden geen bestemming.

Op 29 mei 1977 ontving het crisiscentrum een brief van het Molukse crisiscentrum waarin men stelde teleurgesteld te zijn dat het vrijlaten van de kinderen niet was gevolgd door concessies van het kabinet.¹⁸⁵

Op 31 mei 1977 vroegen de gijzelnemers om bemiddeling. In de dagen daarna werd er gezocht naar geschikte contactpersonen. Over en weer werden contactpersonen aangeboden. Op 3 juni 1977 werd met de gijzelnemers overeenstemming bereikt over de inzet van mevrouw Soumokil en de heer Tan als contactpersonen.

Geen bestemming, geen vrije aftocht

Het kabinet was van oordeel dat de inzet van deze contactpersonen alleen als uitkomst mocht hebben dat de rechtsorde zou worden hersteld en dat de gegijzelden ongedeerd zouden terugkeren. "Er kan niet meer over de bestemming van enig vliegtuig worden gepraat. De kapers hebben alle gelegenheid gehad om zich daarover uit te spreken en hebben dat nooit gedaan. De tijd om daar nu nog over te praten is nu voorbij."¹⁸⁶ De heer Lokollo van het Molukse crisiscentrum werd gevraagd deze boodschap aan de contactpersonen over te brengen.

¹⁸³ NA, CMA, inv.nr. 162, logboek gijzelingen van het crisisteam, 27 mei- 1 juni, p. 470 en p. 518.

¹⁸⁴ HTK 14 juni 1977, regeringsverklaring, p. 24-25.

¹⁸⁵ NA, CMA, inv.nr. 162, logboek gijzelingen van het crisisteam, 27 mei- 1 juni, p. 472.

¹⁸⁶ NA, CMA, inv.nr. 163, logboek gijzelingen van het crisisteam, 1- 7 juni 1977, p. 682c.

Op 3 juni 1977 werden de contactpersonen in het beleidscentrum ontvangen en geïnformeerd over het standpunt van het kabinet en het doel van hun contact met de gijzelnemers.¹⁸⁷

Op 4 juni 1977 brachten de contactpersonen een eerste bezoek aan de trein. Ook na dit bezoek hielden de gijzelnemers vast aan hun schriftelijk geformuleerde eis van een vrije aftocht per vliegtuig naar het buitenland met medeneming van gedetineerden. Uit de weergave van hun verslag in het beleidscentrum blijkt niet dat de contactpersonen het standpunt van het kabinet aan de gijzelnemers hadden overgebracht.¹⁸⁸

Op 5 juni 1977 lieten de gijzelnemers in de trein twee zwangere vrouwen uit de trein vrij. Zij werden opgehaald door een Molukse arts, dr. F. Tutuhaturunewa.

Op 6 juni 1977 werd de gijzelnemers in de trein in een gesprek met psychiater D. Mulder definitief duidelijk gemaakt dat een vrije aftocht niet meer in overweging was omdat de gijzelnemers geen bestemming hadden genoemd.

Het beleidscentrum ging door op een nieuwe tactiek, te weten 'operatie wanhoop'. Dit hield meer concreet in dat aan de school zo min mogelijk eten werd gegeven en dat in contacten met de trein met name de uitzichtloosheid van de situatie werd benadrukt.¹⁸⁹

Op 7 juni 1977 gaf het beleidscentrum opdracht om een nieuw initiatiefplan te maken.¹⁹⁰ Dit plan werd op 8 juni 1977 besproken met en technisch goedgekeurd door het beleidscentrum. Op 9 juni 1977 werd het initiatiefplan ook besproken met de betrokken bewindspersonen (zie paragraaf 4.2.3).¹⁹¹

Op 8 juni 1977 werd een mannelijke gegijzelde met gezondheidsklachten uit de trein vrijgelaten.

¹⁸⁷ NA, CMA, inv.nr. 163, logboek gijzelingen van het crisisteam, 1- 7 juni 1977, p. 701.

¹⁸⁸ NA, CMA, inv.nr. 163, logboek gijzelingen van het crisisteam, 1- 7 juni 1977, p. 732.

¹⁸⁹ NA, CMA, inv.nr. 163, logboek gijzelingen van het crisisteam, 1- 7 juni 1977, p. 768.

¹⁹⁰ Nationaal Archief (NA), Korps Mariniers (KM) inv.nr. 761, dagboek BBE-M, melding 072205 "Opdracht beleidscentrum. Maak een initiatiefplan, dat zaterdag 11 juni kan worden uitgevoerd".

¹⁹¹ NA, CMA, inv.nr. 142, rapport stafofficieren BBE d.d. 15 juni 1977 "Bij het met U en de andere bij de gijzelingsacties betrokken bewindslieden gepleegde overleg over het – door de daadwerkelijke inzet van de bijzondere bijstandseenheden – beëindigen van de gijzeling in de trein te Vries werd zowel op donderdag 9 juni kort na middernacht, door Frackers, als kort voor middernacht diezelfde dag, door van den Breemen en Frackers, het initiatiefplan-trein aan U en Uw ambtgenoten voorgelegd en zeer uitvoerig doorgesproken".

Op 9 juni 1977 brachten mevrouw Soumokil en de heer Tan een tweede bezoek aan de trein. Op 7 juni 1977 had de minister van Justitie de contactpersonen persoonlijk bericht over de standpunten van het kabinet. Op 9 juni werden de contactpersonen voor het gesprek met de trein wederom vooraf geïnformeerd en werd specifiek aandacht gevraagd voor het standpunt van de regering en de gezondheidstoestand van de gegijzelden. Bij dit tweede bezoek kregen de contactpersonen een op schrift gestelde boodschap van de gijzelnemers aan de regering mee, waarvan de kernzin luidde: "Wij hebben slechts twee dingen voor ogen. Of vertrek naar het buitenland of de dood." Dat stuk bevatte ook het dreigement dat alle treinreizigers de dood zouden vinden wanneer er geen vliegtuig ter beschikking zou komen.¹⁹²

Op 10 juni werd vanuit het beleidscentrum opnieuw gepoogd beweging te krijgen in het standpunt van de gijzelnemers. De gijzelnemers leken er in de opvatting van het beleidscentrum geen moeite mee te hebben, hun actie nog langer voort te zetten. De secretaris-generaal van het ministerie van Justitie mr. A. Mulder en het bevoegde gezag, procureur-generaal Van der Feltz beschouwden op 10 juni 1977 de situatie als hopeloos aangezien de trein verder contact weigerde.¹⁹³

Briefje van mevrouw Soumokil

De vasthoudende opstelling van de gijzelnemers op 10 juni zou verklaard kunnen worden door een gegeven dat eerst na beëindiging van de gijzeling bij het sporenonderzoek in de trein bekend werd. In de kleding van een van de gijzelnemers werd toen een briefje aangetroffen dat door mevrouw Soumokil tijdens haar tweede bezoek op 9 juni aan de gijzelnemers in de trein was overhandigd. Dat briefje hield onder meer in een oproep om vol te houden en aan de eisen vast te houden en de mededeling dat Vietnam en Jemen niet, maar Benin wel alle gijzelnemers zou willen ontvangen en dat de 21 gevangenen met hun mee wilden.¹⁹⁴

Gezondheidstoestand gegijzelden en situatie trein

Het kabinet maakte zich gedurende de gijzelingen in toenemende mate zorgen over de geestelijke en lichamelijke gezondheid van de gegijzelden. Het inschatten van de gezondheidstoestand was steeds erg moeilijk. Afgestaan moest worden op de ervaringen bij de vorige gijzelingen en de berichten van de vrijgelaten gegijzelden. Ook door het contact van het beleidscentrum met de gijzelnemers in de trein en een gegijzelde (medisch studente) in de trein konden, zij het summiere, gegevens over de gezondheidstoestand worden verkregen. Het beleidscentrum sprak regelmatig met

¹⁹² TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 11; NA, CMA, inv.nr. 164, logboek gijzelingen van het crisisteam, 7- 11 juni 1977, p. 867, 868.

¹⁹³ NA, CMA, inv.nr. 173, gespreksverslag vrijdag 10 juni mr. A. Mulder en Van der Feltz.

¹⁹⁴ Archief MVenJ, correspondentie AZ 1977, brief van Agt aan minister president e.a. van 12 juli 1977; NA, CMA, inv.nr. 141, proces-verbaal mw. J. Soumokil en dr. H. Tan. Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 892.

deze medisch studente, onder andere over de benodigde medicijnen.¹⁹⁵ Van de betrokken passagiers was door informatie van hun verwanten en artsen in enige mate bekend wat hun medische voorgeschiedenissen waren. Uit deze informatie bleek dat de passagierspopulatie in de trein geen afspiegeling van de Nederlandse bevolking was. Er waren relatief veel signalen van nerveuze en depressieve klachten en onder de gegijzelden bevond zich een aantal psychiatrische patiënten.¹⁹⁶

De getuigenverklaringen van de op 5 en 8 juni vrijgelaten gegijzelden bleken niet alleen van belang om inzicht te krijgen in de gezondheidssituatie maar gaven ook een breder inzicht in de situatie in de trein. Zij verklaarden over het aantal gijzelnemers (negen in totaal) en hun gedrag, het aantal gegijzelden (54), de wapens van de gijzelnemers en de plaatsen in de trein waar de gijzelnemers zich veelal bevonden. Uit het proces-verbaal van 6 juni van één van de vrijgelaten gegijzelden¹⁹⁷ blijkt onder meer het volgende:

“Junus, Rudy en Hansien waren stille figuren en ze leken mij kwa karakter erg hard, met name het meisje Hansien die gedurende de kaping nog geen woord met ons heeft gewisseld. (...) De kapers deelden mede dat indien de kaping te lang zou duren, zij de trein zouden verlaten en zich dood laten schieten. Zij willen onder geen enkele voorwaarde de gevangenis in. (...) Eén wachtpost bevond zich meestal in de noordelijke bestuurderscabine. Een andere wacht bevindt zich in portaal 5 en 15. (...) behalve de plaatsen die in de nachtelijke uren als wachtposten werden betrokken, werden ook nog de volgende slaapplekken benut: bij raam 3 slapen meestal Max en Thijs, bij 15 slaapt Junus terwijl een algemene slaapplek zich bevindt bij raam 22 en 23. (...) Noch overdag noch ‘s nachts zijn er passagiers op de portalen.”

Elders in dit proces-verbaal verklaarde deze gegijzelde overigens dat op portaal 14 wel vier gegijzelden sliepen.¹⁹⁸

Ook gaven de twee vrijgelaten vrouwelijke gegijzelden informatie over de toestand van bepaalde gegijzelden. Eén van de vrijgelaten gegijzelden gaf aan dat de hele situatie niet te lang meer moest duren aangezien de psychische druk te groot werd.¹⁹⁹ In het crisiscentrum werd deze informatie besproken met de directeur-generaal Volksgezondheid van het ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, de heer Van Londen:

¹⁹⁵ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum, p. 88.

¹⁹⁶ NA, CMA, inv.nr. 162, logboek gijzelingen van het crisisteam, 27 mei- 1 juni, p. 479-480.

¹⁹⁷ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, proces-verbaal p. A155-159.

¹⁹⁸ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, p. A158.

¹⁹⁹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, p. A244.

“Van Londen belt Oranje en verwijst naar een gesprek dat Fonteijn eerder met hem heeft gehad. Fonteijn heeft indertijd gevraagd hoe lang de gijzelaars in de trein het zouden kunnen uithouden. Aanvankelijk heeft men toen gezegd 14 dagen. (...) Uit gesprekken met dames leidt dr. Van Londen af dat er vijf personen in minder goede staat verkeren. Een van de 5 is psychotisch, dat wisten wij reeds. Zijn gedrag is onvoorspelbaar, hij zou op een gegeven moment andere mensen in gevaar kunnen brengen. (...) De toestand van andere gijzelaars wordt door beide dames als redelijk goed beschreven. De hygiënische toestand laat eigenlijk niet te wensen over.(...) Wel is het in het algemeen ‘s nachts in de trein te koud.”²⁰⁰

In aanvulling op het voorgaande kon uit de toestand van de derde vrijgelaten gegijzelde op 8 juni worden opgemaakt dat de psychische druk²⁰¹ en het gebrek aan beweging tot de meest bedreigende factoren behoorden. De medische toestand van de vrijgelaten gegijzelde werd besproken in het crisiscentrum. Niet uit te sluiten was dat zich vergelijkbare medische problemen bij andere gijzelaars gingen voordoen.²⁰²

Het kabinet achtte het een reëel gevaar dat als door de druk prikkelbaarheden in de trein zouden ontstaan, er niet in de hand te houden conflicten met de gijzelnemers konden ontstaan, met mogelijke repercussies voor de gegijzelden.²⁰³ Bij het voortduren van de gijzeling werd dit gevaar steeds groter geacht. Bovendien vreesde het beleidscentrum voor toenemende intimidatie.²⁰⁴

“Voorts is gebleken een NLER morgen voor de voordeur te zetten en onder schot te houden. (...) Ook in de trein zijn verhalen opgemerkt over het voornemen om stunts te doen als bij de school het plan blijkt te zijn. Als achtergrond deelt vd Feltz nog het volgende mede:

Om ongeveer 2230 is gehoord: we moeten de Hollanders maar vastbinden. Wij gaan door de Hollanders blijven vastgebonden.

Om 2258 is gehoord: Hoe meer gijzelingen, hoe meer het uit kan lopen op een oorlog. Geef de mannen maar thee, maar houdt ze toch vastgebonden. Aan handen en voeten. En morgen voor 1000 uur ze naar buiten laten. Eén houdt de wacht hier, als ze morgenvroeg gewekt worden moet één hier staan, en één daar. Eén voor de deur knielend die hem onder schot houdt.

²⁰⁰ NA, CMA, inv.nr. 163, logboek gijzelingen van het crisisteam, 1- 7 juni 1977, p. 774.

²⁰¹ Archief Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (MVWS), Commando Rode Kruis Korps (CRKK), nr. 082100 band 61/1 en 2 gesprek tussen dr. Kits en dr. Pieters: “Psychische toestand begint wat labieler te worden; een aantal kan wel gekke dingen gaan doen.”

²⁰² NA, CMA, inv.nr. 164, logboek gijzelingen van het crisisteam, 7-11 juni 1977, p. 833.

²⁰³ Deze passage geeft antwoord op Kamervraag 28.

²⁰⁴ TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 24.

Om 2324 uur: Laat weten dat we graag contact met Tan willen hebben. Misschien doen ze niets zou je denken. Vd Feltz wijst er op dat dit niet allemaal even duidelijk is maar het is de beschikbare achtergrondinformatie. Zijn eigen appreciatie is, dat dit een poging is om opnieuw de Nederlandse regering te intimideren en van sadisme te doen blijken.”²⁰⁵

De vraag is in hoeverre de in het beleidscentrum bestaande vrees voor toenemende intimidatie van de gegijzelden door henzelf ook aldus werd ervaren. Na afloop van de gijzelingen werden de gegijzelden door de rijkspolitie gehoord.²⁰⁶ Uit die verhoren komt niet naar voren, dat de gegijzelden een toenemende druk door bedreigingen van de gijzelnemers hebben ervaren. Veeleer was sprake van een voortzetting van het dreigingsniveau zoals dat in de dagen na de aanvang van de gijzeling was gestabiliseerd. Vrijwel alle gegijzelden hebben verklaard over ernstige bedreigingen aan het begin van de gijzelingen en een lichte vermindering daarvan naar mate er voor gijzelnemers en gegijzelden gewenning in de situatie ontstond.²⁰⁷ In een klein aantal verklaringen werd vermeld, dat de gijzelnemers de gegijzelden al snel zouden hebben gezegd, dat er geen doden zouden vallen.²⁰⁸ Het feit, dat dit element in de verklaringen van andere gegijzelden over het dreigingsniveau ongenoemd blijft, doet vermoeden dat het gevoel niet algemeen leefde onder de gegijzelden.

Enkele gegijzelden werden slachtoffer van een bijzondere vorm van bedreiging. Zij werden gedwongen buiten de trein te gaan staan en werden daarbij onder schot gehouden. Blijkens hun verklaringen werd daarbij gezegd, dat er niet op hen zou worden geschoten.²⁰⁹ Dat stelde wel enigermate gerust, maar nam de dreiging die van de situatie uitging niet weg.

Alternatieven

Bij beraadslagingen in verschillende gremia zijn ook alternatieven om de gijzeling op een minder gewelddadige manier te beëindigen in overweging genomen. Deze alternatieven werden stuk voor stuk niet doeltreffend en onbruikbaar bevonden.²¹⁰ Interventie door het gebruik van verschillende (chemische) substanties waaronder gas werden in overleg met directeur-generaal Volksgezondheid Van Londen en andere deskundigen overwogen.²¹¹ Op 9 juni concludeerden de secretaris-generaal

²⁰⁵ NA, CMA, inv.nr. 164, logboek gijzelingen van het crisisteam, 7- 11 juni 1977, p. 907.

²⁰⁶ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nrs. 887 en 888, proces-verbaal treinkaping.

²⁰⁷ Er is één verklaring van een gegijzelde die stelt, dat zij zich tijdens de gijzeling niet bedreigd heeft gevoeld; Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, proces-verbaal treinkaping, p. A 130.

²⁰⁸ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, proces-verbaal treinkaping, p. A 122, A 220, A 257.

²⁰⁹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping, p. A 296 en inv.nr. 887, proces-verbaal treinkaping p. A 30, A 219.

²¹⁰ TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, vraag 26.

²¹¹ NA, CMA, inv.nr. 128, notitie Fonteyjn.

van het ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne dr. P. Siderius en de heer Van Londen in dit verband dat het ondoenlijk was om op afstand te zorgen dat 65 mensen elk de juiste dosering [in het eten] krijgen, en niet de één een dodelijke dosis en de ander helemaal niets. Ook vreesden zij voor hypotensie en collapsen.²¹²

Op 10 juni had Van Londen contact met diverse deskundigen, onder meer met prof. dr. B. Smalhout van het Academisch Ziekenhuis Utrecht:

“Vraag kan via voeding medicamenten worden toegediend? wat zijn de risico’s? De gedachten gaan uit naar iets dat snel werkt. Indien er tijd verloopt tussen toediening en interventie, dan zijn er risico’s. Andere adviseurs gaven een dosering van 60 mg p/d droperidol op. Smalhout: Hoge dosering uit den boze en lage dosering te weten 5 à 10 mg droperidol p/d is toelaatbaar, hetgeen een aantal dagen in beslag zou nemen, waarbij langzamerhand de “lam met de leeuw” zal verkeren. Indien aan iets acuuts wordt gedacht, is er dan een of andere gasvormige verdooving? Neen, kost enige minuten voordat bewusteloosheid intreedt, gezien de ruimte in de trein werkt het veel te langzaam.”²¹³

Prof. dr. D. de Wied²¹⁴ verklaarde:

“Er is vanuit Justitie 10 dagen geleden contact geweest met prof. Smalhout [Academisch ziekenhuis Utrecht] over acuut werkende ‘verdovende’ stoffen (gassen). Onaanvaardbaar indien niet tevoren meer bekend is van het effect van de te gebruiken stoffen op “normale” personen onder controleerbare omstandigheden (proefpersonen).”²¹⁵

Moment van ingrijpen

Kort samengevat lieten de bevindingen van mevrouw Soumokil en de heer Tan op 9 juni naar het oordeel van het kabinet niet of nauwelijks hoop op een wijziging in de houding van de kapers. De gijzelnemers hielden er aan vast dat slechts inwilliging van de eisen een oplossing kon brengen en leken er geen moeite mee te hebben hun actie nog lang voort te zetten. Het kabinet zag redenen om zich in toenemende mate zorgen te maken over de geestelijke en lichamelijke gezondheidstoestand van de gegijzelden. Nadat alternatieven om de gijzelingen op een minder gewelddadige wijze te beëindigen niet doeltreffend en onbruikbaar werden bevonden, werd op

²¹² Archief MVWS, 9 juni VWS-band 66/1 (p. 232/458).

²¹³ Archief MVWS, bij het Commando Rode Kruis Korps (CRKK) ontvangen en verstrekte berichten, nr. 101200, band 69/2, 70/1.

²¹⁴ Prof. Dr. D. de Wied was vanaf 1963 directeur van het Rudolf Magnus Instituut en hoogleraar farmacologie in Utrecht.

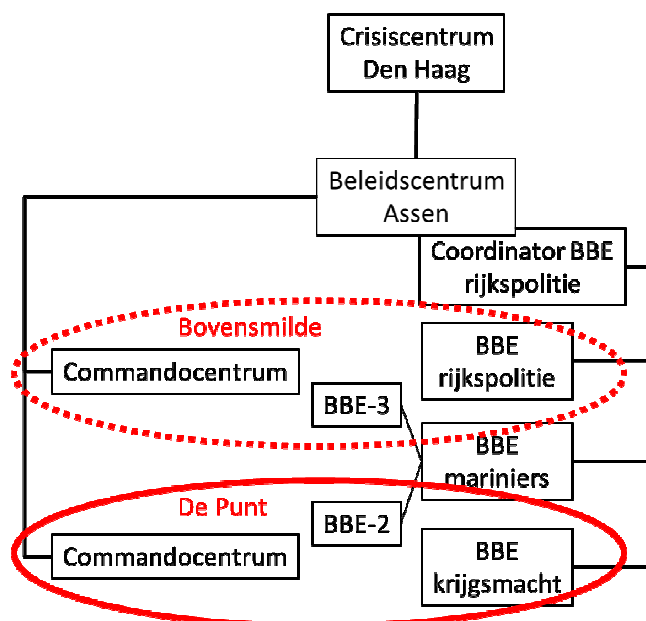
²¹⁵ Archief MVWS, bij het Commando Rode Kruis Korps (CRKK) ontvangen en verstrekte berichten, notitie 10 juni 1977, geen nummer.

grond van een weging van deze factoren op 10 juni 1977 besloten om op basis van een daartoe opgesteld initiatiefplan de gijzelingen op 11 juni 1977 te beëindigen.

4.2 Het initiatiefplan ten behoeve van de beëindiging van de gijzeling

Op 23 mei 1977 werd, na machtiging van minister van Justitie Van Agt en met medewerking van minister van Defensie mr. A. Stemerding, direct voorzien in bijstand door de BBE-en.²¹⁶ De eenheden werden ingezet zowel bij de trein als de school.²¹⁷

Bij de trein waren twee BBE-en betrokken: de precisieschutters van de krijgsmacht (BBE-K) en een eenheid van de mariniers (het 2e peloton van BBE-M). Bij de school waren ook twee BBE-en betrokken: de precisieschutters van de rijkspolitie (BBE-RP) en een eenheid van de mariniers (het 3e peloton van BBE-M).²¹⁸

Figuur 2: Schematisch overzicht inzet bijzondere bijstandseenheden in Bovensmilde (school) en De Punt (trein)

Zowel bij het crisiscentrum in Den Haag als bij het beleidscentrum in Assen waren staffunctionarissen van de BBE-en aanwezig om de ontwikkelingen te monitoren en informatie uit te wisselen. De staffunctionarissen, afkomstig van de Rijkspolitie en Defensie, hielden elkaar doorlopend op de hoogte.²¹⁹

²¹⁶ Zie hoofdstuk 3. De inzet van de bijzondere bijstandseenheden wordt gezien als een justitiële inzet ter strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Het is dan ook de minister van Justitie die beslist over de alarmering en inzet van de bijzondere bijstandseenheden.

²¹⁷ TK 1977, 14610, nr. 2, verslag 21 juni 1977, p. 5.

²¹⁸ De bijzondere bijstandseenheden staan nader beschreven in paragraaf 3.3.

²¹⁹ Uit de diverse dagboeken blijkt dat de staffunctionarissen zeer frequent (telefonisch) contact hadden.

De BBE-en hadden voor zowel de trein als de school elk vier soorten plannen die op bevel van het bevoegd gezag in verschillende situaties uitgevoerd zouden moeten worden.²²⁰

- een noodplan om direct te kunnen ingrijpen bij een escalatie van de situatie;
- een overgaveplan om te kunnen assisteren wanneer de gijzelnemers zich zouden overgeven;
- een overstapplan om te kunnen ingrijpen bij een escalatie van de situatie wanneer de gijzelnemers een bus ter beschikking zouden hebben gekregen;
- een initiatiefplan om te kunnen ingrijpen wanneer de regering mocht besluiten over te gaan tot gewapenderhand optreden.

Deze plannen werden in afstemming met het crisiscentrum en beleidscentrum gedurende de duur van de gijzeling voortdurend gezien en aangepast. In deze paragraaf zal voornamelijk worden ingegaan op het initiatiefplan dat op zaterdag 11 juni 1977 werd uitgevoerd om de gijzeling in de trein te beëindigen.

4.2.1 Relatie met andere plannen

Voor een betere duiding van het uiteindelijke initiatiefplan is het van belang ook in te gaan op andere plannen om de gijzeling te beëindigen.

Direct na aanvang van de gijzelingen werd zowel voor de trein als de school een noodplan opgesteld om in te kunnen grijpen bij een escalatie van de situatie.

Het noodplan voor de trein van 24 mei 1977 voorzag in: “het op bevel van de LPD uitvoeren van een aanval op het treinstel vanuit noordelijke richting aan de westzijde van de trein teneinde gijzelaars te bevrijden en te beschermen en de terroristen aan te houden cq indien noodzakelijk uit te schakelen e.e.a. in het kader van een noodplan.” De aanval zou worden uitgevoerd door zes aanvalsploegen onder vuursteun van de precisieschutters. Deze vuursteun wordt in het noodplan als volgt beschreven: “precisieschutters op waar te nemen terroristen”.²²¹

Het noodplan voor de school van 24 mei 1977 voorzag in: “het bevrijden van de gijzelaars en aanhouden van de terroristen in de openbare school e.e.a. uitgevoerd als noodplan”. De aanval zou geschieden door vier aanvalsploegen, in vier pantservoertuigen waarmee de school zou worden binnengedrongen. Daarbij werd rekening gehouden met agressie van Molukkers woonachtig in de aangrenzende woonwijk.²²²

²²⁰ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, verslag BBE-M d.d. 20 jun 1977.

²²¹ NA, CMA, inv.nr. 155, noodplan trein 241200.

²²² NA, CMA, inv.nr. 155, noodplan school 241200.

In aanvulling op de noodplannen golden specifieke schietbevelen. Voor de situatie van het ultimatum dat op 25 mei 14.00 uur af liep, luidde het schietbevel als volgt:

“Bij het inwerkingtreden van de noodplannen dienen door de BBE eenheden zodra zij in actie komen de tegenstanders buiten gevecht gesteld te worden. De precisieschutters dienen vluchtende terroristen eveneens buiten gevecht te stellen door hen indien mogelijk in de romp te treffen. De bemanning van de M-113 pantserwagens en van de Sankeys²²³, die ter beveiliging van de actie een buffer vormen tussen de Zuid-Molukse woonwijk en de school, dienen vuur uit die woonwijk onmiddellijk te neutraliseren. Een en ander met de beperking dat geen enkel optreden van de scherpschutters - ook niet bij eventuele executies - zal mogen plaatsvinden voor de BBE-mariniers tot actie overgaan.”²²⁴

Bij één executie zou er overleg gepleegd moeten worden met het crisiscentrum in Den Haag. Tot overrompeling zou worden overgegaan bij twee executies of bij het gebruik van explosieven waardoor doden konden worden vermoed. Als er een executie in de school zou plaatsvinden dan zou de trein niet worden aangevallen, tenzij ook daar een executie plaats had gevonden.²²⁵ Bij executies in de trein zou wel ook de school worden aangevallen.²²⁶ In de dagen na 25 mei werd nog duidelijkheid gevraagd over de schietinstructie in de situatie waarin een gijzelnemer uit de trein of school zou vluchten of de situatie waarin een Molukker uit de wijk de school zou proberen te benaderen. Hiervoor gold de ‘gewone’ instructie voor de politie met betrekking tot gebruik van wapens.²²⁷

In de initiële nood- en initiatiefplannen rondom de trein kregen de precisieschutters de opdracht indien noodzakelijk te vuren op zichtbare of vluchtende gijzelnemers. Afhankelijk van de situatie moest geschoten worden om de gijzelnemers uit te schakelen (romp) of om de gijzelnemers aan te houden (benen).²²⁸ De mariniers moesten zich in deze plannen naar de trein verplaatsen en de trein zuiveren. Er waren echter grote bedenkingen tegen de haalbaarheid van deze plannen:

“De uitvoering van de plannen ten aanzien van de trein wordt weliswaar mogelijk geacht, echter met - tenzij uitdrukkelijke noodtoestanden daartoe dwingen - onaanvaardbare risico's, zowel voor gijzelaars als voor mariniers. Dit

²²³ M-113: pantserrupsvoertuig van de KMar. Sankey: pantserwielvoertuig van de Rijkspolitie.

²²⁴ NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 227.

²²⁵ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, p. 58 en 59a; NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 352 en 359.

²²⁶ NA, CMA, inv.nr. 161, logboek gijzelingen van het crisisteam, 25-27 mei 1977, p. 377.

²²⁷ NA, CMA, inv.nr. 162, logboek gijzelingen van het crisisteam, 27 mei- 1 juni 1977, p. 412, p. 414, p. 449-450.

²²⁸ NA, CMA, inv.nr. 155, diverse nood- en initiatiefplannen.

vanwege de beperkte tactische mogelijkheden, het aantal terroristen, het grote aantal gijzelaars, het ontbreken van voldoende informatie omtrent bewapening en activiteiten van de terroristen en de voorspelbaarheid van hun reacties, het ontbreken van voldoende inzicht in het in de trein gegroeide relatiepatroon. (...) Gezien het bovenstaande dient naar onze mening te worden gestreefd naar een wijziging van de tactische situatie van de treinkapers en hun gijzelaars, zodanig dat de trein wordt verlaten door de terroristen en eventueel een aantal gijzelaars, voordat een aanval op de school plaatsvindt. (...) Voordelen van deze methode (...) de tactische mogelijkheden voor een eventuele aanhouding van de terroristen en bevrijding van de (overgebleven) gijzelaars worden aanzienlijk vergroot en zijn (in tegenstelling tot de huidige situatie bij de trein) in dat geval door ons te bepalen, (...), het risico voor eventueel optredende eenheden wordt (...) in aanzienlijke mate verkleind.”²²⁹

Overigens is niet gebleken dat de aard van de plannen wezenlijk is veranderd na vrijlating van de kinderen op 27 mei.

4.2.2 Totstandkoming initiatiefplan trein

In de ochtend van 7 juni 1977 werd het initiatiefplan door de coördinator, commandanten en stafofficieren van de BBE-en nader gezien op basis van de op dat moment bekende informatie, waaronder de informatie van de vrijgelaten gegijzelden.²³⁰

Situatie rond de trein

De trein stond in een open landschap. Het was dus niet mogelijk gedekt de trein te naderen. Bij de planning voor het initiatiefplan moest daarom bijzondere aandacht worden geschonken aan de vraag hoe de mariniers met minimaal risico bij de trein konden komen. De nadering van de trein was, als gezegd, ongedekt en het gebruik van pantservoertuigen kon hierbij geen uitkomst bieden omdat deze niet via het open terrein bij de trein zouden kunnen komen, onder andere vanwege de bodemgesteldheid in de omgeving van de trein.²³¹

De toegang tot de trein werd bemoeilijkt omdat de instap vanaf het spoortalud, mede vanwege de scheve stand van de trein²³², erg hoog was en de deuren van de trein aan de binnenkant vergrendeld waren met touwen, kettingen en sloten.

²²⁹ NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficieren BBE (nota d.d. 2 juni 1977 aan minister van Justitie).

²³⁰ Museum der Koninklijke Marechaussee Buren (KMar Museum), dagboek BBE-K, melding 070900.

²³¹ NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficieren BBE.

²³² De trein was tot stilstand gekomen in een bocht waardoor er sprake was van een hoogteverschil tussen de oostelijke en westelijke zijde van de trein.

In de trein werd het optreden ook door een aantal factoren belemmerd. Dit type treinstel had nauwe gangen, zoals de BBE-en bekend was.²³³ Het zicht in de trein was beperkt omdat de vensters in de trein waar zich gijzelnemers en gegijzelden bevonden, waren verduisterd met onder andere dekens, doeken en kranten. Door de beperkte ruimte, de verduistering en de scheve stand van de trein werd de beweging voor de mariniers in de trein bemoeilijkt.

Verschillende tactische alternatieven werden overwogen en vervolgens in het planningsproces als niet-haalbaar verworpen. Een voorbeeld hiervan was een nadering over het andere spoor met platte treinwagons vanwaar de trein zou worden aangevallen. Dit alternatief viel af omdat het vrijwel onmogelijk leek die trein exact op een tevoren bepaalde plaats tot stilstand te laten komen en omdat het plaatsen van springramen om de deuren te openen problemen zou opleveren. Een ander alternatief was om de trein te rammen met locomotieven, waardoor een letterlijk en figuurlijk een schokeffect in de trein teweeggebracht zou worden.²³⁴ Ook het gebruik van traangas werd overwogen en verworpen omdat gasmaskers het optreden van de mariniers ernstig zouden hinderen.²³⁵

Instrumenten in 1977

De (technische) instrumenten en mogelijkheden van de BBE-en waren in 1977 van een geheel andere orde dan in 2014 het geval is. Tegenwoordig hebben arrestatie- en interventie eenheden beschikking over moderne richtmiddelen (*laserpointer*, nachtzichtapparatuur), moderne beschermingsmiddelen (kevlar helm, beschermingsschild), moderne communicatie (*personal role radio*) en moderne precisiebewapening. In 1977 beschikten de mariniers alleen over een uzi of revolver en een kogelwerend vest om hen te beschermen tijdens kwetsbare momenten: de ongedekte nadering, het binnendringen en het nabijgevecht in de trein.

Gelet op de kwetsbaarheid van de mariniers en de vermoede wapens van de gijzelnemers waren aanvullende maatregelen in het initiatiefplan noodzakelijk om de risico's voor de mariniers te verkleinen en de kans van slagen van de beëindiging van de gijzeling te vergroten. De risico's werden zo aanzienlijk geacht dat er rekening mee werd gehouden dat politieambtenaren, militairen en door of vanwege het bevoegd gezag ingeschakelde andere personen slachtoffer zouden worden van de

²³³ NA, CMA, inv.nr. 160, logboek gijzelingen van het crisisteam, 23-25 mei 1977, p. 111: "(...) sedert hedenmorgen door de mariniers geoefend wordt op een identiek treinstel (...)"; Archief Nederlandse Spoorwegen, inv.nr. 267, rapport Nederlandse Spoorwegen d.d. 17 juni 1977, p 2: "Gedurende praktisch de gehele kapingsperiode heeft treinstel no. 742 ter beschikking van de Overheid gestaan, aanvankelijk te Onnen, later te Groningen."

²³⁴ NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficieren BBE.

²³⁵ Ibidem.

inzet. De minister van Justitie ondertekende in de nacht van 10 op 11 juni 1977 een verklaring waarin een uitkering bij overlijden of blijvende invaliditeit werd toegezegd.²³⁶

Situatie in de trein

Voor het initiatiefplan was het van groot belang een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de situatie in de trein. Belangrijke vragen waren onder andere:

- hoeveel gijzelnemers zijn er en wie is de leider van de gijzelnemers?
- welke wapens hebben de gijzelnemers?
- waar bevinden zich de gijzelnemers en de gegijzelden?

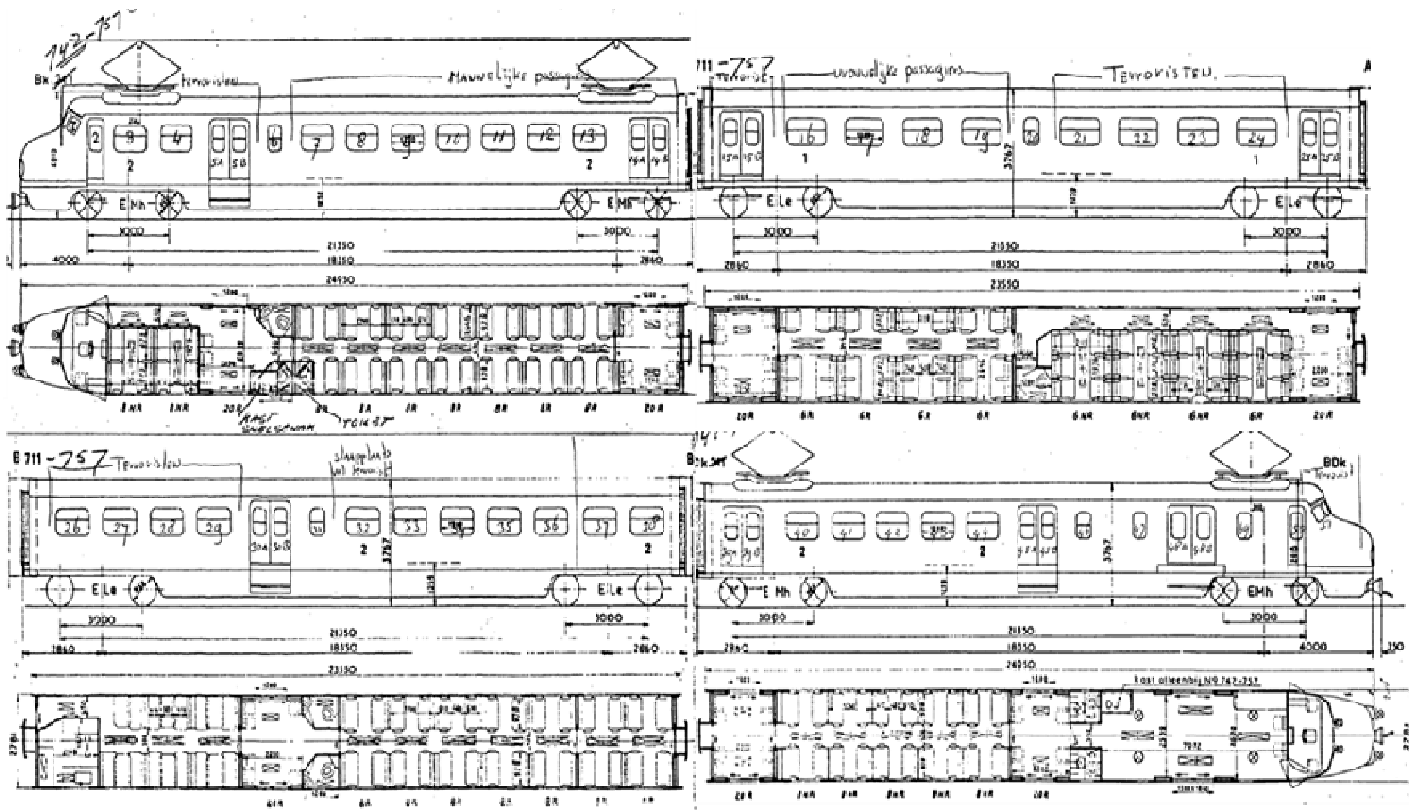
Gedurende het verloop van de gijzeling kwam er geleidelijk steeds meer informatie beschikbaar. De politie en de BBE-en observeerden de trein voortdurend met videocamera's, veldkijkers, schaarkijkers, infraroodkijkers en helderheidsversterkers.²³⁷ Ook voerden kikvorsmannen en mariniers nachtelijke verkenningen uit. Daarnaast bevonden zich in de trein zelf enige af luisterapparaten die naar binnen waren gesmokkeld. Deze apparatuur was verstopt in gebruiksvoorwerpen die meermalen door de gegijzelden en de gijzelnemers verplaatst werden in de trein. Zolang de batterijen van de af luisterapparatuur werkten, werden (veelal flarden van) gesprekken door de binnenlandse veiligheidsdienst geregistreerd. Lokalisering van de gesprekken was niet goed mogelijk, omdat niet bekend was waar de gebruiksvoorwerpen met af luisterapparatuur zich exact bevonden en deze bovendien geregeld werden verplaatst.

Met behulp van zogenoemde bewegingsdiagrammen, aangevuld met informatie verkregen door het af luisteren van de trein, werden conclusies getrokken over de posities van gijzelnemers en gegijzelden in de trein.²³⁸ Hierbij werd een NS-tekening van de trein gebruikt om posities aan te duiden waarbij alle ramen en deuren een nummer hadden gekregen.

²³⁶ NA, CMA, inv.nr. 164, Logboek gijzelingen van het crisisteam, 7- 11 juni 1977, p. 902. Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum, 11 juni, p. 441.

²³⁷ KMar Museum, verslag BBE-K, d.d. 22 augustus 1977.

²³⁸ KMar Museum, verslag BBE-K, d.d. 22 augustus 1977; NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficieren BBE.

Figuur 3: Oorspronkelijke NS-tekening met de genummerde posities in de trein zoals gebruikt door de betrokken diensten

Op 5 juni 1977 werden twee gegijzelden vrijgelaten. Zij werden door de politie gehoord en gaven bevestiging en aanvulling van het beeld van de situatie in de trein.²³⁹ Op basis van de observaties en de verklaringen kon een goede inschatting worden gemaakt over de situatie in de trein door de Centrale Recherche Informatiedienst van de politie:

“Uit verhoren en andere inlichtingen is de positie van kapers en gijzelaars nu met vrij grote mate van zekerheid bekend.”²⁴⁰

Op 8 juni 1977 werd wederom een gegijzelde vrijgelaten. Zijn verklaring tegenover de politie bevestigde de reeds beschikbare informatie eveneens.²⁴¹ De BBE-en gingen op dat moment uit van het volgende beeld over de situatie in de trein:²⁴²

- Aantal gijzelnemers en leider
 - Er zijn acht gijzelnemers en een gijzelnemster. Max Johny Papilaya is de leider van de gijzelnemers; hij bevindt zich in de kop van de trein.
- Wapens gijzelnemers

²³⁹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, proces-verbaal treinkaping (A153 en A244).

²⁴⁰ NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficieren BBE.

²⁴¹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, proces-verbaal treinkaping (A99 en verder) en NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficieren BBE.

²⁴² NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

De gijzelnemers hebben naar verwachting de beschikking over meerdere (semi) automatische wapens, geweren en pistolen:

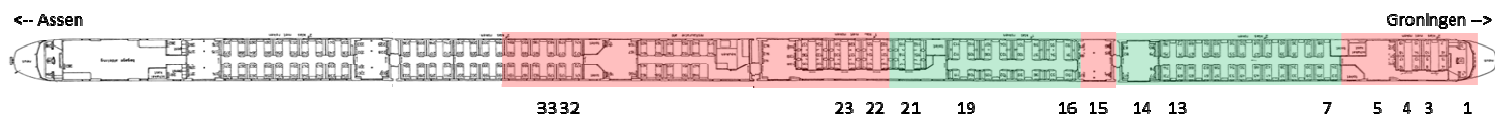
“Bewapening 1 à 2 uzi’s, 1 stengun, 2 landmann preetz .22 semi automatisch, meerdere enkelloops geweren waaronder 2 winchester karabijnen, 4 pistolen FN browning, messen en klewangs.”²⁴³

- Gegijzelden bevinden zich op posities 7 t/m 13 (mannen); positie 14 (gemengde groep van vier personen); posities 16 t/m 19 (vrouwen).
- Gijzelnemers bevinden zich op positie 1 (één gijzelnemer); posities 3 en 4 (twee gijzelnemers); positie 5 (één gijzelnemer); positie 15 (één gijzelnemer); posities 22 en 23 (drie gijzelnemers); positie 32 of 33 (één gijzelnemer).

Met de beschikbare informatie werd het duidelijk dat de trein te verdelen was in gedeelten waar zich gegijzelden en gijzelnemers ophielden. Deze scheiding van gegijzelden en gijzelnemers vormde de basis van het initiatiefplan.

Op 9 juni 1977 bleek dat enkele gegijzelden waren verzameld op positie 21. Het initiatiefplan werd hierop aangepast door deze positie te schrappen uit het vuurplan van de precisieschutters:

“Overste Stokreef [*Rijkspolitie*] deelt mede dat achter raam 21 een ziekenboeg is ingericht. Hierdoor schrappen uit elk plan.”²⁴⁴

Figuur 4: Verwachte locaties van gegijzelden (groen) en gijzelnemers (rood) in de trein

Contouren initiatiefplan

Op 7 juni 1977 rond 22.00 uur kregen de commandanten van de precisieschutters en de mariniers de opdracht van het beleidscentrum om een initiatiefplan te maken dat enkele dagen later uitgevoerd zou kunnen worden.²⁴⁵ De volgende dag werd het

²⁴³ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

²⁴⁴ KMar Museum, dagboek BBE-K, melding 091600.

²⁴⁵ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, dagboek BBE-M, melding 072205 “Opdracht beleidscentrum. Maak een initiatiefplan, dat zaterdag 11 juni kan worden uitgevoerd”.

initiatiefplan gepresenteerd in het beleidscentrum.²⁴⁶ Het doel van het initiatiefplan was de gegijzelden te beschermen en te bevrijden en de gijzelnemers aan te houden dan wel indien noodzakelijk uit te schakelen.²⁴⁷

In het initiatiefplan was het essentieel te bewerkstelligen, dat de gijzelnemers tijdens de hele actie gescheiden zouden blijven van de gegijzelden. Voorkomen moest worden dat de gijzelnemers zich met hun wapens zouden begeven naar en mengen onder de gegijzelden tijdens de beëindiging van de gijzeling in de trein. Hiervoor is destijds in de stukken de term ‘compartimenteren’ gebruikt.²⁴⁸

De hoofdaanval zou worden uitgevoerd door vijf groepen mariniers onder dekking van laag overvliegende straalvliegtuigen en de inzet van precisieschutters. Door het oorverdovende lawaai en de grote luchtdruk van de overvliegende straaljagers zou, zo was de gedachte, iedereen in de trein verstijven²⁴⁹ en door de beschieting van de precisieschutters zouden gijzelnemers worden verhinderd om naar de gijzelnemers toe te gaan dan wel worden uitgeschakeld.

Effect van schieten op de trein

Bij het nieuwe initiatiefplan werd voor het eerst overwogen om te schieten op de trein in plaats van op de gijzelnemers. Op 7 juni werden er schietproeven met de FAL en de uzi gehouden door de bijzondere bijstandseenheden om te kijken wat het effect zou zijn als er met deze wapens op de trein zou worden geschoten.²⁵⁰

Effect van straaljagers op gijzelnemers en gegijzelden

Bij de totstandkoming van het nieuwe initiatiefplan werd ook gesproken over het effect van de straaljagers. Geschat werd dat het “freezing effect” gedurende 1-2 minuten zou werken. Alleen indien men in de trein zeer getraind zou zijn, zou dit effect korter zijn.²⁵¹

Het begin van de daadwerkelijke aanval was gepland om 04.45 uur. In het initiatiefplan werden verder geen tijdstippen genoemd. De verschillende deelacties liepen vloeiend in elkaar over.

²⁴⁶ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

²⁴⁷ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

²⁴⁸ Deze passage geeft antwoord op Kamervraag 26.

²⁴⁹ Tegelijkertijd zouden inslagen van vliegtuigbommen worden gesimuleerd door een kikvorsteam naast de trein explosieven tot ontploffing te laten brengen teneinde het verstijvingseffect te vergroten.

²⁵⁰ KMar Museum, schetsen proefneming en dagboek BBE-K, melding 070900.

²⁵¹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 891, aantekeningen gedachtenvorming initiatiefplan.

Het initiatiefplan voor de beëindiging van de gijzeling werd in de ochtend van 9 juni 1977 in Gilze-Rijen beoefend met een identiek treinstel dat ter beschikking was gesteld door de Nederlandse Spoorwegen.²⁵² Daarna werd het plan op enkele technische punten bijgesteld. Het aantal in te zetten straaljagers werd uitgebreid van twee naar zes, zodat het effect van de schijnaanvallen door de straaljagers werd vergroot.

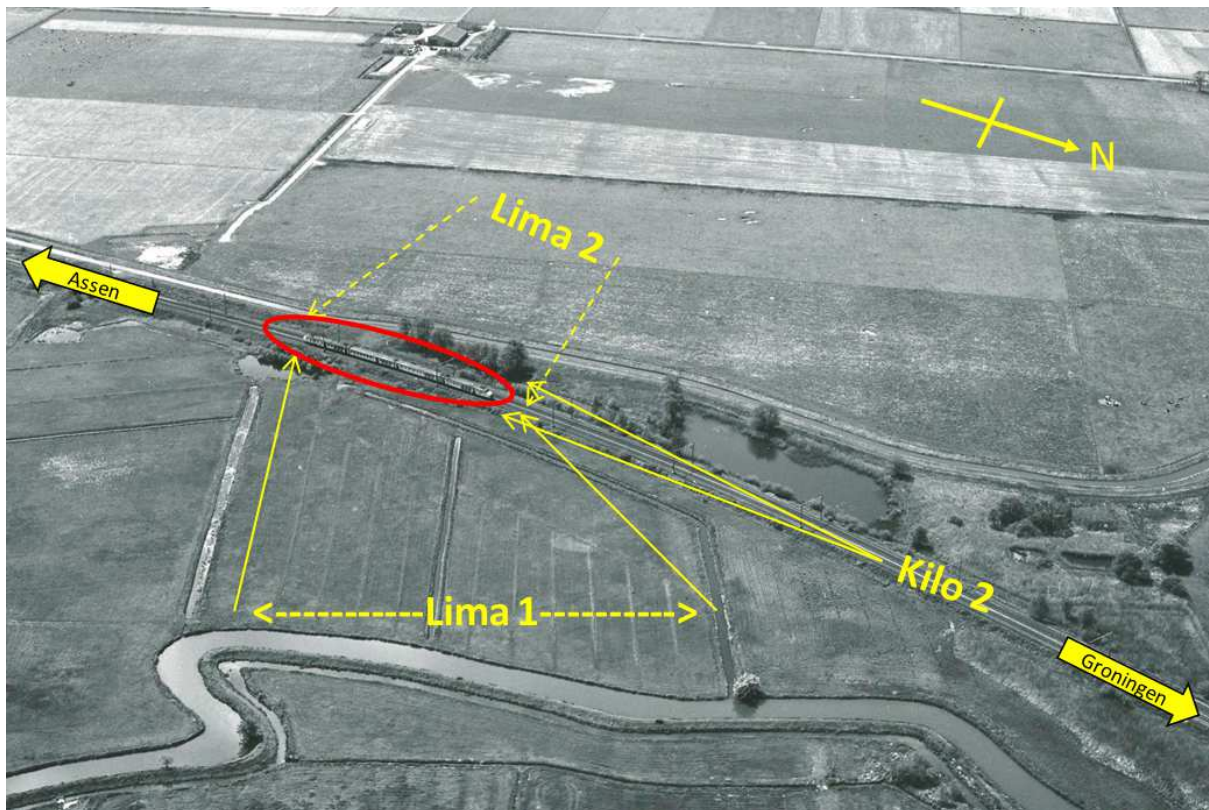
*Detailplan voor de precisieschutters*²⁵³

Het plan hield in dat de precisieschutters alle delen van de trein waar zich gijzelnemers zouden kunnen bevinden, zodanig onder vuur dienden te nemen dat de gijzelnemers zich tijdens de beëindiging van de gijzeling niet zouden kunnen mengen onder de gegijzelden. Deze inzet van de precisieschutters vormde de uitwerking in het plan van de term 'compartimenteren' (als eerder genoemd).²⁵⁴ Daartoe was het noodzakelijk, vooral in de beginfase van de beëindiging, zoveel mogelijk vuur uit te brengen op vooraf vastgestelde posities, te weten de plaatsen waar gijzelnemers werden vermoed. Tegelijkertijd zouden de mariniers, onder dekking van het vuur van de precisieschutters, zich verplaatsen naar de trein.

²⁵² NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficiëren BBE, 9 juni 1977; NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, dagboek BBE-M, melding 090800.

²⁵³ KMar Museum, initiatiefplan BBE-K; Zie voor nadere toelichting wapens en munitie verderop in deze paragraaf onder de kop 'bewapening en munitie precisieschutters en mariniers'.

²⁵⁴ Deze passage geeft antwoord op Kamervraag 26.

Figuur 5: Schematische weergave van de opstellingen van de precisieschutters rond de trein

Vier precisieschutters (bewapend met HK) zouden vanuit een westelijke opstelling ("Lima 2") de trein bewaken en kregen opdracht het vuur alleen te openen op de benen van vluchtende gijzelnemers.

Twee precisieschutters (bewapend met FAL) zouden vanuit een noordelijke opstelling ("Kilo 2") de kop van de trein onder vuur nemen.

Het merendeel van de precisieschutters (bewapend met 19 FAL en 4 MAG) zouden vanuit een oostelijke opstelling ("Lima 1") de lengte van de trein onder vuur nemen. De toedeling van de te beschieten posities in de trein was als volgt:

- Posities 1 t/m 5 zes FAL-schutters en een MAG mitrailleursschutter
(*vermoede locatie van vier gijzelnemers, waaronder de leider, in de kop van de trein*);
- Positie 15 twee FAL-schutters
(*vermoede locatie van een gijzelnemer tussen de verblijfplaatsen van de gegijzelden*);
- Posities 22 t/m 24 vier FAL-schutters en een MAG mitrailleursschutter
(*vermoede locatie van drie gijzelnemers halverwege de trein*);
- Posities 26 t/m 29 vier FAL-schutters en een MAG mitrailleursschutter
(*vermoede vergaderruimte van de gijzelnemers in de restauratiecoupé*);
- Posities 32 t/m 34 drie FAL-schutters en een MAG mitrailleursschutter

(vermoede locatie van een gijzelnemer).

Op het moment dat de eerste marinier aan zou komen bij de kop van de trein zouden de mitrailleursschutters opdracht krijgen het vuur te staken. Zodra de mariniers de deuren van de trein zouden bereiken, zouden de precisieschutters het vuren op de deuren staken en het vuren bij de ramen verleggen naar de bovenzijde van de trein. Vlak voordat de mariniers de trein zouden binnendringen, zou het vuren op de trein geheel gestaakt worden.

De opdracht van de precisieschutters werd aldus samengevat:

“In opdracht van LPD uitvoeren van een constante waarneming van de trein en verlenen van vuursteun aan de BBE-M, volgens de richtlijnen van het crisiscentrum d.m.v. het uitschakelen van T's²⁵⁵ tijdens de acties van de BBE-M en het buiten gevecht stellen van vluchtende T's door hen, indien mogelijk door de benen te schieten.”²⁵⁶

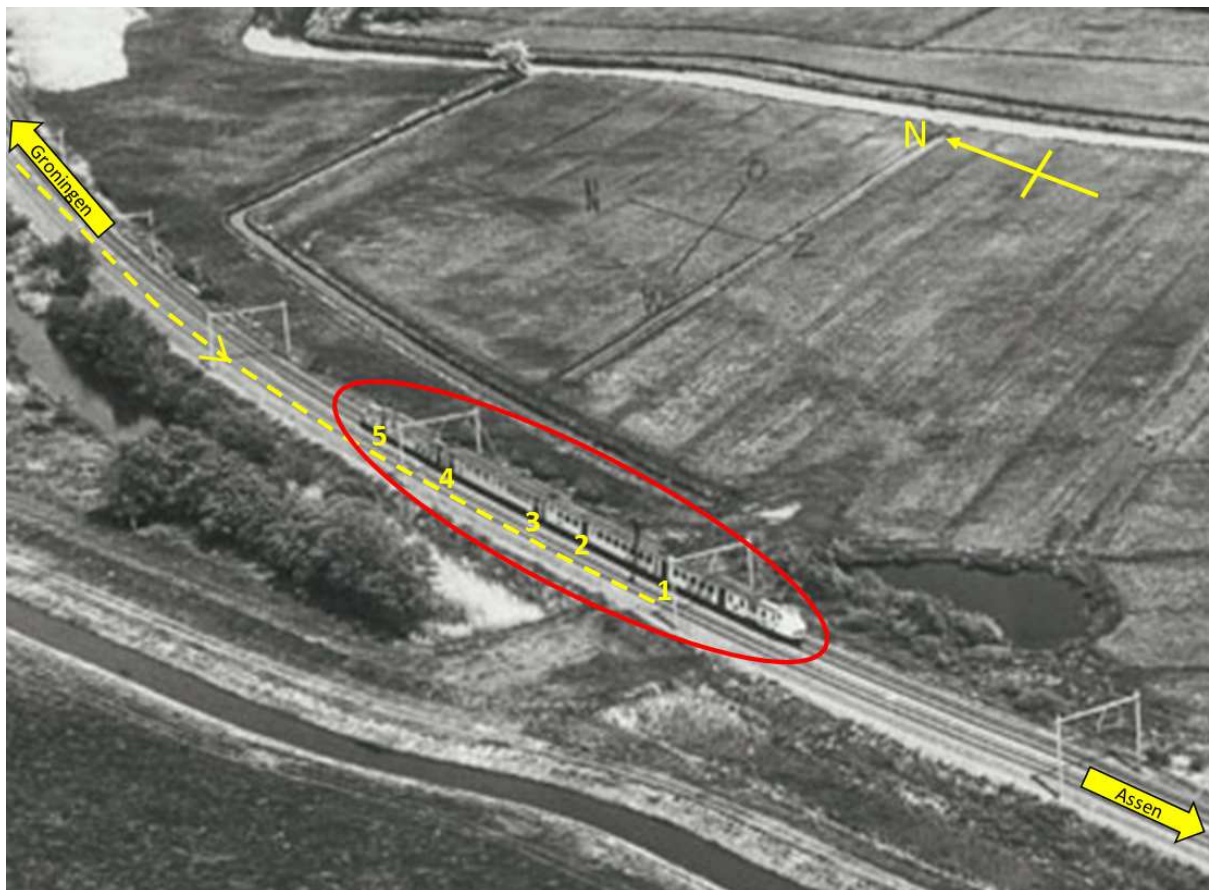
Detailplan voor de mariniers²⁵⁷

Het plan hield in dat de mariniers, onder dekking van het vuur van de precisieschutters, met vijf groepen achter elkaar lopend, zich vanuit noordelijke richting zouden verplaatsen naar de trein, vervolgens de trein vanaf westelijke zijde op vijf plaatsen tegelijkertijd zouden binnen dringen en de gijzeling zouden beëindigen.

²⁵⁵ 'Tango's' ook wel 'Terroristen'.

²⁵⁶ KMar Museum, initiatiefplan BBE-K.

²⁵⁷ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977. Zie voor nadere toelichting wapens en munitie verderop in deze paragraaf onder de kop 'bewapening en munitie precisieschutters en mariniers'

Figuur 6: Nadering door de mariniers en locaties waar de vijf mariniersgroepen de trein zouden binnendringen

De vijf mariniersgroepen kregen daarin elk een afzonderlijke taak:

- De eerste groep zou binnendringen bij positie 39 en linksom en rechtsom de trein zuiveren.
- De tweede groep zou binnendringen bij positie 30 en linksom de trein zuiveren.
- De derde groep zou binnendringen bij positie 25 en linksom de trein zuiveren.
- De vierde groep zou binnendringen bij positie 15 en linksom en rechtsom gegijzelden bevrijden. De pelotonscommandant van de mariniers zou zich tijdens de actie in de directe omgeving van deze groep bevinden en instructies geven aan de vrouwelijke gegijzelden.
- De vijfde groep zou binnendringen bij positie 5 en linksom de kop van de trein zuiveren. De opvolgend pelotonscommandant van de mariniers zou zich tijdens de actie in de directe omgeving van deze groep bevinden en instructies geven aan de mannelijke gegijzelden.

De opdracht aan de mariniers werd aldus samengevat:

“Het op bevel van de LPD, via een afgesproken codewoord, uitvoeren van een gecombineerde aanval op het treinstel vanuit noordwestelijke en westelijke richting, via de onderzijde van het talud aan de westzijde van de spoordijk, teneinde de gijzelaars te beschermen en te bevrijden, de terroristen aan te

houden c.q. indien noodzakelijk uit te schakelen, e.e.a. in het kader van een nood- of initiatiefplan.”²⁵⁸

*Bewapening en munitie precisieschutters en mariniers*²⁵⁹

Het standaardwapen van de precisieschutters was het HK-geweer (kaliber 5.56 mm). De precisieschutters van de BBE-K werden evenwel uitgerust met hun oude standaardwapen, het FAL-geweer (kaliber 7.62 mm). Het FAL-geweer heeft een langere dracht, een beter doordringingsvermogen en de mogelijkheid pantserdoorborende munitie te verschieten. Het FAL-geweer van de BBE-K schoot als precisiewapen niet automatisch maar schot voor schot.²⁶⁰

Om in de allereerste fase van de actie een sterk geconcentreerd snelvuur op diverse aangewezen punten van de trein uit te kunnen brengen, werd op het laatste moment de bewapening van de precisieschutters aangevuld met MAG-mitrailleurs.²⁶¹ De MAG-mitrailleur kon dezelfde munitie verschieten als het FAL-geweer maar met een veel grotere vuursnelheid. Het FAL-geweer van de BBE-K zou, na kleine aanpassingen aan het wapen, ook wel automatisch hebben kunnen schieten, maar dan werd de spreiding mogelijk groter dan bij een MAG-mitrailleur.

In de ochtend van 10 juni 1977 bleken de aangewezen mitrailleurschutters bij de test op een schietbaan niet nauwkeurig genoeg te schieten.²⁶² Binnen enkele uren werden andere mitrailleurschutters (winnaars van militaire schietwedstrijden) geselecteerd, op schietnauwkeurigheid getest, (psychisch) goedgekeurd en gereed gesteld. In de loop van de avond kwamen deze schutters aan bij de trein.²⁶³

De persoonlijke bewapening van de mariniers bestond tijdens de actie uit òf een uzi òf een revolver. Een uzi was een pistoolmitrailleur (kaliber 9 mm) bedoeld voor het gevecht op de korte afstand en kon ook gebruikt worden om, indien nodig, door de wanden van de trein heen te schieten. De revolver kon ‘hollow point’ munitie verschieten. Op 28 mei 1977 werd schriftelijk toestemming verleend aan de mariniers om ‘hollow point’ munitie te gebruiken.²⁶⁴ Met het gebruik van ‘hollow point’ munitie tijdens de beëindiging van de gijzeling was beoogd de mogelijkheid te

²⁵⁸ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

²⁵⁹ Deze paragraaf geeft het antwoord op de Kamervragen 23, 24 en 25.

²⁶⁰ KMar Museum, dagboek BBE-K, meldingen 091140 en 091425.

²⁶¹ KMar Museum, verslag BBE-K d.d. 22 augustus 1977.

²⁶² NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, dagboek kazerne Doorn, melding 101125 “Keren terug naar kazerne. Proef niet geslaagd”.

²⁶³ Nationaal Archief (NA), Ministerie van Defensie (Mdef), Chef luchtmachtstaf (CLS), inv.nr. 4530, logboek ministerie van Defensie, melding 101535 “Aan BLS na overleg met maj Braaksma verzoek om ter beschikking stelling van vier MAG schutters en 4 helpers van uitzonderlijke bekwaamheid en in principe beroepspersoneel”; KMar Museum, dagboek BBE-K, melding 102030 “Overste Stokreef deelt mede dat de vier MAG schutters door dr. Havinga bekeken moeten worden. MAG schutters zijn getest en goed bevonden”.

²⁶⁴ Semi Statisch Archief Defensie, inv.nr. 4-A39-3, brief toestemming gebruik hollowpoint munitie.

hebben een gijzelnemer uit te schakelen zonder de gegijzelden te verwonden, zo blijkt uit de verleende toestemming:

“Hierbij verklaar ik dat ik op 27 mei, omstreeks 16.00 uur de Minister van Justitie, de Heer van Agt om toestemming heb gevraagd in geval van een aanval op trein of school de ter beschikking van het Korps Mariniers zijnde kisten, bevattende hollow point munitie te openen. Per aanvalsploeg zal één man over één wapen beschikken, voorzien van deze munitie. Het doel van het vorenstaande is de mogelijkheid te hebben een overvaller die zich dekt met een gijzelaar uit te schakelen zonder de gijzelaar te verwonden. De Minister van Justitie, de Heer van Agt gaat hiermede akkoord. Deze verklaring wordt heden afgegeven op verzoek van het Korps Mariniers.”²⁶⁵

Op 8 juni 1977 vroeg de commandant van de bijzondere bijstandseenheid van de mariniers, naar aanleiding van het nieuwe initiatiefplan, toestemming om meer revolverchutters met ‘hollow point’ munitie uit te rusten.²⁶⁶ Deze uitbreiding werd op 9 juni 1977 schriftelijk goedgekeurd:

“Aangevuld door Fonteyn 091455: Per aanvalsploeg zullen 3 (drie) man elk over zo’n wapen beschikken, voorzien van deze munitie.”²⁶⁷

‘Hollow point’ munitie

De zogenoemde ‘hollow point’ munitie heeft alle kenmerken van een volmantelpatroon, maar heeft een kleine opening in de voorkant van de kogelmantel. Bij inslag perst het lood van de kogel zich door deze opening naar buiten waardoor er een zodanige vervorming plaatsvindt dat het wondoppervlak, en dus het stoppend vermogen, wordt vergroot. Een hollow point kogel is hierdoor snel zijn restenergie kwijt, wat het gevaar voor derden aanzienlijk vermindert.²⁶⁸

De inzet van de BBE-en geschiedde, als vermeld, ter ondersteuning van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. De inzet behoefde goedkeuring van de minister van Justitie; datzelfde gold de te gebruiken de bewapening en munitie (incl. ‘hollow point’).^{269 270} Hollow point munitie behoorde niet tot de soort waarvan de politie of krijgsmachtonderdelen onder normale omstandigheden gebruik maakten.

²⁶⁵ Semi Statisch Archief Defensie, inv.nr. 4-A39-3, brief toestemming gebruik hollowpoint munitie.

²⁶⁶ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, dagboek BBE-M melding 081530 “Vragen toestemming alle revolverchutters in de trein uit te rusten met HP munitie”.

²⁶⁷ Semi Statisch Archief Defensie, inv.nr. 4-A39-3, brief toestemming gebruik hollowpoint munitie.

²⁶⁸ Van der Spek, *Een wapen tegen terreur*, p. 103.

²⁶⁹ Archief MVenJ, RA dossier 1976/026, Gijzelingscirculaire van de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 23 februari 1973; zie ook J. Timmer, *Onder Schot. Vuurwapengebruik van de politie in Nederland (1978-1995)*, p. 188-189.

²⁷⁰ Semi Statisch Archief Defensie, inv.nr. 4-A39-3, brief toestemming gebruik hollowpoint munitie.

Onder omstandigheden geldt (en gold ook in 1977) een verbod op het gebruik van deze munitie. Dat berust(te) op de verklaring die tijdens de in 1899 te 's Gravenhage gehouden vredesconferentie is opgesteld, waarin de ondertekende mogendheden zich het bezigen van kogels ontzeggen die in het menselijk lichaam gemakkelijk uitzetten of vervormen.²⁷¹ Ons land is daaraan sinds 1900 gebonden. Deze verklaring bepaalt slechts verbindend te zijn voor de contracterende staten in geval van oorlog tussen twee of meer hunner. Eind 1977 heeft Nederland twee protocollen inzake het humanitaire oorlogsrecht getekend die een aanvulling vormen op de Rode Kruisverdragen van 1949 (Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd, 12 Augustus 1949). Daarin wordt onder meer bepaald dat het verboden is munitie te gebruiken welke overbodige verwondingen of niet noodzakelijk leed veroorzaakt. Deze verplichting geldt in tijden van een gewapend conflict.²⁷² Genoemde internationale instrumenten gelden dus in geval van oorlog of gewapend conflict. Daartoe kan het politieoptreden ter beëindiging van een gijzeling niet worden gerekend. Het feit, dat de politie daarbij wordt ondersteund door de krijgsmacht en dat het misdrijf waaraan een einde wordt gemaakt, politiek is gemotiveerd, doet daaraan niet af.²⁷³

Het geweld dat bij politieel optreden wordt ingezet, inclusief de daarbij verbruikte munitie, moet voldoen aan eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. In dat kader moet de aard van de dreiging waartegen wordt opgetreden worden beoordeeld evenals de risico's die ten aanzien van betrokkenen worden genomen bij de inzet van middelen. Voor de beëindiging van de gijzeling bij De Punt betrof het in de eerste plaats de afweging van het rechtsbelang van de bevrijding van de gegijzelden uit een positie waarin zij onder bedreiging met dodelijk geweld gevangen werden gehouden tegenover het rechtsbelang van de lichamelijke integriteit en het leven van de gijzelnemers (de proportionaliteitsvraag). In de tweede plaats was de vraag of het te beschermen belang van de bevrijding van gegijzelden redelijkerwijze had kunnen worden bereikt met voor lijf en leven van de gijzelnemers minder bedreigende middelen (subsidiariteit).

Zoals in paragraaf 4.1.2. is beschreven, zag het kabinet geen andere mogelijkheden om de gegijzelden te bevrijden dan door de gewelddadige beëindiging van de gijzelingen zoals deze is uitgevoerd. Een aantal alternatieven was onderzocht, maar niet doeltreffend of onbruikbaar bevonden. Voor de achtergronden van deze afweging wordt verwezen naar paragraaf 4.1.2.

²⁷¹ Staatsblad 1900, 163.

²⁷² TK 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66, p. 3.

²⁷³ Ibidem.

Hierbij kan nog worden aangetekend, dat de politieveligheidsmunitie in 1977 net in ontwikkeling was en er dus slechts keuze bestond tussen niet vervormende en maximaal vervormende munitie.²⁷⁴ De keuze voor laatstgenoemde munitie was, als hierboven weergegeven, gericht op beperking van het gevaar voor de gegijzelden.

In het initiatiefplan werd nauwkeurig vastgelegd welke marinier welk persoonlijk wapen ter beschikking zou krijgen tijdens de beëindiging van de gijzeling. Iedere mariniersgroep had zowel revolver- als uzi-schutters. Alleen mariniersgroep 5, die de kop van de trein met daarin naar verwachting vier gijzelnemers waaronder de leider van de gijzelnemers, moest binnendringen, werd geheel met uzi's bewapend.

Naast de persoonlijke bewapening hadden enkele mariniers ook een noise-granaat ter beschikking.²⁷⁵ Deze granaat veroorzaakte een luide knal, waardoor omstanders korte tijd gedesoriënteerd werden. Verder beschikten alleen de commandant en de opvolgend commandant van het marinierspeloton²⁷⁶ elk over een aanvalshandgranaat die een zeer zware knal en drukgolf veroorzaakte en niet zonder gevaar voor met name gehoorbeschadiging in besloten ruimtes kon worden gebruikt.²⁷⁷

*Geweldgebruik precisieschutters en mariniers*²⁷⁸

In de bronnen zijn geen afzonderlijke geweldsinstructies aangetroffen uitgegeven door het bevoegd gezag aan de bijzondere bijstandseenheden. De beschreven en tot in detail besproken plannen van de precisieschutters en de mariniers geven echter een duidelijk beeld van het te verwachten geweldsgebruik tijdens de beëindiging van de gijzeling in de trein.

Voor de precisieschutters werden twee soorten geweldsgebruik onderscheiden: het vuren op vastgestelde treindelen én het vuren op zichtbare gijzelnemers. Voor het vuren op trein was exact bepaald welke posities onder vuur genomen moesten worden met welk wapens. Voor het vuren op zichtbare gijzelnemers gold dat de precisieschutters vluchtende gijzelnemers buiten gevecht moesten stellen door hen zo mogelijk in de benen te schieten.²⁷⁹

²⁷⁴ TK 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66, p. 3.

²⁷⁵ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

²⁷⁶ De pelotonscommandant van BBE-2 gaf leiding aan de vijf mariniersgroepen. Hij werd hierin bijgestaan door de opvolgend pelotonscommandant. Hun rol wordt beschreven in paragraaf 4.3.2.

²⁷⁷ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

²⁷⁸ Deze passage geeft antwoord op Kamervraag 16.

²⁷⁹ KMar Museum, initiatiefplan BBE-K.

Voor de mariniers waren er naast de gedetailleerde beschrijving van het geplande verloop van de actie ook enkele expliciete aanwijzingen over geweldsgebruik opgenomen in het plan:²⁸⁰

- Wanneer gegijzelden op de portalen duidelijk zichtbaar zouden zijn, mochten geen springramen²⁸¹ geplaatst worden maar zou moeten worden uitgeweken naar het eerstvolgende portaal.
- Wanneer gijzelnemers op de portalen tijdens de aanval zichtbaar zouden zijn, zou m.b.v. uzi een vuurstoot door onderzijde deur worden gegeven.
- Uzi's zouden enkelschots opereren. Alleen uzi's voor het schieten door onderzijde deuren mochten automatisch vuren. Daarnaast kregen de mariniers van groep 5 (binnendringen in de kop van de trein) in het initiatiefplan als enigen uitdrukkelijk autorisatie om automatisch te vuren.
- Indien gijzelnemers zich duidelijk waarneembaar zouden overgeven, mocht niet op hen worden gevuurd, maar zou de krijgsgevangenen-procedure worden toegepast. Deze procedure bestond uit achtereenvolgens 'ontwapenen', 'boeien', 'scheiden' en 'afvoeren'.²⁸²
- Noise-granaten mochten alleen worden gebruikt indien op weerstand zou worden gestuit en mochten niet worden gebruikt in de compartimenten van de gegijzelden.
- De pelotonscommandant en opvolgend pelotonscommandant van de mariniers waren in het bezit van elk één aanvalshandgranaat als afschrikingsmiddel, enkel te gebruiken buiten de trein.

Het valt op dat mariniersgroep 5 een duidelijk ruimere bevoegdheid tot toepassing van gebruik van de uzi - namelijk automatisch vuren - in de trein kreeg dan de overige groepen van de mariniers. Verder valt op dat dit plan scherpere en meer omvattende bewoordingen worden gebruikt dan in een eerdere versie²⁸³ van het initiatiefplan: "Zuid Molukkers" is gewijzigd in "terroristen" en "overgeven" is gewijzigd in "duidelijk waarneembaar overgeven".

Het geweldsgebruik van de mariniers tijdens de beëindiging van de gijzeling in de school staat beschreven in het gedetailleerde plan voor de school.²⁸⁴ Na het rammen van de pui door pantservoertuigen zouden er door de mariniers aanvalshandgranaten naar binnen worden gegooid en aansluitend zou er gezuiverd worden. Alle uzi's van de mariniers mochten automatisch vuren.

²⁸⁰ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

²⁸¹ Springramen zijn houten frames ter grootte van een treindeur. Aan dit frame zitten springladingen die een deur naar binnen toe kunnen openblazen.

²⁸² Hier wordt antwoord gegeven op Kamervraag 15.

²⁸³ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan d.d. 27 mei 1977.

²⁸⁴ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, verslag BBE-M d.d. 20 jun 1977.

4.2.3 Goedkeuring initiatiefplan door beleidscentrum/crisiscentrum

Op 8 juni 1977 werd het initiatiefplan met daarin ook expliciete aanwijzingen over het geweldgebruik door precisieschutters en mariniers besproken met en goedgekeurd door het beleidscentrum. De consequentie dat waarschijnlijk alle gijzelnemers zouden worden gedood, werd geaccepteerd. Het vergaderverslag van de stafofficieren BBE vermeldt:

“Het nieuwe initiatiefplan voor de trein is in het beleidscentrum besproken en goedgekeurd. De commandanten zijn van mening dat dit het meest redelijke alternatief is, zolang althans de posities in de trein niet gewijzigd worden. Aan het beleidscentrum is uitdrukkelijk medegedeeld dat de consequentie van dit plan is dat naar alle waarschijnlijkheid de terroristen allen zullen worden gedood.”²⁸⁵

Uit het logboek van het beleidscentrum:

“De heer Stokreef [*Rijkspolitie*] geeft uiteenzetting over het verbeterde aanvalsplan op de trein. Na de toelichting gaat de vergadering hiermee akkoord. Het plan is technisch niet meer te verbeteren. De vergadering besluit de technische opzet van het plan goed te keuren. Van der Feltz benadrukt dat een initiatief cq aanvalsplan slechts als uiterste redmiddel beschouwd kan worden.”²⁸⁶

Op 9 juni 1977 bespraken de stafofficieren van de bijzondere bijstandseenheden het initiatiefplan ook uitvoerig met de betrokken bewindspersonen:

“Bij het met U en de andere bij de gijzelingsacties betrokken bewindslieden gepleegde overleg over het - door de daadwerkelijke inzet van de bijzondere bijstandseenheden - beëindigen van de gijzeling in de trein te Vries werd zowel op donderdag 9 juni kort na middernacht, door Frackers [*Rijkspolitie*], als kort voor middernacht diezelfde dag, door Van den Breemen [*Defensie*] en Frackers, het initiatiefplan-trein aan U en Uw ambtgenoten voorgelegd en zeer uitvoerig doorgesproken.”²⁸⁷

“Bij het laatste gesprek is benadrukt dat het plan alleen dan zou mogen worden uitgevoerd wanneer aangenomen zou kunnen worden dat de door waarnemingen, zowel visueel als auditief, veronderstelde – door de verklaringen van de beide vrijgelaten zwangere vrouwen en de weer later vrijgelaten hartpatiënt bevestigde – locatie van gegijzelden en terroristen

²⁸⁵ NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingen stafofficieren BBE, 9 juni 1977.

²⁸⁶ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum, p. 405.

²⁸⁷ NA, CMA, inv.nr. 142, rapport stafofficieren BBE d.d. 15 juni 1977.

gedurende de nachtelijke uren – meer speciaal tussen 3 en 7 uur – onveranderd zou blijven.”²⁸⁸

In de namiddag op 10 juni 1977 namen de commandanten van de precisieschutters en de mariniers de plannen nogmaals in detail door met het beleidscentrum.²⁸⁹ Eerder die middag kwamen secretaris-generaal A. Mulder van het ministerie van Justitie en procureur-generaal Van der Feltz tot de conclusie dat slechts nog een gewelddadige bevrijding restte.

Op 10 juni 1977 om even voor elf uur ‘s avonds kreeg de procureur-generaal het volgende bericht:

“Het ministersberaad geeft het groene licht voor een actie 04.45 uur morgenochtend, uiteraard onder de ontbindende voorwaarde dat bij voortduring tot het laatst mogelijke moment waarnemingen worden verricht en dat, indien die waarnemingen uitwijzen dat er relevante wijzigingen zijn ingetreden in de locatie²⁹⁰, er alsnog en tot op het laatst mogelijke tijdstip, van de actie wordt afgezien”.²⁹¹

4.2.4 De laatste voorbereidingen

Vlak voor middernacht gaf de coördinator van de bijzondere bijstandseenheden het bericht aan de commandanten van de precisieschutters en de mariniers dat de actie ter beëindiging van de gijzeling op 11 juni om 04.45 uur zou plaatsvinden.²⁹²

Omdat van de actie zou worden afgezien indien zich relevante wijzigingen zouden voordoen, werd gedurende de hele nacht van 10 op 11 juni 1977 de situatie in en rond de trein doorlopend geobserveerd door:

- Optische waarnemingen door helderheidsversterkers en infraroodkijkers;
- Thermische waarnemingen door civiel-ingehuurde apparatuur voor thermofotografie;²⁹³
- Auditieve waarnemingen door in de trein ingebrachte af luisterapparatuur, waarbij vooral de leider van de gijzelnemers in de gaten werd gehouden.²⁹⁴

²⁸⁸ NA, CMA, inv.nr. 142, rapport stafofficieren BBE d.d. 15 juni 1977.

²⁸⁹ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, dagboek BBE-M, melding 101600.

²⁹⁰ Het ging hierbij om de locaties van de gegijzelden en gijzelnemers.

²⁹¹ NA, CMA, inv.nr. 196, telefoonnotitie.

²⁹² NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, dagboek BBE-M, melding 102354 “Krijgen via coördinator BBE door dat definitieve aanval zal plaatsvinden op 11 juni tijdstip ± 04.45” en dagboek BBE-2, melding 102355 “Van commandant BBE aan commandant BBE-2 opdracht om aanval uit te voeren conform initiatiefplan”.

²⁹³ NA, CMA, inv.nr. 142, rapport stafofficieren BBE d.d. 15 juni 1977 “Gedurende de hele nacht – voorafgaande aan de actie – werden met deze apparatuur – ook in ons bijzijn – opnamen gemaakt die alle zonder uitzondering het door andere waarnemingen veronderstelde beeld bevestigden”.

Uit de observaties werd geconcludeerd dat de locaties van de gijzelnemers en gegijzelden conform het “normbeeld” waren: er waren geen afwijkingen te zien of te horen. Na middernacht was er in dit verband diverse malen contact met het crisiscentrum.²⁹⁵

Kort voor vier uur bereikten de mariniers de vooruitgeschoven positie even ten noorden van de trein.²⁹⁶ Ook de precisieschutters kropen naar hun toegewezen posities in het veld.

Om vier uur gaf procureur-generaal Van der Feltz daadwerkelijk opdracht de actie uit te voeren.²⁹⁷

De precisieschutters aan de oostelijke zijde van de trein meldden zich rond 04.36 uur gereed.²⁹⁸

Om 04.45 uur, het geplande begin van de feitelijke beëindiging van de gijzeling, hadden de precisieschutters aan de westelijke zijde van de trein zich nog niet gereed gemeld. Drie minuten later, rond 04.48 uur, was dat wel het geval.²⁹⁹

Er zijn in de bronnen geen verklaringen gevonden waarom de precisieschutters aan de westelijke zijde van de trein zich 12 minuten later gereed meldden dan de precisieschutters aan de oostelijke zijde van de trein. In tegenstelling tot voorgaande nachten, zijn er in de dagboeken ook geen meldingen van grondmist in de nacht van 10 op 11 juni gevonden.

²⁹⁴ KMar Museum, dagboek BBE-K, melding 110230 “Gidion geeft door dat Max slaapt weer op 3 en blijft slapen”, melding 110345 “Gidion geeft door dat alles in de trein rustig is en dat Max in n-cabine slaapt” en melding 110345 “Gidion geeft door 2T in 1”.

²⁹⁵ NA, CMA, inv.nr. 164, logboek gijzelingen van het crisisteam, 7- 11 juni 1977, p. 907: “Wat de trein betreft: alle posities als normaal. Max slaapt in de cockpit.”, p. 910: “De toestand is gezien de omstandigheden bijzonder goed. Er is grote rust in het object. Visuele waarneming is thans een uitgemaakte zaak. De warmte fotografie biedt verrassende, gunstige resultaten.”, p. 911: “Van Eijkeren belt Assen en krijgt Addens aan de lijn. In opdracht van de ministers vraagt Van Eijkeren hem of er nog licht aan is in de school. In de tweede plaats deelt hij hem mede dat hij zojuist van Frackers heeft vernomen dat de voorbereiding van de actie in alle rust en gunstig verloopt.”, p. 915: “Van der Feltz belt Van Eijkeren op en deelt mede dat hij het codewoord thans heeft uitgegeven De actie loopt dus. Dit betekent, dat tussen 4.30 en 4.45 de aanval zal geschieden, tenzij grondmist alsnog tussenbeide zou komen. Vd Feltz deelt mede dat men in de school wakker is, verder is alles rustig.”, p. 916: “Frackers belt op en deelt mede dat ook de auditieve waarnemingen zijn gevolgd, zij geven een rustig beeld en tekenen een onveranderde toestand.”

²⁹⁶ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, dagboek BBE-2, melding 110245 “Laatste briefing door commandant BBE-2” en dagboek BBE-M, melding 110245 “vertrek naar uitgangstelling” en melding 110345 “bereiken uitgangstelling”.

²⁹⁷ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum, melding 110400 “Van der Feltz zegt codewoord”.

²⁹⁸ KMar Museum, uitgewerkte bandopname commandant BBE-K.

²⁹⁹ KMar Museum, uitgewerkte bandopname commandant BBE-K.

Nadat alle precisieschutters hadden gemeld gereed te zijn tot vuren, werd nog eenmaal geverifieerd of in de trein alles normaal was. Dit werd bevestigd om 04.50 uur.³⁰⁰

De zes straaljagers waren reeds om 04.30 uur³⁰¹ opgestegen vanaf de vliegbasis Leeuwarden en vlogen boven het Lauwersmeer. Nadat was bevestigd dat alles in de trein normaal was, vlogen de straaljagers naar de trein.

4.3 De feitelijke beëindiging van de gijzeling

Deze paragraaf gaat in op feitelijke beëindiging van de gijzeling in de trein door de precisieschutters en de mariniers. De daadwerkelijke actie duurde iets meer dan tien minuten. Eerst (04.54 - 05.02 uur) vuurden de precisieschutters op de trein, vlogen de straaljagers over de trein en konden de mariniers de trein naderen. Direct daarna (05.02 uur - 05.05 uur) drongen de mariniers de trein binnen. Tegelijkertijd werd ook de gijzeling in de school beëindigd.

4.3.1 Gebeurtenissen 04.54 – 05.02 uur³⁰²

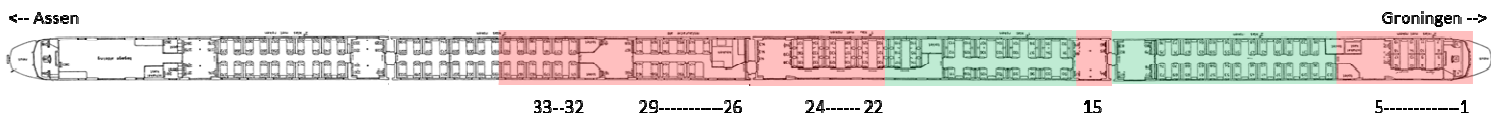
Buiten de trein³⁰³

Vlak voordat de gijzelnemers en de gegijzelden de aanvliegende straaljagers konden horen, werd om 04.54 uur door de precisieschutters het vuur op de trein geopend.

Vertraging

Volgens de planning had de feitelijke beëindiging van de gijzeling negen minuten eerder moeten beginnen: om 04.45 uur. Er zijn in de bronnen geen aanwijzingen gevonden dat de commandanten van de precisieschutters of de mariniers zich op dat moment zorgen maakten over deze vertraging van negen minuten. Niet gebleken is dat de vertraging heeft geleid tot de aanpassingen van het plan tijdens de uitvoering.

Twee precisieschutters (uitgerust met FAL geweer) gaven vanuit een noordelijke opstelling vuur af op de kop van de trein.

Figuur 7: Posities van de trein waarop vanuit oostelijke richting werd geschoten door de precisieschutters

³⁰⁰ KMar Museum, dagboek BBE-K, melding 110450 "Grote Oor geeft door alles normaal".

³⁰¹ Collectie Nederlands Instituut Militaire Historie (NIMH) (geluidsband).

³⁰² Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 16.

³⁰³ De reconstructie van de gebeurtenissen buiten de trein is vooral gebaseerd op stukken uit het NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, verslag BBE-M d.d. 20 jun 1977, KMar Museum, verslag BBE-K d.d. 22 augustus 1977, Collectie NIMH (interne marine informatiefilm (Marinescoopfilm), film van de reconstructie, geluidsband).

De overige precisieschutters (negentien FAL-schutters en vier MAG-schutters) gaven vanuit een oostelijke opstelling vuur af op de vooraf bepaalde delen van de trein:

- Slaapplaatsen van vier gijzelnemers in de kop van de trein (posities 1-5):
6 FAL en 1 MAG
- Wachtlocatie gijzelnemer tussen de gegijzelden (positie 15):
2 FAL
- Slaapplaatsen van drie gijzelnemers halverwege de trein (posities 22-24):
4 FAL en 1 MAG
- Vergaderruimte gijzelnemers in de restauratiecoupé (posities 26-29):
4 FAL en 1 MAG
- Slaapplaats gijzelnemer (posities 32-33):
3 FAL en 1 MAG

Volgens het plan beschikte iedere FAL-schutter over 360 patronen 7.62 mm en iedere MAG-schutter over 600 patronen 7.62 mm.³⁰⁴

Vier precisieschutters (uitgerust met HK geweer) bewaakten de trein vanuit een westelijke opstelling. Zij hadden opdracht het vuur te openen op vluchtende gijzelnemers. Omdat tijdens de beëindiging van de gijzeling de gijzelnemers de trein niet ontvluchtten, hoefden zij hun vuurwapens niet te gebruiken.

Van 04.55 uur tot 04.58 uur - vlak nadat de overige precisieschutters vanuit de oostelijke opstelling het vuur hadden geopend - vlogen zes straaljagers elk drie keer zeer laag over de trein heen. Gedurende drie minuten kwam gemiddeld iedere tien seconden met oorverdovend lawaai een straaljager over de trein. Tijdens deze schijnaanvallen simuleerde een kikvorsteam inslagen van vliegtuigbommen door explosieven naast de trein tot ontploffing te brengen.

Onder dekking van het precisievuur en de schijnaanvallen verlieten de mariniers rond 04.55 uur³⁰⁵ hun gedekte posities en naderden de vijf mariniersgroepen achter elkaar aanlopend de trein vanuit noordelijke richting via het talud van het spoor.

Op het moment dat de eerste marinier aankwam bij de kop van de trein staakten de MAG's het vuren op de toegewezen posities van de trein. Zodra de mariniers de

³⁰⁴ Volgens het initiatiefplan van BBE-K (KMar Museum) hadden de precisieschutters in totaal 21*(180 pantserpatronen +180 standaardpatronen) FAL + 4*600 pantserpatronen MAG = 9.960 patronen 7.62 mm ter beschikking. Er is niet te achterhalen hoeveel patronen daadwerkelijk verschoten zijn.

³⁰⁵ Collectie NIMH (geluidsband).

deuren van de trein bereikten (omstreeks 05.01 uur), staakten de FAL's het vuren op de deuren en verlegden zij het vuur bij de ramen naar de bovenzijde van de trein.

Mariniers van de achterste groep hebben naast de trein met hun uzi enkele vuurstoten door de treinwand gegeven op locaties waar zij gijzelnemers verwachtten (positie 3 en 4).³⁰⁶

*Schieten uit de trein*³⁰⁷

Vanwege de eerder beschreven ongedekte nadering moesten de mariniers rekening houden met de mogelijkheid dat gijzelnemers hen vanuit de trein onder vuur zouden kunnen nemen. Vanuit de LPD werd waargenomen dat vanuit de trein op de naderende mariniers werd gevuurd.³⁰⁸ De vraag of er daadwerkelijk door de gijzelnemers vanuit de kop van de trein op de naderende mariniers is geschoten, kan niet bevestigend worden beantwoord. Onder andere uit de houding van de overleden gijzelnemers (zie paragraaf 4.4), het niet aantreffen van hulzen uit wapens van gijzelnemers in de coupés³⁰⁹ en de dekens voor de vensters van de trein kan echter wel worden afgeleid dat het onwaarschijnlijk is dat er vanuit de trein op de mariniers is gevuurd. Ook zijn er in het bronmateriaal³¹⁰ geen reacties van de precisieschutters of mariniers als antwoord op het schieten vanuit de trein gevonden. Tussen 04.55 uur en 05.01 uur meldden waarnemers van de precisieschutters diverse keren dat “er geen enkele beweging” in de trein te zien was.³¹¹ Dat vanuit de LPD het idee bestond dat er werd gevuurd vanuit de trein zou verklaard kunnen worden doordat kogels, afgevuurd door de precisieschutters, bij het ketsen op de trein, lichtflitsen veroorzaakten die konden worden aangezien voor mondingsvuur vanuit de trein.

Om 05.02 uur (vlak voordat de explosieven tegen de deuren van de trein tot ontploffing werden gebracht) staakten alle FAL's het vuren op de trein.

In de trein³¹²

³⁰⁶ Collectie NIMH (foto's westelijke zijde treinstel en geluidsband). Het vuur met de uzi's op de westelijke zijwand van de trein staat niet expliciet vermeld in het initiatiefplan. Nadere informatie op dit punt is ook na raadpleging van de destijds verantwoordelijke commandanten niet achterhaald.

³⁰⁷ Dit kader geeft antwoord op Kamervragen 4 en 16.

³⁰⁸ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum, melding 110457 “Van achter bepaald raam trein geschoten” en melding 110459 “Teruggeschoten uit trein”.

³⁰⁹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (A360); Archief Nederlands Forensisch Instituut (NFI), rapport ontvangen vuurwapens en munitie.

³¹⁰ KMar Museum, uitgewerkte bandopname commandant BBE-K, Collectie NIMH (geluidsband).

³¹¹ KMar Museum, uitgewerkte bandopname commandant BBE-K.

³¹² De reconstructie van de gebeurtenissen in de trein is vooral gebaseerd op stukken uit het archief van Tresoar, PG Leeuwarden, inv. nrs. 887 en 888, proces-verbaal treinkaping (verklaringen van diverse gegijzelden en gijzelnemers).

Op de wachtlocatie (positie 15) tussen de verblijfplaatsen van de gegijzelden bleken die nacht twee vrouwelijke gegijzelden te slapen (zie het kader hierna). Eén van hen overleed aan de gevolgen van de beschieting door de precisieschutters op de trein.³¹³ De ander raakte gewond door rondvliegende projectielen en kroop naar het naastliggende portaal (positie 14). Op dat portaal bevonden zich reeds drie mannelijke gegijzelden en een vrouwelijke gegijzelde. Toen zij merkten dat het ook op dat portaal niet veilig genoeg was voor rondvliegende projectielen, kropen zij de coupé van de mannelijke gegijzelden (posities 7 tot en met 13) in waar iedereen omlaag gedoken tussen de banken lag.

Informatie over positie 15

Voor de planning van de actie werd uitgegaan van bepaalde locaties van gegijzelden en gijzelnemers in de trein - zie hiervoor paragraaf 4.2.2. De meeste aannames bleken juist te zijn.³¹⁴ Een belangrijke afwijking was de bezetting van positie 15. In dat portaal bevonden zich twee gegijzelden terwijl werd verwacht dat deze positie de wacht/verblijfplaats zou zijn van één van de gijzelnemers.

Gedurende de gijzeling hadden kikvorsmannen tot taak de trein nauwlettend in de gaten te houden. Op 28 mei 1977 constateerden zij dat er 's nachts gijzelaars op de portalen waren gezet. De mariniers kregen de opdracht dit goed te bekijken. Op 29 mei rapporteerden zij dat er in tegenstelling tot die nacht ervoor geen mensen op de portalen waren waargenomen.³¹⁵

Eén van de vrijgelaten gegijzelden heeft op 6 juni over de portalen en meer specifiek portaal 15 verklaard:

“Behalve de plaatsen , die in de nachtelijke uren door Molukkers als wachtposten werden betrokken werden door hen ook nog de volgende slaappleatsen benut: bij raam 3 slapen meestal Max en Thijs, bij 15 slaapt Junus terwijl een algemene slaappleats zich bevindt bij raam 22 en 23. Omtrent het soort bewapening, dat de Molukkers s 'nachts dragen kan ik niets meedelen. Noch overdag noch 's nachts zijn er passagiers op de portalen. Het is tot nu toe ook niet voorgekomen, dat er passagiers in de portalen of elders in de trein werden vastgebonden.”³¹⁶

³¹³ Ans Monsjou. Zie ook paragraaf 4.4.1.

³¹⁴ De posities van de gegijzelden zoals verwacht in het initiatiefplan bleken over het algemeen juist. In de kop van de trein werden vier gijzelnemers verwacht. Dit bleken er drie: op positie 3 bevond zich bij aanvang van de beschieting één gijzelnemer en op positie 4 bevonden zich twee gijzelnemers. Op posities 22 en 23 werden drie gijzelnemers verwacht. Er bevonden zich twee gijzelnemers op positie 23 en twee gijzelnemers op positie 24. Bij aanvang van de beschieting bevonden zich op positie 32/33 twee gijzelnemers. Hier werd één gijzelnemer verwacht. Ook de hoeveelheid wapens was redelijk juist: vier (semi) automatische wapens, één geweer, drie pistolen/revolvers (waarvan één neppistool) werden aangetroffen. Verwacht waren vier tot vijf (semi) automatische wapens, twee geweren en vier pistolen.

³¹⁵ NA, CMA, inv.nr. 156, vergaderingstafofficieren BBE.

³¹⁶ NA, CMA, inv.nr.164, logboek gijzelingen van het crisisteam, 7-11 juni 1977, na p 930 proces-verbaal 5 juni.

In de nacht van 10 op 11 juni 1977 werd extra scherp gelet op afwijkingen van de te verwachten locaties van gegijzelden en gijzelnemers. Er zijn in de bronnen geen aanwijzingen gevonden die wijzen op twijfel over de bezetting van positie 15 voor de beëindiging van de gijzeling.

In de bronnen³¹⁷ zijn registraties gevonden van een gesprek tussen twee vrouwelijke gegijzelden in de nacht van 10 op 11 juni 1977. Achteraf kan worden vastgesteld dat dit gesprek moet zijn opgenomen met af luisterapparatuur die zat verstopt in een gebruiksvoorwerp dat zich bevond op positie 15 omdat op deze locatie het stoffelijk overschot³¹⁸ is aangetroffen. Ten tijde van de gijzeling wist de af luisterdienst niet waar de gebruiksvoorwerpen met af luisterapparatuur zich in de trein bevonden (zie paragraaf 4.2.2). Hierdoor was lokalisering van het gesprek niet mogelijk en werd dus niet ontdekt dat zich gegijzelden bevonden op positie 15.

Ook in de coupé van de vrouwelijke gegijzelden (posities 16 tot en met 19) werd iedereen om 04.54 uur wakker door het schieten en dook omlaag. Enkele minuten later - waarschijnlijk rond 05.02 uur - stormde een gijzelnemer, Marcus Rudie Lumalessil, bewapend met een uzi, de coupé binnen.

Hansina Francina Uktolseja en Marcus Rudie Lumalessil sliepen op positie 32 toen de precisieschutters om 04.54 het vuur op de trein openden. Langzaam kropen zij over de grond naar voren. Het is niet vast te stellen of Hansina Francina Uktolseja toen reeds geraakt werd door het vuur van de precisieschutters die positie 32 bevuurden. Gedurende 8 minuten (tussen 04.54 en 05.02) legden Marcus Rudie Lumalessil en Hansina Francina Uktolseja ongeveer 15 meter af. Tijdens het kruipen werd Hansina Francina Uktolseja verschillende keren getroffen door kogels van precisieschutters die positie 26 t/m positie 32 bevuurden maar mogelijk ook door secundaire projectielen zoals losgeschoten stukjes metaal, hout en formica. Gelet op de richting van de aangetroffen verwondingen werd Hansina Francina Uktolseja zowel liggend op haar buik als liggend op haar rug getroffen door kogels en secundaire projectielen. Halverwege de restauratiecoupe was Hansina Francina Uktolseja zo ernstig gewond dat zij niet meer verder kon. Marcus Rudie Lumalessil sleepte haar nog enkele meters mee, maar moest haar aan het eind van de donkere, smalle gang naast de keuken achterlaten. Zodra het vuur van de precisieschutters rond 05.02 uur stopte, liet Marcus Rudie Lumalessil haar achter. Vlak voordat mariniersgroep 3 bij

³¹⁷ Archief Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD).

³¹⁸ Ans Monsjou.

portaal 25 de trein binnendrong, passeerde Marcus Rudie Lumalessil positie 25 en rende naar de gegijzelden toe met het doel hen allen neer te schieten.³¹⁹

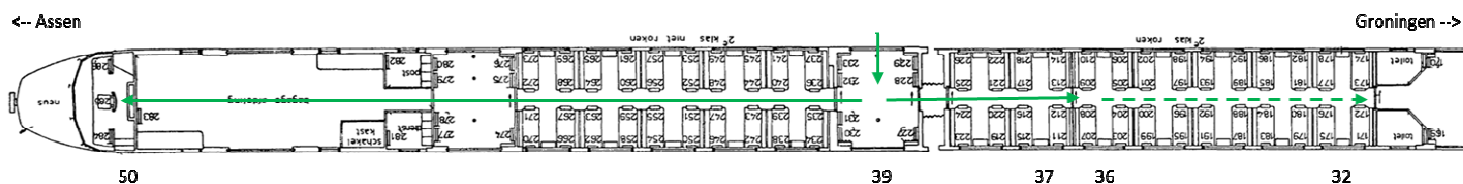
Naderen trein

Nadat de zes straaljagers van 04.55 uur tot 04.58 uur drie keer conform plan zeer laag over de trein gevlogen waren, moesten zij terugkeren naar de vliegbasis. De mariniers drongen om 05.02 uur de trein binnen. Dit betekende dat gedurende vier minuten alleen de precisieschutters ervoor moesten zorgen dat gijzelnemers en gegijzelden gescheiden bleven. In dat tijdvak heeft één van de gijzelnemers, Marcus Rudie Lumalessil, kans gezien zich te verplaatsen en zich te mengen onder de vrouwelijke gegijzelden (posities 16 tot en met 19).³²⁰

4.3.2 Gebeurtenissen 05.02 – 05.05 uur

Nadat het vuur door de precisieschutters was gestopt, werden om 05.02 uur op het afgesproken fluitsignaal de explosieven tegen de treindeuren tegelijk tot ontploffing gebracht³²¹. Direct daarna drongen de mariniers de trein binnen.

Mariniersgroep 1

Bij de voorste groep, bestaande uit zeven mariniers³²², gingen de explosieven om de deur te forceren niet af. De mariniers doorbraken het venster van de toegewezen deur (portaal 39) en sloegen na het binnendringen met enkele mariniers linksaf (richting positie 32) en met enkele mariniers rechtsaf (richting positie 51).

De mariniers die linksaf gingen, braken door de barricade³²³ tussen positie 36 en 37 heen en maakten daar contact met de mariniers van groep 2 die reeds vanaf de

³¹⁹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (verklaringen van Marcus Rudie Lumalessil); NA, CMA, inv.nr. 192, autopsierapport Hansina Francina Uktolseja; Archief NFI, rapport gerechtelijk laboratorium d.d. 3 januari 1978; Rapport Nederlands Forensisch Instituut van 5 september 2014.

³²⁰ Zie ook paragraaf 4.3.2.

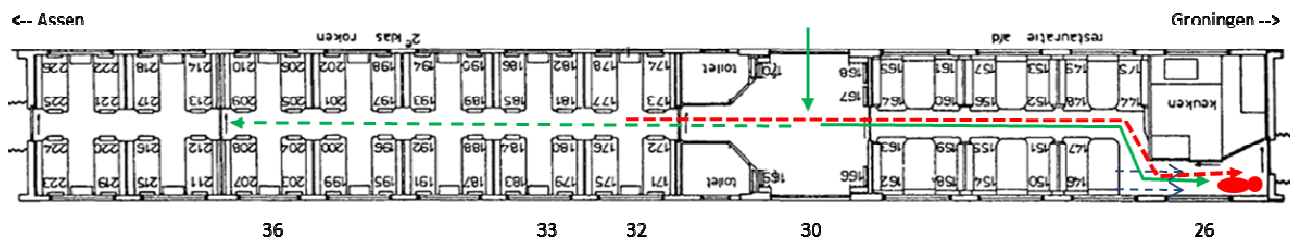
³²¹ NA, Mdef, KM, inv.nr. 536, voorstel springramen d.d. 21 september 1977 "Slechts drie van de vijf gebruikte springramen detoneerden in eerste instantie, de vierde in tweede instantie en de vijfde functioneerde geheel niet".

³²² NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977: groepscommandant met uzi, 2* ploegcommandant met uzi, 4* marinier met revolver.

³²³ Collectie NIMH (film van de reconstructie) en Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nrs. 887 en 888, proces-verbaal treinkaping (B6 "De barricade bestond in eerste instantie uit een bank die wij hadden losgemaakt. Naderhand hebben wij er nog een deur tegenaan gezet en een paar kratten" en B40 "Tussen de ramen 36 en 37 hebben wij een barricade opgeworpen. Dit hebben wij gedaan met tafeltjes en kratten. De spullen waren niet vastgebonden").

andere zijde positie 36 hadden bereikt.³²⁴ De mariniers die rechtsaf gingen, ondervonden, zoals verwacht, geen weerstand omdat de trein in zuidelijke richting leeg was. De deur van positie 50/51 (de machinistencabine) kon niet worden geopend. Rond 05.10 uur drongen de mariniers via de buitenzijde de machinistencabine aan de zuidzijde van de trein binnen.³²⁵

Mariniersgroep 2

De tweede groep, bestaande uit vijf mariniers³²⁶, drong de trein via de toegewezen deur (portaal 30) binnen en sloeg na het binnendringen linksaf (richting positie 26). De mariniers verwachtten hier geen gijzelnemers aan te treffen omdat uit eerdere waarnemingen niet was gebleken dat zich hier 's ochtends vroeg gijzelnemers zouden bevinden. Toch stuitten twee mariniers op een gijzelnemer³²⁷: zij lag op de grond in de hoek aan het einde van de smalle, verduisterde gang naast de keuken. Zodra de mariniers bij de keuken kwamen, zagen ze haar in het halfduister³²⁸ liggen en werd zij bevuurd door de mariniers bewapend met een revolver en een uzi.³²⁹ Zij werd uitgeschakeld door het vuur vanuit een revolver.³³⁰

In een fractie van een seconde moesten de mariniers beoordelen of de gijzelnemer die daar in het halfduister lag, een gevaar voor hen zou kunnen zijn. Zij hebben in haar richting geschoten en haar getroffen. Er zijn geen aanwijzingen aangetroffen dat Hansina Francina Uktolseja is doodgeschoten terwijl de mariniers zich ervan bewust waren dat zij geen gevaar meer voor hen was. Het staat vast dat Hansina Francina Uktolseja niet op de mariniers heeft gevuurd omdat er naderhand in haar omgeving geen wapens werden aangetroffen.³³¹

³²⁴ Collectie NIMH (film van de reconstructie).

³²⁵ KMar Museum, uitgewerkte bandopname commandant BBE-K.

³²⁶ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977: groepscommandant met uzi en noise-granaat, 4* marinier met revolver.

³²⁷ Hansina Francina Uktolseja.

³²⁸ In dit smalle ganggedeelte van de trein was slechts één raam dat met een doek was verduisterd. De andere zijde van de gang had geen raam omdat zich daar de dichte keuken bevond.

³²⁹ Collectie NIMH (film van de reconstructie).

³³⁰ Zie ook paragraaf 4.4.3.

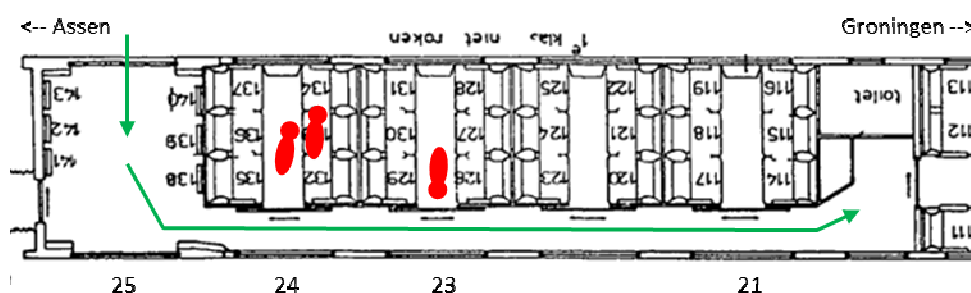
³³¹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (A360-A362).

Scheiden gijzelnemers en gegijzelden

Tijdens de nadering door de mariniers van de trein moesten gijzelnemers en gegijzelden gescheiden blijven en moest worden voorkomen dat gegijzelden zich konden mengen onder de gegijzelden. Tijdens het vuur van de precisieschutters en het overvliegen van de straaljagers is het twee gijzelnemers (Hansina Francina Uktolseja en Marcus Rudie Lumalessil) gelukt om kruipend richting de posities van de gegijzelden te gaan. Ter hoogte van de keuken van de restauratiecoupé moest Hansina Francina Uktolseja gewond achterblijven. Na het beëindigen van het vuur door de precisieschutters kon Marcus Rudie Lumalessil opstaan, richting de posities van de gegijzelden rennen en zich toch mengen onder de vrouwelijke gegijzelden (posities 16 tot en met 19).³³²

Omdat de eerste groep was vertraagd³³³, gingen de mariniers van de tweede groep direct na hun actie in de restauratiecoupé terug naar het portaal (positie 30) en liepen door richting positie 36. Bij positie 32/33 was één gijzelnemer te verwachten maar er werd niemand aangetroffen. Op positie 32 bevond zich nog wel een houder met patronen voor een uzi machinepistool, afkomstig van een gijzelnemer.³³⁴ Bij de barricade³³⁵ maakten de mariniers van groep 2 contact met de mariniers van groep 1.

Mariniersgroep 3

De derde groep, bestaande uit vijf mariniers³³⁶, drong de trein via de toegewezen deur (portaal 25) binnen. Bij het afgaan van de springlading raakte een marinier gewond.³³⁷ De mariniers sloegen na het binnendringen linksaf (richting positie 20).

³³² Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (verklaringen van Marcus Rudie Lumalessil).

³³³ Mariniersgroep 1 had vanwege het weigeren van de explosieven meer tijd nodig om de trein via een venster binnen te dringen.

³³⁴ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (A360-A362a en C32).

³³⁵ Collectie NIMH (film van de reconstructie).

³³⁶ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977: groepscommandant met uzi, 2* ploegcommandant met uzi en noise-granaat, 2* marinier met revolver.

³³⁷ NA, Mdef, KM, inv.nr. 536, voorstel springramen d.d. 21 september 1977 "Tevens raakte een lid van de eenheid gewond door vroegtijdig opkijken".

De mariniers verwachtten hier drie gijzelnemers aan te treffen verdeeld over de coupés 22-24 en enkele gegijzelden in coupé 21.

In de eerste verduisterde coupé (24) troffen de mariniers twee gijzelnemers aan: één gijzelnemer³³⁸ was overleden, de andere gijzelnemer³³⁹ lag gewond op de bank in de coupé:

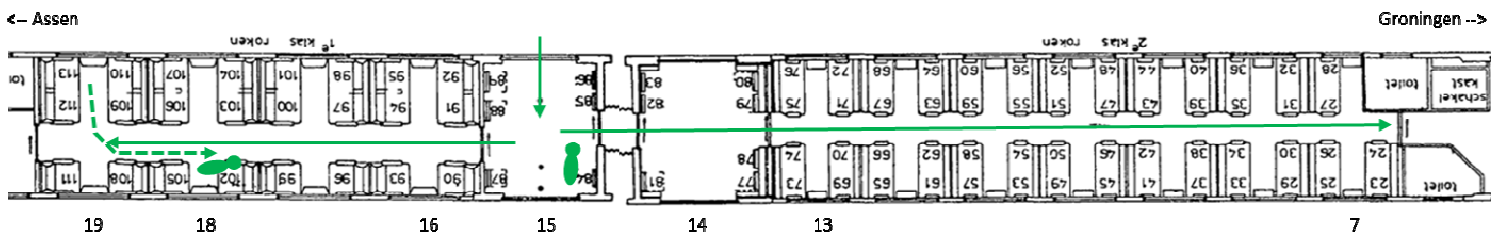
“Ik werd toen geraakt door een aantal kogels in armen, benen en borst. Mathius was toen al doodgeschoten. Ik heb toen ik geraakt werd om hulp geroepen en vrij kort daarna kwamen er mensen van het Rode Kruis in de trein. Die hebben mij geholpen en ik ben daarna afgevoerd.”³⁴⁰

In deze coupé bevonden zich twee wapens: een ‘JGL Landmann’ geweer en een ‘FN’ geweer. Ook werd een neppistool en een klewang aangetroffen.³⁴¹

In de tweede verduisterde coupé (23) troffen de mariniers ook twee gijzelnemers aan: één gijzelnemer³⁴² was overleden, de andere gijzelnemer³⁴³ was ongedeerd en gaf zich over. In deze coupé bevond zich één wapen: een ‘CZ’ pistool.³⁴⁴

In de laatste coupé (21) troffen de mariniers twee gegijzelden aan. Een derde gegijzelde die in deze coupé lag, sprong tijdens de actie door het raam naar buiten en raakte daardoor gewond.³⁴⁵

Mariniersgroep 4

De vierde groep, bestaande uit tien mariniers³⁴⁶, drong de trein via de toegewezen deur (portaal 15) binnen en sloeg na het binnendringen met enkele mariniers

³³⁸ Matheus Tuny. Zie ook paragraaf 4.4.4.

³³⁹ Junus Ririmasse.

³⁴⁰ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal Junus Ririmasse, B71.

³⁴¹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (A360-A362a en C32).

³⁴² Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil. Zie paragraaf 4.4.5.

³⁴³ Andreas Abraham Luhulima.

³⁴⁴ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (A360-A362a en C32).

³⁴⁵ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nrs. 887 en 888, proces-verbaal treinkaping (verklaringen van diverse gegijzelden).

³⁴⁶ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977: groepscommandant met uzi, 3* ploegcommandant met uzi, 6* marinier met revolver.

rechtsaf (richting positie 19) en met enkele mariniers linksaf (richting positie 6). De mariniers die rechtsaf gingen, verwachtten de vrouwelijke gegijzelden aan te treffen. De mariniers die linksaf gingen, verwachtten de mannelijke gegijzelden aan te treffen. De commandant van het marinierspeloton volgde als laatste en riep met zijn luidspreker de gegijzelden op te blijven liggen.³⁴⁷ Op portaal 15 troffen de mariniers een overleden gegijzelde aan.³⁴⁸

Toen de eerste marinier vanuit portaal 15 de coupé van de vrouwelijke gegijzelden binnenkwam, schoot een gijzelnemer³⁴⁹ die zich in deze coupé tussen de gegijzelden bevond (zie ook paragraaf 4.3.1), met zijn uzi op de marinier.³⁵⁰ Deze marinier raakte daarbij gewond. De mariniers beantwoordden het vuur van de gijzelnemer en vuurden de coupé in. In de chaos stonden enkele gegijzelden op en begonnen te lopen. Twee staande gegijzelden werden getroffen door kogels van de mariniers: een mannelijke gegijzelde³⁵¹ werd dodelijk getroffen en een vrouwelijke gegijzelde raakte gewond.

Op aanwijzing van de commandant van het marinierspeloton gooide een marinier een aanvalshandgranaat naar binnen: drie vrouwelijke gegijzelden raakten gewond door de explosie van deze granaat. De gijzelnemer had inmiddels een vrouwelijke gegijzelde omhoog getrokken en hield haar voor zich vast. Bij de explosie van de granaat haalde de gijzelnemer de trekker van zijn uzi over waardoor zij gewond raakte.³⁵² Direct na de explosie van de granaat stormden de mariniers naar voren en kon de gijzelnemer³⁵³ onder schot worden genomen. De gijzelnemer gaf zich duidelijk waarneembaar over:

“Toen ik onder schot genomen werd door die soldaat, heb ik het wapen van mij afgegooid. Met mijn handen omhoog ben ik overeind gekomen. Daarna ben ik de trein uitgebracht. Mijn handen werden op mijn rug geboeid.”³⁵⁴

Gebruik aanvalsgranaat

Volgens het initiatiefplan van de mariniers mochten aanvalshandgranaten alleen worden gebruikt buiten de trein.³⁵⁵ Bij het gooien van de aanvalshandgranaat tijdens de beëindiging van de gijzeling week de commandant van het marinierspeloton hier

³⁴⁷ Collectie NIMH (film van de reconstructie).

³⁴⁸ Ans Monsjou. Zie ook paragraaf 4.4.1.

³⁴⁹ Marcus Rudie Lumalessil.

³⁵⁰ Deze passage geeft antwoord op Kamervragen 4 en 9.

³⁵¹ Rien van Baarsel. Zie ook paragraaf 4.4.2.

³⁵² Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nrs. 887 en 888, proces-verbaal treinkaping (verklaringen van diverse gegijzelden en Marcus Rudie Lumalessil).

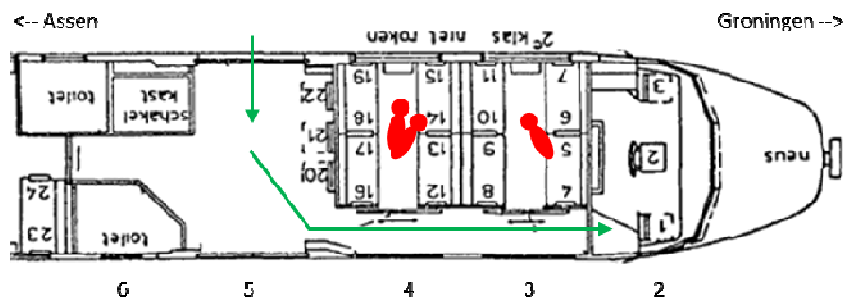
³⁵³ Marcus Rudie Lumalessil.

³⁵⁴ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, Proces verbaal Marcus Rudie Lumalessil, B48.

³⁵⁵ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

van af. Hij had geen noise-granaten bij zich omdat deze niet mochten worden gebruikt in de compartimenten van de gegijzelden. Hij had wel een aanvalshandgranaat bij zich. De gijzelnemer in de coupé van de vrouwelijke gegijzelden kon niet op deze korte afstand door vuur van de beschikbare uzi's en revolvers worden uitgeschakeld zonder de omringende gegijzelden verder in gevaar te brengen. In de afweging tussen de ontstane levensbedreigende situatie voor de gegijzelden en de mariniers en de op dat moment voorhanden middelen (uzi's, revolvers, aanvalshandgranaat) heeft de commandant besloten de aanvalshandgranaat te laten gooien. Door de explosie werd de gijzelnemer tijdelijk gedesoriënteerd en konden de mariniers hem overmeesteren. Het risico op verwonding van de gegijzelden door de explosie van de granaat heeft de commandant verminderd door op dat moment de aanwijzing te geven om de granaat laag naar de gijzelnemer toe te gooien.³⁵⁶

Mariniersgroep 5³⁵⁷

De achterste groep, bestaande uit vijf mariniers³⁵⁸, werd vertraagd omdat de springlading in eerste instantie niet afging. Na ongeveer 20 seconden ging de lading alsnog af³⁵⁹ en drong de aanvalsgroep de trein via de toegewezen deur (portaal 5) binnen. De mariniers sloegen al schietend linksaf (richting positie 1/2). De mariniers verwachtten vier gijzelnemers aan te treffen verdeeld over portaal 5, posities 3 en 4 en de machinistencabine. Zij schoten daarbij door de deuren/wanden van de verduisterde coupés, toiletten en machinistencabine. De opvolgend commandant van het marinierspeloton volgde als laatste en riep met zijn luidspreker de mannelijke gegijzelden op rustig te blijven zitten.³⁶⁰

³⁵⁶ Collectie NIMH (geluidsband).

³⁵⁷ Deze passage geeft antwoord op Kamervraag 16.

³⁵⁸ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977: groepscommandant met uzi en noise-granaat, 2* ploegcommandant met uzi en noise-granaat, 2* marinier met uzi.

³⁵⁹ Collectie NIMH (interne marine informatiefilm, geluidsband); NA, Mdef, KM, inv.nr. 536, voorstel springramen d.d. 21 september 1977 "Slechts drie van de vijf gebruikte springramen detoneerden in eerste instantie, de vierde in tweede instantie en de vijfde functioneerde geheel niet".

³⁶⁰ Collectie NIMH (film van de reconstructie en geluidsband).

In de eerste verduisterde coupé (positie 4) troffen de mariniers twee gijzelnemers³⁶¹ aan. In deze coupé bevond zich één wapen: een 'JGL Landmann' geweer.³⁶² In de tweede verduisterde coupé (positie 3) troffen de mariniers één gijzelnemer³⁶³ aan. In deze coupé bevonden zich twee wapens: een 'INA' revolver en een 'Stengun' machinepistool.³⁶⁴ In de machinistencabine bevonden zich geen gijzelnemers.

Optreden kop van de trein

In de kop van de trein verwachtten de mariniers de grootste tegenstand door de gijzelnemers. De mariniers schoten eerst van buiten de trein in en daarna binnen in de trein. Gelet op de zonder restrictie verleende bevoegdheid tot automatisch schieten door de uzi's in deze groep en het niet-indelen van revolvers bij deze groep, kan verondersteld worden dat in de kop van de trein de actie planmatig gericht was op het beschieten van alle ruimtes in dit gedeelte van de trein waar gijzelnemers vermoed konden worden: coupés, toiletten, machinistencabine.

In het bronmateriaal zijn geen aanwijzingen gevonden dat de gijzelnemers in de kop van de trein zich verzet hebben tegen de mariniers. Gelet op de houding van de overleden gijzelnemers en het niet aantreffen van hulzen uit de wapens van gijzelnemers in de coupés, is het niet waarschijnlijk dat de gijzelnemers wapens hebben gebruikt.³⁶⁵

4.3.3 Ten slotte

Bij de beëindiging van de gijzeling in de trein kwamen twee van de 51 gegijzelden om. Van de overige 49 gegijzelden liepen zes personen verwondingen op. Twee mariniers raakten gewond. Van de negen gijzelnemers kwamen er zes om het leven. Van de overige drie gijzelnemers liep één gijzelnemer verwondingen op.

*Aanhouden gijzelnemers*³⁶⁶

Volgens het initiatiefplan van de mariniers mocht niet op gijzelnemers worden gevuld die zich duidelijk waarneembaar zouden overgeven, maar zou de krijgsgevangenen-procedure worden toegepast.³⁶⁷ Drie gijzelnemers hebben zich aan de mariniers overgegeven.³⁶⁸ De twee ongedeerde gijzelnemers zijn gecontroleerd op wapens, geboeid en later afgevoerd (de zogenoemde 'krijgsgevangenen-

³⁶¹ George Alexander Matulesy en Domingoes Rumamory. Zie ook paragraaf 4.4.6 en paragraaf 4.4.7.

³⁶² Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (A360-A362a en C32).

³⁶³ Max Johny Papilaya. Zie ook paragraaf 4.4.8.

³⁶⁴ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 888, proces-verbaal treinkaping (A360-A362a en C32).

³⁶⁵ Collectie NIMH (film van de reconstructie, geluidsband en foto's). Deze passage geeft antwoord op Kamervragen 4 en 9.

³⁶⁶ Deze passage geeft antwoord op Kamervraag 15.

³⁶⁷ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

³⁶⁸ Andreas Abraham Luhulima (ongedeerd), Marcus Rudie Lumalessil (ongedeerd) en Junus Ririmasse (gewond).

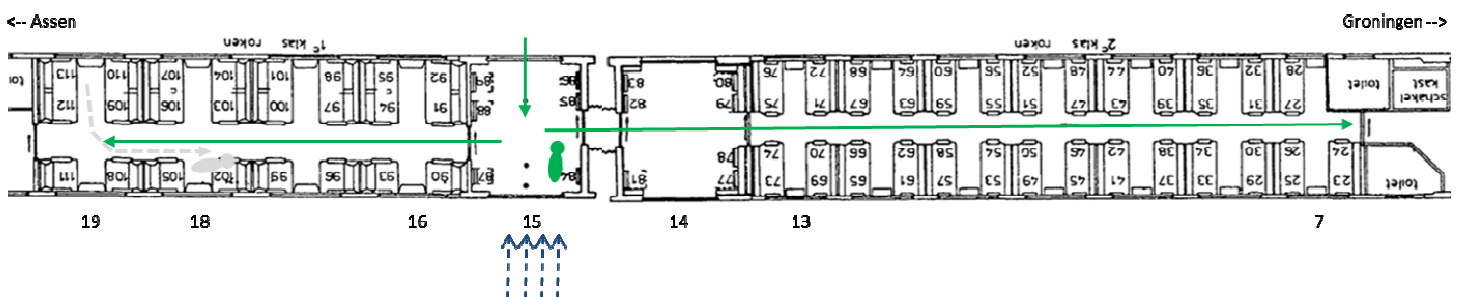
procedure'). De gewonde gijzelnemer is gecontroleerd op wapens, medisch verzorgd en afgevoerd op een brancard.

Bij de beëindiging van de gijzeling in de school vielen geen slachtoffers. Op hetzelfde moment dat het vuur op de trein bij De Punt werd geopend, reden pantservoertuigen van de Koninklijke Marechaussee met hoge snelheid naar de school in Bovensmilde toe. De pui van de school werd op meerdere plaatsen geramd en de mariniers, die achterin de pantservoertuigen zaten, stormden de school in. De vier leerkrachten werden ongedeerd bevrijd, de vier gijzelnemers gaven zich over en werden aangehouden.

4.4 De doodsoorzaak van omgekomen gegijzelden en gijzelnemers³⁶⁹

In deze paragraaf wordt de doodsoorzaak beschreven van de omgekomen gegijzelden en gijzelnemers. De omstandigheden waaronder de twee gegijzelden en zes gijzelnemers zijn omgekomen, zijn afgeleid uit de combinatie van de autopsierapporten, de rapporten van het gerechtelijk laboratorium, de foto's van de locaties die gemaakt zijn direct na afloop van de gijzeling, de destijds opgenomen geluidsfragmenten, de film die is gemaakt van het gereconstrueerd optreden van de mariniersgroepen in de trein en de reconstructie van het optreden van de precisieschutters en de mariniers in paragraaf 4.3. De hier beschreven doodoorzaken zijn gevalideerd door het Nederlands Forensisch Instituut.³⁷⁰ Eerst worden de twee omgekomen gegijzelden beschreven, daarna de zes omgekomen gijzelnemers. De paragraaf wordt afgesloten met een beschouwing over de vraag of het geweld waardoor de gijzelnemers de dood hebben gevonden, valt binnen de grenzen die door de verantwoordelijke bewindslieden en het bevoegd gezag aan de geweldstoepassing waren gesteld.

4.4.1 Ans Monsjou

³⁶⁹ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervragen 5, 6 en 7.

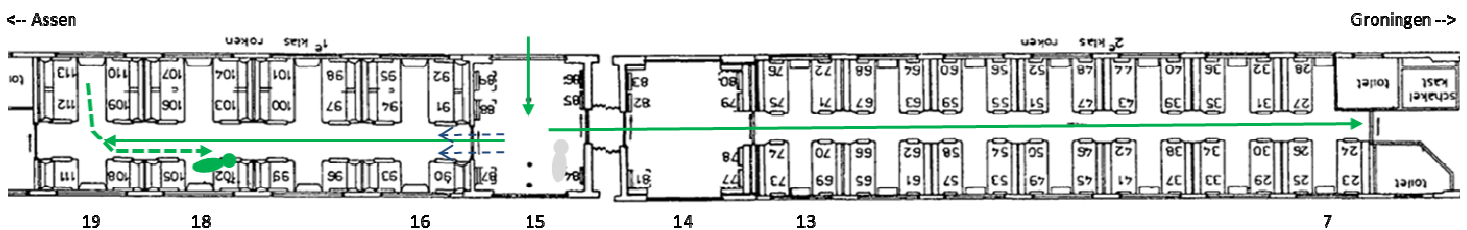
³⁷⁰ Rapport Nederlands Forensisch Instituut van 5 september 2014.

Het stoffelijk overschot van Ans Monsjou bevond zich op portaal 15. Zij lag op haar rechterzij op de grond van het portaal met het hoofd naar het westen en de voeten naar het oosten.³⁷¹ Tijdens de beëindiging van de gijzeling werd deze positie eerst bevuurd door de precisieschutters. Daarna werd de deur met explosieven geopend en drongen de mariniers de trein binnen.³⁷²

De beschreven baan van het projectiel dat de dodelijke verwonding veroorzaakte, komt overeen met de schietsrichting van de precisieschutters en de aangetroffen houding van Ans Monsjou.³⁷³

Ans Monsjou werd dodelijk getroffen door het vuur van precisieschutters voordat de mariniers de trein binnen drongen.

4.4.2 Rien van Baarsel

Het stoffelijk overschot van Rien van Baarsel bevond zich op positie 18. Tijdens de beëindiging van de gijzeling door de mariniers liep Rien van Baarsel in de verduisterde coupé vanaf positie 19 richting positie 16³⁷⁴ en werd hij vanaf portaal 15, in het in paragraaf 4.3.2 beschreven gevecht tussen mariniersgroep 4 en een gijzelnemer, getroffen door vuur van de mariniers. Er zijn geen aanwijzingen dat hij werd bevuurd door de gijzelnemer die zich op dat moment ook op positie 18 bevond.³⁷⁵

Rien van Baarsel werd dodelijk getroffen door het vuur van mariniers in de trein.

4.4.3 Hansina Francina Uktolseja

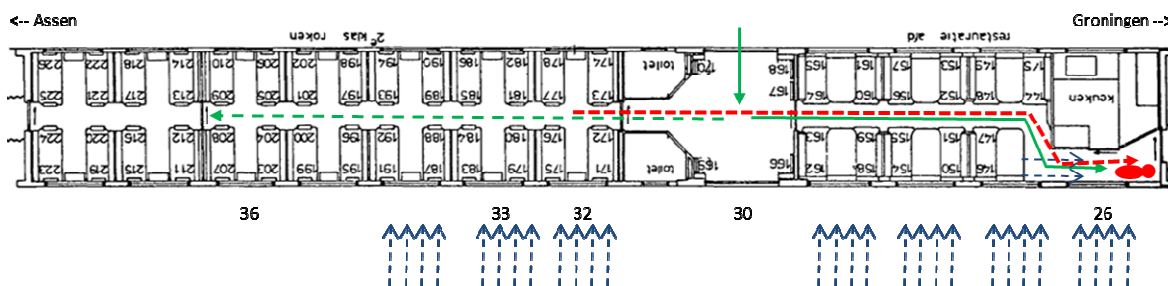
³⁷¹ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot Ans Monsjou in de trein.

³⁷² Zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.2.

³⁷³ Archief NFI, autopsierapport Ans Monsjou.

³⁷⁴ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nrs. 887 en 888, proces-verbaal treinkaping (verklaringen van diverse gegijzelden).

³⁷⁵ Archief NFI, autopsierapport Rien van Baarsel, rapport gerechtelijk laboratorium d.d. 3 januari 1978. In paragraaf 5.1 wordt nader ingegaan op het onderzoek dat nodig was om hier uitsluitsel over te krijgen.

Het stoffelijk overschot van Hansina Francina Uktolseja bevond zich bij positie 26. Zij lag in het halfduister³⁷⁶ op haar rug op de grond in de hoek van de smalle gang naast de keuken van de restauratiecoupé met het hoofd naar het noorden en de voeten naar het zuiden.³⁷⁷ Tijdens de beëindiging van de gijzeling werd eerst vanuit oostelijke richting door de precisieschutters op de trein gevuld. Daarna drongen de mariniers de trein binnen.

Hansina Francina Uktolseja werd in eerste instantie getroffen door vuur van de precisieschutters terwijl zij over de grond door de trein kroop. Deze verwondingen waren zo ernstig dat zij ter hoogte van de keuken niet meer verder kon kruipen.³⁷⁸

De in het autopsierapport beschreven baan van het projectiel dat de dodelijke verwonding veroorzaakte en de aangetroffen munitierestanten in het stoffelijk overschot, komen overeen met de schootsrichting van een revolverschutter ter hoogte van de laatste buffettafel (oostzijde restauratiecoupé) en de aangetroffen houding van Hansina Francina Uktolseja.³⁷⁹

Hansina Francina Uktolseja overleed door een verwonding die werd veroorzaakt door het vuur van mariniers in de trein.³⁸⁰ Dit vuur werd door een revolverschutter op korte afstand (1 tot 2 meter) in de richting van een donkere hoek op haar afgegeven. De revolverschutter heeft haar in elk geval driemaal geraakt. De verschillende doorschotverwondingen in de benen en in de romp kunnen door schoten van zowel de precisieschutters als de mariniers in de trein zijn veroorzaakt.

4.4.4 Matheus Tuny

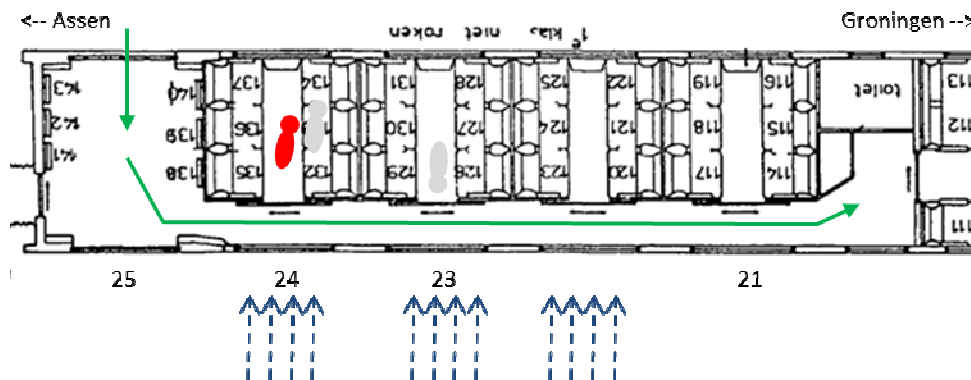
³⁷⁶ In dit smalle ganggedeelte van de trein was slechts één raam dat met een doek was verduisterd. De andere zijde van de gang had geen raam omdat zich daar de dichte keuken bevond.

³⁷⁷ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot Hansina Francina Uktolseja in de trein.

³⁷⁸ Zie paragraaf 4.3.1.

³⁷⁹ NA, CMA, inv.nr. 192, autopsierapport Hansina Francina Uktolseja.

³⁸⁰ Zie paragraaf 4.3.2 (mariniersgroep 2).

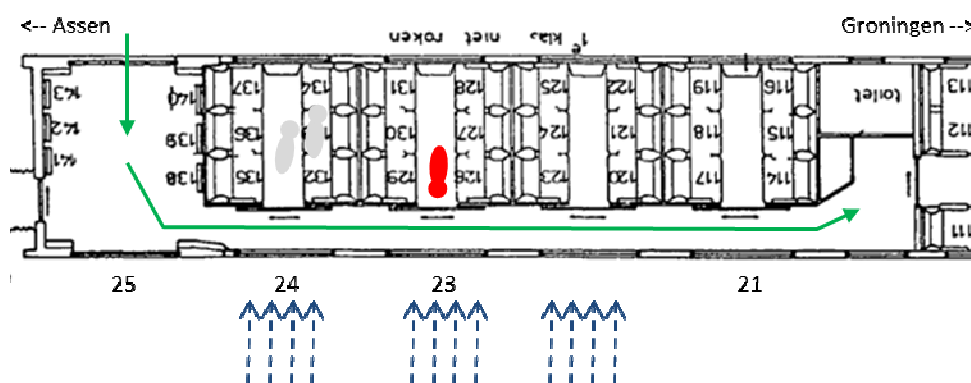

Het stoffelijk overschot van Matheus Tuny bevond zich op positie 24. Hij lag op zijn rug op de grond van de coupé met het hoofd naar de treinwand (westen) en de voeten naar de gang (oosten).³⁸¹ Tijdens de beëindiging van de gijzeling werd deze positie eerst bevuurd door de precisieschutters. Daarna drongen de mariniers de trein binnen.³⁸²

De beschreven baan van het projectiel dat de dodelijke verwonding veroorzaakte, komt overeen met de schietsrichting van de precisieschutters en de aangetroffen houding van Matheus Tuny.³⁸³

Matheus Tuny werd dodelijk getroffen door het vuur van precisieschutters voordat de mariniers de trein binnen drongen. Er zijn geen aanwijzingen dat hij werd bevuurd door mariniers in de trein.

4.4.5 Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil

³⁸¹ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot Matheus Tuny in de trein.

³⁸² Zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.2.

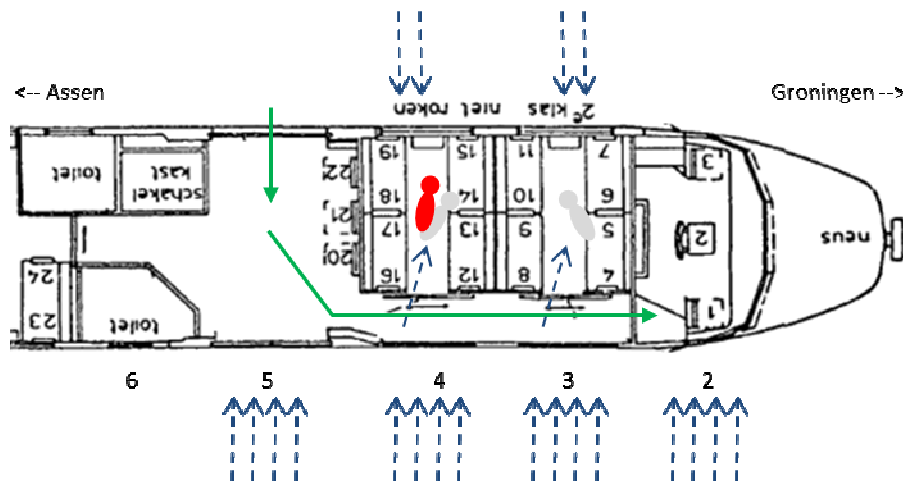
³⁸³ NA, CMA, inv.nr. 192, autopsierapport Matheus Tuny.

Het stoffelijk overschot van Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil bevond zich op positie 23. Hij lag op zijn buik op de grond van de coupé met het hoofd naar de gang (oosten) en de voeten naar de treinwand (westen).³⁸⁴ Tijdens de beëindiging van de gijzeling werd deze positie eerst bevuurd door de precisieschutters. Daarna drongen de mariniers de trein binnen.³⁸⁵

De beschreven baan van het projectiel dat de dodelijke verwonding veroorzaakte, komt overeen met de schootsrichting van de precisieschutters en de aangetroffen houding van Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil.³⁸⁶

Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil werd dodelijk getroffen door het vuur van precisieschutters voordat de mariniers de trein binnen drongen. Er zijn geen aanwijzingen dat hij werd bevuurd door mariniers in de trein.

4.4.6 George Alexander Matulesy

Het stoffelijk overschot van George Alexander Matulesy bevond zich op positie 4. Hij lag op zijn linkerzij op de grond van de coupé bovenop het stoffelijk overschot van Domingoes Rumamory met het hoofd naar de treinwand (westen) en de voeten naar het gangpad (oosten).³⁸⁷

Tijdens de beëindiging van de gijzeling werd deze positie eerst bevuurd door de precisieschutters. Daarna werd positie 4 bevuurd door de mariniers eerst van buiten

³⁸⁴ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil in de trein.

³⁸⁵ Zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.2.

³⁸⁶ NA, CMA, inv.nr. 192, autopsierapport Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil.

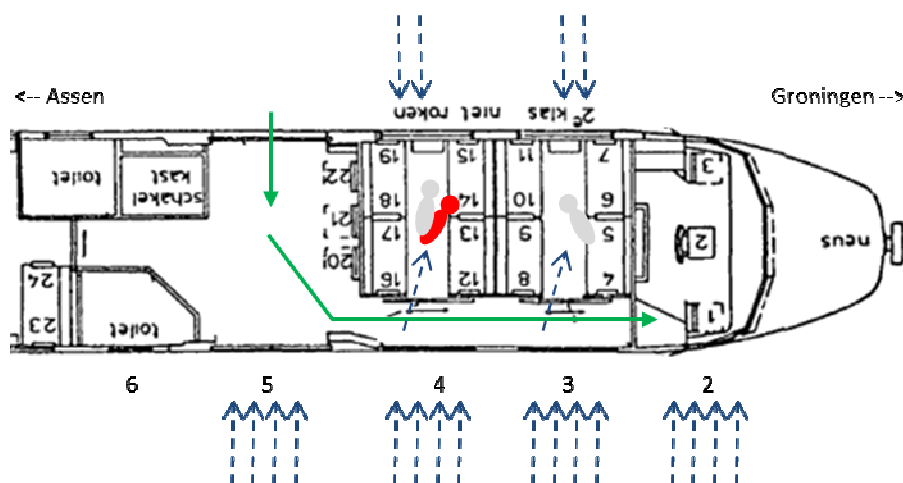
³⁸⁷ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot George Alexander Matulesy in de trein.

de trein en na het binnendringen van de mariniers vanuit de gang de verduisterde coupé in.³⁸⁸

De in het autopsierapport beschreven baan van het projectiel dat de dodelijke verwonding veroorzaakte, komt overeen met zowel de schootsrichting van de precisieschutters als de schootsrichting van de mariniers in de trein en de aangetroffen houding van George Alexander Matulesy.³⁸⁹ Hierbij is in acht genomen dat kogel(fragmenten) enigszins van baan kunnen veranderen bij het treffen van harde objecten en dat het hoofd van het nog levende slachtoffer zich nog in een deels opgerichte positie kan hebben bevonden.

Het projectiel dat de dodelijke verwonding veroorzaakte, is in het stoffelijk overschot niet aangetroffen; het kan zowel een 7.62 mm als een 9 mm zijn geweest. Niet vastgesteld kan worden of George Alexander Matulesy dodelijk getroffen werd door het vuur van de precisieschutters voordat de mariniers de trein binnendrongen of door het vuur van de mariniers in de trein.

4.4.7 Domingoes Rumamory

Het stoffelijk overschot van Domingoes Rumamory bevond zich op positie 4. Hij lag op zijn rug op de grond van de coupé met het hoofd naar de treinwand (westen) en de voeten naar het gangpad (oosten) onder het stoffelijk overschot van George Alexander Matulesy.³⁹⁰

³⁸⁸ Zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.2.

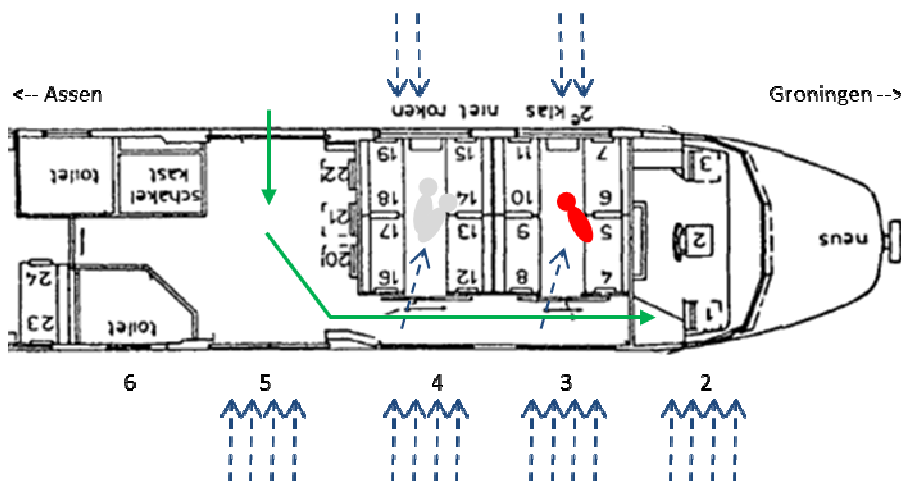
³⁸⁹ NA, CMA, inv.nr. 192, autopsierapport George Alexander Matulesy.

³⁹⁰ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot Domingoes Rumamory in de trein.

Tijdens de beëindiging van de gijzeling werd deze positie eerst bevuurd door de precisieschutters. Daarna werd positie 4 bevuurd door de mariniers eerst van buiten de trein en na het binnendringen van de mariniers vanuit de gang de verduisterde coupé in.³⁹¹ De in het autopsierapport beschreven baan van het projectiel dat de dodelijke verwonding veroorzaakte, komt overeen met de schootsrichting van de mariniers voordat zij de trein binnenkwamen en de aangetroffen houding van Domingoes Rumamory.³⁹² Op basis van de beschikbare gegevens kan echter niet worden vastgesteld dat een 9 mm kogel uit een uzi die buiten de trein door de mariniers werd afgevuurd het compartiment heeft kunnen bereiken waarin Domingoes Rumamory werd aangetroffen. Ook wanneer dat wordt aangenomen is het de vraag of een dergelijk schot nog voldoende energie zou hebben om het doorschot in de romp van Domingoes Rumamory te kunnen veroorzaken. Hierbij moet ook worden meegenomen dat George Alexander Matulesy op en half over Domingoes Rumamory lag tijdens het aantreffen.

Aannemelijker is dan ook dat de dodelijke verwonding van Domingoes Rumamory werd veroorzaakt door de precisieschutters. Dit impliceert dat ook moet worden aangenomen, dat de richting waarin het lichaam van Domingoes Rumamory lag tijdens de beschieting moet zijn veranderd van met het hoofd naar het oosten in met het hoofd naar het westen.

4.4.8 Max Johny Papilaya

³⁹¹ Zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.2.

Het stoffelijk overschot van Max Johnny Papilaya bevond zich op positie 3. Hij lag op zijn rug, half op de bank (benen) en half op de grond (schouders) van de coupé met het hoofd naar de treinwand (westen) en de voeten naar het gangpad (oosten). De ramen in de gang en in de coupé waren door de gijzelnemers verduisterd. Gelet op de houding van het stoffelijk overschot is het onwaarschijnlijk dat Max Johnny Papilaya heeft gestaan voordat hij neerviel. Waarschijnlijk is zijn bovenlichaam tijdens de beschieting van de bank af gegleden.³⁹³

Tijdens de beëindiging van de gijzeling werd deze positie eerst bevuurd door de precisieschutters. Daarna werd positie 3 bevuurd door de mariniers eerst van buiten de trein en na het binnendringen van de mariniers vanuit de gang de verduisterde coupé in.³⁹⁴

Max Johnny Papilaya werd dodelijk getroffen door een projectiel dat kan zijn afgevuurd door zowel de precisieschutters, als de mariniers buiten de trein, als de mariniers in de trein al dan niet van dichtbij. Aangezien het autopsierapport vermeldt, dat boven de inschotopening van het dodelijke schot een 8 centimeter lange schroeiplek is aangetroffen, is het meest waarschijnlijk dat het dodelijke schot van dichtbij is afgevuurd. Uit de beschikbare gegevens kan niet worden afgeleid of het dodelijke schot van buiten de trein is afgevuurd dan wel van binnen. Het verband tussen de houding waarin het stoffelijk overschot is aangetroffen, de baan van het dodelijke projectiel, de locatie van de schroeiplek en een realistische schiethouding van een marinier waarin deze schroeiplek kon worden veroorzaakt, kan niet worden gelegd. De precieze toedracht van het dodelijke schot is dan ook niet vast te stellen.³⁹⁵

4.4.9 Geweldgebruik en daaraan gestelde grenzen³⁹⁶

Uit de beschrijvingen van de reconstructie van de beëindiging van de gijzeling in de trein en de doodsoorzaak van de gijzelnemers in de voorgaande paragrafen volgt dat drie van de negen gijzelnemers bij de beëindiging van de gijzeling in de trein stervende of reeds overleden waren voordat de mariniers de trein binnenkwamen. Eén gijzelnemer is in de trein door mariniers uitgeschakeld. Van twee gijzelnemers is de toedracht rond de dodelijke verwonding op basis van het beschikbare bronmateriaal niet exact vast te stellen. In paragraaf 4.3.2 staat beschreven hoe dit

³⁹³ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot Max Johnny Papilaya in de trein en rapport Nederlands Forensisch Instituut van 5 september 2014.

³⁹⁴ Zie paragraaf 4.3.1 en 4.3.2.

³⁹⁵ Collectie NIMH, foto stoffelijk overschot Max Johnny Papilaya in de trein, NA, CMA, inv.nr. 192, autopsierapport Max Johnny Papilaya en rapport Nederlands Forensisch Instituut van 5 september 2014

³⁹⁶ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 14.

waarschijnlijk - voor zover nog kan worden gereconstrueerd - is gebeurd en hoe de overige drie gijzelnemers in de trein door mariniers zijn aangehouden.

De grens aan het geweldgebruik ter beëindiging van de gijzelingen is niet eenduidig en betreft een samenstel van factoren als beschreven in hoofdstuk 3 en 4. Met name relevant is het initiatiefplan, inclusief de inzet van de precisieschutters en expliciete aanwijzingen over het geweldgebruik: de bepaling dat niet op de gijzelnemers mocht worden gevuurd indien zij zich duidelijk waarneembaar zouden overgeven en de ruimere bevoegdheid tot toepassing van gebruik van het wapen (stand automatisch vuren) voor mariniersgroep 5. Tevens is van belang dat geaccepteerd werd dat bij uitvoering van het initiatiefplan naar alle waarschijnlijkheid alle gijzelnemers zouden worden gedood.

Ten aanzien van het geweldgebruik in de gevallen dat gijzelnemers dodelijk zijn getroffen zijn de volgende conclusies te trekken.

Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil, Matheus Tuny en Dominggoes Rumamory

Van de drie gijzelnemers Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil, Matheus Tuny en Dominggoes Rumamory, is het meest waarschijnlijk dat allen dodelijk zijn getroffen door het vuur van de precisieschutters. Aangezien de plaatsen waarop zij zich bevonden in de instructie aan de precisieschutters als te bevuren waren aangewezen, is het uitgeoefende geweld het directe gevolg van uitvoering van de verstrekte opdracht. Het valt binnen de grenzen van de geweldstoepassing die door het bevoegd gezag was voorzien en aanvaard.

Max Johnny Papilaya en George Alexander Matulesy

In de kop van de trein verwachtten de mariniers de grootste tegenstand van gijzelnemers. De groep die via portaal 5 de kop van de trein linksom zuiverde, was daarom uitsluitend uitgerust met uzi's (en niet met revolvers). In het initiatiefplan kreeg deze groep zonder restrictie de bevoegdheid tot automatisch schieten met de uzi's. Daaruit kan worden afgeleid dat deze groep bewust de mogelijkheid is gegeven om ruimtes waar gijzelnemers (zonder dat zij waren waargenomen) konden worden vermoed (coupés, toiletten, machinistencabine) te beschieten. De mariniers schoten eerst van buiten op de trein en na binnenkomst in de trein hebben zij geschoten op alle plaatsen waar de gijzelnemers zich zouden kunnen bevinden. Er werd geschoten door de deuren/wanden van de coupés waarachter zich de gijzelnemers daadwerkelijk bevonden en door deuren/wanden van de toiletten waarachter zich niemand bevond.

Niet vastgesteld kan worden of George Alexander Matulesy dodelijk getroffen werd door het vuur van de precisieschutters voordat de mariniers de trein binnendrongen of door het vuur van de mariniers in de trein.

Max Johnny Papilaya werd dodelijk getroffen door een projectiel dat kan zijn afgevuurd door zowel de precisieschutters, als de mariniers buiten de trein, als de mariniers in de trein al dan niet van dichtbij. Aangezien het autopsierapport vermeldt, dat boven de inschotopening van het dodelijke schot een 8 centimeter lange schroeiplek is aangetroffen, is het meest waarschijnlijk dat het dodelijke schot van dichtbij is afgevuurd.

Er zijn geen aanwijzingen aangetroffen dat de gijzelnemers zich duidelijk waarneembaar hebben overgegeven. Daarvan uitgaande en gelet op het doel van de beschieting door de precisieschutters en de keuze deze mariniersgroep uit te rusten met uzi's in de stand "automatisch schieten", valt het uitgeoefende geweld binnen de grenzen van de geweldstoepassing die door het bevoegd gezag was voorzien en aanvaard.

Hansina Francina Uktolseja

In de restauratiecoupé werden de mariniers verrast door de aanwezigheid van een gijzelnemer. Het doel van de beschieting door de precisieschutters was juist om te voorkomen dat gijzelnemers zich naar de gegijzelden zouden kunnen begeven. Toch stuitten de mariniers op Hansina Francina Uktolseja toen de mariniers de keuken aan het einde van de restauratiecoupé bereikten. Zij lag in het halfduister op de grond in de nauwe gang bij de keuken. Uit de beschikbare gegevens kan worden afgeleid dat zij op dat moment nog leefde. Op basis van het bronmateriaal kan niet worden vastgesteld of zij nog iets heeft gezegd of heeft bewogen. Er zijn geen aanwijzingen dat zij zich duidelijk waarneembaar heeft overgegeven.

Hansina Francina Uktolseja is getroffen door vuur van de precisieschutters en daarna zowel door revolverschoten als mogelijk door uzi schoten afgevuurd in de trein. Een van de revolverschoten was dodelijk. Daarvan uitgaande en de aard van de aan deze mariniersgroep ter beschikking gestelde wapens en munitie in aanmerking nemende, valt het toegepaste geweld binnen de grenzen van de geweldstoepassing die door het bevoegd gezag was voorzien en aanvaard.

Hoofdstuk 5 Onderzoek en informatieverstrekking na afloop

Inleiding

Dit hoofdstuk behandelt een aantal bijzondere aspecten rondom en naar aanleiding van de (beëindiging van de) gijzelingen. In paragraaf 5.1 wordt de nazorg voor de gegijzelden bekeken. Hierbij komt specifiek de nazorg voor de nabestaanden van de dodelijke slachtoffers aan de orde, waaronder de (schade)vergoedingen. Paragraaf 5.2 gaat nader in op de behandeling van de stoffelijke resten van de gijzelnemers. Ook komt de informatievoorziening over de doodsoorzaak aan de nabestaanden van de gijzelnemers aan de orde. In paragraaf 5.3 wordt de strafzaak tegen de gijzelnemers behandeld en de juridische positie van de bij de operatie betrokken politie en militairen. Speciale aandacht wordt besteed aan het aspect van de anonimiteit. Paragraaf 5.4 behandelt de manier waarop de betrokken dienstonderdelen hun handelen hebben vastgelegd en geëvalueerd. De laatste paragraaf van dit hoofdstuk, te weten 5.5, gaat dieper in op de nazorg voor de betrokken dienstonderdelen en op de toekenning van blijken van waardering die kort geleden is afgerond.

5.1 Nazorg voor gegijzelden (en familieleden) en (schade)vergoedingen

Nazorg gegijzelden

Na de golf van gijzelingen begin jaren zeventig werd op 14 januari 1976 de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep nazorg ex-gegijzelden (CBOG) opgezet.³⁹⁷ Deze groep coördineerde de hulpverlening en (na)zorgactiviteiten bij gijzelingen, zo ook bij De Punt en in Bovensmilde. Voor zover de nazorgactiviteiten op psychosociaal gebied lagen deed de CBOG een beroep op het maatschappelijk werk, stichtingen voor de geestelijke volksgezondheid dan wel sociaalpsychiatrische diensten. Van de huisartsen van de gegijzelden werd een actieve houding gevraagd bij de psychosociale opvang voor de gegijzelden.³⁹⁸

De laatste van de in Bovensmilde gegijzelde kinderen werden op 27 mei 1977 vrijgelaten. Zij en hun gezinsleden kregen begeleiding door deskundigen uit het maatschappelijk werk. Deze konden op hun beurt een beroep doen op deskundigen in de kinderpsychiatrie. Een psychiater van de Drentse Stichting voor de Geestelijke

³⁹⁷ Archief MVWS, 334-364 Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984

³⁹⁸ TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 19.

Gezondheidszorg coördineerde dit. Hij begeleidde daarnaast de gezinsleden van de gegijzelde leerkrachten, en hield contact met de plaatselijke huisartsen.³⁹⁹

De uit de trein bevrijde gegijzelden werden in Groningen opgevangen. Op 12 juni 1977 was er een evaluatiegesprek in het Academisch Ziekenhuis in Groningen (AZG) waarbij de directeur-generaal Volksgezondheid aanwezig was. Het bleek dat de gegijzelden uit de trein en de school de lange gijzeling goed hadden doorstaan. Volgens de regering ging het hierbij echter om een eerste beeld en daaruit mochten geen conclusies worden getrokken voor de langere termijn.⁴⁰⁰ De in het AZG aangeboden (psychosociale) opvang voor fysiek ongedeerde gegijzelden voor een periode van 24 uur werd slechts in enkele gevallen noodzakelijk dan wel wenselijk geacht.⁴⁰¹ Omdat de gegijzelden in de trein uit verschillende delen van het land kwamen, was aan hun huisartsen en de plaatselijke diensten van geestelijke gezondheidszorg gevraagd de begeleiding, mits gewenst door de betrokkenen, op zich te nemen. De CBOG riep hierbij een consultatiegroep in het leven die de regionale hulpverleners kon bijstaan.⁴⁰² De overige nazorg heeft plaatsgevonden in die reguliere medische kanalen en onttrekt zich aan de waarneming van dit onderzoek.

Voor de ouders en familieleden van de gegijzelden in de school in Bovensmilde was al op de dag dat de gijzelingen begonnen een psychosociaal centrum ingericht in Bovensmilde. De opvang werd ondersteund door het Rode Kruis, huisartsen, niet-gegijzelde leerkrachten en het maatschappelijk werk. Voor de ouders en familieleden van de gegijzelden in de trein bij De Punt was een opvangcentrum op het hoofdstation van Groningen ingericht. Aanvankelijk leidde medisch en sociaal deskundig NS-personeel de opvang, maar na een week werd de leiding overgedragen aan de stichting Maatschappelijk Dienstbetoon Groningen en de sociaalpsychiatrische dienst van de gemeente Groningen. Het opvangcentrum in het station bleef in functie.

Er waren bij de actie tot beëindiging van de gijzelingen in de trein in totaal zes gewonde gegijzelden. Hun verwondingen varieerden van licht tot ernstig. Zij werden opgevangen in het Academisch Ziekenhuis in Groningen.⁴⁰³ Minister van Justitie Van Agt stuurde – voor zover uit de archieven blijkt – in ieder geval aan de twee zwaargewonden een brief met de wens tot beterschap.⁴⁰⁴ Onbekend is wanneer

³⁹⁹ TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 25.

⁴⁰⁰ TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 14.

⁴⁰¹ TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 13.

⁴⁰² TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 25.

⁴⁰³ TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 13.

⁴⁰⁴ NA, CMA, inv.nr. 33, Rapport over de gijzelingen in Bovensmilde en De Punt, brieven 17 juni 1977.

precies de gewonde gegijzelden het AZG hebben verlaten. Op 17 juni 1977 verbleven nog twee zwaargewonde gegijzelden in het ziekenhuis. De verwachting was toen dat zij daar nog ongeveer een week zouden blijven.⁴⁰⁵

(Schade)vergoedingen

Naast de coördinatie van de psychosociale opvang gaf de CBOG adviezen aan de regering inzake (schade)vergoedingen omdat “zij werd geconfronteerd met de situatie dat de slachtoffers materiële schade emotioneel niet van immateriële schade (kunnen) onderscheiden”. Het gevolg was dat de slachtoffers niet meer met de hulpinstanties wilden praten en zo hun eigen herstel in de weg zaten. De CBOG had op 20 april 1977 een bespreking met hoge ambtenaren van Justitie en CRM over het toekennen van vergoedingen aan de slachtoffers van de gijzelingen van voor 1977. In een brief van 28 april 1977 vroeg de CBOG de staatssecretaris van Volksgezondheid het kabinet hierover te informeren.⁴⁰⁶ Mede naar aanleiding van de gijzelingen in mei en juni 1977 was het minister van Justitie Van Agt die op 29 juni, mede namens bovengenoemde staatssecretaris, aan de ministerraad een voorstel stuurde voor een financiële vergoeding voor de slachtoffers van de gijzelingen te Wijster, Amsterdam, De Punt en Bovensmilde.⁴⁰⁷ Na behandeling in de ministerraad van 8 juli 1977 werd besloten dat het voorstel tot betaling kon doorgaan.⁴⁰⁸

Op 19 juli 1977 verscheen er in de Staatscourant de beschikking inzake uitkeringen aan ex-gegijzelden. Aan hen werd een tegemoetkoming toegekend ter hoogte van 3000 gulden per volwassene en 1000 gulden per kind. De regering benadrukte dat het ging “om een onverplichte uitkering”. De uitkering was een tegemoetkoming voor de geleden immateriële schade. Ten aanzien van de materiële schade ontvingen de gegijzelden alleen vergoeding als de schade “rechtstreeks het gevolg was van de op hun bevrijding gerichte overheidsmaatregelen”.⁴⁰⁹ Voor andere materiële schade werd verwezen naar de Wet voorlopige regeling schadefonds geweldsmisdrijven.⁴¹⁰

Als gevolg van de bevrijding verloren twee gegijzelden en zes gijzelnemers het leven. De weduwe van de heer Van Baarsel en de ouders van mevrouw Monsjou kregen een condoleancebrief van de minister van Justitie.⁴¹¹ Ook ontvingen beide families een schadevergoeding voor het overlijden van hun familieleden.

⁴⁰⁵ NA, CMA, inv.nr. 201, nota van 17 juni 1977 aan de loco-sg.

⁴⁰⁶ Archief MVWS, inv.nr. 336, brief aan Staatssecretaris van Volksgezondheid van 28 april 1977.

⁴⁰⁷ NA, AZ, KMP, inv.nr.10999, nota nr. 249 van 1 juli 1977 aan minister-president.

⁴⁰⁸ NA, AZ, MR, inv.nr. 2205, notulen ministerraad 8 juli 1977.

⁴⁰⁹ Staatscourant 19 juni 1977, nr. 138, p. 3.

⁴¹⁰ Wet van 26 juni 1975, Stb. 382.

⁴¹¹ NA, CMA, inv.nr. 36, brief van 15 juni 1977.

Voor mevrouw Van Baarsel en haar beide kinderen bestond de vergoeding uit een viertal componenten, waarbij dient te worden vermeld dat bij bepaling van de hoogte van de schadevergoeding rekening werd gehouden met uitkering op grond van de levensverzekering van de heer Van Baarsel.⁴¹² De eerste component was de algemene uitkering voor alle gegijzelden of nabestaanden,⁴¹³ de tweede een onkostenvergoeding voor de kosten van de crematie,⁴¹⁴ de derde driemaal het maximum bedrag dat het schadefonds geweldsmisdrijven kon uitkeren⁴¹⁵ en ten slotte, als vierde component, een aanvullend bedrag vanuit het ministerie van Justitie.⁴¹⁶ Dit laatste bedrag werd vastgesteld na een in overleg met de raadsman van mevrouw Van Baarsel bepaalde inkomstenderving.⁴¹⁷ De ouders van mevrouw Monsjou ontvingen naast de uitkering voor alle gegijzelden of nabestaanden, een vergoeding van de door hen gemaakte kosten.⁴¹⁸ Latere verzoeken van de familie Monsjou om financiële bijstand en/of compensatie werden niet gehonoreerd.⁴¹⁹

Informatie met betrekking tot het overlijden van de heer Van Baarsel⁴²⁰

De nabestaanden van de overleden gegijzelden kregen geen inzage in het autopsierapport.⁴²¹ Bij een bezoek dat luitenant-kolonel Bergsma van de Rijkspolitie Drenthe aflegde aan de weduwe van de heer Van Baarsel is de regel van niet-inzage volledig gehanteerd. De heer Bergsma stelde in een brief aan officier van justitie mr. C.J. Van Oldenbeek dat het doel van zijn bezoek was om de weduwe Van Baarsel “zo volledig als mogelijk was, te informeren over de verwondingen en de doodsoorzaak van haar man”. Hij verstrekke deze informatie slechts mondeling, er zijn geen stukken overhandigd tijdens dit bezoek.⁴²² Uit de brief komt duidelijk naar voren wat de heer Bergsma aan mevrouw Van Baarsel heeft verteld en dat hij het autopsierapport in haar aanwezigheid niet heeft gehanteerd. Het staat vast, dat uit het autopsierapport van 11 juni 1977 zelf niet de conclusie is te trekken dat de heer Van Baarsel was overleden ten gevolge van een door een gijzelnemer afgevuurde kogel. Ook is op 15 juni 1977 schriftelijk aan de procureur-generaal prof. dr. mr. W.C. van Binsbergen

⁴¹² Deze levensverzekering ging buiten het ministerie van Justitie om, maar werd wel in mindering gebracht bij de berekening van het totale schadebedrag.

⁴¹³ NA, CMA, inv.nr. 188, brief van 18 juli 1977.

⁴¹⁴ Ibidem.

⁴¹⁵ Ibidem.

⁴¹⁶ Ibidem.

⁴¹⁷ Ibidem.

⁴¹⁸ NA, CMA, inv.nr. 36, besluit minister van Justitie van 1 augustus 1977, nr. 724/277

⁴¹⁹ NA, CMA, inv.nr. 36, brief van 11 december 1981 van de Commissie Schadefonds Geweldsmisdrijven.

⁴²⁰ In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op Kamervraag 12.

⁴²¹ De weduwe van de heer Van Baarsel heeft bij schrijven van 27 augustus 2014 aan de werkgroep gemeld dat zij na de crematie bezoek heeft gehad van twee heren van de Rijksrecherche. Deze hebben haar geïnformeerd over hetgeen in de trein was gebeurd. Bij of naar aanleiding van dat bezoek heeft zij een uittreksel uit het autopsierapport gekregen. Dit stuk is niet meer beschikbaar; of het inhield dat een gijzelnemer voor de dood van de heer Van Baarsel verantwoordelijk moest worden gehouden, dan wel die mededeling in verband met stuk is gedaan, is niet meer vast te stellen.

⁴²² NA, CMA, inv.nr. 188, brief van 11 november 1977 aan Hoofdofficier van Justitie te Assen.

gemeld dat de herkomst van de kogel die de dodelijke verwonding van de heer Van Baarsel veroorzaakte, niet vast te stellen was.⁴²³ In het (definitieve) technisch rapport van 3 januari 1978 van de gerechtelijk deskundige staat: “Waarschijnlijk is hij echter meermalen getroffen door projectielen, die met vuurwapens van de mariniers zijn afgevuurd. Geen aanwijzingen zijn gevonden, dat hij is getroffen door projectielen, die met een der vuurwapens gevonden in de trein en afkomstig van de kapers zijn afgevuurd.”⁴²⁴

5.2 Nazorg voor de nabestaanden van de gijzelnemers⁴²⁵

Deze paragraaf behandelt de autopsie, de voorbereiding daarvan en de behandeling nadien van de stoffelijke resten van de overledenen en de berichtgeving aan de nabestaanden. Hierbij komt ook het verlenen van inzage in de autopsierapporten aan de orde.

Behandeling van de stoffelijke overschotten gijzelnemers

Alle secties zijn verricht op 11 juni 1977 door een drietal pathologen verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen. De secties vonden plaats in de sectiekamer van het Pathologisch Anatomisch Laboratorium (PAL) van het Academisch Ziekenhuis Groningen. Aanwezig bij de onderzoeken waren politiebeambten van de technische recherche en namens het Openbaar Ministerie de officier van justitie en rechter-commissaris. De feitelijke onderzoeken van de lichamen begonnen nadat de identiteit van de overledenen was vastgesteld.

Na de autopsie zijn de lichamen, in opdracht van de officier van justitie en nadat de gebruikelijke zorg is verleend, nog dezelfde dag vrijgegeven en ter beschikking gesteld van de nabestaanden.⁴²⁶ De overdracht aan de families is gedaan aan de vertegenwoordiger van de Emmer Begrafenis Onderneming en vond plaats op maandag 13 juni 1977.⁴²⁷ De volgende dag zijn de overleden gijzelnemers ter aarde besteld. In een brief van 17 juni 1977 liet de heer W. Offringa van de Emmer Begrafenis Onderneming namens de families van de overleden gijzelnemers en de wijkraden van de beide Molukse gemeenschappen, weten dat iedereen tevreden was over de vlotte manier waarop de afwikkeling had plaatsgevonden: “Deze mening wordt ook ten volle gedeeld door onze onderneming, waardoor wij in staat waren reeds maandagmiddag de stoffelijke resten over te brengen naar de families, waar zij

⁴²³ Archief NFI, inv.nr. 3, rapport Van Brakel/Witte van 15 juni 1977, nr. 29645/77/I.

⁴²⁴ Archief NFI, inv.nr. 3, rapport Van Brakel van 3 januari 1978, nr. 29645/I/77.

⁴²⁵ Deze paragraaf geeft antwoord op de Kamervragen 30, 31 en 32.

⁴²⁶ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 882, brief van 17 juni 1977 aan de Rijkspolitie, afdeling technische recherche. De lichamen werden, zoals uit de genomen foto's blijkt, door het PAL ontvangen in de staat van (nacht)kleding waarin zij gekleed waren in de trein.

⁴²⁷ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 882, brief van 17 juni 1977 aan de Rijkspolitie, afdeling Technische Recherche.

allen nog toonbaar bleken te zijn, hetgeen in de oosterse rituele gewoonten van deze bevolkingsgroep een waardevol iets is.”⁴²⁸

In zijn brief van 13 februari 1978 aan de minister van Justitie Dr. J. De Ruiter ging procureur-generaal Van Binsbergen in op het kisten van de lichamen. Hem was meegedeeld dat: “zulks tot volle tevredenheid - ook van de ouders - is geschied”. De kisten waren verzegeld en voorzien van een lange glasruit of een kijkvenster.⁴²⁹ De lichamen waren van nette kleding voorzien en eventuele wonden aan het gezicht waren bijgewerkt. Het zicht op de lichamen was normaal, waarbij niet zichtbaar was of de lichamen ten gevolge van schoten waren verwond, tenzij men de kisten geopend had.⁴³⁰ Dit beeld kwam ook naar voren uit een brief van een groepscommandant der Rijkspolitie aan advocaat-generaal mr. H. Addens. Hij schreef dat, mede door de zorg van zijn groepsleden, de stoffelijke overschotten destijds zijn verzorgd op de wijze als door de nabestaanden was verzocht: “Zo werd iedere omgekomen Zuidmolukker gekleed in de kleding die door de nabestaanden was verstrekt terwijl de door laatstgenoemden ter beschikking gestelde voorwerpen (toiletbenodigdheden) op piëteitsvolle wijze werden bijgevoegd.”⁴³¹

Informatieverstrekking inzake doodsoorzaak

Bij de ouders van de omgekomen gijzelnemers leefde sinds de begrafenis de wens om de doodsoorzaak van hun kinderen te weten te komen.⁴³² Via de raadsman van de overlevende gijzelnemers lieten zij de hoofdofficier van justitie weten daartoe inzage te willen verkrijgen in de sectierapporten. Op 16 januari 1978 informeerde de hoofdofficier van justitie Muntendam de procureur-generaal Van Binsbergen over het verzoek. Hij schreef dat al in een eerder stadium was verzocht om nadere informatie. Toentertijd was de overweging van de zijde van de justitiële autoriteiten dat het “de rust van de ouders wellicht zou bevorderen indien door de recherche aan de ouders in een gesprek de conclusies van het sectierapport werd bekend gemaakt”.⁴³³ Op dat destijds gedane aanbod was niet ingegaan omdat, zo veronderstelden de justitiële autoriteiten, de ouders aan de mededelingen van de Nederlandse (blanke) politie geen waarde hechtten. Ook meldde de hoofdofficier van justitie dat de raadsman van de familie van de omgekomen gijzelnemers voorstelde om dokter Tutuhaturunewa vergunning te verlenen om de sectierapporten

⁴²⁸ Ibidem.

⁴²⁹ Nader onderzoek naar de reden van de verzegelingen geeft te zien dat het in die tijd het kennelijk gebruikelijk was. Zie ook NA, CMA, inv.nr. 192, de nota van 16 maart 1978 aan het hoofd van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht vermeldt: “Na het onderzoek vanwege de justitie pleegt verzegeling van de kisten plaats te vinden.” p 30-31.

⁴³⁰ NA, CMA, inv.nr. 192, sectierapporten.

⁴³¹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 882, brief van 13 februari 1978.

⁴³² NA, CMA, inv.nr. 192.

⁴³³ Ibidem.

in te zien.⁴³⁴ Dokter Tutuhatonewa was huisarts in het Friese Burum en sinds januari 1975 minister van Algemene Zaken binnen de RMS.⁴³⁵ Hij trad bij de treinkaping bij De Punt op als contactpersoon en haalde persoonlijk de twee zwangere vrouwen op uit de trein.⁴³⁶ Mogelijk werd hij door de nabestaanden van de overleden gijzelnemers vertrouwd als tussenpersoon, dit gezien zijn medische achtergrond en geloofwaardigheid binnen de Molukse gemeenschap.⁴³⁷

Op 30 januari 1978 diende Mr. W.G.A. Kousemaker, advocaat, een nader schriftelijk verzoek in om inzage te krijgen in de autopsierapporten. In zijn brief refereerde hij aan de gesprekken die hij eerder had met officier van justitie Van Oldenbeek, inzake de inzage: "Het kwam zowel mr. Van Oldenbeek als ondergetekende juist voor, dat een onverdachte medicus van Zuid-Molukse zijde deze zaak met de ouders zou moeten bespreken en in ieder geval geen 'Nederlander'". De brief ging ook in op de reden waarom de ouders inzage wensten. De heer Kousemaker schreef dat zijn cliënten de indruk hebben gekregen uit geruchten en eigen waarneming dat "mogelijk de ontzielde lichamen meer of minder ernstig verminkt waren". Het uitblijven van inzage zou de geruchten voeden en in de Molukse gemeenschap tot (meer) ontevredenheid en onrust leiden.⁴³⁸

De procureur-generaal legde de zaak bij brief van 13 februari 1978 voor aan de minister van Justitie De Ruiter.⁴³⁹ Op het ministerie van Justitie werd op 16 maart 1978 een uitvoerige nota opgesteld waarin alle van belang zijnde overwegingen aan de orde kwamen. Zo bleek, strikt juridisch gezien, zelfs een gemodificeerde inzage niet tot de mogelijkheden te behoren. Er was blijkens de nota echter meer dan de puur juridische invalshoek; mede van belang was dat het uitblijven van enige vorm van inzage het geruchtencircuit voedde. De conclusie die in de nota werd getrokken was dat noch weigeren noch onverkort instemmen aanbevelenswaard was.⁴⁴⁰

Op 24 april 1978 meldde de loco-secretaris-generaal van Justitie namens minister van Justitie De Ruiter aan de raadsman van de ouders dat het verzoek tot kennisneming van het rapport niet voor inwilliging in aanmerking kwam. Er was echter begrip voor het standpunt van de ouders. Om die reden vroeg de minister van

⁴³⁴ Ibidem.

⁴³⁵ <http://kranten.delpher.nl>; Leeuwarder Courant: hoofdblad van Friesland 21 februari 1976 *Burumer huisarts minister in kabinet der Zuid-Molukken*. Overigens zou dr. Tutuhatonewa in 1980 President van de RMS worden.

⁴³⁶ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 887, proces-verbaal opgemaakt op 6 juni 1977 (inlegvel A 246). De Telegraaf 6 juni 1977 *Twee zwangere vrouwen na 322 uur uit de trein*.

⁴³⁷ NA, CMA, inv.nr. 192, brief van 30 januari 1978 van de heer Kousemaker aan officier van justitie de heer Muntendam. Hoewel de reden dus niet met zekerheid valt vast te stellen, is het wel zeker dat de nabestaanden geen bezwaar hadden toen dr. Tutuhatonewa bij het onderzoek naar de doodsoorzaak werd betrokken.

⁴³⁸ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 882, brief van 30 januari 1978 aan de Officier van Justitie Muntendam.

⁴³⁹ Tresoar, PG Leeuwarden, inv.nr. 882.

⁴⁴⁰ NA, CMA, inv.nr. 192, nota van 16 maart 1978 aan het hoofd van de Hoofdafdeling Staats- en Strafrecht.

Justitie aan de directeur van het Gerechtelijke Geneeskundig Laboratorium om met een door de betrokken ouders aangewezen vertrouwensarts elk der sectierapporten te bespreken.⁴⁴¹ Op 21 juni 1978 besprak de directeur van het Gerechtelijke Laboratorium deze rapporten met de door de ouders aangezochte Molukse arts dr. Tutuhatonewa. Hij schreef op dezelfde dag dat dr. Tutuhatonewa hem na afloop zijn erkentelijkheid heeft betuigd voor dat onderhoud.⁴⁴²

*Recht op inzage in de autopsierapporten*⁴⁴³

Voor de discussie over de wens tot inzage in de autopsierapporten is vooral van belang wie over de rapporten de beschikking had en welke regels voor de toegang ertoe golden. De autopsierapporten waren opgemaakt op last van de rechter-commissaris in het kader van het gerechtelijk vooronderzoek. Zij maakten deel uit van het proces-verbaal dat was opgemaakt ten behoeve van de officier van justitie. De gemaakte foto's ten behoeve van een autopsierapport maakten eveneens deel uit van dat proces-verbaal. Naar uit de hiervoor genoemde departementale nota van 16 maart 1978 blijkt, maakten de rapporten geen deel uit van het strafdossier van de zaken tegen de gijzelnemers. Het waren (andere) strafrechtelijke gegevens die onder de officier van justitie berustten. De kennisneming daarvan was geregeld in de circulaire van de minister van Justitie van 25 oktober 1969 nr. 485/269.⁴⁴⁴ Die circulaire voorzag niet in een recht op kennisneming van de autopsierapporten door de nabestaanden.

5.3 Strafrechtelijk - en ander onderzoek

Deze paragraaf gaat in op de strafvervolgning van de gijzelnemers. Allereerst komt het opsporingsonderzoek aan bod, met speciale aandacht voor het technisch onderzoek, daarna worden de rechtszaak en het vonnis besproken en ten slotte de andere onderzoeken die door justitie en politie zijn gedaan.

5.3.1 Strafzaken gijzelnemers

Autopsie en technisch onderzoek

Op de dag van de beëindiging van de gijzelingen is de trein weggesleept naar Zwolle en gestald in een afgesloten en bewaakte loods van de NS.⁴⁴⁵ Daar stond de trein ter beschikking van de technische recherche van de Rijkspolitie en het Gerechtelijk Natuurwetenschappelijk Laboratorium voor nader onderzoek. Op maandag 13 juni

⁴⁴¹ NA, CMA, inv.nr. 192, brief van 24 april 1978 nr. R 84/775. 882.

⁴⁴² NA, CMA, inv.nr. 192, brief aan de minister van Justitie van 21 juni 1978.

⁴⁴³ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 31.

⁴⁴⁴ TK 1969-1970, 10300 VI, nr. 13.

⁴⁴⁵ Archief Korps Landelijke Politiediensten (KLPD), dossiernummer 2008/04814, dagrapport 11 juni 1977 vermeldt de aankomsttijd 17.56 uur.

1977 vond een stafvergadering van het Openbaar Ministerie plaats, waarbij de rechter-commissaris en politieambtenaren aanwezig waren.⁴⁴⁶ Daar werd onder andere de beslissing genomen om een aantal mariniers te horen met als doel een verhoorplan voor de verdachten te maken en om kogels te verkrijgen uit de wapens van de mariniers ten behoeve van het technisch onderzoek. Dit onderzoek door ing. C. van Brakel van het Gerechtelijk Natuurwetenschappelijk Laboratorium had als doel te achterhalen of de overleden gegijzelden waren omgekomen door kogels uit de wapens van de gijzelnemers.⁴⁴⁷ Een voorlopige conclusie uit dit onderzoek werd in de volgende stafvergadering van het Openbaar Ministerie gemeld. In een korte brief schreef de directeur van het Gerechtelijk Laboratorium dr. A.H. Witte op 15 juni 1977 dat de enige kogel die in het lichaam van de heer Van Baarsel was aangetroffen, niet dodelijk was. Ook schreef hij dat deze kogel niet uit één van de wapens van de gijzelnemers kwam. Verder gaf dit technisch onderzoek geen uitsluitsel over de vraag welke kogel de dood van Van Baarsel had veroorzaakt, omdat de dodelijke kogel door het lichaam van de heer Van Baarsel heen was gegaan en niet is aangetroffen. Deze voorlopige conclusie werd bevestigd in het definitieve rapport van het Gerechtelijk Laboratorium van 3 januari 1978.⁴⁴⁸

Vorbereidingen strafzaak

De (voorlopige) resultaten van 15 juni 1977 hadden gevolgen voor de inhoud van de tenlastelegging omdat niet was gebleken, dat de dood van de heer Van Baarsel het rechtstreeks gevolg was van handelen van de gijzelnemers.⁴⁴⁹ Dit was dan ook onderwerp van gesprek eind juni op het ministerie van Justitie tussen loco-secretaris-generaal Oranje, procureur-generaal Van Binsbergen, hoofdofficier van Justitie Muntendam en officier van justitie Van Oldenbeek.⁴⁵⁰ De heren van Oldenbeek en van Binsbergen vonden dat door de resultaten van dit onderzoek een succesvolle vervolging ter zake van 'opzettelijke vrijheidsberoving', indien het feit de dood ten gevolge heeft zoals voorzien in artikel 282 eerste en derde lid van het Wetboek van Strafrecht niet mogelijk leek.⁴⁵¹ Daar lag niet alleen een strikt juridische reden aan ten grondslag maar ook een procesmatige. Als in de tenlastelegging zou worden opgenomen dat de gijzelnemers schuldig waren aan opzettelijke vrijheidsberoving de dood ten gevolge hebbende, zou dat leiden tot een nader onderzoek door de rechter-commissaris en zou het gerechtelijk vooronderzoek niet kunnen worden gesloten. Mogelijk zou de verdediging in dat kader om een reconstructie van de

⁴⁴⁶ Drents archief Assen (DA), Arrondissementsrechtbank Assen 1970-1979 (ARB), inv.nr. 144, stafvergadering 13 juni 1977.

⁴⁴⁷ Archief NFI, inv.nr. 3, rapport Van Brakel/Witte van 15 juni 1977, nr. 29645/77/l.

⁴⁴⁸ Archief NFI, inv.nr. 3, rapport Van Brakel van 3 januari 1978, nr. 29645/l/77. Deze passage geeft antwoord op Kamervraag 19.

⁴⁴⁹ DA, ARB, inv.nr. 144, stafvergadering 17 juni 1977.

⁴⁵⁰ DA, ARB, inv.nr. 143, brief van 1 juli 1977 aan mrs. Van Binsbergen, Muntendam, Van Oldenbeek en de heren Bijlsma en Smeels met verslag van bespreking van 28 juni 1977.

⁴⁵¹ DA, ARB, inv.nr. 143, verslag bespreking van 28 juni 1977.

beëindigungsactie kunnen vragen. Dit zou in elk geval leiden tot vertraging. Dat was van belang omdat de voorlopige datum voor de zitting zonder vertraging ruim binnen de termijn van 102 dagen (destijds de maximale duur van de voorlopige hechtenis) viel. Verder was bekend dat de verdediging en de officier van justitie geen behoefte hadden aan een psychiatrisch rapport van de verdachten.⁴⁵² Bij een keuze voor de tenlastelegging van “opzettelijk vrijheidsberoving” zonder vermelding van het gevolg kon de rechter-commissaris het gerechtelijk vooronderzoek sluiten, waarna de dagvaardingen betekend konden worden. Voor deze variant werd gekozen.

Strafzaken

In de aanloop naar de strafzittingen werd nadrukkelijk rekening gehouden met de nodige spanningen. Dankzij een enorme inzet van politie en Koninklijke Marechaussee op de dagen van de zitting en de daaraan voorafgaande dagen, verliepen de zittingen zonder wezenlijke problemen. Maar in Assen alsook elders in Nederland kwam het tijdens de het proces bij Molukse woonwijken tot hevige rellen door Molukse jongeren. De politie zette zwaar materieel in als pantserwagens en een helikopter. Zo werd o.a. bij de ontruiming van een cultureel Moluks centrum in Assen meermalen vanuit de Molukse wijk op de politie geschoten. Deze vuurde hierop uit zelfverdediging terug.

De vier gijzelnemers van de school, te weten W.S. Soplanit, G.J. Tehupuring, I. Thenu en T.F. Polnaya en de drie overlevende gijzelnemers uit de trein, te weten M.R. Lumalessil, A.A. Luhulima en J. Ririmasse, waren gedagvaard ter zake de wederrechtelijke vrijheidsberoving, het doen voortduren van die vrijheidsberoving en verboden wapenbezit. Er werd nog een achtste persoon gedagvaard. Dit was M.J. Patty, de zogenaamde ‘achtste kaper’, die volgens het plan wel mee zou doen aan de gijzelingen maar die op 23 mei 1977 in zijn bed was blijven liggen. Hem werd medeplichtigheid aan de bovengenoemde zaken tenlastegelegd. Op 6 september 1977 werden de zaken tegen de gijzelnemers in de school behandeld. De dag erna zijn de zaken tegen de gijzelnemers in de trein en de ‘achtste kaper’ behandeld. Op 8 september werden getuigen en getuigen-deskundige gehoord. De verdediging werd gevoerd door de hiervoor genoemde mr. W.G.A. Kousemaker en mr. H. de Ruijter.

Vonnissen

Op 22 september 1977 wees de rechtbank vonnis. De verdachten W.S. Soplanit, G.J. Tehupuring, I. Thenu, T.F. Polnaya, A.A. Luhulima, M.R. Lumalessil en J. Ririmasse, werden veroordeeld tot gevangenisstraffen variërend van zes tot negen jaren voor “het medeplegen van opzettelijke vrijheid beroving”, meermalen gepleegd en “het medeplegen van overtredingen van de vuurwapenwet”, meermalen gepleegd. De

⁴⁵² Ibidem.

verdachte M.J. Patty werd voor de medeplichtigheid aan deze feiten veroordeeld tot een gevangenisstraf van één jaar.

Ten aanzien van de bewezenverklaarde misdrijven overwoog de rechtbank, onder meer, dat er voor het handelen zoals bewezen geen andere grond was aangevoerd dan de gevoelde onvrede over de voortgang die was gemaakt bij de verwezenlijking van het politieke ideaal van de verdachten. Dit was de vestiging van een door hen gewenste rechtsorde op de Molukken in de vorm van de Republiek Maluku Selatan. De gepleegde strafbare feiten hadden ten doel de Nederlandse regering te dwingen aan bepaalde, door de verdachte gestelde, eisen te voldoen. Het plegen van hoogst ernstige strafbare feiten waardoor de Nederlandse rechtsorde was geschokt en ontregeld en waardoor leed en schade was toegebracht aan onschuldigen, viel niet te rechtvaardigen door het politieke ideaal van de daders, aldus de rechtbank.⁴⁵³

De rechtbank wijdde een zeer uitgebreide motivering aan de op te leggen straffen. Daarin was zij in het bijzonder ingegaan op de in de nacht van 26 op 27 mei 1977 toegezegde vrije aftocht als factor die van belang zou kunnen zijn voor het bepalen van de ernst van het aan de verdachten te maken verwijt. Het kon immers zo zijn dat de overheid door toezeggingen te doen zich zodanig had gebonden dat niet-nakoming van die toezeggingen van invloed zou kunnen zijn op de mate van verwijt dat aan de daders kon worden gemaakt voor het laten voortduren van de gijzeling. In deze zaak was dat van belang omdat de verdachten hadden verklaard dat hun een vrije aftocht was toegezegd, die zou gelden nadat zij de kinderen zouden hebben vrijgelaten. De rechtbank kwam evenwel tot de conclusie dat in dit geval de kwestie van de toezegging van de vrije aftocht geen reden vormde om het aan de verdachten gemaakte verwijt te mitigeren.⁴⁵⁴ Door geen van de verdachten noch door het Openbaar Minister werd hoger beroep ingesteld.

In de rechtszaak stonden de gijzelingen en de voorbereidingen daarvan centraal. De wijze waarop de gijzelingen op 11 juni werden beëindigd, maakte geen onderdeel uit van het onderzoek ter terechtzitting. Dat onderzoek had immers betrekking op het delict van de gijzeling zelf (opzettelijke vrijheidsberoving). Dat delict heeft geduurd tot het moment van de beëindiging. Wat bij de beëindiging van de gijzeling was voorgevallen, kon dus voor het bewijs van de ten laste gelegde feiten geen rol spelen. Daarmee plaatste de rechtbank de discussie over de wijze waarop de beëindiging heeft plaatsgevonden buiten de orde van de strafzaak.⁴⁵⁵

⁴⁵³ DA, ARB, inv.nr. 143, vonnis rechtbank d.d. 22 september 1977.

⁴⁵⁴ Ibidem.

⁴⁵⁵ Ibidem.

Afsluitend is nog op te merken dat zowel M.R. Lumalessil als J. Ririmasse op 26 augustus 1982 het bericht kregen dat zij vanaf 18 augustus dat jaar gratie ontvingen voor de resterende straf. Dit hield verband met het aanvangen van een studie.⁴⁵⁶ De overige veroordeelden hebben hun straf uitgezeten.

5.3.2 Overig onderzoek

Vastlegging ten behoeve van Justitie

Wanneer er sprake is van strafbare feiten en het beëindigen daarvan onder verantwoordelijkheid van justitiële autoriteiten, wordt van de bevindingen in dat verband verslag gedaan in de vorm van een proces-verbaal, opgesteld onder verantwoordelijkheid van de officier van justitie.⁴⁵⁷ De verslaglegging van hetgeen zich heeft afgespeeld, is een element in het strafvorderlijk onderzoek dat op waarheidsvinding is gericht. Het proces-verbaal betreffende de gebeurtenissen van 23 mei 1977 tot en met 11 juni 1977 was door de Rijkspolitie op 22 juli 1977 gesloten en vervolgens aan de officier van justitie gestuurd. Dit proces-verbaal bevatte onder meer de weergave van het horen van alle volwassen gegijzelden uit de trein en de school en die van het horen van een selectie van de kinderen uit de school. Ook was de weergave van de verhoren van de gijzelnemers erin opgenomen en was vastgelegd wat er zich rondom de trein en de school heeft afgespeeld.⁴⁵⁸ Ten behoeve van die verslaglegging was met medewerking van de betrokken mariniers in de loods waar het treinstel voor onderzoek stond, een reconstructie gehouden. Van die reconstructie zijn beeldopnames gemaakt. Die beeldopnames maakten geen deel uit van het strafrechtelijk dossier maar zijn, aanvankelijk vrij ruim en later wat terughoudender, gebruikt als instructiemateriaal.⁴⁵⁹

*Positie van de uitvoerenden*⁴⁶⁰

Anders dan tegenwoordig was het in 1977 niet gebruikelijk om in alle gevallen waarin door of onder gezag van de politie dodelijk geweld was gebruikt, een onderzoek door de rijksrecherche te doen instellen. De voor dergelijke gevallen geldende regels waren neergelegd in een circulaire van de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken van 17 januari 1969, nr. 014/269.⁴⁶¹ Deze circulaire bevatte de richtlijnen voor de te volgen procedure bij strafrechtelijke en disciplinaire onderzoeken tegen politieambtenaren. Deze circulaire droeg de korpschef op bij verdenking van een politieambtenaar van een strafbaar feit of onvoldoende vaststaan van diens niet-

⁴⁵⁶ DA, ARB, inv.nr. 143, brief van Staatssecretaris van Justitie van 15 september 1982, nr. G 821/267.

⁴⁵⁷ Wetboek van Strafvordering art. 141 e.v.

⁴⁵⁸ Tresoar, PG Leeuwarden inv.nrs. 887-889.

⁴⁵⁹ Archief MVenJ, RA dossiers, 1972, 001, verslag ASTA 20 december 1977.

⁴⁶⁰ Deze passage geeft antwoord op Kamervragen 14, 20 en 22.

⁴⁶¹ TK 1969, 9800 VI/VII, nr. 23.

strafbaarheid, onmiddellijk de officier van justitie in te lichten. Deze moest daarop beslissen of voor nader onderzoek door het eigen korps dan wel de rijksrecherche aanleiding bestond. Deze beslissing nam hij na overleg met de burgemeester; een verplichting tot inzet van de rijksrecherche bevatte de circulaire niet.

Met betrekking tot de inzet van dodelijk gebleken geweld bij de beëindiging van de gijzelingen is geen enkele aanwijzing aangetroffen, dat is overwogen door de rijksrecherche (of een ander korps) strafrechtelijk onderzoek te laten doen gericht op de personen die het geweld hebben toegepast. Dat is in overeenstemming met de genoemde circulaire omdat voor de strafbare feiten waaraan in dit verband zou kunnen worden gedacht voor de betrokkenen een zgn. rechtvaardigingsgrond bestond die aan die feiten hun strafbaar karakter ontnemt. De inzet van de individuele leden van de diverse bijstandseenheden, zowel politie als krijgsmacht, werd namelijk gerechtvaardigd door het ambtelijk bevel tot optreden dat door het bevoegd gezag gegeven was. Als er geen reden bestond te vermoeden dat politiemensen dan wel leden van de BBE-en buiten de grenzen van hun opdrachten waren opgetreden, was er geen aanleiding daarnaar een strafrechtelijk onderzoek in stellen.

Overigens is wel gebleken, dat enkele mariniers in ander verband zijn gehoord door opsporingsambtenaren van de Rijkspolitie. De reden hiervoor was dat een marinier verklaard zou hebben dat hij had gezien dat een van de gijzelnemers in de trein op een meisje schoot.⁴⁶² Deze informatie zou van belang kunnen zijn bij de strafzaak tegen de betrokken gijzelnemer. Volgens de notulen van de stafvergadering van het Openbaar Ministerie van 14 juni 1977 zou slechts een marinier worden gehoord als getuige.⁴⁶³ In de verslagen van de daarop volgende stafvergaderingen werd gesproken over het horen van enkele mariniers naar aanleiding van de dood van een meisje in de trein waar mogelijk door een van de kapers op geschoten zou zijn. Mogelijk zouden een of meer van de mariniers daarover iets hebben gehoord in de trein.⁴⁶⁴

Op 17 juni 1977 werd besloten dat twee opperwachtmeesters van de Rijkspolitie een marinier zouden horen. Op 20 juni 1977 werd gemeld dat er voor het horen van de marinier vragen werden opgesteld in verband met de dood van mevrouw Monsjou en de heer Van Baarsel. Op de vergadering twee dagen later sprak de opperwachtmeester van de Rijkspolitie in zijn verslag van het gesprek over de meervoudsvorm “mariniers”. Hij voegde daaraan, over het doel van het gesprek, het

⁴⁶² DA, ARB, inv.nr. 144, stafvergadering van 14 juni 1977.

⁴⁶³ Ibidem.

⁴⁶⁴ DA, ARB, inv.nr. 144, stafvergadering van 14 juni 1977.

volgende toe: “Uit dit gesprek kunnen vragen worden gedestilleerd voor de verhoorteams treinkapers (o.a. voor Lumalessil, daar deze verklaring betreffende samentreffen met mariniers nogal onduidelijk was)”.⁴⁶⁵

Zoals hiervoor⁴⁶⁶ is geschetst was er weloverwogen van af gezien de gijzelnemers ook de dodelijke gevolgen van de beëindiging van de gijzelingen ten laste te leggen. Daarbij speelde naast de daargenoemde factoren ook de overtuiging mee dat de individuele leden van de krijgsmachtonderdelen die in deze bijzondere situatie bijstand hadden verleend, anoniem zouden moeten blijven.⁴⁶⁷ Reden daarvoor was de angst voor wraakacties vanuit (militante) delen van de Molukse gemeenschap, vanwege mogelijke slachtoffers ten gevolge van de inzet van de militairen.⁴⁶⁸ Door de dodelijke gevolgen niet in de tenlastelegging op te nemen kon worden voorkomen dat de discussie in de strafzaken zich zou toespitsen op de rol van de individuele mariniers. Dat bracht namelijk het risico mee, dat zij als getuige zouden worden gehoord waardoor hun anonimiteit zou zijn doorbroken.

Ook bij de eenvoudige tenlastelegging waarvoor is gekozen, hield men rekening met de mogelijkheid dat op de terechtzitting nader zou worden ingegaan op de rol van de individuele deelnemers aan de beëindigungsactie. Voor dat geval was voorzien dat de verantwoordelijke districtscommandant van de Rijkspolitie in Drenthe als getuige de rechtbank de nodige inlichtingen zou verstrekken zonder de identiteit van mariniers prijs te geven.

5.4 Debriefings, evaluaties en beleidsconclusies⁴⁶⁹

Deze paragraaf gaat in op de diverse rapporterende en evaluerende activiteiten die hebben plaatsgevonden na de beëindiging van de gijzelingen. Dergelijke activiteiten vonden plaats bij overheidsorganisaties, zoals het Openbaar Ministerie, het Korps Mariniers en diverse betrokken ministeries en niet-overheidsorganisaties, zoals het Rode Kruis. De rapportages en evaluaties hadden verschillende oogmerken en variëren sterk qua aard, detailniveau en invalshoek. Sommige instanties hebben een beperkte of zelfs geen enkele vorm van vastlegging achteraf. Zo kwam in het eindverslag van de Rijkspolitie inzake de evaluatie over de gijzelingsacties het ontbreken van de debriefing aan de orde. Een van de verbeterpunten genoemd in de

⁴⁶⁵ DA, ARB, inv.nr. 144, stafvergadering van 22 juni 1977.

⁴⁶⁶ Zie par. 5.3.1.

⁴⁶⁷ Hoewel concrete afspraken ontbreken, is deze overtuiging bevestigd door een schrijven van betrokken BBE-functionarissen.

⁴⁶⁸ <http://kranten.delpher.nl>; Telegraaf, 27 juni 1977: 'Molukse wraakactie tegen "eigen" marinier.

⁴⁶⁹ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 20.

evaluatie van de Technische Recherche was dat er “gedacht moest worden aan een eventuele debriefing van ingezette personeelsleden”.⁴⁷⁰

Evaluaties

Vrijwel alle betrokken overheidsorganisaties en niet-overheidsorganisaties evalueerden na de beëindiging van de gijzelingen. In het algemeen valt daarover op te merken dat niet uitgebreid was weergegeven wat men heeft gedaan, maar dat het vooral om verbeterpunten gaat. Hieronder volgt een selectie uit de evaluaties om de diversiteit ervan te tonen.

De BBE-en hadden, als meest direct betrokken groepen, verschillende rapporten opgesteld. Zo rapporteerden BBE-stafofficieren elk voor de eigen eenheid over de (politieke) goedkeuring van het plan en de momenten voorafgaande aan de uitvoering van dat plan.⁴⁷¹ Verdere evaluaties vonden plaats in de Begeleidingscommissie BBE (BELCOM). Hierbij waren ook twee BBE-stafofficieren aanwezig. Opvallend is dat het wenselijk werd geacht dat de BBE-mariniers een doorlopende machtiging krijgen voor het gebruik van speciale munitie (lees: hollow point munitie) bij optreden in gebouwen, treinen en vergelijkbare gevallen, omdat deze munitie van groot belang was gebleken.⁴⁷²

De commandant van het Korps Mariniers stuurde een evaluatierapport aan de voorzitter van de Ambtelijke Stuurgroep Terroristische Acties (ASTA). Dit verslag ging in op de diverse plannen om de gijzeling te beëindigen en gaf enkele algemene verbeterpunten inzake het materiaal en de organisatie.⁴⁷³

De BBE-K werd geëvalueerd in een rapport van de commandant van de KMar aan de Chef Defensiestaf. Opvallend is dat hij de aanbeveling deed om MAG-schutters toe te voegen aan de BBE-K. Dit was om de mogelijkheid te bieden tot een sterk geconcentreerd snelvuur met grote precisie.⁴⁷⁴ De commandant BBE-K had in zijn eigen evaluatie veel kritiek op de verbindingen, maar was tevreden over de samenwerking met andere (niet KMar) instanties.⁴⁷⁵ In nog een ander KMar-verslag

⁴⁷⁰ KMar Museum, verslag van 29 november 1977 m.b.t. de evaluatie van de gijzelingsoperatie te Smilde en De Punt, gehouden van 29-8-1977 t/m 2-9-1977 te Warnsveld, Korps Rijkspolitie, bijlage C, p. 3.

⁴⁷¹ NA, CMA, inv.nr. 142, nota van stafofficieren aan minister van Justitie, waarnemingen bij gijzeling trein, d.d. 15 juni 1977.

⁴⁷² NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, verslag voorlopig evaluatiegesprek in BELCOM verband, opgetekend 21 juni 1977; verslag van de commandant BBE-M m.b.t. de gijzelingen te De Punt en Bovensmilde. p. 4.

⁴⁷³ NA, CMA, inv.nr. 177, Verslag gijzelingen De Punt en Bovensmilde; NA, Mdef, KM, inv.nr. 557, verslag van de CBBE-M.

⁴⁷⁴ NA, Mdef, KM, inv.nr. 105, brief van 2 september 1977 van CKM aan CDS met verslag m.b.t. de gijzelingen in mei en juni 1977 in Drenthe, p. 6.

⁴⁷⁵ KMar Museum, verslag van 29 november 1977 m.b.t. de evaluatie van gijzelingsoperatie te Smilde en De Punt, gehouden van 29-8-1977 t/m 2-9-1977 te Warnsveld, Korps Rijkspolitie bijlage D, p. 2.

werd ingegaan op de algemene bijstand door de KMar. Het verslag wees ook op de onrust onder sommige onderofficieren en hun gezinnen omdat zij mogelijke repercussies van Molukse zijde verwachtten.⁴⁷⁶

Er waren meer operationele eenheden betrokken bij de gijzelingen. Daar zij niet rechtstreeks bij de planvorming of de uitvoering van de bevrijdingsactie betrokken waren is ervoor gekozen deze verslagen niet allemaal hier te vermelden. Om toch een beeld te geven van de algemene opvattingen volgt hierna een selectie uit de vele betrokken organisaties. Zo staat in een rapport van de gemeentepolitie Groningen dat de wachtmeester die contact met de trein moest zoeken geen gefiatteerde boodschap van het beleidscentrum had.⁴⁷⁷ De Algemene Inspecteur van het Korps Rijkspolitie stelde - in een korte evaluatie over de inzet van de BBE-RP - dat het wenselijk was dat er, om tactische en mentale redenen, mitrailleurs in de bewapening van de BBE-RP komen. Die schutters van de BBE, moesten daarvoor een speciale opleiding krijgen.⁴⁷⁸

Op 29 november 1977 was er een evaluatiebijeenkomst onder leiding van de politie en in overleg met de minister van Justitie. De evaluatie was voornamelijk vanuit het blikveld van de stafgroep in Assen en de personen die op de beide plaatsen delicten hadden gewerkt. Er werd onder andere gekeken naar het functioneren van de diverse organisaties maar ook naar de psychische en lichamelijke gezondheid van de betrokken eenheden.⁴⁷⁹ Een ander rapport vanuit de politieorganisatie kwam van een anonieme rapporteur van de Landelijke Bijstandsgroep Terreurbestrijding. Hij rapporteerde op 29 mei 1978 en had met name kritiek op de plaatsing van de stafgroep binnen de organisatie.⁴⁸⁰

Het Openbaar Ministerie hield, net als na de treinkaping bij Wijster, een conferentie inzake de gijzelingen. De conferentie in augustus 1977 had tot doel de strategie van het gevoerde beleid te toetsen aan het handboek gijzelingen, dat op dat moment wordt geschreven.⁴⁸¹ Al eerder was er op het ministerie van Justitie een vergadering

⁴⁷⁶ KMar Museum, verslag van 29 november 1977 m.b.t. de evaluatie van gijzelingsoperatie te Smilde en De Punt, gehouden van 29-8-1977 t/m 2-9-1977 te Warnsveld, Korps Rijkspolitie Hoofdstuk II, personeel, p. 9.

⁴⁷⁷ NL-GnGRA, KCdK, inv.nr. 558, Rapport Kaping gemeentepolitie Groningen, t.b.v. hoofdinspecteur K.J. Doornbusch aan de hoofdcommissaris, 24 mei 1977.

⁴⁷⁸ Archief KLPD, dossiernummer 2008 0814, Kort verslag 20 september 1977 van de nabespreking over de inzet bij de gijzelingen te Bovensmilde, gehouden op 24-8-1977 te Harskamp, Algemeen Inspecteur, Korps Rijkspolitie.

⁴⁷⁹ KMar Museum, verslag van 29 november 1977 m.b.t. de evaluatie van gijzelingsoperatie te Smilde en De Punt, gehouden van 29-8-1977 t/m 2-9-1977 te Warnsveld, Korps Rijkspolitie Hoofdstuk II, personeel, p. 9.

⁴⁸⁰ KMar Museum, rapport van 29 mei 1978 van de Landelijke Bijstandsgroep Terreurbestrijding n.a.v. de opgedane ervaringen door LBT tijdens werkzaamheden op plaats-delict van gijzelingen Wijster, De Punt en Bovensmilde en Assen.

⁴⁸¹ Nationaal Archief (NA), archief van het parket van de procureur-generaal Den Haag (PG), inv. nr. 575, Inleiding conferentie gijzelingen Heelsum II.

waarbij procureurs-generaal de gijzelingen bespraken met de secretaris-generaal. Op 16 juni 1977 gaf de secretaris-generaal aan de procureurs-generaal een evaluerend overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen.⁴⁸²

Op het ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne was er eveneens een evaluatief moment. De CBOG schreef een uitvoerig verslag (van onbekende datum) over de uitgevoerde werkzaamheden.⁴⁸³ Dit verslag ging met name in op de (psychosociale) hulpverlening en de organisatie daarvan.

Ook op lokaal niveau zijn de gijzelingen besproken. Zo keken de burgemeester van Haren en de Commissaris der Koningin in Groningen onder andere naar het functioneren van het beleidscentrum in Assen.⁴⁸⁴

De evaluaties en beleidsconclusies vanuit de diverse ambtelijke lijnen kwamen uiteindelijk samen in de ASTA. Dit orgaan had voor wat betreft de beleidsconclusies op het vlak van de BBE-en een afsluitende en vervolgens coördinerende rol. Zij hield op 22 juni 1977 al een voorlopige evaluatie van de gijzelingsacties.⁴⁸⁵ Op de vergadering van 20 december 1977 was bepaald dat er een definitieve versie voor de richtlijnen bij gijzelingsacties moest komen voor 1 februari 1978.⁴⁸⁶ Ook waren er vanuit de ASTA verdere besprekingen over de beleidsconclusies, waar onder andere naar veranderingen in het vervoer van gewonden en de financiële afwikkeling werd gekeken.⁴⁸⁷

Naast al deze overheidsorganisaties waren er ook niet-overheidsorganisaties die een evaluatief moment namen na afloop van de gijzelingen. In het Academisch Ziekenhuis Groningen (AZG), waar de gegijzelden uit de trein na de beëindiging van de gijzeling heen gebracht werden, werd al op 12 juni een dergelijk evaluatief moment gehouden. Deze bespreking werd bijgewoond door de directeur-generaal Volksgezondheid. Als belangrijkste beeld kwam daar naar boven dat de gegijzelden de lange gijzeling redelijk goed hadden doorstaan.⁴⁸⁸ Daarnaast kwam het Rode Kruis

⁴⁸² NA, PG, inv.nr. 22, notulen van de vergadering van procureurs-generaal op donderdag 16 juni 1977.

⁴⁸³ Archief MVWS, verslag van de werkzaamheden van de CBOG m.b.t. de gijzelingen in Bovensmilde en De Punt.

⁴⁸⁴ NL-GnGRA, KCdK, inv nr. 558, Korte notitie van de burgemeester van Haren.

⁴⁸⁵ NA, AZ, KMP, inv.nr. 10991, ASTA 8/1977, verslag vergadering 22 juni 1977.

⁴⁸⁶ NA, AZ, KMP, inv.nr. 10991, ASTA 1/78, verslag vergadering 20 december 1977, p. 5 Handleiding voor het optreden in geval van gijzeling en ASTA 12/77.

⁴⁸⁷ Archief MVWS, Kort verslag van de nabespreking gijzelingsacties, gehouden op 12 augustus 1997, in de Holiday Inn te Utrecht.

⁴⁸⁸ TK 1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977, p. 14.

op 20 juni 1977 met een verslag over de gijzelingen vanuit het oogpunt van de medische hulpverlening.⁴⁸⁹

Tot slot verdient een evaluatierapport uit 1979 vanuit het ministerie van Defensie nog vermelding. De directie Personeel van de Koninklijke Landmacht analyseerde de inzet van de militairen van de landmacht tijdens de gijzelingen. In paragraaf 5.5 komt dit rapport meer uitgebreid aan de orde.⁴⁹⁰

Maatschappelijke onrust

Naast alle evaluaties van de gebeurtenissen rondom de trein en de school waren er ook evaluaties die zich op de ontstane bredere maatschappelijke onrust richtten. Door de gijzelingen en de daarop volgende bevrijdingsactie waren de spanningen tussen de Molukkers en de Nederlanders hoog opgelopen.

De Commissie Köbben-Mantouw, ingesteld na de gijzelingsactie van 1975 om de samenhang tussen de beleving van het Molukse politieke ideaal en de Nederlandse rechtsorde te bevorderen, kwam op 12 juni 1977 bijeen met als speciale gasten namens de regering de vicepremier en minister van Justitie Van Agt, minister Van Doorn van CRM en staatssecretaris Zeevalking van Justitie en een Molukse delegatie onder leiding van de heer Manusama om de voorbije periode te evalueren. Hoewel het gevoel heerste dat de commissie had gefaald nu er wederom geweld was toegepast van Molukse zijde, besloot de commissie uiteindelijk haar werk toch voort te zetten.⁴⁹¹

Ook in Molukse kringen werd geëvalueerd, onder andere door een commissie onder leiding van de heer Lokollo.

In deze periode werd de Nederlandse bevolking door het NIPO bevestigd. De resultaten daarvan spraken voor zich. Vond in 1975, na de gijzeling in Wijster, 67 % van de geënquêteerde Nederlanders dat er begrip kon worden opgebracht voor de Molukkers, in 1977 was dat gedaald tot 27%.⁴⁹² Een tweede evaluatie, werd gedaan door bureau Lagendijk. Dat onderzoek richtte zich vooral op de opvattingen onder de bevolking over het door de autoriteiten gevoerde beleid rondom de gijzeling. Het rapport Lagendijk liet zien dat 90% van ondervraagden zeker tevreden was over dat

⁴⁸⁹ Archief MVWS, verslag van het Nederlandse Rode Kruis aan het ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne m.b.t. de gijzelingen in Drenthe van 23 mei t/m 11 juni 1977. d.d. 20 juni 1977, nr. 2153/77.

⁴⁹⁰ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1980, Evaluatierapport DPKL februari 1979, Treinkaping in De Punt.

⁴⁹¹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 266.

⁴⁹² Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, p. 256.

beleid. Het Nipo-onderzoek liet zien dat 90% van de ondervraagden het optreden van de overheid als 'zo goed als maar kon' kwalificeerde.⁴⁹³

Hoe sterk de gijzelingen leefden onder de bevolking bleek onder andere uit de komst van 'dagjesmensen' naar de Punt en pogingen van burgers om de overheid te helpen bij de oplossing van de problemen.⁴⁹⁴ Er heerste ook angst onder de bevolking. Zo werd gerapporteerd over een tip die bij de politie binnenkwam dat er in de Molukse wijk in Smilde grote hoeveelheden wapens aanwezig zouden zijn, waaronder uzi's, stenguns en vuistvuurwapens. En op 24 mei 's morgens om kwart over zeven verzocht een hoofdconductor van de NS om politie-assistentie op het station omdat er zes Molukkers in de trein zaten. De conducteur wilde niet vertrekken zonder dat er een onderzoek was ingesteld. Er werd bagage doorzocht. Er werd niets gevonden maar na overleg werd toch besloten dat alle treinen richting Zwolle zouden worden onderzocht. Gedurende de gijzeling kwamen van verschillende scholen bij de gemeentepolitie Assen meldingen binnen, dat ouders hun kinderen thuis hielden van school.⁴⁹⁵

5.5 Nazorg in de betrokken dienstonderdelen.

Nadat de actie beëindigd was begon de nazorgfase. Voor de betrokken dienstonderdelen viel deze nazorg uiteen in twee elementen. Het eerste element omvatte de medische en psychosociale hulpverlening. Hierbij ging het specifiek om de directe opvang van gewonden en van de betrokken militairen (en politiemensen). Het tweede element van de nazorg betrof het toekennen van blijken van waardering aan het betrokken ambtelijk personeel. Voor het onderstaande moet in acht worden genomen dat de focus van het archiefonderzoek niet ligt op de nazorg voor de betrokken dienstonderdelen. De hier vermelde bronnen zijn dan ook niet uitputtend, maar bieden wel een globale beschrijving van die nazorg.

Directe medische en psychosociale hulpverlening

Tijdens de beëindiging van de gijzeling raakten twee mariniers gewond. Eén van hen aan zijn gezicht door de explosie van het springraam dat een van de treindeuren moest openblazen. De andere marinier raakte gewond aan zijn arm toen één van de gijzelnemers op hem schoot en hem raakte. Beide mariniers werden direct na de actie afgevoerd naar het Academisch Ziekenhuis Groningen. De families van de gewonde mariniers kregen een bezoek van de vlootpredikant. Een van de gewonden kon diezelfde dag nog naar huis terwijl de andere op 12 juni voor verdere

⁴⁹³ Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), collectie JJ.M. Den Uyl, inv.nr. 739, memorandum Rijksvoorlichtingsdienst van 5 juli 1977 m.b.t. een actualiteitenonderzoek.

⁴⁹⁴ Tresoar, PG -Leeuwarden, inv.nr. 886, logboek beleidscentrum 28 mei 1977, 05.55, p.106; Drents Archief (DA), archief Gemeentepolitie Assen (Gempol), inv.nr. 545, dag- en nachtrapport gemeentepolitie Assen, 23 mei 1977, 15.05 u.

⁴⁹⁵ DA, Gempol, inv.nr. 545, dag- en nachtrapport gemeentepolitie Assen, 24 mei 1977, 08.00-08.30 u.

behandeling het medisch circuit inging.⁴⁹⁶ Binnen de betrokken dienstonderdelen zijn geen andere gevallen van dringende medische zorg aangetroffen.

Voor wat betreft de psychosociale opvang bestond een groot verschil tussen de hedendaagse structurele opvang bij Defensie en politie en de opvang zoals die in 1977 werd geboden. Elk van de betrokken dienstonderdelen had zijn eigen opvangmethode, al kwam bij sommige dienstonderdelen opvang in het geheel niet voor. De mariniers hadden verscheidene korte bijeenkomsten die zowel op 11 juni 1977 als de dag erna gehouden werden.⁴⁹⁷ Op 12 juni keerden de BBE-mariniers terug op hun kazerne. Er volgde een bijeenkomst waarna de mariniers op verlof mochten gaan.⁴⁹⁸

Uit de beschikbare bronnen is niet gebleken of de BBE-K de actie achteraf heeft besproken. Bij de toegevoegde MAG-schutters en hun helpers lijkt er geen gesprek na afloop geweest te zijn. Zij kregen op 11 juni om 06.55 uur al de opdracht hun “spullen schoon te maken” [en] “verder afmars te houden naar hun legeronderdeel”.⁴⁹⁹ In 1979 kwam tijdens een onderzoek inzake de inzet van landmachteenheden naar voren dat een aantal militairen uit de zogenaamde binnenring (het gaat hier specifiek niet om de BBE-K of de MAG-schutters en helpers) mogelijke “verschijnselen van disfunctioneren vertoonde” of in ieder geval enkele dagen “behoorlijk aangeslagen waren geweest”.⁵⁰⁰ Daarnaast stelt het rapport dat de MAG-schutters en hun helpers geen professionele begeleiding hebben gekregen. Verder heeft hun gesteldheid geleden onder de absolute geheimhouding die van hen werd verwacht. Deze geheimhouding was van belang vanwege de reële kans op repercussies vanuit de Molukse gemeenschap. De betrokken militairen zagen het nut van de geheimhouding, maar vonden het moeilijk dat zij zelfs hun echtgenotes niet konden inlichten.⁵⁰¹

Zoals eerder opgemerkt verschilde de psychosociale begeleiding per organisatie. Zo bleef bij de landmacht de ene eenheid bewust langer in bivak om gezamenlijk mogelijke spanningen te bespreken, terwijl bij een andere eenheid de militairen bewust naar huis werden gestuurd. De vooronderstelling daarbij was dat mogelijke spanningen het best in de thuissituatie besproken konden worden.

⁴⁹⁶ NA, Mdef, KM, inv.nr. 623, logboek VBH Kazerne 11 juni.

⁴⁹⁷ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, logboek JWF kazerne 11 juni.

⁴⁹⁸ NA, Mdef, KM, inv.nr. 623, logboek VBH Kazerne 11-12 juni.

⁴⁹⁹ KMar Museum, logboek BBE-K van 11 juni 1977.

⁵⁰⁰ NA, Mdef, GS, inv.nr.1980, Evaluatierapport DPKL februari 1979, Treinkaping in De Punt, p. 45.

⁵⁰¹ NA, Mdef, GS, inv.nr. 1980, Evaluatierapport DPKL februari 1979, Treinkaping in De Punt. p. 52.

Bij de Koninklijke Marechaussee werd in een verslag over de bijstand slechts vermeld dat: “na de ontknoping op 11 juni hebben een aantal personen die bij de daadwerkelijke actie optraden nog een kort gesprek gehad met de minister van Justitie Van Agt.”⁵⁰² Verder staat er in het stuk niets over eventuele andere gesprekken. Betreffende de psychosociale nazorg bij de politie is in de geraadpleegde bronnen weinig aangetroffen. In een evaluatieverslag van de algemeen inspecteur van de Rijkspolitie stond nog wel dat dr. Havinga⁵⁰³ zich beschikbaar stelde “voor degene die eventueel door zijn langdurige inzet gezinsmoeilijkheden zou hebben gekregen”.⁵⁰⁴ In hetzelfde verslag stond overigens dat de afbouw na de inzet onbevredigend was omdat de politieagenten nog geconsigneerd bleven.

Blijken van waardering

Naast de medische zorg is er het element van nazorg dat ingaat op de waardering van de uitgevoerde actie. Meer specifiek gaat het hier om het toekennen van blijken van waardering aan betrokken militair personeel en twee burgers. Dit gebeurde onder andere in de vorm van onderscheidingen, tevredenheidsbetuigingen of speciaal verlof. De vorm van waardering verschilde per (overheids)organisatie.

Op 24 juni 1977 werd in de ministerraad gesproken over het toekennen van onderscheidingen. Deze onderscheidingen zouden moeten worden verleend op titel van het zich begeven in ernstig levensgevaar. Dit was in lijn met uitgereikte onderscheidingen voor eerdere acties van de bijzondere bijstandseenheden zoals bij de Scheveningse strafgevangenis in 1974. Er was echter binnen de ministerraad enige aarzeling bij het verlenen van decoraties omdat bij deze actie dodelijke slachtoffers waren te betreuren. Daar is tegenover gesteld dat indien onderscheidingen uitbleven de suggestie kan worden gewekt dat de betrokken eenheden geblameerd werden voor de gevallen doden. Volgens de notulen van de vergadering zou het uitblijven van onderscheidingen mogelijk als onrechtvaardig gezien kunnen worden omdat diegenen die de feitelijke beëindiging hadden uitgevoerd zich bij De Punt aan een groter levensgevaar blootstelden dan bij acties daarvoor.⁵⁰⁵ Aan de uitreiking zou zo min mogelijk publiciteit gegeven moeten worden. Dit in tegenstelling tot de uitreiking voor de actie bij de strafgevangenis waarbij de BBE-personeel met foto en naam in de krant verschenen.⁵⁰⁶ Destijds

⁵⁰² KMar Museum, Verslag van bijstand Glimmen en Bovensmilde periode 23 mei tot 14 juni 1977, p. 10.

⁵⁰³ Een van de psychiaters, die gedurende de gijzeling een rol had gespeeld en volledig op de hoogte was van wat zich had afgespeeld.

⁵⁰⁴ Archief KLPD, dossiernummer 2008 04814, Kort verslag van de nabespreking over de inzet bij de gijzelingen te Bovensmilde, gehouden op 24 augustus 1977 te Harskamp, Korps Rijkspolitie, Algemeen Inspecteur, p. 3.

⁵⁰⁵ NA, AZ, MR, inv.nr. 2204, ministerraad 24 juni 1977; hieruit blijkt overigens ook dat minister van Defensie mr. A. Stemerding bij zijn bezoek aan de mariniers te horen kreeg dat zij op decoraties rekenden.

⁵⁰⁶ <http://kranten.delpher.nl>; Nieuwsblad van het noorden, 2 november 1974, *Ridderorde voor bevrijders van de gijzelaars*.

leidde dit tot herplaatsing van enkele BBE'ers in het buitenland na bedreigingen aan hun persoonlijk adres.⁵⁰⁷

Binnen de ministerraad bestond bij sommigen ook weerstand tegen de verstrekking van onderscheidingen. Het zou geen automatisme moeten worden na zulke acties. Een argument was ook dat er rond de 60 personen, in verschillende mate van gevaar voor eigen leven, betrokken waren bij de actie. Een ander argument was dat er rekening moest worden gehouden met de emoties in Molukse kring.⁵⁰⁸ Het resultaat van deze ministerraad was dat de betrokken ministers gemachtigd werden om een voorstel te doen. Zij moesten echter wel zo min mogelijk publiciteit aan de uitreiking van die onderscheidingen geven.

Uiteindelijk hebben zes personen een Koninklijke onderscheiding ontvangen. De Ridderorde Oranje-Nassau met zwaarden is uitgereikt aan toenmalig commandant BBE-Mariniers, aan de Koninklijke Marechausseecommandant van de pantserwagens die ingezet werden in Bovensmilde en aan de twee gewonde mariniers.⁵⁰⁹ Daarnaast werd een medewerker van het Rode Kruis Korps benoemd tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau en een andere ambtenaar tot Ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. De militairen van de betrokken eenheden ontvingen een tevredenheidsbetuiging en verschillende eenheden kregen één tot enkele dagen verlof.⁵¹⁰ Voor zover kon worden nagegaan zijn bij de politie-eenheden geen onderscheidingen uitgereikt.

Op 9 februari 2001 verscheen in het *NRC Handelsblad* een artikel dat een groep oud-mariniers een onderscheiding wilde ontvangen: "Zij voelen zich miskend omdat ze voor hun optreden geen lintje hebben gekregen." De brief van de oud-mariniers was door de korpsleiding van het Korps Mariniers doorgestuurd naar de speciale commissie dapperheidsonderscheidingen. Na afweging resulteerde dit verzoek niet in het toekennen van een dapperheidsonderscheiding.

Tien jaar later pakte Eerste Kamerlid Van Kappen (VVD) de draad weer op. Bij de bespreking van het voorstel voor de wet omtrent de bijzondere zorgplicht voor veteranen (zogenaamde veteranenwet) bracht hij op dat de BBE-mariniers ook een erkenning verdienden voor hun inzet bij De Punt. De heer Van Kappen diende een motie in waarin stond dat "het ongewenst is om militairen, die als lid van een Bijzondere Bijstandseenheid of als lid van een ander militair verband bij mogelijke

⁵⁰⁷ <http://kranten.delpher.nl/>; Telegraaf, 5 februari 1977, *Anoniem*.

⁵⁰⁸ NA, AZ, MR, inv.nr. 2204, notulen ministerraad 24 juni 1977.

⁵⁰⁹ NA, Mdef, KM, inv.nr. 761, Koninklijk Besluit van 29 juni 1977/761.

⁵¹⁰ NA, Mdef, KM, inv.nr.761, Brief van CKMar van 17 juni 1977 nr. 9571/16IJ.

toekomstige operaties op het grondgebied van het Koninkrijk der Nederlanden worden ingezet tegen b.v. terroristische groeperingen uit te sluiten van het verkrijgen van de veteranenstatus.”⁵¹¹

Op 4 juni 2012 informeerde minister van Defensie Hillen de Tweede Kamer met een brief waarin hij uitlegt voornemens te zijn een draaginsigne in te stellen voor de militairen die in de periode 23 mei tot en met 11 juni 1977 een einde hebben gemaakt aan de treinkaping en de daarop volgende gijzelingsactie bij De Punt of hebben deelgenomen aan de actie ter beëindiging van de gijzeling van een school te Bovensmilde.⁵¹² Op 2 november 2012 benadrukte de minister van Defensie in een gesprek met de Molukse gemeenschap dat dit draaginsigne niet specifiek betrekking heeft op deze of gene gebeurtenis maar dat de bijzondere vervulling van de taakuitoefening door de betrokken militair centraal staat.⁵¹³

Bovenstaand voornemen leidde tot veel onrust binnen de Molukse gemeenschap alsmede in militaire kringen.⁵¹⁴ Minister van Defensie Hennis-Plasschaert besloot daarom van dit voornemen af te zien en stelde de Tweede Kamer hiervan op 19 juni 2013 op de hoogte.⁵¹⁵ Na overleg met alle betrokken partijen schreef de minister op 10 februari 2014 aan de Tweede Kamer dat zij had besloten om de militairen die deelgenomen hebben aan de beëindiging van de gijzelingsacties in 1977 de veteranenstatus toe te kennen. Het veteraneninstituut was door de minister van Defensie met deze opdracht belast.⁵¹⁶

⁵¹¹ Eerste Kamer (EK) 2012, 32 414, D 1, Motie Van Kappen c.s.

⁵¹² TK 2012, 30139, nr. 98.

⁵¹³ TK 2012, 30139, nr. 108.

⁵¹⁴ De Telegraaf, Geen draaginsigne; www.telegraaf.nl/binnenland/22246332/_De_Punt_Geen_draaginsigne_.html

⁵¹⁵ TK 2012, 30139, nr. 117.

⁵¹⁶ TK 2012, 30139, nr. 127.

Hoofdstuk 6 Politieke verantwoording

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 6.1 een overzicht gegeven van de door het kabinet in 1977 en daarna afgelegde politieke verantwoording over het handelen van het kabinet tijdens de gijzelingen bij Bovensmilde en De Punt, over de uiteindelijke beslissing om met geweld een einde aan de gijzelingen te maken en over de op 11 juni 1977 uitgevoerde operatie ter beëindiging van de gijzeling. Paragraaf 6.2 zoomt in op enkele bijzondere onderwerpen in de afgelegde politieke verantwoording. Tot slot wordt in paragraaf 6.2 een aantal door de vaste Kamercommissie van Defensie gestelde vragen beantwoord.

6.1 Momenten van politieke verantwoording

Naar aanleiding van de beëindiging van de gijzelingen in Bovensmilde en bij De Punt heeft het kabinet op verschillende momenten in 1977 en in latere jaren politieke verantwoording afgelegd over het destijds gevoerde beleid. Hierna volgt een opsomming en een korte inhoudelijke weergave van de op deze momenten afgelegde verklaringen.

6.1.1 Tussen 11 en 23 juni 1977

Persconferentie 11 juni 1977

Op 11 juni 1977, de dag waarop de beëindiging van de gijzelingen bij Bovensmilde en De Punt is uitgevoerd, hebben minister-president Den Uyl en minister van Justitie Van Agt een persconferentie gegeven. Zij hebben daarin verklaringen afgelegd over de totstandkoming van het uiteindelijke besluit van het kabinet om met geweld een einde aan de gijzelingen te maken. Daarbij hebben zij de toegenomen hardheid in de opstelling van de gijzelnemers en de aanwijzingen dat de psychische gezondheidstoestand van de gegijzelden verslechterde genoemd als beslissende factoren voor het besluit om in te grijpen. Verder zijn zij ingegaan op de in de beginperiode van de gijzeling toegezegde vrije aftocht en de reden waarom deze mogelijkheid later niet meer aan orde was. Over de wijze waarop de beëindiging van de gijzelingen is uitgevoerd zijn tijdens de persconferentie geen mededelingen gedaan.

Regeringsverklaring 14 juni 1977

In de regeringsverklaring⁵¹⁷ heeft minister-president Den Uyl, in de kern samengevat, aangegeven dat het kabinet uiteindelijk heeft besloten met toepassing van geweld

⁵¹⁷ HTK 14 juni 1977, regeringsverklaring, p. 24-25.

een einde te maken aan beide gijzelingen. Dit was nadat de gijzelnemers, ondanks bemiddelingspogingen en gesprekken die voortduurden tot na het tweede bezoek op 9 juni aan de trein van de contactpersonen Soumokil en Tan, onder het uiten van ernstige bedreigingen, bleven vasthouden aan hun eis van vrije aftocht met medeneming van Molukse gedetineerden. Bij de afweging om in te grijpen was voor de regering van belang dat langer voortduren van de gijzeling ernstige en niet te overziene psychische en lichamelijke gevolgen voor de gegijzelden zou kunnen hebben. Ook in de regeringsverklaring werden geen operationele details gegeven over de uitgevoerde operatie.

Brief aan de Tweede Kamer van 21 juni 1977 met kabinetsverslag van de gebeurtenissen

In de brief van 21 juni 1977 aan de Tweede Kamer⁵¹⁸ beschrijft het kabinet dat het aanvankelijk met het oog op het vermijden van geweld koos voor overreding als middel om de gijzelingen te beëindigen. Maar naarmate de gijzelingen langer duurden en de houding van de gijzelnemers verhardde, terwijl zij het leven van de gegijzelden bedreigden, zag het kabinet geen andere mogelijkheid meer dan met beheerst geweld aan de gijzelingen een einde te maken. Daarbij moest het kabinet aannemen dat de gegijzelden niet een lang voortduren van de gijzeling zouden kunnen verdragen, zeker niet indien er intimidaties bij zouden komen. Het kabinet heeft in zijn brief voorts een uitvoerig verslag opgenomen van de gebeurtenissen per dag gedurende de gijzelingen.

In dat verslag wordt onder meer ingegaan op de volgende onderwerpen:

- de aan de gijzelnemers in het vooruitzicht gestelde vrije aftocht en de daaraan verbonden voorwaarden waaronder het noemen van een eindbestemming;
- de met de gijzelnemers over hun eisen gevoerde gesprekken en het standpunt van het kabinet daarover, alsmede de verharding van de opstelling van de gijzelnemers gedurende de gijzelingen;
- de inschakeling van de contactpersonen de heer Tan en mevrouw Soumokil, wier inzet en bezoeken aan de trein op niets waren uitgelopen, omdat de gijzelnemers strikt bleven vasthouden aan hun eis van een vrije aftocht;
- de destijds beschikbare informatie over de gezondheidstoestand van de gegijzelden.

Verder wees het kabinet er in zijn brief op dat een aantal zaken van tactiek en methodiek zich niet leenden voor openbaarmaking, wat er, aldus het verslag, noodgedwongen toe heeft geleid dat op deze punten terughoudendheid moest worden betracht. In het kabinetsverslag van de gebeurtenissen per gijzelingsdag

⁵¹⁸ TK 1977, nr. 14610, 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977.

worden acht regels gewijd aan de 11^e juni, de dag van de beëindiging van de gijzelingen. Operationele informatie en informatie over het verloop van de beëindiging van de gijzelingen worden in het verslag niet gegeven.

In de brief van 21 juni 1977 wordt verder ingegaan op het functioneren van enkele diensten die betrokken waren bij het optreden en op de medische en psychosociale hulpverlening aan slachtoffers en nabestaanden.

Tot slot wordt in de brief ruime aandacht besteed aan twee reeds na de gijzeling bij Wijster in 1975 geformuleerde beleidsdoelstellingen die nauw aan elkaar verwant zijn: enerzijds het voorkomen van nieuwe terroristische activiteiten en de daarvoor binnen de Nederlandse rechtsorde bestaande mogelijkheden en anderzijds, kort gezegd, de dialoog en de ontwikkeling naar betere verhoudingen met vertegenwoordigers van de Molukse groeperingen. Daarbij is ingegaan op het werk en de initiatieven van de Commissie van overleg Molukkers/Nederlanders.

Bijlage bij de brief van 21 juni 1977 met antwoorden op de schriftelijke vragen van 16 juni 1977

Bij de brief van 21 juni 1977 is een bijlage gevoegd met antwoorden op de door de Tweede Kamer op 16 juni 1977 aan het kabinet gestelde schriftelijke vragen.⁵¹⁹ Een deel van deze 46 vragen heeft betrekking op de hiervoor genoemde onderwerpen en worden dus in de brief van 21 juni beantwoord. Daarnaast worden in de overige vragen zeer diverse thema's aan de orde gesteld, variërend, onder meer, van het illegale wapenbezit in Molukse kringen, de inlichtingen en geruchten voorafgaand aan de gijzelingen tot de organisatie en coördinatie van de betrokken militaire en politieke eenheden in het begin van de gijzelingen, de voedselvoorziening van trein en school, de taxatie van het moment van ingrijpen, de begeleiding van de gijzelaars en hun familie en enkele internationale aspecten van de aanpak van terrorisme. Het antwoord hierop is in de bijlage bij de brief van 21 juni te vinden.

Debat in de Tweede Kamer van 23 juni 1977

Op 23 juni 1977 vond in de Tweede Kamer het debat naar aanleiding van de brief van 21 juni 1977 plaats.⁵²⁰ De hiervoor genoemde onderwerpen uit die brief zijn ook tijdens het debat aan de orde gekomen. Naast de waardering die diverse leden⁵²¹ van Tweede Kamer tijdens het debat hebben uitgesproken voor de wijze waarop het kabinet de gijzelingen heeft aangepakt, zijn over het handelen van het kabinet

⁵¹⁹ TK 1977, 14610, nr. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977.

⁵²⁰ HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 174-213.

⁵²¹ HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 174 e.v.. De leden Drees (DS'70), Koning (VVD) en Molleman (PvdA) hebben hun waardering geuit.

tijdens de gijzelingen en over het beëindigen van de gijzelingen tijdens het debat ook enkele kritische vragen gesteld. Zo is door de leden Koning (VVD) en Van der Lek (PSP) aangedrongen op openheid over de wijze waarop de omgekomen gijzelnemers om het leven zijn gekomen, juist om legendevorming binnen de Molukse gemeenschap te voorkomen.⁵²² Het lid Beckers-de Bruijn (PPR) heeft vragen gesteld over de gezondheidstoestand van de gegijzelden, die voor het kabinet een belangrijke overweging vormde om in te grijpen. Verder heeft zij de vraag gesteld of er geweld is gebruikt met het risico om te doden, of is er geschoten met de bedoeling om zoveel mogelijk kapers onschadelijk te maken, ongeacht of ze zich zouden verzetten.⁵²³ Het lid Wessel-Tuinstra (D'66) heeft de vraag gesteld wat de rechtsgrond was van het optreden.⁵²⁴ De leden Beckers-de Bruijn (PPR) en Van der Lek (PSP) vroegen zich af of de opstelling van de kapers zich wel daadwerkelijk verhardde en welke invloed de opstelling van het kabinet daarop heeft gehad.⁵²⁵

Minister Van Agt is in zijn antwoord onder meer ingegaan op de inleidende beschieting van de trein en het doel daarvan. Daarnaast heeft hij aangegeven dat er na de bestorming van de trein een vuurgevecht in de trein plaatsvond en heeft hij mededelingen gedaan over het aantal gewonde en dodelijk getroffen gijzelnemers dat als gevolg van de gehele operatie te betreuren viel. Minister Van Agt heeft voorts de zorg die het kabinet had over de gezondheidstoestand van de gegijzelde treinpassagiers en de verharding in de opstelling van de gijzelnemers nader toegelicht.

6.1.2. Momenten van parlementaire aandacht na 23 juni 1977

Na het Kamerdebat van 23 juni 1977 heeft het kabinet over de beëindiging van de gijzeling bij De Punt nog op enkele momenten politieke verantwoording afgelegd. Deze momenten worden hierna genoemd.

Brief juli 1977 over de tegemoetkoming aan ex-gegijzelden

Op 19 juli 1977 heeft minister Van Agt de Tweede Kamer bij brief⁵²⁶ geïnformeerd over de beslissing van het kabinet om aan de gegijzelden een tegemoetkoming toe te kennen in de door hen geleden immateriële schade. De tegemoetkoming had het karakter van een geldelijke uitkering ineens en gold ook voor de slachtoffers van de eerdere gijzelingen in Wijster en Amsterdam. Op 19 augustus 1977 heeft minister Van Agt schriftelijke vragen van de leden Wiegel en Koning (beiden VVD) over de

⁵²² HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 177 en 205.

⁵²³ HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 180-181.

⁵²⁴ HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 202.

⁵²⁵ HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 191 en p. 205.

⁵²⁶ TK 1977, 14610, nr. 6, brief 19 juli 1977.

grondslag beantwoord⁵²⁷ en daarbij aangegeven dat het gezien het exceptionele karakter van de misdrijven en reeds bestaande proefwetgeving inzake het schadefonds geweldsmisdrijven niet gewenst was voor dit soort uitkeringen een bijzondere wettelijke regeling te treffen.

Kamervragen 1983 over publicatie Nieuwe Revu

Op 4 januari 1983 heeft minister van Justitie Korthals Altes schriftelijke vragen beantwoord van het lid Van der Spek (PSP) van 14 december 1982 over de treinkaping in 1977.⁵²⁸ Deze vragen waren gesteld naar aanleiding van twee artikelen in weekblad *Nieuwe Revu* van 22 en 29 oktober 1982 en gingen onder meer over de vraag of er een vrije aftocht was toegezegd, over de vraag over welke zware wapens de kapers beschikten en wat de redenen waren om uitvoering van intimidaties door de gijzelnemers te vrezzen. Ook zijn er vragen gesteld over het aantal buiten en binnen de trein afgevuurde kogels en over het vuurgevecht dat in de trein plaatshad. Tot slot is gevraagd of het kabinet bereid was de volledige sectierapporten aan de nabestaanden van de kapers te overhandigen.

In hoofdzaak heeft minister Korthals Altes in zijn antwoord verwezen naar de reeds eerder afgelegde mondelinge en schriftelijke verantwoording aan de Staten-Generaal. Ten aanzien van de sectierapporten is aangegeven dat deze niet ter beschikking stonden voor kennisneming door derden, omdat deze deel uit maakten van het strafdossier.⁵²⁹ Vanwege ongerustheid onder de nabestaanden van de gijzelnemers had de ambtsvoorganger van minister Korthals Altes er echter wel in toegestemd dat de directeur van het Gerechtelijk Geneeskundig Laboratorium de inhoud van elk van de sectierapporten zou bespreken met een door de ouders van de omgekomen gijzelnemers aan te wijzen vertrouwensarts, hetgeen op 21 juni 1978 ook is gebeurd.

Kamervragen 2000 over een uitzending van Nova

Op 28 november 2000 heeft minister voor Grote Steden en Integratiebeleid Van Boxtel, mede namens de minister-president en de minister van Justitie, schriftelijke vragen van de leden Santi (PvdA), Rijpstra (VVD) en Ravenstein (D66) over de reacties op de uitzending van een niet eerder uitgezonden videofragment over de

⁵²⁷ Aangangsel HTK 1977, nummer 308.

⁵²⁸ Aangangsel HTK 1982-1983, nummer 382.

⁵²⁹ Zoals beschreven in paragraaf 5.2 blijkt uit de nota van 16 maart 1978 dat de autopsierapporten geen deel uitmaakten van het strafdossier van de zaken tegen de gijzelnemers. Het is niet bekend op grond waarvan het antwoord van minister Korthals Altes vermeldt dat de stukken daarvan wel deel uitmaakten. Dat laatste is niet aannemelijk gelet op de feiten die de gijzelnemers ten laste zijn gelegd. Daarin speelde de dood van de slachtoffers (en de daarop betrekking hebbende rapporten) immers geen rol. Dit maakt overigens geen verschil voor de beschikbaarheid van de stukken: de inhoud van de sectierapporten stond niet ter beschikking voor kennisneming door derden.

beëindiging van de treinkaping bij De Punt beantwoord.⁵³⁰ De Kamerleden stelden de vraag hoe de minister-president en de minister van Justitie de in een uitzending van Nova van 31 oktober 2000 getoonde nieuwe feiten beoordeelden. In deze uitzending werd een fragment uit een niet eerder uitgezonden videoproductie uit 1987 met onder meer oud-minister president Den Uyl getoond, waarin hij het woord “executie” gebruikte toen hij sprak over de beëindiging van de gijzeling bij De Punt.

Zoals dat in het antwoord op de hiervoor genoemde Kamervragen uit 1982 het geval was, is in het antwoord op deze Kamervragen eveneens hoofdzakelijk verwezen naar de in 1977 afgelegde verantwoording over het met betrekking tot de gijzelingen gevoerde beleid. Daarnaast is over het gebruik van het woord “executie” door oud-minister-president Den Uyl geantwoord dat hij daarmee uiting gaf aan de diepe persoonlijke emoties die bij het besluit tot het noodzakelijk gebruik van geweld bij de bevrijdingsactie gevoeld zijn, maar ook dat dat ingrijpen onvermijdelijk was geworden. In paragraaf 6.2 wordt nader ingegaan op het door minister-president Den Uyl gebezigde woord “executie”.

6.2 Enkele bijzondere punten in de politieke verantwoording

6.2.1 Het antwoord van minister Van Agt in het Kamerdebat van 23 juni 1977⁵³¹

Met betrekking tot de uitvoering van de beëindiging van de gijzelingen en het toegepaste geweld, heeft minister Van Agt tijdens het debat in de Tweede Kamer op 23 juni 1977 onder meer het volgende gezegd:

“Voor het aanvalsplan was het essentieel te bewerkstelligen, dat de kapers zoveel mogelijk gescheiden zouden blijven van de gegijzelden. De kapers beschikten, naar wij moesten vermoeden — en naar later is gebleken — over een aantal zware wapens, sommige zelfs zeer zwaar. Wat naar ons oordeel tot elke prijs moest worden vermeden, was dat zij zich met dat wapentuig zouden begeven naar en vermengen met de gegijzelden tijdens de poging tot overmeestering van de trein. Dat was wezenlijk. Daartoe de inleidende beschieting, die ten doel had de kapers te compartimenteren van de gegijzelden. Die had niet tot doel hen te doden, het oogmerk hen te doden zat daarbij niet voor. Wij wisten dat het risico aanwezig was, dat de dood van enkelen hunner het gevolg zou zijn. Zo is het ook geweest. Toen de mariniers in de trein waren binnengedrongen, is geen schot gelost op een kaper die zich niet door middel van een vuurwapen verzette. Dat er in de trein een drietal kapers in leven is gebleven, bewijst dat het er niet om begonnen was, zoveel

⁵³⁰ Aangangsel HTK 2000-2001, nummer 315.

⁵³¹ Deze paragraaf geeft antwoord op de Kamervragen 8 en 10.

mogelijk kapers te doden. De vraag derhalve, of het oogmerk erop gericht was de kapers hoe dan ook onschadelijk te maken, beantwoord ik met klem ontkennend. In dit verband wil ik de afloop van de gijzeling in de school memoreren, waarbij de kapers zonder enige verwonding het schoolgebouw konden verlaten. (...)

Bij de beschieting van de trein van buitenaf hebben in elk geval vier kapers de dood gevonden. Eén van hen is dodelijk getroffen door vuur van buiten dan wel van binnen de trein; dat heeft men nog niet kunnen vaststellen. Toen de mariniers in de trein waren, heeft er binnen een vuurgevecht plaatsgevonden. Daarbij zijn onder de kapers geen doden gevallen. De zwaargewonde kaper is door vuur van buitenaf geraakt. Het is niet waar dat een enkele, laat staan alle gedode kapers, door een regen van kogels zou zijn getroffen.”⁵³²

Op basis van het archiefonderzoek kan - buiten de brief die hij op de dag van het debat stuurde aan de commissie van overleg Zuid-Molukkers/Nederlanders⁵³³ - niet worden vastgesteld welke documenten de heer Van Agt heeft betrokken bij de voorbereiding van het debat in 1977. De heer Van Agt herinnert zich dat hij zich hierbij in ieder geval ook baseerde op mededelingen van bevelvoerenden die bij de beëindiging van de gijzeling op 11 juni rechtstreeks waren betrokken.⁵³⁴

Doel van de beschietingen van buitenaf

Over het doel van de beschietingen van buitenaf – minister Van Agt spreekt van de “inleidende beschietingen” – heeft minister Van Agt tijdens het debat gezegd dat dit niet was de kapers te doden, maar dat “wij wisten dat het risico aanwezig was, dat de dood enkelen hunner het gevolg zou zijn”. Dit komt overeen met de uitkomsten van het archiefonderzoek. Zoals in paragraaf 4.2.3 is beschreven, is bij de planvorming voor de operatie in ultimo aanvaard dat als gevolg van de operatie *alle* gijzelnemers de dood zouden kunnen vinden.⁵³⁵ Het doel van het initiatiefplan was evenwel niet het doden van de gijzelnemers maar, zoals in paragraaf 4.2.2 uiteen gezet, om “de gegijzelden te beschermen en te bevrijden en de gijzelnemers aan te houden dan wel indien noodzakelijk uit te schakelen”.⁵³⁶

Het aantal gijzelnemers dat bij de beschieting van buitenaf de dood vond

Minister Van Agt heeft tijdens het debat gezegd dat bij de beschieting van de trein van buitenaf in elk geval vier kapers de dood hebben gevonden en dat één van hen

⁵³² HTK 23 juni 1977, verslag Kamerdebat, p. 226.

⁵³³ NA, CMA, inv.nr. 35.

⁵³⁴ De heer Van Agt heeft dit aan de werkgroep meegedeeld.

⁵³⁵ Zie hoofdstuk 4, paragraaf 4.2.3.

⁵³⁶ NA, CMA, inv.nr. 155, initiatiefplan BBE-2 d.d. 8 juni 1977.

door vuur van buiten of binnen de trein dodelijk was getroffen. Dat laatste had men nog niet kunnen vaststellen, aldus minister Van Agt. Het archiefonderzoek leidt tot de conclusie dat hierover geen volledige duidelijkheid kan worden verschaft. Dit onderzoek wijst uit dat niet “tenminste vier kapers ” of mogelijk vijf maar in ieder geval drie en mogelijk vier of vijf gijzelnemers, door de beschieting van buitenaf om het leven zijn gekomen (zie paragrafen 4.4.3 tot en met 4.4.8). De grondslag voor deze conclusie ligt in het (definitieve) technisch rapport van 3 januari 1978 van de gerechtelijk deskundige.⁵³⁷ Minister Van Agt beschikte tijdens het debat van 23 juni 1977 niet over dit rapport en kon daarom op dit punt geen zekerheid hebben.

Het in de trein schieten op gijzelnemers

Minister Van Agt heeft tijdens het debat gezegd dat toen de mariniers de trein waren binnengedrongen er geen schot is gelost op een kaper die zich niet door middel van een vuurwapen verzette. In paragraaf 4.3.2 is het optreden van de mariniers in de trein beschreven en in paragrafen 4.4.3 tot en met 4.4.8 de doodsoorzaak van de gijzelnemers die zijn omgekomen. Uit deze paragrafen blijkt dat de mariniers in de trein op (de posities van) vijf gijzelnemers hebben gevuurd. Dit betreft één gijzelnemer die zich met een vuurwapen verzette (het vuurgevecht in de coupé waar zich de vrouwelijke gegijzelden bevonden). In de kop van de trein, waar de grootste tegenstand door de gijzelnemers werd verwacht, schoten de mariniers eerst van buiten de trein in en daarna binnen in de trein. Zij schoten daarbij door de deuren/wanden van de verduisterde coupés, toiletten en machinistencabine. Voor de drie gijzelnemers die zich hier bevonden zijn er - hoewel er in hun buurt wel wapens zijn aangetroffen - geen aanwijzingen dat zij zich met deze wapens hebben verzet. Uit het archiefonderzoek blijkt tenslotte, dat de vrouwelijke gijzelnemer niet op de mariniers kan hebben gevuurd omdat er naderhand in haar omgeving geen wapens zijn aangetroffen. De mededeling dat er geen schot is gelost op een kaper die zich niet door middel van een vuurwapen verzette komt dan ook niet overeen met de bevindingen van het archiefonderzoek.

Doden als gevolg van het vuurgevecht tussen Marcus Rudie Lumalessil en mariniers in de trein

Tijdens het debat heeft minister Van Agt aangegeven dat toen de mariniers in de trein waren, er een vuurgevecht plaatsvond waarbij onder de gijzelnemers geen doden zijn gevallen. Hiermee doelde hij op de schotenwisseling in de vrouwencoupé (zie paragraaf 4.3.2). Deze uitspraak wordt bevestigd in het archiefonderzoek. Bij dit vuurgevecht is wel een gegijzelde omgekomen, namelijk de heer Van Baarsel. Hij werd dodelijk verwond door een kogel die waarschijnlijk afkomstig was uit het wapen van een marinier in de trein (zie paragraaf 4.4.2). Tijdens het debat is deze

⁵³⁷ Archief NFI, inv.nr. 3, rapport Van Brakel/Witte van 15 juni 1977, nr. 29645/77/I.

doodsoorzaak, noch die van gegijzelde mevrouw Monsjou, die omkwam als gevolg van BBE-vuur van buiten de trein (zie paragraaf 4.4.1), aan de orde geweest. Op de vraag waarom de doodsoorzaken van de twee omgekomen gegijzelden niet aan de orde zijn geweest, wordt in paragraaf 6.2.3 ingegaan.

De discussie over de term “kogelregen”

Tot slot heeft minister Van Agt tijdens het debat gezegd dat het niet juist is dat een enkele, laat staan alle gedode kapers, door een regen van kogels zou zijn getroffen. Voor deze uitspraak is in 2013 hernieuwde aandacht ontstaan naar aanleiding van berichtgeving in de media⁵³⁸ over een interne nota van het ministerie van Justitie van 1 maart 1978. Volgens de berichtgeving zou in die nota zijn vermeld door hoeveel kogels elke gijzelnemer is getroffen, namelijk 12, 40, 18, 28, 13, 33. Het ministerie wilde deze informatie volgens het bericht destijds niet openbaar maken, omdat daaruit zou kunnen worden afgeleid dat de treinkapers, anders dan minister Van Agt op 23 juni 1977 in de Tweede Kamer verklaarde, wel degelijk door een regen van kogels getroffen zijn.

De betreffende nota van 1 maart 1978 is bij dit archiefonderzoek aangetroffen.⁵³⁹ Op het moment van schrijven van de nota - een tijd van continue dreiging van nieuwe gijzelingsacties⁵⁴⁰ - was J. de Ruyter minister van Justitie. De nota was overigens niet aan hem gericht maar aan het hoofd van de hoofdafdeling Staats- en Strafrecht. Het onderwerp van de nota luidt “inzage sectierapporten overleden treinkapers”. In de nota schrijft de betreffende ambtenaar⁵⁴¹:

“Omdat de vraag naar de intensiteit van de beschieting en naar de toestand van de lichamen de gemoeieren in Zuid-Molukse kring van meet af aan en (blijkens de stukken) ook nu nog bezighoudt, ging ik de sectierapporten na, hoeveel uitwendige verwondingen werden geconstateerd en hoeveel kogels resp. kogelfragmenten werden aangetroffen: Matheus Tuny (12,8), Hansina F. Uktolseja (40,4), Max J. Papilaya (18,3), George A. Matulesy (28,9), Ronald L.P. Lumalessil (12,2), Domingoes Rumamory (33,14).”

Anders dan in de mediaberichtgeving hierover is gesteld, hebben deze in de nota genoemde aantallen geen betrekking op het aantal kogels waardoor elke gijzelnemer is getroffen, maar op het aantal uitwendige verwondingen (getal voor de komma) en op het aantal kogels, respectievelijk kogelfragmenten, dat in de lichamen is

⁵³⁸ www.Volkskrant.nl; Volkskrant, 30 november 2013, “Geheime nota: Molukse treinkapers door kogelregen gedood”.

⁵³⁹ NA, CMA, inv.nr. 192, nota d.d. 1 maart 1978 inzake de inzage in sectierapporten van overleden treinkapers.

⁵⁴⁰ Op 13 maart 1978 vond er een gijzelingsactie plaats in het provinciehuis te Assen.

⁵⁴¹ Deze passage geeft antwoord op Kamervragen 1 en 3.

aangetroffen (getal na de komma). Overigens spreekt het NFI, dat de autopsierapporten in het kader van dit archiefonderzoek opnieuw heeft beoordeeld, over letsel (getal voor de komma) en projectiel/projectieldelen (getal na de komma). Ook komt het NFI tot iets andere cijfers dan de ambtenaar in zijn nota van 1 maart 1978: Matheus Tuny (15,5), Hansina Francina Uktolseja (40,4), Max Johny Papilaya (17,3), George Alexander Matulesy (28,7), Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil (13,3), Domingoes Rumamory (33,14). Het NFI heeft daarbij toegelicht dat de meeste kogels de lichamen weer hebben verlaten en daarbij dus tenminste twee verwondingen hebben veroorzaakt, namelijk een in- en uitschotwond. Het is mogelijk dat een kogel die het lichaam verlaat na afketsing tegen bijvoorbeeld een wand opnieuw het lichaam verwondt of binnendringt. Dat kan mogelijk zelfs een derde keer gebeuren. Bovendien is het volgens het NFI mogelijk dat er door de beschieting van de trein delen van de metalen wand of andere harde materialen als zogeheten secundaire projectielen de lichamen hebben geraakt. Hierdoor is het voor het NFI niet mogelijk om uit de autopsierapporten af te leiden door hoeveel kogels ieder van de gijzelnemers is geraakt. Het antwoord op de vraag of één of meer kapers door een regen van kogels is getroffen, kan op basis van de onderzoeksgegevens om die reden niet worden gegeven.

6.2.2 Het gebruik van het woord “executie” door oud-minister-president Den Uyl⁵⁴²

Ten aanzien van het gebruik van het woord “executie” door oud-minister-president Den Uyl kan allereerst worden vastgesteld dat het woord “executie” niet voorkomt in de uitgeschreven tekst van de persverklaring van 11 juni 1977 of in de regeringsverklaring van 14 juni 1977.

In een videofragment van een praatprogramma uit 1987 dat in een uitzending van Nova van 31 oktober 2000 wordt vertoond, gebruikt de heer Den Uyl wel het woord “executie”, als hij spreekt over de beëindiging van de gijzeling en daarbij toegepaste geweld. In reactie op uitspraken in Molukse kringen dat de kapers zijn doorzeefd/vermoord zegt hij:

“Het woord overkill wil ik niet gebruiken. Ik denk dat de mensen die dit hele moeilijke werk hebben moeten doen, zijn buitengewoon gewetensvol te werk gegaan. Achteraf, 15.000 kogels, 6 kapers gedood. (...) Ik aanvaard de verantwoordelijkheid, maar dit maakt ook duidelijk dat ik tot het laatst toe heb gezocht naar middelen en wegen om dit te voorkomen. Want het blijft een executie van mensen in overtreding. Maar het is een executie.”

⁵⁴² Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 29.

Het is duidelijk dat oud-minister-president Den Uyl in het bewuste fragment niet namens het kabinet sprak, maar op persoonlijke titel. Het toenmalige kabinet heeft de kwalificatie “executie” niet gebruikt. Het in dit rapport gepresenteerde archiefonderzoek geeft daartoe evenmin aanleiding. In de eerder vermelde beantwoording van Kamervragen op 28 november 2000 is op dit punt gesteld dat oud-minister-president Den Uyl daarmee uiting gaf aan de diepe persoonlijke emoties die bij het besluit tot het noodzakelijk gebruik van geweld bij de beëindiging van de gijzeling gevoeld zijn, maar ook dat dat ingrijpen onvermijdelijk was geworden.

6.2.3 De toedracht van het overlijden van de gegijzelden in de politieke verantwoording⁵⁴³

Noch tijdens het debat op 23 juni 1977, noch in de nadien afgelegde parlementaire verantwoording is de toedracht van het overlijden van de gegijzelden Monsjou en Van Baarsel aan de orde geweest. Hierover zijn door de Kamerleden geen vragen gesteld en het kabinet heeft deze toedracht ook niet eigener beweging met de Tweede Kamer gedeeld. De informatie dat gegijzelde Monsjou als gevolg van vuur van precisieschutters om het leven is gekomen, kon het kabinet op het moment van de politieke verantwoording in juni 1977 uit de op dat moment beschikbare documenten reeds afleiden.⁵⁴⁴ Zoals uit paragraaf 5.1 blijkt, kon daarentegen ten aanzien van gegijzelde Van Baarsel op basis van de beschikbare stukken niet met zekerheid worden vastgesteld wat de herkomst van de kogel was die de dodelijke verwonding veroorzaakte. In het definitieve rapport van 3 januari 1978 van de gerechtelijk deskundige, wordt geconcludeerd dat de heer Van Baarsel waarschijnlijk meermalen getroffen is door projectielen, die met vuurwapens van de mariniers zijn afgevuurd. Geen aanwijzingen zijn gevonden, dat hij is getroffen door projectielen, die met een der vuurwapens, gevonden in de trein en afkomstig van de kapers, zijn afgevuurd, aldus dat rapport.

Blijkens een artikel van 20 juli 1977 in de krant ‘*De Waarheid*’ heeft het ministerie van Justitie middels een verklaring laten weten dat definitief is komen vast te staan dat gegijzelde Monsjou is omgekomen door vuur van buiten de trein.⁵⁴⁵ Volgens het artikel wilde de woordvoerder van Justitie echter niet reageren op de stelling dat gegijzelde Van Baarsel dus door vuur van een gijzelnemer is omgekomen. De krant concludeert dat het daarom onduidelijk is wat er met gegijzelde Van Baarsel is gebeurd. Ook de krant Het Vrije Volk schreef, in het kader van de berichtgeving over het proces tegen de Molukse gijzelnemers, op 27 augustus 1977 dat bekend was dat

⁵⁴³ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 11.

⁵⁴⁴ Archief NFI, inv.nr. 3, rapport Van Brakel/Witte van 15 juni 1977, nr. 29645/77/I.

⁵⁴⁵ <http://kranten.delpher.nl>; De Waarheid, 20 juli 1977, “Nasleep gijzelingen. Ministerie: vuur van buiten doodde meisje”.

gegijzelde Monsjou door vuur van buiten omkwam, maar dat met betrekking tot gegijzelde Van Baarsel nooit definitief uitspraak is gedaan over de vraag of deze wel of niet door vuur van kapers is overleden.⁵⁴⁶ Op 9 september 1977 bericht Het Vrije Volk over het proces tegen de Molukse gijzelnemers dat uit de verklaringen van twee ex-gegijzelden viel op te maken dat zowel gegijzelde Monsjou als gegijzelde Van Baarsel niet door kogels van gijzelnemers waren gedood.⁵⁴⁷

In de maanden na de beëindiging van de gijzeling bestond in de media derhalve geen duidelijkheid over de vraag wat de herkomst was van de kogel die een einde maakte aan het leven van gegijzelde Van Baarsel. Ten aanzien van gegijzelde Monsjou bestond die duidelijkheid wel.

6.2.4 De verantwoording in 1977 in relatie tot het latere onderzoek naar projectielen c.q. restanten (januari 1978)⁵⁴⁸

In de brief aan de Tweede Kamer van 9 oktober 2013 is als antwoord op vragen over het onderzoek van de heren Ririmasse en Beckers verwezen naar de in juni 1977 afgelegde politieke verantwoording, zoals vastgelegd in de hiervoor aangehaalde Kamerstukken uit 1977. Het rapport naar aanleiding van het onderzoek naar projectielen c.q. restanten was op dat moment nog niet beschikbaar, want dat werd pas op 3 januari 1978 ondertekend. Hieruit kan echter niet de conclusie worden getrokken dat de voorlichting die het kabinet in juni 1977 aan de Tweede Kamer heeft gegeven onvolledig was. In juni 1977 heeft het kabinet op basis van de toen beschikbare informatie verantwoording afgelegd aan de Tweede Kamer.

6.2.5 Na de Kamerbehandeling in 1977 gepubliceerde onderzoeken, artikelen en overige media-aandacht⁵⁴⁹

Voor zover bekend zijn na behandeling in de Tweede Kamer in juni 1977 de volgende onderzoeken en artikelen over de gijzeling en de beëindiging daarvan bij De Punt gepubliceerd. Daarbij noemt de werkgroep ook tv-uitzendingen over dit onderwerp. De werkgroep beperkt zich hierbij tot onderzoeken en mediaberichtgeving die tot parlementaire aandacht hebben geleid.

1. Weekblad *Nieuwe Revu*, 22 en 29 oktober 1982
2. Uitzending van Nova 31 oktober 2000
3. P. Bootsma, *De Molukse acties; treinkapingen en gijzelingen 1970-1978*

⁵⁴⁶ <http://kranten.delpher.nl>; Het Vrije Volk, 27 augustus 1977 'Proces Molukkers: Vrijheidsberoving en wapenbezit'.

⁵⁴⁷ <http://kranten.delpher.nl>; Het Vrije Volk, 9 september 1977, 'Niet gevallen onder kogels kapers'.

⁵⁴⁸ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervragen 17, 18 en 19.

⁵⁴⁹ Deze paragraaf geeft antwoord op Kamervraag 21.

4. Vierdelige documentaire "Dutch Approach": Nederland en de Molukse acties, René Roelofs, Dokwerk, NTR 2000.

Hoofdstuk 7 Slotopmerkingen

Inleiding

De intensiteit van het geweld waarmee de gijzeling bij De Punt op 11 juni 1977 tot een einde is gebracht, is uitzonderlijk in het naoorlogse Nederland. Het is begrijpelijk dat dit met name op de direct betrokkenen een onuitwisbare indruk heeft gemaakt en dat er 37 jaar na dato nog vragen worden gesteld over dat optreden, zeker aangezien het kabinet over de operationele aspecten van de beëindiging tot op heden slechts in zeer beperkte mate publiekelijk mededelingen heeft gedaan. Dit archiefonderzoek geeft antwoord op veel van deze vragen. Ter afsluiting past hierbij een reflectie op de achterliggende vraag of de gewelddadige beëindiging gerechtvaardigd was en of het kabinet de Tweede Kamer (en de direct betrokkenen) voldoende heeft geïnformeerd over de details van de uitgevoerde actie. Deze twee vragen komen in dit hoofdstuk aan de orde.

7.1 De beoordeling van het overheidsoptreden

Voor de beoordeling of het optreden was gerechtvaardigd, moet een aantal aspecten worden gezien. Het betreft de vraag of:

- het plan om op gewelddadige wijze de gijzelingen te beëindigen op toereikende wettelijke grondslag berustte en voldeed aan eisen van proportionaliteit (in verhouding tot de ernst van situatie die zich voordeed) en subsidiariteit (in verhouding tot minder ingrijpende methoden om het doel te bereiken)
- de manier waarop de beëindiging in de vroege ochtend van de 11^e juni feitelijk is uitgevoerd, past binnen de gegeven opdracht en de gestelde kaders.

Voor de deelvraag naar de grondslag van het toegepaste geweld kan worden geconstateerd dat hierover enkele kritische vragen zijn gesteld tijdens het Kamerdebat op 23 juni 1977. Minister Van Agt stelde daarop, verwijzend naar zijn eerder op dit punt ingenomen standpunt, dat artikel 146, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering daarvoor de grondslag vormde. Dat antwoord is onweersproken gebleven.⁵⁵⁰ Het is ook verder geen onderwerp van juridische procedures geweest. Daarmee kan worden geconstateerd dat niet ter discussie staat dat het optreden berustte op toereikende wettelijke grondslag.

⁵⁵⁰ Destijds luidde artikel 146, tweede lid Wetboek van Strafvordering: "Zij (te weten: opsporingsambtenaren) hebben het recht in de uitoefening hunner ambtsverrichtingen de hulp in te roepen van de openbare burgerlijke en van de gewapende macht."

Voor een oordeel over de proportionaliteit en subsidiariteit van het overheidsoptreden moet een veelheid van zaken tegen elkaar worden afgewogen. Zonder pretentie van volledigheid valt daarbij aan de ene kant te denken aan: de lange duur van de gijzeling, het aantal mensen dat gegijzeld werd, de schade die de gegijzelden te vrezden hadden voor hun psychische en lichamelijke gezondheid, de risico's die de gegijzelden liepen bij bedreigingen met of toepassing van geweld door de gijzelnemers, de gevolgen van het langer voortduren van de gijzeling voor de openbare orde, de maatschappelijke onvrede die van een langdurige aantasting van het rechtsgevoel het gevolg is en de maatschappelijke positie van Molukse Nederlanders. Daartegenover staat het belang van het respect voor de fysieke integriteit van degenen die door gewelddadig strafvorderlijk optreden worden getroffen. Dat belang is ermee gediend om door concessies en onderhandelingen of op een andere manier dan met wapengeweld, een einde te maken aan de gijzelingen. Daarbij moeten dan de risico's die voor gegijzelden, gijzelnemers en overheidspersoneel zijn verbonden aan de diverse varianten zijn meegewogen.

Met betrekking tot deze factoren kan worden geconstateerd dat de autoriteiten zich grote en toenemende zorgen maakten over de gezondheid van de gegijzelden, maar dat zij zich er ook van bewust waren hier een onvolledig beeld van te hebben, zeker wat betreft de psychische gevolgen op langere termijn. Met betrekking tot bedreigingen of geweld door de gijzelnemers kan worden geconstateerd dat er, anders dan bij bijvoorbeeld de treinkaping in Wijster in 1975, gedurende de gijzeling zelf door de gijzelnemers geen dodelijk geweld is toegepast.⁵⁵¹ Zoals uit de verhoren van de gegijzelden na hun bevrijding naar voren komt, zijn zij, zeker bij het begin van de gijzeling en in de eerste dagen daarna, wel met dodelijk geweld bedreigd. Enkele gegijzelden hebben verteld van de gijzelnemers te hebben gehoord dat er geen doden zouden vallen. Het geheel van de afgelegde verklaringen overziende blijkt niet dat een meerderheid van de gegijzelden aldus is gerustgesteld. In gesprekken met de onderhandelaars is ook bij verschillende gelegenheden bedreigd met (dodelijk) geweld jegens de gegijzelden. De verklaringen die door de tijdens de gijzeling vrijgelaten gegijzelden werden afgelegd, gaven geen aanleiding deze bedreigingen te relativeren. Afgezien van de verbale uitingen ging van het feit dat de gijzelnemers gewapend door de trein liepen uiteraard ook een impliciete doodsdreiging uit.

Verder is van belang dat in de laatste dagen van de gijzeling – in ieder geval in de perceptie van de beleidsmakers – sprake was van een verharding in de opstelling van

⁵⁵¹ Tijdens de actie tot beëindiging van de actie heeft een van de gijzelnemers wel potentieel dodelijk geweld gebruikt jegens de gegijzelde die hij met een uzi-schot heeft verwond. Ook heeft hij met zijn uzi geschoten op de binnentredende mariniers waarbij meerdere gegijzelden verwond hadden kunnen raken en een marinier verwond is geraakt. Vgl. Hfst. 4.3.2.

de gijzelnemers. Op 6 juni wordt het de gijzelnemers in de trein definitief duidelijk dat de - voor de vrijlating van de kinderen op 27 mei - besproken vrije aftocht niet meer aan de orde is. De hardere onderhandelingsstrategie van overheidszijde en het briefje dat de gijzelnemers kregen van mevrouw Soumokil hebben aan die verharding mogelijk bijgedragen. Van een acute dreiging voor het leven van gegijzelden is niet gebleken, maar de verharding voedde wel het gevoel dat de gijzelingen zo nog lang konden duren. Dat zou ook maatschappelijk gezien niet zonder risico's zijn: over hoe het voortduren van de gijzeling het rechtsgevoel schokte en hoe dit leidde tot toenemende maatschappelijke spanning en ongerustheid bestaan veel aanwijzingen. Hoewel de intensiteit van dergelijke aspecten aanzienlijk moet zijn geweest, is het moeilijk deze zo lang na dato precies te reconstrueren.

Over de verschillende scenario's om anders dan door onderhandelingen een einde te maken aan de gijzeling kan worden geconstateerd dat mogelijkheden tot beëindiging zonder de inzet van wapens (met name door het gebruik van gas of stoffen in het eten of drinken) de revue zijn gepasseerd evenals enkele alternatieve manieren om de trein met de inzet van wapengeweld te betreden (door langsij komen met een andere trein of te botsen tegen de trein). Deze varianten zijn al snel ongeschikt bevonden. Ten aanzien de vormgeving van het uiteindelijk uitgevoerde plan kan worden geconstateerd dat blijkens de geraadpleegde bronnen over alle aspecten zorgvuldig is nagedacht en gesproken, dat het bevoegd gezag en de politieke ambtsdragers zich van de details van het plan en de risico's voor gegijzelden, gijzelnemers en operationeel personeel ten volle bewust waren en deze risico's hebben aanvaard. Dat geldt bij voorbeeld ook voor de keuze om gebruik te maken van hollow point munitie.

Het is ondoenlijk om 37 jaar na dato de weging van alle hiervoor geschetste factoren opnieuw te maken. Het nu uitgevoerde archiefonderzoek heeft echter geen relevante feiten aan het licht gebracht die niet toen al bij het bevoegd gezag en de politieke ambtsdragers bekend waren. Evenmin is aannemelijk geworden dat deze factoren destijds bij het besluit om in te grijpen niet of te beperkt zijn meegewogen.

De conclusie is dan ook dat het bevoegd gezag en de politieke ambtsdragers zich de vragen van proportionaliteit en subsidiariteit van het ingrijpen uitdrukkelijk hebben gesteld en dat in dit onderzoek geen feiten of omstandigheden naar voren zijn gekomen die leiden tot de conclusie dat de afweging destijds onzorgvuldig, onvolledig of onjuist is geweest.

De tweede deelvraag, of de actie tot beëindiging van de gijzeling is uitgevoerd overeenkomstig de gegeven opdracht en binnen de gestelde kaders, is bij uitstek van belang ten aanzien van de dodelijke slachtoffers.

Uit de beschrijving in hoofdstuk 4 van dit rapport volgt dat het meest waarschijnlijk is dat drie gijzelnemers, Ronald Lodewijk Paulus Lumalessil, Matheus Tuny en Domingoes Rumamory, dodelijk zijn getroffen door het vuur van de precisieschutters. Aangezien de plaatsen waarop zij zich bevonden in de instructie aan de precisieschutters als te bevuren waren aangewezen, is het uitgeoefende geweld het directe gevolg van uitvoering van de verstrekte opdracht. Het valt binnen de grenzen van de geweldstoepassing die door het bevoegd gezag was voorzien en aanvaard.

In de kop van de trein bevonden zich ook George Alexander Matulesy en Max Johny Papilaya. Van eerst genoemde kan niet worden vastgesteld of hij dodelijk getroffen werd door het vuur van de precisieschutters voordat de mariniers de trein binnendrongen of door het vuur van de mariniers in de trein. Er zijn geen aanwijzingen dat hij zich duidelijk waarneembaar heeft overgegeven. In de tweede coupé troffen de mariniers Max Johny Papilaya aan. Uit de aanwezigheid van een schroeiplek bij de inschotopening van de dodelijke verwonding is het meest waarschijnlijk dat het dodelijke schot van dichtbij op hem is afgevuurd. Uit de beschikbare gegevens kan niet worden afgeleid of het dodelijke schot van buiten de trein is afgevuurd dan wel van binnen. De precieze toedracht van het dodelijke schot is niet vast te stellen. Er zijn geen aanwijzingen hij zich duidelijk waarneembaar heeft overgegeven. Voor deze twee gijzelnemers geldt, dat, gelet op het doel van de beschieting door de precisieschutters en de beschikbaar gestelde bewapening, de condities voor het gebruik daarvan in aanmerking nemend, het toegepaste geweld valt binnen de daaraan gestelde grenzen en zowel door de betrokken bewindspersonen als door het bevoegd gezag is voorzien en aanvaard.

Hansina Francina Uktolseja is getroffen door vuur van de precisieschutters en daarna zowel door revolverschoten als mogelijk door schoten met een uzi. Een van die revolverschoten was dodelijk. Er zijn geen aanwijzingen gevonden om aan te nemen, dat zij zich duidelijk waarneembaar heeft overgegeven. Daarvan uitgaande en de aard van de aan deze mariniersgroep ter beschikking gestelde wapens en munitie in aanmerking nemende, valt het toegepaste geweld binnen de grenzen van de geweldstoepassing die door het bevoegd gezag was voorzien en aanvaard.

7.2 Wat er over de gijzeling bekend was en is

Het uitgevoerde archiefonderzoek heeft, ondanks de lange tijd die inmiddels verstreken is, een zeer gedetailleerd beeld opgeleverd over het overheidsoptreden voor, tijdens en na afloop van de gijzeling. Met name ten aanzien van de operationele aspecten van de beëindiging van de gijzeling is dit rapport de eerste gelegenheid waarbij het kabinet hierover informatie verschaft.

Het kabinet heeft ervoor gekozen om in 1977 en bij de beantwoording van schriftelijke vragen in 1983, geen informatie te verstrekken over de operationele aspecten van de operatie ter beëindiging van de gijzelingen.

Het kabinet gaat met het onderhavige rapport voor het eerst uitgebreid in op de beëindiging van de gijzeling in de trein bij De Punt. Dat wil niet zeggen dat alles wat in dit verslag wordt gemeld nieuw is. Op hoofdlijnen was al veel publiekelijk bekend. Met name de publicatie in de *Nieuwe Revu* van 1983, de documentaire *Dutch Approach* en het daarmee verbonden boek *Molukse Acties* van P. Bootsma en de uitzending van Nova uit 2000 hebben een vrij goed beeld kunnen schetsen door gebruik te maken van op grond van de Wet openbaar van bestuur verkregen overheidsdocumenten, stukken uit privécollecties en interviews met gegijzelden, gijzelnemers en betrokken overheidsfunctionarissen.

Dit archiefonderzoek onderscheidt zich van eerdere onderzoeken door de omvang van het geraadpleegde materiaal. Het kabinet meent thans een zo getrouw mogelijk beeld te hebben geschetst van het verloop van de gijzeling en de beëindiging daarvan en van de rol die de betrokken autoriteiten daarin hebben gespeeld.

Bijlage 1 Kamervragen en verwijzing naar de antwoorden

1. Kunt u het standpunt dat in de brief van 9 oktober (2013Z19382) is gedeeld nader onderbouwen en daarbij ook ingaan op de duiding van de heren J. Beckers en J. Ririmasse van de autopsierapporten, de onderzoeksrapporten van het Gerechtelijk Laboratorium en van de technische recherche Rijkspolitie?

--> hoofdstuk 4 en paragraaf 6.2.1 (zie noten 158 en 542)

2. Heeft u kennisgenomen van deze stukken? Zo nee, wilt u dit dan alsnog doen en uw bevindingen aan de Kamer doen toekomen?

--> 1.2 (zie noot 8)

3. Waarom duidt u deze stukken klaarblijkelijk anders dan de genoemde heren?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 6.2.1 (zie noten 158 en 542)

4. Is er door de kapers geschoten tijdens de gewelddadige beëindiging van de treinkaping? Zo ja, wat waren hiervan de gevolgen en waarop wordt dit gebaseerd?

--> hoofdstuk 4, paragrafen 4.3.1 en 4.3.2 (zie noten 158, 307, 350 en 365)

5. Kunt u per kaper toelichten op welke wijze deze om het leven is gekomen? Was dit door toedoen van vuur van buiten de trein, door het optreden van mariniers binnen de trein of anderszins? Kunt u toelichten op welke informatiebronnen u uw antwoord baseert?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.4 (zie noten 158 en 369)

6. Klopt het dat reeds gewonde kapers binnen de trein door mariniers zijn doodgeschoten? Zo nee, wat zijn dan de feiten? Zo ja, waren één of meer van deze kapers ongewapend toen van binnen de trein op hen werd geschoten?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.4 (zie noten 158 en 369)

7. Kunt u toelichten op welke wijze de twee gegijzelden in de trein zijn omgekomen? Was dit door toedoen van vuur van buiten de trein, door het optreden van mariniers binnen de trein of door acties van de kapers? Kunt u toelichten op welke informatiebronnen u uw antwoord baseert?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.4 (zie noten 158 en 360)

8. Op basis waarvan deed toenmalig minister van Justitie tijdens het debat in de Tweede Kamer op 23 juni 1977 de uitspraak dat, toen de mariniers in de trein waren binnengedrongen, er geen schot gelost is op een kaper die zich niet door middel van een vuurwapen verzette? Is dit nog steeds de opvatting van het kabinet?

--> paragraaf 6.2.1 (zie noot 531)

9. Welke kaper(s) verzette(n) zich door middel van een vuurwapen tegen de mariniers in de trein?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.3.2 (zie noten 158, 350 en 365)

10. Op basis waarvan deed toenmalig minister van Justitie tijdens het debat in de Tweede Kamer op 23 juni 1977 de uitspraak dat, bij de beschieting van de trein van buitenaf, in ieder geval vier kapers de dood hebben gevonden? Is dit nog steeds de opvatting van het kabinet?

--> paragraaf 6.2.1 (zie noot 531)

11. Waarom is er in debatten en brieven aan de Kamer in juni 1977 niet ingegaan op de oorzaak van de dood van de twee gegijzelden?

--> paragraaf 6.2.3 (zie noot 544)

12. Hoe is het mogelijk dat de weduwe van de omgekomen passagier Van Baarsel een uittreksel uit het autopsierapport kreeg waarin staat dat haar man door een door een kaper afgevuurde kogel om het leven gekomen zou zijn? Op basis van welke informatie is tot deze conclusie gekomen?

--> paragraaf 5.1 (zie noot 420)

13. Wat waren de precieze geweldsinstructies van de mariniers die de trein binnengingen? Was de opdracht aan de mariniers om gewonde kapers in de trein te arresteren? Zo nee, waarom niet?

--> hoofdstuk 3 (zie noot 97)

14. Is ooit vastgesteld of de mariniers binnen de trein zich aan de geweldsinstructies hebben gehouden? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?

--> hoofdstuk 4, paragrafen 4.4.9 en 5.3.2 (zie noten 158, 396 en 460)

15. Klopt het dat in het aanvalsplan stond dat bij overgave van een kaper de krijgsgevangene procedure moest worden gevolgd? Was er in de trein sprake van omstandigheden waar deze procedures moesten worden gevolgd?

--> hoofdstuk 4, paragrafen 4.2.2. en 4.3.3 (zie noten 158, 282 en 366)

16. Klopt het dat de mariniers van aanvalsgroep 5 van Bertus Peekes tijdens de aanloop beschoten zijn vanuit de trein? Klopt het dat leden van deze groep mariniers dwars door deuren in de trein hebben geschoten op mogelijke gijzelnemers? Is dit de gebruikelijke procedure in zulke situaties?

--> hoofdstuk 4, paragrafen 4.2.2., 4.3.1 en 4.3.2 (zie noten 158, 278, 302, 307 en 357)

17. Waarom wordt er in de brief van 9 oktober 2013 als antwoord op vragen over het onderzoek van Ririmasse en Beckers verwezen naar Kamerstukken uit juni 1977 terwijl pas op 3 januari 1978 het onderzoek naar projectielen c.q. restanten daarvan, die aangetroffen zijn in de lichamen van de slachtoffers, is voltooid en onder ede is getekend?

--> paragraaf 6.2.4 (zie noot 549)

18. Kan gesteld worden dat de voorlichting van het kabinet aan de Kamer in juni 1977 onvolledig was, aangezien de resultaten van het onderzoek dat in 1978 is gepubliceerd nog niet bekend waren?

--> paragraaf 6.2.4 (zie noot 549)

19. Welke nieuwe feiten zijn er door het onderzoek dat in 1978 is gepubliceerd boven water gekomen? Noopt dit ertoe door het kabinet in 1977 ingenomen standpunten te herzien? Zo ja, hoe?

--> paragrafen 5.3.1. en 6.2.4 (zie noten 448 en 549)

20. Bestaan er debriefing verslagen van de mariniers die hebben deelgenomen aan de actie? Zo ja, kan de Kamer inzage krijgen in die debriefing rapporten? Bestaan er debriefing rapporten van de gijzelaars? Zo ja, kan de Kamer inzage krijgen in deze rapporten?

--> paragrafen 5.3.2 en 5.4 (zie noten 460 en 469)

21. Welke andere onderzoeken zijn gepubliceerd en welke nieuwe feiten zijn er boven water gekomen na de behandeling van de treinkaping in juni 1977 in de Kamer?

--> paragraaf 6.2.5 (zie noot 550)

22. Wat is de reden dat er geen onderzoek is geweest naar de gewelddadige beëindiging van de treinkaping door de rijksrecherche?

--> paragraaf 5.3.2 (zie noot 460)

23. Is er bij de gewapende actie gebruik gemaakt van verboden munitie? Zo ja, welke soort(en) en waarom is hier gebruik van gemaakt?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.2.2 (zie noten 158 en 259)

24. Is het juist dat er bij het beëindigen van de treinkaping gebruik is gemaakt van hollow point munitie? Wie heeft opdracht gegeven en/of toegestaan om deze munitie te gebruiken bij de bestorming van de trein? Is het juist dat het gebruik van deze munitie op dat moment reeds verboden was volgens de Conventie van Geneve?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.2.2 (zie noten 158 en 259)

25. Als vanuit de Bijzondere Bijstands Eenheid (BBE) organisatie geen opdracht is gegeven voor het gebruik van hollow point munitie, hoe is het dan mogelijk dat individuele mariniers deze munitie toch hebben gebruikt en er mee hebben geschoten?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.2.2 (zie noten 158 en 259)

26. Toenmalig minister van Justitie sprak bij het beëindigen van de treinkaping over het «compartimenteren». Wat werd hiermee precies bedoeld?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.2.2 (zie noten 158, 248 en 254)

27. Waar bevinden zich de geluidopnamen die gedurende de kaping zijn gemaakt? Kan de Kamer toegang krijgen tot deze geluidsopnamen of de letterlijke schriftelijke weergave daarvan?

--> Zie bijlage 3,

- Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie: ongenummerde geluidsband met geluidsfragment afluisterapparaat trein

- Collectie Inventarisnummer: TO-F-1102, Geluidsband met 3 geluidsfragmenten opgenomen door commandant BBE-M, de commandant BBE-2 en de opvolgende commandant BBE-2 m.b.t. de inzet van de BBE-M tijdens de actie ter beëindiging van de gijzeling bij De Punt.

28. Op basis waarvan is er op een gegeven moment de conclusie getrokken dat er een serieuze dreiging bestond dat er passagiers in de trein door kapers zouden worden geëxecuteerd? Klopt het dat er ook informatie was dat deze dreiging niet serieus te nemen was? Zo ja, waar bestond deze informatie uit?

--> hoofdstuk 4, paragraaf 4.1.2 (zie noten 158 en 203)

29. Bij de persconferentie na de beëindiging van de treinkaping gebruikte toenmalig minister-president het woord «executie». Wat werd hiermee precies bedoeld?

--> paragraaf 6.2.2 (zie noot 543)

30. Zijn de ouders van de omgekomen kapers geïnformeerd over de verwondingen en doodsoorzaak van hun kinderen?

--> paragraaf 5.2 (zie noot 425)

31. Aan wie behoren de autopsiefoto's van de overledenen toe?

--> paragraaf 5.2 (zie noten 425 en 443)

32. Is het juist dat de doodskisten van de overleden kapers waren verzegeld en wat was hiervoor de reden?

--> paragraaf 5.2 (zie noot 425)

Bijlage 2 Nadere verantwoording van het onderzoek

In paragraaf 1.3 is de uitvoering van het onderzoek geschetst. Hieronder volgen bij enkele onderdelen daarvan aanvullende opmerkingen.

1. In de eerste fase van het onderzoek zijn de archieven waar relevant materiaal was te verwachten, geïnterviewd. De in die archieven aangetroffen bronnen zijn vervolgens geanalyseerd en geselecteerd met het oog op hun mogelijke bruikbaarheid in latere fasen. Analyse en selectie zijn waar mogelijk telkens door verschillende onderzoekers verricht aan de hand van de volgende, te voren geformuleerde, onderzoeksvragen:
 1. Welke diensten waren bij het beëindigen van de kaping en gijzeling betrokken? Hoe liepen de formele gezagslijnen en hoe waren hun formele onderlinge gezagsverhoudingen?
 2. Hoe verliep de feitelijke besluitvorming en de daarbij behorende gezagsuitoefening en/of commandovoering? Welke diensten waren daarbij betrokken en welke mensen vertegenwoordigden hun diensten?
 3. Wat was er bij de verschillende diensten bekend over de situatie in de trein, waaronder de risico's die de gegijzelden liepen, en de veranderingen in die situatie? Hoe nauwkeurig en actueel was deze informatie? Met wie werd deze informatie gedeeld en hoe is deze betrokken bij het voorbereiden van de beëindiging van de kaping?
 4. Wat waren de aanvalsplannen en geweldsinstructies voor de beëindiging van de treinkaping, uitgesplitst naar diensten/gezagen? Welke informatie, afwegingen en inschattingen lagen hieraan ten grondslag en hoe is de besluitvorming hierover verlopen? Hoe en aan wie is hierover gecommuniceerd?
 5. Wat was de toedracht rond het overlijden of verwonden van gijzelnemers en gegijzelden, uitgesplitst per slachtoffer? Wat was hierover bekend bij de verschillende diensten en gezagen? Welke informatie is hierover aan de Tweede Kamer en aan de betrokkenen of hun nabestaanden verstrekt?
 6. Is in de periode tussen het beëindigen van de kaping en de verantwoording aan de Tweede Kamer vastgesteld of degenen die de beëindiging uitvoerden hebben gehandeld conform de aanvalsplannen en geweldsinstructies? Voor zover afwijkingen zijn geconstateerd, bij wie waren die bekend en wat is daarmee gedaan? Is in een later stadium in het gezagsbereik van de bewindslieden nieuwe informatie beschikbaar gekomen waardoor deze vragen (opnieuw) zijn of hadden kunnen worden gesteld?
2. In de tweede fase van het onderzoek is het geselecteerde bronmateriaal nader onderzocht om te komen tot een weergave van de feiten zoals deze daaruit zijn te reconstrueren. Deze weergave is in verband met de

bijzonderheden van de gebeurtenissen waarop het onderzoek betrekking heeft, in vier onderdelen verdeeld. Reconstructies zijn gemaakt van de gebeurtenissen in het crisiscentrum te Den Haag, het beleidscentrum te Assen, de uitvoerende centra in het veld en tenslotte een reconstructie van de stappen die onder verantwoordelijkheid van de desbetreffende bewindslieden zijn gezet na afloop van de beëindigingsactie. Met het oog op de inrichting van de reconstructies van de gebeurtenissen in het crisiscentrum, het beleidscentrum en ter plaatse zijn de volgende daarin te behandelen thema's bepaald:

1. Het besluit tot ingrijpen – gegevens betreffende het moment, al of niet proactief, go-no go-momenten, beschikbare informatie over situatie in trein en/of school;
2. Planvorming – gegevens betreffende aanvalsplannen (pro- en reactief), geweldsinstructie, gebruikte middelen (wapens, munitie), beschikbare informatie over trein en/of school;
3. Uitvoering – gegevens betreffende het feitelijk verloop van de beëindigingsactie;
4. Publieksvoorlichting – gegevens over besluitvorming betreffende voorlichting aan het publiek en contacten met media en eventuele invloed daarvan op te ondernemen acties;
5. Onderhandelingen – gegevens betreffende gestelde eisen en ultimata en reacties daarop, personen die contact kunnen leggen of kunnen bemiddelen of onderhandelen.

Deze thematische benadering is niet toegepast voor de beschrijving van de ontwikkelingen die na de beëindiging hebben plaatsgehad. Daar is de reconstructie toegespitst op de afgelegde politieke verantwoording, het bestuurlijk onderzoek en de evaluatie en beleidsgevolgen in verschillende dienstonderdelen, de strafzaken tegen de gijzelnemers, verleende (schade)vergoedingen, verstrekte nazorg aan betrokkenen, de behandelingen van de stoffelijke resten van de slachtoffers en de officiële blijken van waardering voor personeel van eenheden die aan de operatie hebben deelgenomen.

3. Direct na beëindiging van de gijzelingen is in 1977 in strafrechtelijk kader onderzoek gedaan naar de dood van degenen die daarbij het leven hebben gelaten. De daarop betrekking hebbende bevindingen zijn neergelegd in 8 autopsierapporten met foto's, een technisch-rechercherapport en een rapport van de ballistisch deskundige destijds verbonden aan het Gerechtelijk Laboratorium. Dit bronmateriaal heeft werkgroep onderworpen aan het huidige inzicht van deskundigen bij het Nederlands Forensisch Instituut.

De vragen die bij de autopsierapporten en het destijds door het Gerechtelijk Laboratorium opgemaakt rapport van het onderzoek naar bij de slachtoffers aangetroffen munitie(resten) zijn gesteld, luiden:

- Wat is uit de rapporten af te leiden over de wijze waarop de slachtoffers het leven hebben gelaten? Daarbij is in het bijzonder van belang:
- Is er op hen geschoten na hun dood? Als ja, bij welke slachtoffers is daarvan sprake en hoeveel later (als dat te zeggen is) had dat plaats?
- Blijkt er uit de aangetroffen verwondingen iets van afgevuurde “genadeschoten”, of kan die suggestie worden weersproken?
- Is uit de verwondingen af te leiden of de slachtoffers liggend dan wel zittend of staand zijn getroffen?
- Zijn er verwondingen die lijken te zijn veroorzaakt door hollow point munitie (“stopkogels”)?
- Valt er iets op aan de richting(en) van waaruit de slachtoffers zijn getroffen?
- Wat valt uit de aangetroffen schroeiplekken af te leiden over de toedracht van het afvuren van de schoten?

Overigens:

Kan een professionele waardering worden gegeven van de kwaliteit van het autopsie-onderzoek en de opgemaakte rapportage?

In het onderzoek is, waar de conclusies dat toelieten, gebruik gemaakt van de beantwoording van de hierboven weergegeven vragen. Ook van de bevindingen van de in 1977 opgemaakte autopsierapporten is gebruik gemaakt, behoudens voor zover de deskundige thans het deskundigenoordeel van destijds niet kan onderschrijven.

De (actuele) revisie van het onderzoek van de verwondingen bij de slachtoffers en de relatie met de munitie die deze heeft veroorzaakt, is gebruikt voor en heeft bijgedragen aan het inzicht van de werkgroep in de wijze waarop de dood van de slachtoffers is veroorzaakt. De bevindingen zijn aldaar verantwoord (zie par. 4.4).

Ook de plausibiliteit van de door de werkgroep opgestelde reconstructie van de schoten die de dodelijke slachtoffers hebben getroffen en hun mogelijke betekenis voor de veroorzaking van hun dood is aan het oordeel van ballistische deskundigen van het NFI onderworpen. Hun conclusies zijn in de beschrijvingen van de doodsoorzaak van de overledenen (par. 4.4) gevolgd.

4. De weergegeven feitelijke bevindingen in het onderzoek van de werkgroep berusten voor het overgrote deel op schriftelijke bronnen. In aanvulling daarop is gebruik gemaakt van een beperkte hoeveelheid van het uit de tijd van gijzelingsacties en kort daarna overgebleven beeld- en geluidsmateriaal. Er is dus niet voor gekozen het beeld van de feiten te reconstrueren door

zoveel mogelijk betrokkenen rechtstreeks te horen over hun herinnering daaraan. Die keuze berust op de overweging dat de beperkingen van de menselijke waarneming meebrengen dat de waarde van getuigenverklaringen voor de waarheidsvinding in het algemeen relatief is. Die betekenis neemt in de loop van de tijd nog verder af, doordat waarnemingen van langer geleden in de werking van het geheugen worden bijgekleurd, aangevuld en veranderd door latere ervaring zonder dat betrokkene zich daarvan bewust is of in staat dat te corrigeren.

Daarmee is vanzelfsprekend niet gezegd, dat het schriftelijke bronmateriaal geen vertekeningen zou (kunnen) bevatten. Maar indicaties voor de betrouwbaarheid daarvan zijn te relateren aan de frequentie waarmee dezelfde stand van zaken onafhankelijk van elkaar wordt gerapporteerd. Naast de vertekening die in het bronmateriaal zelf kan liggen, is de reconstructie daaruit van een beeld van de feiten ook onvermijdelijk een interpretatie. De mate waarin deze interpretatie intersubjectieve gelding kan toekomen, wordt bepaald door het oordeel over de plausibiliteit van de alternatieven die daar op basis van hetzelfde materiaal tegenover kunnen worden gesteld.

Overigens is bij de hierboven vermelde keuze altijd ruimte gehouden om, waar daartoe aanleiding zou blijken, toch over te gaan tot het bevragen van personen die aan het onderzoek zouden kunnen bijdragen. Voornaamste criterium daartoe over te gaan is de vaststelling dat het beschikbare bronmateriaal een plausibele reconstructie van de feiten niet voldoende mogelijk zou maken of de behoefte te verifiëren of alle beschikbare bronmateriaal is benut. De werkgroep is daartoe in een aantal gevallen overgegaan toen in de loop van het onderzoek de vraag is gerezen of het aangetroffen archiefmateriaal volledig kon worden geacht. In die gevallen is bij personen die destijds aan de besluitvorming en/of de operatie ter beëindiging van de gijzelingen hebben deelgenomen, gevraagd of hun het bestaan van meer materiaal bekend was. Dat bleek niet het geval.

Om te waarborgen, dat de in het rapport neergelegde beschrijving van de feiten op enkele cruciale onderdelen berust op de optimale benutting van nog beschikbare bronnen is enkele, rechtstreeks bij de beëindiging van de gijzeling betrokken, personen gevraagd nadere gegevens te willen verschaffen. Deze vraag is gesteld met betrekking tot de volgende onderwerpen:

1. De beslissing om bij de beschieting van de trein ook gebruik te maken van 4 MAG-mitrailleurs
2. De gang van zaken bij de voorbereiding en de uitvoering van de taak van de aanvalsgroep die zich moest richten op de kop van de trein (noordzijde)

3. De gang van zaken bij de schoten die in de trein zijn afgevuurd op Hansina Francina Uktolseja
4. De grondslag waarop de minister van Justitie in het Kamerdebat van 23 juni 1977 uitspraken heeft gedaan over de gijzelnemers op wie in trein is geschoten, de schoten waardoor zij om het leven zijn gekomen en het ontbreken van uitspraken over de doodsoorzaak van de twee slachtoffers onder de gegijzelden.

Het laatstgenoemde punt is voorgelegd aan toenmalig minister van Justitie Van Agt. De punten 1 en 2 zijn voorgelegd aan de destijds betrokken stafofficieren, evenals aan de compagniescommandant en pelotonscommandant van de mariniers. Het derde punt is voorgelegd aan degenen die de desbetreffende schoten hebben afgevuurd. De hier genoemden hebben hun reacties op deze punten schriftelijk aan de werkgroep doen toekomen.

Een van de vragen (nr. 12) waarop dit onderzoek antwoord beoogt te geven betreft de inhoud van een uittreksel uit het autopsierapport over de omgekomen gegijzelde de heer Van Baarsel. In het archiefonderzoek is van dit stuk geen afschrift aangetroffen en evenmin enig aanknopingspunt gevonden dat op het bestaan ervan wijst. De weduwe Van Baarsel is daarop verzocht te willen bijdragen aan beantwoording van de vraag. Zij bleek daartoe bereid en gaf aan zich te herinneren een dergelijk stuk te hebben ontvangen, omschreef de inhoud evenals degene(n) van wie zij het had ontvangen (zie voetnoot 421).

5. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de archieven van de bij de beëindiging van de gijzelingen betrokken overheidsinstanties en van particuliere archieven/verzamelingen. Van de daarin opgenomen stukken heeft de werkgroep zonder beperking kennis kunnen nemen. De voor dit onderzoek geraadpleegde stukken zijn verantwoord in bijlage 3. Een aanzienlijk deel van het geraadpleegde materiaal is echter (nog) niet vrijelijk raadpleegbaar en/of ontbreekt op websites van de betrokken archiefinstanties. Daarbij valt te denken aan: (te) recent ontsloten collecties, in bewerking zijnde collecties, niet ontsloten collecties, door de archiefvormer nog niet overgedragen collecties en stukken waarop een geheimhoudingsregime van toepassing is.

Bijlage 3 Geraadpleegde bronnen en archieven

Ministerie van Veiligheid en Justitie (MVenJ)

Nationaal Archief (NA), Collectie Molukse acties (CMA), nummer archiefinventaris: 2.09.93

Inventarisnummer 33: Rapport over de gijzelingen in Bovensmilde en De Punt, 1977.

Inventarisnummer 35: Stukken betreffende overleg tussen overheidsinstanties tijdens en na de gijzelingsacties, alsmede reacties daarop en het Kamerdebat van eind juni hierover en contacten tussen de politie en de Zuid-Molukse bevolking daarna, 1977.

Inventarisnummer 39: Stukken betreffende het voeren van overleg met de vaste Commissie voor Justitie, de vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken en de Bijzondere Commissie Zuid- Molukkers naar aanleiding van het proces tegen de treinkapers en schoolbezitters en de daarop volgende politionele acties in Assen en Bovensmilde, 1977.

Inventarisnummer 128: Geheim rapport van de Marine Verbindingsdienst aan de directeur-generaal van Justitie mr. A.J. Fonteijn over mogelijke toediening van verdovende middelen ten tijde van de bevrijdingsactie, met bijlage. 1977.

Inventarisnummer 129: Ingekomen informatie bulletins van de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) en een journaal van het crisiscentrum te Assen over de periode 23 mei - 10 juni 1977 betreffende de treingijzeling te Vries (De Punt) en de schoolbezetting te Bovensmilde, 1977.

Inventarisnummer 131: Stukken betreffende het plan van het Korps Rijkspolitie, district Assen voor een onderzoek naar wapens in woningen van Zuid-Molukkers te Bovensmilde. 1977.

Inventarisnummer 133: Aantekeningen van op 6 juni 1977 in het beleidscentrum opgenomen telefoongesprekken met de kapers, 1977.

Inventarisnummer 138: Telexberichten. 1977 mei 23 – mei 29

Inventarisnummer 139: Telexberichten. 1977 mei 30 - juni 11

Inventarisnummer 141: Processen-verbaal van het Korps Rijkspolitie Assen van verhoren van de bemiddelaars bij de treinkaping en van journalist J.G. Bense te Heerde, alsmede Gerechtelijke vooronderzoeken door de arrondissementsrechtbank te Assen van verdachte treinkapers, 1977.

Inventarisnummer 142: Rapport van W.F.K.J.F. Frackers, officier der Rijkspolitie 1e klasse, H.G.B. van den Breemen, majoor der Mariniers en G.J.J. de Wit, kapitein der Koninklijke Marechaussee over de uitvoering van het initiatief plan-trein voor de beëindiging van de gijzeling door de inzet van de bijzondere bijstandseenheden, met bijlagen, 1977.

Inventarisnummer 148: Incidenten met Zuid Molukkers voor en tijdens de gijzeling alsmede de eisen van de treinkapers van 24 mei 1977.

Inventarisnummer 152: Requisitoir van de officier van Justitie in de strafzaken tegen de gijzelaars.

Inventarisnummer 154: Verklaringen, afgelegd door de minister-president en de minister van Justitie bij de beëindiging van de gijzelingen, met bijlagen.

Inventarisnummer 155: Stukken betreffende de inzet van de Bijzondere Bijstands Eenheid (BBE). Aanvalsplannen.

Inventarisnummer 156: Stukken betreffende de inzet van de Bijzondere Bijstands Eenheid (BBE). Het voeren van overleg met stafofficieren.

Inventarisnummer 157: Stukken betreffende de totstandkoming van een draaiboek voor de afwikkeling van de gijzelingen. 1977.

Inventarisnummer 160: Stukken betreffende het bijhouden van een logboek van het crisiscentrum van Justitie. 1977 mei 23 - 25

Inventarisnummer 161: Stukken betreffende het bijhouden van een logboek van het crisiscentrum van Justitie. 1977 mei 25 – 27.

Inventarisnummer 162: Stukken betreffende het bijhouden van een logboek van het crisiscentrum van Justitie. 1977 mei 27 - juni 1.

Inventarisnummer 163: Stukken betreffende het bijhouden van een logboek van het crisiscentrum van Justitie. 1977 juni 1 – 7.

Inventarisnummer 164: Stukken betreffende het bijhouden van een logboek van het crisiscentrum van Justitie. 1977 juni 7 – 11.

Inventarisnummer 173: Stukken betreffende het overleg op het crisiscentrum over de beëindiging van de gijzelingen en betreffende de na de gijzelingen te nemen maatregelen voor ordehandhaving door onder meer het instellen van politie toezicht in de Molukse woonoorden en woonwijken na de gijzelingen. 1977.

Inventarisnummer 174: Stukken betreffende het opmaken in samenwerking met de ministeries van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van een verslag van de gijzelingen in Bovensmilde en De Punt. Rapport 'Gijzelingen in Bovensmilde en Vries (23 mei-11 juni 1977)', ingediend bij de voorzitter van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal, met bijlagen.

Inventarisnummer 175: Stukken betreffende het opmaken in samenwerking met de ministeries van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk van een verslag van de gijzelingen in Bovensmilde en De Punt. Beantwoorden van vragen over het verslag, gesteld door de Bijzondere Commissie uit de Tweede Kamer belast met de schriftelijke voorbereiding van kamerstuk 13766, nr. 1.

Inventarisnummer 177: Verslag van de commandant van de Bijzondere Bijstands Eenheid Korps Mariniers (BBEMarns) met suggesties voor te nemen acties. 1977.

Inventarisnummer 178: Verslag van de gijzelingen, mede opgemaakt namens betrokken ambtgenoten. 1977.

Inventarisnummer 181: Verslagen van de vergadering van 15 juni 1977 met de minister van Binnenlandse Zaken, enkele Commissarissen van de Koningin, procureurs-generaal en burgemeesters van een aantal gemeenten. 1977.

Inventarisnummer 182: Stukken betreffende de opsporing, vervolging en berechting van de daders en medeplechtigen van de gijzelingsacties. 1977 – 1978.

Inventarisnummer 188: Mevrouw E.M.A. van Baarsel-Sigtermans, overlijden van de heer Van Baarsel.

Inventarisnummer 192: Stukken betreffende het afwijzend beslissen op een verzoek van de ouders van de overleden treinkapers om inzage van de sectierapporten en betreffende het gesprek dat directeur-generaal J. Zeldenrust van het Gerechtelijk Laboratorium na inzage van de sectierapporten met de ouders heeft gehad. 1978 1 omslag Treinkaping bij De Punt.

Inventarisnummer 194: Lijkschouwingfoto's van de omgekomen Molukkers. 1977.

Inventarisnummer 195: Ooggetuigenverslag van de geneeskundige verzorging tijdens de treinkaping, gepubliceerd in het tijdschrift Polsslag, met geleidebrief. 1977.

Inventarisnummer 196: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Aanvalsplannen. 1977.

Inventarisnummer 201: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Onderzoek van het gerechtelijke laboratorium naar de kogels in de lichamen van de slachtoffers. 1977.

Inventarisnummer 202: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Overzicht met feiten en gebeurtenissen die tijdens de gijzeling zijn voorgevallen, 1977.

Inventarisnummer 203: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Rapportage van 8 - 9 juni van de af luisterdienst trein.1977.

Inventarisnummer 204: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Toezeggingen door de regering. 1977.

Inventarisnummer 205: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Uitzendingen van buitenlandse zenders. 1977.

Inventarisnummer 206: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Verklaring over de uitkeringen aan nabestaanden en bij invaliditeit van politieambtenaren of militairen die bij de bevrijdingsacties zijn betrokken 1977.

Inventarisnummer 207: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Verslag van een vergadering in het provinciehuis te Assen. 1977.

Inventarisnummer 208: Stukken betreffende de behandeling van diverse aangelegenheden met betrekking tot de treinkaping en de bezetting van de school. Verslagen van telefoongesprekken. 1977.

Inventarisnummer 209: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van Van der Spek over de treinkaping. 1982.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris: 2.09.104: Inventaris van het archief van de Algemene Inspectie van het Korps Rijkspolitie, 1945-1992

Inventarisnummer 3 Notulen en agenda's van vergaderingen van de Algemene Inspectie met diverse instanties, met bijlagen, Map I, 1974-1978.

Inventarisnummer 127: Notulen van de vergaderingen met de districtcommandanten, met bijlagen 1959-1984, 19 december 1974 tot en met 28 mei 1979, 1974-1979.

Inventarisnummer 169: Notulen en agenda's van de vergaderingen met de Recherchediensten, met bijlagen 1977-1984, 8 februari 1977 tot en met 27 december 1978, 1977-1978.

Inventarisnummer 170: Notulen en agenda's van de vergaderingen met de Recherchediensten, met bijlagen 1977-1984, 25 maart 1977 tot en met 14 december 1979, 1977-1979.

Inventarisnummer 421: Het opstellen van protocollen inzake de wijze van ingrijpen bij gijzelingen 1974-1987, Map I, 1974-1976.

Inventarisnummer 422 :Het opstellen van protocollen inzake de wijze van ingrijpen bij gijzelingen 1974-1987, Map II, 1976-1987.

Inventarisnummer 435: Het afronden en evalueren van de acties rond de gijzeling te Bovensmilde, 1977.

Inventarisnummer 436: Het verlenen van bijstand bij de gijzeling te Bovensmilde en de treinkaping bij De Punt, 1977.

Inventarisnummer 437: Het verlenen van bijstand te Assen in verband met de berechting van de Molukse gijzelnemers, 1977.

Inventarisnummer 438: Het ingrijpen bij de gijzelingsactie in Groenlo 1978.

Inventarisnummer 439: Het houden van inspecties bij districten en diensten 1988-1981 Oefeningen Mobiele Eenheid in districten Alkmaar, Almelo, Amsterdam, Apeldoorn, Assen, Doetinchem, Dordrecht, Heerenveen, 's-Hertogenbosch, Maastricht, Middelburg, Roermond, Tilburg, Utrecht, Winschoten, Zwolle, 1961.

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, Molukkers: A-dossiers 1954-1987, nummer archiefinventaris: 2.09.105

Inventarisnummer 6895: Stukken betreffende ongeregeldeheden te Leerdam in de nacht van 3 op 4 oktober 1970 1970-1971.

Inventarisnummer 6896: Stukken betreffende ongeregeldeheden rond de woning van de Indonesische ambassadeur te Wassenaar en te Scheveningen in september 1970 1970-1971.

Inventarisnummer 6897: Stukken betreffende de justitiële actie "Ijsseloord" te Capelle aan den IJssel 1970-1972.

Inventarisnummer 6898: Stukken betreffende diverse rapporten, publicaties, en vragen van de Tweede Kamerleden Franssen en Oele (beiden PvdA) 1970-1973.

Inventarisnummer 6899: Stukken betreffende de molestatie van twee Zuid-Molukse gezinnen door Zuid-Molukkers te Breda, met Kamervragen van het Tweede Kamerlid De Beer (VVD) 1972.

Inventarisnummer 6900: Stukken betreffende ongeregeldheden te Moordrecht, met vragen Tweede Kamerlid Geurtsen (VVD) hierover 1972.

Inventarisnummer 6902: Stukken betreffende de Wet van 9 september 1976 (Stb. 1976, 468), houdende regelen omtrent de positie van in Nederland wonende Molukkers die niet het Nederlanderschap bezitten (Wet betreffende de positie van Molukkers) 1971-1986, Deel 1, Voorbereiding van het concept-wetsontwerp, met Memorie van Toelichting 1971-1973.

Inventarisnummer 6903: Stukken betreffende de Wet van 9 september 1976 (Stb. 1976, 468), houdende regelen omtrent de positie van in Nederland wonende Molukkers die niet het Nederlanderschap bezitten (Wet betreffende de positie van Molukkers) 1971-1986, Deel 2, Behandeling in de Tweede Kamer 1974-1975.

Inventarisnummer 6904: Stukken betreffende de Wet van 9 september 1976 (Stb. 1976, 468), houdende regelen omtrent de positie van in Nederland wonende Molukkers die niet het Nederlanderschap bezitten (Wet betreffende de positie van Molukkers) 1971-1986, Deel 3, Behandeling in de Eerste Kamer en vaststelling van de wet 1976.

Inventarisnummer 6905: Stukken betreffende de Wet van 9 september 1976 (Stb. 1976, 468), houdende regelen omtrent de positie van in Nederland wonende Molukkers die niet het Nederlanderschap bezitten (Wet betreffende de positie van Molukkers) 1971-1986, Deel 4, De uitvoering van de wet, alsmede het verstrekken van persoonsgegevens 1977-1979.

Inventarisnummer 6906: Stukken betreffende de Wet van 9 september 1976 (Stb. 1976, 468), houdende regelen omtrent de positie van in Nederland wonende Molukkers die niet het Nederlanderschap bezitten (Wet betreffende de positie van Molukkers) 1971-1986, Deel 5, Correspondentie inzake toepassing van de wet 1979-1986.

Inventarisnummer 6908: Stukken betreffende een dankbetuiging aan de Procureur-Generaal te Leeuwarden van de Minister aan allen die zich hebben ingezet voor de wijze waarop de berechting van de treinkapers heeft plaatsgevonden 1976.

Inventarisnummer 6909: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende het beantwoorden van vragen van het Tweede Kamerlid Koning (VVD) inzake de gebeurtenissen te Bovensmilde op 5, 6, 7 juli 1977, deel 1 1977.

Inventarisnummer 6910: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende huiszoekingen naar wapens in Molukse woonoorden 1977.

Inventarisnummer 6911: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende het beantwoorden van vragen van het Tweede Kamerlid Beckers-de Bruyn (PPR) inzake het informeren van publiek betreffende gebeurtenissen tijdens de soevereiniteitsoverdracht en de komst van de Molukkers naar Nederland 1977.

Inventarisnummer 6912: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende het beantwoorden van vragen van Tweede Kamerlid Koning (VVD) inzake de gebeurtenissen te Bovensmilde op 5, 6, 7 juli 1977, deel 2 1977 – 1978.

Inventarisnummer 6913: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende schadeclaims naar aanleiding van de politiezoekactie naar wapens in de Zuid-Molukse wijken te Assen en Bovensmilde, R tot en met W 1977 – 1978.

Inventarisnummer 6914: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende het afwijzen van verzoeken tot toekenning strafonderbreking van gedetineerde Zuid-Molukkers tijdens de kerstdagen 1977 – 1979.

Inventarisnummer 6915: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende schadeclaims naar aanleiding van de politiezoekactie naar wapens in de Zuid-Molukse wijken te Assen en Bovensmilde, A tot en met P 1977 – 1982.

Inventarisnummer 6916: Stukken betreffende Molukkers in Nederland, stukken betreffende de richtlijnen voor naamswijziging ten aanzien van Molukkers 1978.

Inventarisnummer 6917: Stukken betreffende de gijzeling in het Provinciehuis te Assen door Zuid-Molukkers 1978, Deel 1 1978.

Inventarisnummer 6918: Stukken betreffende de gijzeling in het Provinciehuis te Assen door Zuid-Molukkers 1978, Deel 2 1978.

Inventarisnummer 6919: Stukken betreffende de Commissie Giel, gemengd Nederlands-Molukse commissie ingesteld door de Reclasseringsraad te Assen 1978-1982.

Inventarisnummer 7086: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van het Tweede Kamerlid Jongeling (GPV) inzake het politieoptreden tegen Zuid-Molukse jongeren tijdens ongeregelde heden te Waalwijk 1969.

Inventarisnummer 7088: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Goudsmit en Van Mierlo (beiden D66) inzake het politieoptreden tegen Zuid-Molukse personen 1970.

Inventarisnummer 7089: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van het Tweede Kamerlid Geertsema (VVD) inzake de vorming van gevechtstroepen door hier te lande verblijvende Zuid-Molukkers 1970-1971.

Inventarisnummer 8123: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Jurgens (PPR) en Roethof (PvdA) inzake de politionele actie op 7 juli 1975 in een Molukse woonwijk te Leerdam 1975.

Inventarisnummer 7090: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Keja en Geurtsen (beiden VVD) over het manifesteren van Molukse groeperingen of ordediensten in camouflagepakken of – uniformen 1975-1976.

Inventarisnummer 8127: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Koekoek (Boerenpartij), Koning en Molleman (beiden PvdA) inzake het ontruimen van barakken in het woonoord voor Zuid-Molukkers te Vaassen 1976.

Inventarisnummer 7091: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Beckers-de Bruin (PPR) en anderen inzake het politieoptreden in Assen tegen Zuid-Molukkers 1977.

Inventarisnummer 7092: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van het Tweede Kamerlid Beckers-De Bruijn (PPR) inzake de commissie Giel (rechtbankadvies Molukse verdachten) 1978.

Inventarisnummer 7093: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Roethof en Stoffelen (beiden PvdA) inzake politieoptreden te Hilversum bij een gewapende overval 15 september 1978 met betrokkenheid Molukkers 1978-1979 Deel 1 1978 – 1979.

Inventarisnummer 7094: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Roethof en Stoffelen (beiden PvdA) inzake politieoptreden te Hilversum bij een gewapende overval 15 september 1978 met betrokkenheid Molukkers 1978-1979 Deel 2 1978 – 1979.

Inventarisnummer 8180: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Mik, Wessel-Tuinstra (beiden D66) en Van Es (PSP) inzake een strafzaak tegen Zuid-Molukkers, alsmede stukken van de Commissie Verzoekschriften en particuliere reacties 1982.

Inventarisnummer 8202: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van het Tweede Kamerlid Lankhorst (PPR) inzake het inzetten van de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) bij het verhoor van Zuid-Molukse jongeren in Assen 1983.

Inventarisnummer 7095: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Mik, Kohnstamm (beiden D66) en anderen inzake de vermeende Molukse plannen om H.M. de Koningin en de minister-president te gijzelen 1983-1984.

Inventarisnummer 1740: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van het Tweede Kamerlid Jongeling (GPV) inzake de ongeregelde heden bij Zuidmolukkers te Apeldoorn 1973.

Inventarisnummer 1848: Stukken betreffende het beantwoorden van Kamervragen van de Tweede Kamerleden Lankhorst (PPR) en Van Es (PSP) inzake de gewelddadige ontruiming van zes woningen in de Molukse wijk Oostgaande in Capelle aan de IJssel 1984-1985.

Archief van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, Archief van het Gratiebeleid en uitvoering 1947–1988 2.09.71

Inventarisnummer 2814: Stukken betreffende de behandeling van de gratieverzoeken van de 34 Zuid-Molukkers veroordeeld vanwege de overval op de Indonesische Ambassade te Wassenaar, 1971.

Inventarisnummer 2816: Nota's over de vervolprocedure langgestraften met betrekking tot Zuid-Molukse gedetineerden en beantwoording van een brief van B. van der Waarden, destijds voorzitter van de Rechtbank in de zaak tegen de bezetters van het Indonesische Consulaat te Amsterdam, over hetzelfde onderwerp, 1978 – 1979.

Inventarisnummers 2825, 2827-2829, 2833-2836, 2838-2842.

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, Molukkers: C-Dossiers 1953-1995, nummer archiefinventaris 2.09.92

Inventarisnummer 404: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1956.

Inventarisnummer 405: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1957.

Inventarisnummer 406: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1958.

Inventarisnummer 407: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1959.

Inventarisnummer 408: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1960.

Inventarisnummer 409: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1961.

Inventarisnummer 410: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1962.

Inventarisnummer 411: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1963.

Inventarisnummer 412: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1964.

Inventarisnummer 413: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1965.

Inventarisnummer 414: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1966.

Inventarisnummer 415: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1967.

Inventarisnummer 416: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1968.

Inventarisnummer 417: Het vergaren van inlichtingen inzake incidenten, strafzaken en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1969.

Inventarisnummer 418: Het vergaren van inlichtingen betreffende de maatschappelijke zorg en aanhoudingen inzake criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1970-1971.

Inventarisnummer 419: Het vergaren van inlichtingen betreffende de maatschappelijke zorg en aanhoudingen inzake criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1970-1975.

Inventarisnummer 420: Het vergaren van inlichtingen betreffende de maatschappelijke zorg en aanhoudingen inzake criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers 1976-1977.

Inventarisnummer 421: Het vergaren van inlichtingen betreffende de maatschappelijke zorg en aanhoudingen inzake criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers, 1978-1979.

Inventarisnummer 422: Het vergaren van inlichtingen inzake ordeverstoringen, rellen, ongeregelde heden en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers 1970-1975.

Inventarisnummer 423: Het vergaren van inlichtingen inzake ordeverstoringen, rellen, ongeregelde heden en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid-Molukkers 1976-1979.

Inventarisnummer 424: Rapport betreffende de interdepartementale verdeling van taken inzake de Molukkers, met bijlagen 1973-1979.

Inventarisnummer 425: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1974-1976.

Inventarisnummer 426: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1977.

Inventarisnummer 427: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1978-1979.

Inventarisnummer 428: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1980-1981.

Inventarisnummer 429: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1982.

Inventarisnummer 430: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1982-1983.

Inventarisnummer 431: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1983.

Inventarisnummer 432: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1984.

Inventarisnummer 433: Het beantwoorden van burgerbrieven en het treffen van maatregelen inzake het wapenbezit en criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers 1985.

Inventarisnummer 434: Het voorbereiden en organiseren van de inrichting, (her)huisvesting en ontruiming van woonoorden van Ambonezen en Zuid-Molukkers, Kamp Vaassen 1976-1981.

Inventarisnummer 435: Het voorbereiden en organiseren van de inrichting, (her)huisvesting en ontruiming van woonoorden van Ambonezen en Zuid-Molukkers, Vught 1977-1979.

Inventarisnummer 436: Het voorbereiden en organiseren van de inrichting, (her)huisvesting en ontruiming van woonoorden van Ambonezen en Zuid-Molukkers, Capelle aan den IJssel 1984.

Inventarisnummer 437: Nota's en besprekingsverslagen naar aanleiding van het onderzoeksrapport "Detentie en identiteitsbeleving van Molukse gedetineerden" door het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, en het Interim-rapport en historisch overzicht "De ronde tafel conferentie" door de Commissie van Overleg Zuid-Molukkers - Nederlanders, met bijlagen 1976-1985.

Inventarisnummer 438: Nota's en besprekingsverslagen naar aanleiding van het onderzoeksrapport "Detentie en identiteitsbeleving van Molukse gedetineerden" door het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, en het Interim-rapport en historisch overzicht "De ronde tafel conferentie" door de Commissie van Overleg Zuid-Molukkers - Nederlanders, met bijlagen 1977-1978.

Inventarisnummer 439: Het vergaren van inlichtingen over strafzaken in België inzake wapenbezit en de criminele activiteiten van Ambonezen en Zuid Molukkers, met bijlagen 1976-1988.

Inventarisnummer 440: Het voorbereiden en voeren van overleg inzake de regeringsnota "De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland", alsmede de inspraaknota "Knelpunten tussen de Nederlandse overheid en de Molukse minderheid" als voorlopig standpunt aangeboden aan de Molukse Gemeenschap, de Nederlandse regering en de Tweede Kamer door het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers, met bijlagen 1978.

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, Depots 1946-1987, nummer archiefinventaris 2.09.110

Inventarisnummer 150: Het vervolgen en berechten van de Zuid-Molukkers wegens gewapende acties 1970-1972.

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, RA dossiers

RA 1972/001
RA 1977/ 022, doos 1
RA 1977/ 022, doos 2
RA 1977/022, doos 3
RA 1976/026

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, Archief van het District Assen van de Rijkspolitie in de provincie Drenthe van het Ministerie van Justitie 1945 – 1993

Inventarisnummer 3: Stukken betreffende het uitvoeren van een onderzoek inzake de treinkaping te Wijster, gemeente Beilen, gedurende de periode 2 - 14 december 1975. Proces-verbaal nr. 2220 van het rechercheteam Rijkspolitie van de treinkaping, met verklaringen van getuigen en bevindingen van de verbalisanten, deel 1, 1975 – 1976.

Inventarisnummer 4: Stukken betreffende het uitvoeren van een onderzoek inzake de treinkaping te Wijster, gemeente Beilen, gedurende de periode 2 - 14 december 1975. Proces-verbaal nr. 2220 van het rechercheteam Rijkspolitie van de treinkaping, met verklaringen van getuigen en bevindingen van de verbalisanten, deel 2, 1975 – 1976.

Inventarisnummer 5: Stukken betreffende het uitvoeren van een onderzoek inzake de treinkaping te Wijster, gemeente Beilen, gedurende de periode 2 - 14 december 1975. Persoverzicht/telexberichten, 1975.

Inventarisnummer 6: Stukken betreffende het uitvoeren van een onderzoek inzake de treinkaping te Wijster, gemeente Beilen, gedurende de periode 2 - 14 december 1975. Buitenlandse bladen/commentaren, 1975.

Inventarisnummer 7: Stukken betreffende het uitvoeren van een onderzoek inzake de treinkaping te Wijster, gemeente Beilen, gedurende de periode 2 - 14 december 1975. Foto's van de executie van Egbert Jan Bierling, 1975.

Inventarisnummer 8: Stukken betreffende het uitvoeren van een onderzoek inzake de treinkaping te Wijster, gemeente Beilen, gedurende de periode 2 - 14 december 1975. Fotoboek, 1975 – 1976.

Inventarisnummer 9: Proces-verbaal van het onderzoek inzake de schoolbezetting te Bovensmilde, gemeente Smilde, gedurende de periode 23 mei - 11 juni 1977.

Inventarisnummer 10: Stukken betreffende het uitvoeren van het onderzoek inzake de treinkaping te De Punt, gemeente Vries, gedurende de periode 23 mei - 11 juni 1977. Proces-verbaal van het rechercheteam Rijkspolitie van de treinkaping, met een voorblad, verklaringen van getuigen en bevindingen van de verbalisanten over de periode 23 mei - 11 juni, 1977.

Inventarisnummer 11: Stukken betreffende het uitvoeren van het onderzoek inzake de treinkaping te De Punt, gemeente Vries, gedurende de periode 23 mei - 11 juni 1977. Foto's van de autopsie, 1977.

Inventarisnummer 12: Stukken betreffende het uitvoeren van het onderzoek inzake de treinkaping te De Punt, gemeente Vries, gedurende de periode 23 mei - 11 juni 1977. Foto's van de daders, 1977.

Inventarisnummer 13: Stukken betreffende het uitvoeren van het onderzoek inzake de treinkaping te De Punt, gemeente Vries, gedurende de periode 23 mei - 11 juni 1977. Proces-verbaal nr. 1065/77 van technisch onderzoek betrekking hebbende op de treinkaping, met foto's van de Technische Recherche Groningen, 1977.

Inventarisnummer 14: Stukken betreffende het uitvoeren van het onderzoek inzake de treinkaping te De Punt, gemeente Vries, gedurende de periode 23 mei - 11 juni 1977. Proces-verbaal nr. 1065A/77 van technisch onderzoek betrekking hebbende op de dood van zes Zuid-Molukkers en twee passagiers, met foto's van de Technische Recherche Groningen, 1977.

Inventarisnummer 15: Processen-verbaal van het technisch onderzoek en het sporenonderzoek inzake de gijzeling in het provinciehuis te Assen op 14 maart 1978.

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, Correspondentie Minister

Correspondentie Minister 71-77 A-Z, doos 20-24

Correspondentie Minister 78-82 A-Z, doos 25-27

Correspondentie Staatssecretaris Zeevalking 1975-1977, doos

Correspondentie diverse ministeries 1975-1977, doos

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie, Correspondentie SG

Doos, nota's 16 mei 1975 tot en met 1978

Archief Ministerie van Veiligheid en Justitie

076-560226 t/m 076-621005, doos 319

095-480720 t/m 095-531114, doos 392

Ongenummerde geluidsband met geluidsfragment afluisterapparatuur trein.

Ministerie van Algemene Zaken (AZ)

Archief Ministerie van Algemene Zaken, Rijksvoorlichtingsdienst.⁵⁵²

Inventarisnummer. 3294: Stukken betreffende de publiciteit rond de gijzelingen in de Franse ambassade het Penitentiair Centrum te 's-Gravenhage, de school in Bovensmilde en de trein bij De Punt, 1974-1977.

Inventarisnummer 3299: Stukken betreffende de gelijktijdige gijzeling bij de trein bij De Punt door elf Zuid-Molukkers en in de school in Bovensmilde door vier Zuid-Molukkers van 23 mei-11 juni, 1977.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.03.01, Kabinet van de Minister-President (KMP)

Inventarisnummer 10990: Stukken betreffende de politieke besluitvorming over maatregelen ter bestrijding van terroristische acties, de instelling, werkwijze en rapportages van de interdepartementale Ambtelijke Stuurgroep inzake overheidsmaatregelen tegen Terroristische Acties (ASTA), en betreffende de politieke uitwerkingen van de ASTA-aanbevelingen, ASTA agenda's, vergaderstukken en verslagen 1972-1975.

Inventarisnummer 10991: Stukken betreffende de politieke besluitvorming over maatregelen ter bestrijding van terroristische acties, de instelling, werkwijze en rapportages van de interdepartementale Ambtelijke Stuurgroep inzake overheidsmaatregelen tegen Terroristische Acties (ASTA), en betreffende de politieke uitwerkingen van de ASTA-aanbevelingen, 10991 ASTA agenda's, vergaderstukken en verslagen 1976-1977.

Inventarisnummer 10999: Stukken betreffende het regeringsbeleid ten aanzien van de gijzelingsacties door Zuidmolukkers bij De Punt en in Bovensmilde, publikaties in binnen- en buitenlandse kranten en een verslag over deze gebeurtenissen, 1977.

Inventarisnummer 11000: Stukken betreffende het regeringsoptreden bij de treinkaping te Wijster en de schoolbezetting te Bovensmilde, 1977.

Inventarisnummer 11002: Eindrapport van de werkgroep ingesteld door de minister van Justitie om te adviseren over mogelijkheden en bezwaren van gewapende actie door Nederlandse functionarissen ter bevrijding van gijzelaars in gekeerde of bezette Nederlandse vliegtuigen, schepen of diplomatieke gebouwen resp. het toelaten van overeenkomstige buitenlandse acties op Nederlands grondgebied. 1979.

Inventarisnummer 11042: Stukken betreffende de voordracht voor decoraties van mariniers en een marechaussee wegens hun deelname aan de beëindiging van de treinkaping bij De Punt resp. de gijzeling in Bovensmilde, met het aanvalsplan voor de operatie bij De Punt, kopieën, 1977.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.02.05.02, Ministerraad (MR)

⁵⁵² Dit archief is al bewerkt maar nog niet door AZ aan het NA overgedragen.

Inventarisnummer 1160: Notulen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) januari- april 1972.

Inventarisnummer 1162: Notulen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) augustus- december 1972.

Inventarisnummer 2203: (P-)Notulen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) januari - december 1977, mei.

Inventarisnummer 2204: (P-)Notulen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) januari - december 1977, juni.

Inventarisnummer 2205: (P-)Notulen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) januari - december 1977, juli.

Inventarisnummer 2323: Aantekeningen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) en de Raad van Ministers van het Koninkrijk (RMR), gemaakt door de secretaris 20 mei MR/RMR; 23 mei MR

Inventarisnummer 2324: Aantekeningen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) en de Raad van Ministers van het Koninkrijk (RMR), gemaakt door de secretaris 24 mei MR; 27 mei MR

Inventarisnummer 2325: Aantekeningen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) en de Raad van Ministers van het Koninkrijk (RMR), gemaakt door de secretaris 03 juni MR; 10 juni MR

Inventarisnummer 2326: Aantekeningen van de vergaderingen van de Raad van Ministers (MR) en de Raad van Ministers van het Koninkrijk (RMR), gemaakt door de secretaris 11 juni MR

Ministerie van Defensie (Mdef)

Archief Ministerie van Defensie, Defensie Materieel Organisatie, Joint IV Commando/C4I&I/Informatiebeheer, Semi-Statistisch Informatiebeheer, Rijswijk

Depot-inventarisnummer 3890, plank 4-A39-3, 3 archiefdozen te omschrijven als "Koninklijke Marine/Gijzelingen", 1975 – 1978 Doos 1: Trein/School, Doos 2: Wijster/Amsterdam.

Depot Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Geen stukken met betrekking tot de treinkaping de Punt 1977 aangetroffen.

Archief Ministerie van Defensie, archief commandant Zeemacht Nederland, te Winschoten

Inventarisnummer 1053 [conceptinventaris NA-dossier 2052]: Stukken betreffende het opstellen van verslagen over de geleverde militaire bijstand tijdens de gijzelingen bij De Punt en in Bovensmilde door eenheden ressorterend onder het bevel van de commandant der Zeemacht in Nederland, 1977.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.110, Generale Staf (GS)

Inventarisnummer 1064: Militaire bijstand, Stukken betreffende militaire bijstand bij terreurbestrijding. 1973-1978.

Inventarisnummer 1065: Militaire bijstand, Stukken betreffende militaire bijstand ter handhaving van de openbare orde. 1974-1978.

Inventarisnummer 1066: Militaire bijstand, Stukken betreffende de Geweldinstructie van de minister van Defensie ten behoeve van commandanten van eenheden, die bijstand verlenen aan de reguliere politie ter handhaving van de openbare orde. 1978, 1979.

Inventarisnummer 1978: Stukken betreffende wijzigingen van de instructie Terreurbestrijding van de minister van Defensie. 1974-1978.

Inventarisnummer 1979: Stukken betreffende de militaire bijstand in het kader van de terreurbestrijding. 1974-1978, 1974 - 1977 augustus.

Inventarisnummer 1980: Stukken betreffende de militaire bijstand in het kader van de terreurbestrijding. 1974-1978, 1977 september – 1978.

Inventarisnummer 1981: Ingekomen brief van de minister van Justitie betreffende de algemene richtlijnen inzake het politieoptreden in geval van gijzeling of ontvoering. 1974.

Inventarisnummer 1982: Stukken betreffende militaire bijstand in verband met acties van vissers en binnenschippers. 1975-1978.

Inventarisnummer 1983: Stukken betreffende de richtlijnen inzake het verlenen van militaire bijstand. 1976-1979.

Inventarisnummer 1985: Verslagen van de door de Koninklijke Landmacht in het kader van de gijzeling in het provinciehuis te Assen in maart 1978 verrichtte activiteiten. 1978.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.5375, Militaire Operatiën

Geen relevante inventarisnummers.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.5382, Algemene Secretarie, Beleidsterrein Politie I

Inventarisnummer 20: Opsporingsonderzoek en bestrijding van georganiseerde misdrijven van terroristische aard, en samenwerkingsregeling met politie en instructie terreurbestrijding, en beveiligingsmaatregelen en militaire bijstand van het burgerluchtverkeer op de luchthaven Schiphol 1971-1979, Dossiernr. 354.488 - 354.488/4r.

Inventarisnummer 21: Opsporingsonderzoek en bestrijding van georganiseerde misdrijven van terroristische aard, en samenwerkingsregeling met politie en instructie terreurbestrijding, en beveiligingsmaatregelen en militaire bijstand van het burgerluchtverkeer op de luchthaven Schiphol 1971-1979, Dossiernr. 354.488/6a - 354.488/10k.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.113, Chef Luchtmachtstaf (CLS)

Inventarisnummer 4479: Instructie van de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten (BDL) nummer 3D12 inzake beveiliging tegen terroristische activiteiten in vredetijd, 1977.

Inventarisnummer 4530: Stukken betreffende het verlenen van assistentie bij de treinkaping te Wijster [bedoeld is Bovensmilde en De Punt], 1976-1977.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.141, Korps Mariniers (KM), het archief van het Hoofdkwartier

Inventarisnummer 248: Stukken betreffende de ongeregelheden die plaatsvonden tussen mariniers en Zuid-Molukkers gedurende de 61e Vierdaagse van Nijmegen, 1977, Rapportage van de Koninklijke Marechaussee en het verslag van de detachementscommandant met geleidebrieven, 1977.

Inventarisnummer 802: Stukken betreffende de ongeregelheden die plaatsvonden tussen mariniers en Zuid-Molukkers gedurende de 61e Vierdaagse van Nijmegen, 1977, Verslag van het verzorgingsdetachement, 1977 stuk.

Inventarisnummers 748-752: Notulen van de staf- en directievergaderingen. 1977-1986.

Inventarisnummer 761: Treinkaping bij De Punt en de gijzeling te Bovensmilde, 1976-1978.

Inventarisnummer 922: Stukken betreffende de oprichting en de ontwikkeling van de Bijzondere Bijstands Eenheid (BBE). 1972-1980.

Inventarisnummer 944: Stukken betreffende de aanbieding van diverse richtlijnen en instructies met betrekking tot de voorbereiding, de organisatie en de verlening van militaire bijstand door de Bijzondere Bijstands Eenheid (BBE). 1973-1979.

Inventarisnummer 1042: Panoramafoto's van de gijzelingsactie bij De Punt van de intercitytrein 747 Assen-Groningen uitgevoerd door 9 Zuid-Molukkers op 23 mei.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.141, Korps Mariniers (KM), het archief van de eerste amfibische gevechtsgroep.

Inventarisnummer 536: Stukken betreffende het voorstel om te komen tot een efficiënter en veiliger gebruik van de ontstekingsmethode van springramen ten behoeve van de BBE-mariniers.

Inventarisnummer 537: Stukken betreffende het opstellen van gebruikerseisen voor de aanschaf van BBE-materieel. 1977

Inventarisnummer 538: Brief aan de commandant van het Korps Mariniers inzake de te nemen maatregelen ter verbetering van de inzetbaarheid en geoefendheid bij demonstraties en oefeningen van de BBE. 1977.

Inventarisnummer 541: Instructies voor het alarmpeleton BBE-mariniers tijdens de detachering op het marinevliegekamp Valkenburg van 12 april - 31 mei. 1977.

Inventarisnummer 543: Verslag van de gijzelingsacties door Zuid-Molukkers bij Wijster en in Amsterdam, 1976.

Inventarisnummer 568: Brief aan de commandant van het Korps Mariniers inzake de inzet van gereedheidsmunitie ten behoeve van de BBE.

Inventarisnummer 623: Verslaglegging betreffende de gijzelingen in Drenthe alsmede een opgave van de gemaakte kosten.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.141, Korps Mariniers (KM), het archief van de Van Braam Houckgeest kazerne.

Inventarisnummer 687: Stukken betreffende de aanschaf van wapens en uitrusting ten behoeve van de BBE van het Korps Mariniers.

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.13.175, Koninklijke Marechaussee (KMar)

Inventarisnummer 88: Stukken betreffende bijstand ten behoeve van gemeentes en instellingen. Bovensmilde en De Punt, 1977.

Inventarisnummer 102: Stukken betreffende journaals berichtgeving terrorisme. 1976-1977.

Inventarisnummer 103: Stukken betreffende onderzoek naar wapendiefstallen bij de krijgsmacht waarbij Zuid-Molukkers waren betrokken alsmede andere Zuid-Molukse dreigingen.

Inventarisnummer 105: Stukken betreffende de gijzelingsactie in het provinciehuis te Assen. 1977-1978.

Inventarisnummer 161: Stukken betreffende het verlenen van bijstand, 1976-1980.

Ministerie van Binnenlandse Zaken (MBZK)

Archief Ministerie van Binnenlandse Zaken, Politie 2006.038

Inventarisnummer 1741: Stukken betreffende het berichtgeven over e evalueren van de gijzelingen in Bovensmilde en Vries tussen 23 mei en 11 juni 1977, dagrapporten van 23 mei tot 15 juni 1977, alsmede diverse stukken met betrekking tot de gijzelingen.

Inventarisnummer 1742: Stukken betreffende het berichtgeven over e evalueren van de gijzelingen in Bovensmilde en Vries tussen 23 mei en 11 juni 1977, verslag van een mondeling overleg over de acties in Assen en Bovensmilde op 15 september 1977, alsmede ontwerp-telexen van 23 mei 1977, 1977.

Archief Ministerie van Binnenlandse Zaken, AIVD

Logboek CF, Algemene Gegevens, Piketgegevens, Logboek TVC; bron: Archiefbestand 1.2.2.4, inventarisnummer 260.

Molukkers: persoonsgegevens; bron: archiefbestand 4.2, doos p154, archiefcode 02.348.3.

Gijzelingen te Bovensmilde en De Punt door Zuid-Molukkers 1977; bron: Archiefbestand 4.2, doos p153, archiefcode 02.348.3.

Auroraverslagen 1977-1982; bron: Archiefbestand 1.2.2.3, doos 7;NB: van belang de verslagen van 24/5 tot 5/7.

Mena Muria, Voedingsbodem voor radicalisering onder Molukkers in Nederland, 2008; 1 publicatie; bron: Archiefbestand 1.4, digitaal (P3154449.pdf; 3282804/01).

Algemene overzichten betreffende de BVD, Panorama's, deel VI; bron: Archiefbestand 1.2.2.4.d, doos 89/830;NB: co1357443.

4 Persoonsdossiers; 6 omslagen; bron: Archiefbestand 1.2.1.k.

Dossier "Microfoon-acties en Zender-acties 1967-1991: Nota d.d 20.03.1978 "Gijzeling/Kaping" van TDV/Bo aan H.TD; Verwijzing naar: Nota dd 29.11.1977 "Eindverslag vd evaluatie over de gijzelingsacties De Punt en Boven Smilde; Bron:

Archiefbestand 1.2.2.8 "Archief Afdeling Techniek 1948-1998", Doos 5.

Dossier "Gijzelingsacties 1977-1978": Nota dd 29.11.1977 "Verslag mbt de evaluatie van de gijzelingsoperatie te Smilde en De Punt, gehouden van 29.08.1977 t/m 02-09-1977 te Warnsveld"; Diverse Logberichten, handgeschreven; Diverse Recorderstaten; Diverse Journaalstaten.

Bron: Archiefbestand 1.2.2.8 "Archief Afdeling Techniek 1948-1998", Doos 5.

Dossier "Gijzelingen" van Archiefbestand 1.2.2.8 (doos 5): journaalstaten van 23/5 t/m 11/6/1977 (compleet); recorderstaten van 10/6 t/m 11/6/1977.A,- specificatie van recorderstaten van ca 25/5 t/m 10/6 vroeg; een additionele zoekactie naar deze staten heeft geen resultaat gehad.

Archiefcode 273(713)215 Archiefbestand 1.2.2.3 (doos 90): Dossier Journaal Glimmen-Bovensmilde (Exemplaar TDE) bevat plattegrond trein en journaals, recorderstaten 25-05/06-06, recorderstaten en journaals.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Archief, directie Civiele Verdediging en Vredescalamiteiten en taakvoorgangers van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid, en Cultuur (1951) 1967 - 1992 (1994).

Inventarisnummer 172: Stukken betreffende het instellen, samenstellen en vergaderingen van de Gespreksgroep Geneeskundige Organisatie bij Kapingen en Gijzelingen 1977 – 1982. Instellen en samenstellen, 1977 – 1980.

Inventarisnummer 173: Stukken betreffende het instellen, samenstellen en vergaderingen van de Gespreksgroep Geneeskundige Organisatie bij Kapingen en Gijzelingen. 1977 – 1982. Vergaderingen. 1977 – 1982. 1977 – 1979.

Inventarisnummer 326: Stukken betreffende de zorg voor gegijzelden. 1975 – 1979. Algemeen, 1975 – 1979.

Inventarisnummer 327: Stukken betreffende de zorg voor gegijzelden. 1975 – 1979. Gijzelingsacties te Wijster en Amsterdam in 1975, 1975 – 1978.

Inventarisnummer 329: Verslagen van bandopnamen, gemaakt tijdens de gijzeling van een trein bij De Punt en de gijzeling van een school in Bovensmilde door Zuid-Molukse activisten van 23 mei - 11 juni 1977. 1977. Band 1 - 20, 1977.

Inventarisnummer 330: Verslagen van bandopnamen, gemaakt tijdens de gijzeling van een trein bij De Punt en de gijzeling van een school in Bovensmilde door Zuid-Molukse activisten van 23 mei - 11 juni 1977. 1977. Band 21 - 42, 1977.

Inventarisnummer 331: Verslagen van bandopnamen, gemaakt tijdens de gijzeling van een trein bij De Punt en de gijzeling van een school in Bovensmilde door Zuid-Molukse activisten van 23 mei - 11 juni 1977. 1977. Band 43 - 73, 1977.

Inventarisnummer 332: Gegijzelden te Bovensmilde en De Punt, 1977 – 1979.

Inventarisnummer 335: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Ingekomen en uitgegane stukken, 1975 - 1977 juni, 1975 – 1977.

Inventarisnummer 336: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Ingekomen en uitgegane stukken. 1977 juli - 1979, 1977 – 1979.

Inventarisnummer 339: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Vergaderstukken, 1976.

Inventarisnummer 340: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Vergaderstukken 1977 – 1978.

Inventarisnummer 343: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Genummerde stukken voor de leden 79 - 129, 1977.

Inventarisnummer 344: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Genummerde stukken voor de leden 133 - 154, 1977.

Inventarisnummer 345: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Genummerde stukken voor de leden 155 - 171, 1977 – 1978.

Inventarisnummer 350: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Werkgroep Amsterdam en de Werkgroep Noord. Correspondentie, 1976 – 1979.

Inventarisnummer 351: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Samenstellen en opheffen, 1976 – 1979.

Inventarisnummer 352: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Vergaderingen Beleidscommissie Noord, 1978 – 1979.

Inventarisnummer 353: Stukken betreffende het samenstellen en werkzaamheden van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG) en subcommissies. 1975 – 1984. Beleidscommissie nazorg-project ex-gegijzelden, 1977 – 1978.

Inventarisnummer 354: Begeleidingscommissie Wetenschappelijk Onderzoek van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG). 1977 – 1979. Algemeen, 1977 – 1978.

Inventarisnummer 355: Begeleidingscommissie Wetenschappelijk Onderzoek van de Centrale Beleids- en Ondersteuningsgroep ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden (CBOG). 1977 – 1979. Vergaderstukken, 1978 – 1979.

Inventarisnummer 356: Gijzeling in Bovensmilde en De Punt. 1977 – 1980. Algemeen. 1977.

Inventarisnummer 357: Gijzeling in Bovensmilde en De Punt. 1977 – 1980. Algemeen. 1977.

Inventarisnummer 358: Gijzeling in Bovensmilde en De Punt. 1977 – 1980. Algemeen. 1978 – 1980.

Inventarisnummer 359: Gijzeling in Bovensmilde en De Punt. 1977 – 1980. Nabespreking van de gijzelingsacties met diverse betrokken instanties, 1977 – 1978.

Nationaal archief (NA), Archief van het Directoraat-Generaal Volksgezondheid van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en haar taakvoorgangers, (1913) 1946-1982 (1989), nummer archief inventaris 2.15.65.

Inventarisnummer 37: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de staatssecretaris en de Directeur-generaal van Volksgezondheid met hun ambtsgenoten van andere ministeries inzake de volksgezondheid 1969-1978.

Inventarisnummer 40: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de Staf Gezondheidszorg 1976-1978. 1977, januari-juli.

Inventarisnummer 41: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de Staf Gezondheidszorg 1976-1978. 1977, augustus-december.

Inventarisnummer 51: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de Directieraad Volksgezondheid, met bijlagen 1976-1979. 1977, mei-juni.

Inventarisnummer 52: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de Directieraad Volksgezondheid, met bijlagen 1976-1979. 1977, juli-augustus.

Inventarisnummer 53: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de Directieraad Volksgezondheid, met bijlagen 1976-1979. 1977, september.

Inventarisnummer 54: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de Directieraad Volksgezondheid, met bijlagen 1976-1979. 1977, oktober.

Inventarisnummer 55: Agenda's en notulen van de vergaderingen van de Directieraad Volksgezondheid, met bijlagen 1976-1979. 1977, november-december.

Inventarisnummer 85: Notulen van de stafvergaderingen van de Hoofddirectie Gezondheidszorg 1977, januari-juni.

Nationaal archief (NA), Inventaris van het archief van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid: Geneeskundige Hoofdinspectie, 1950-1994, nummer archief inventaris 2.27.5034.

Inventarisnummer 780: Het houden van toezicht op de Nederlandse gezondheidszorg ingeval van rampen en buitengewone omstandigheden of van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan. De gijzelingen in Bovensmilde en Vries. 1977.

Nationaal archief (NA), Archief van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRW), nummer archief inventaris 2.27.19.

Inventarisnummer 7191: Ongeregeldheden als gevolg van de gijzeling bij de Punt, de bezetting van de lagere school in Bovensmilde (1977) en de gijzeling in het provinciehuis in Assen (1978) door Molukkers en de daaruit voortvloeiende beleidsmaatregelen. 1976 – 1978. Behandeling van het gijzelingsdrama in de Tweede Kamer en de ministerraad en de daaruit voortvloeiende beleidsvorming, 1977.

Inventarisnummer 7192: Ongeregeldheden als gevolg van de gijzeling bij de Punt, de bezetting van de lagere school in Bovensmilde (1977) en de gijzeling in het provinciehuis in Assen (1978) door Molukkers en de daaruit voortvloeiende beleidsmaatregelen. 1976 – 1978. Rapportages en reacties vanuit diverse instanties en behandeling op ministerieel niveau, 1977 – 1978.

Nationaal archief (NA), Archief van H.W. van Doorn [levensjaren 1915-1992], 1942-1994, nummer archief inventaris 2.21.376.

Inventarisnummer 130: De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, regeringsnota over de Molukse problematiek, concept, oktober 1977, afschrift (stencil), met aanbiedingsbrief door de secretarissen-generaal van Justitie, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en CRM aan de voorzitter van de Ministerraad; handgeschreven commentaar van Van Doorn en tekst van bijstellingen (stencil).

Inventarisnummer 131: Verslag van het overleg tussen de minister van CRM met een delegatie uit het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers over de procedure met betrekking tot de regeringsnota, 24 oktober 1977, fotokopie 1977.

Inventarisnummer 132: Verslag van het overleg over de problematiek van de Molukse minderheid in de ministerraad op 7 november 1977, fotokopie 1977.

Inventarisnummer 133: Verslagen van het overleg van secretarissen-generaal van Justitie, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en CRM met vertegenwoordigers van de Molukse gemeenschap, tijdens een hoorzitting op 21 november 1977, en met vertegenwoordigers van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, op 24 november 1977, met aanbiedingsbrief namens de secretarissen-generaal aan de voorzitter van de Ministerraad, 1 december 1977, fotokopieën 1977.

Inventarisnummer 134: Reacties op de regeringsnota van de delegatie van de Federatie Masmalra in het inspraakorgaan Welzijn Molukkers, november 1977, met aanbiedingmemo's aan de minister, fotokopieën 1977.

Inventarisnummer 135: Toegezonden stukken betreffende de activiteiten en/of standpunten van respectievelijk de Rooms-katholieke kerkprovincie, het ICCAN en de Stichting 'Door de eeuwen trouw' inzake de Molukse kwestie, afschriften, fotokopieën 1977.

Inventarisnummer 136: Krantenknipsels over de Molukse kwestie, 1977-1978, exemplaren van de knipselkrant van CRM (oktober 1977 en januari - maart 1978) en de HP extra De Molukkers, het geweld, de leiders de toekomst, 1978 1977-1978.

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Nationaal Archief (NA), Archief van Ministerie van Verkeer en Waterstaat: Directoraat-Generaal van het Verkeer, 1947-1980, nummer archief inventaris 2.16.5117

Inventarisnummer 5132: Vragen van het Tweede Kamerlid Koning over de gevolgen voor het goederenvervoer wanneer de treinkaping niet het baanvak Hoogeveen-Beilen maar het baanvak Zwolle-Meppel versperd had, alsmede overleg met de

Nederlandse Spoorwegen en het Ministerie van Justitie over de schadereling in verband met de treinkapingen bij Wijster (Beilen) en De Punt, 1976-1977.

Overige Nationaal Archief

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 3.03.89, Archief van het parket van de procureur-generaal bij het gerechtshof te 's Gravenhage. (PG)

Inventarisnummer 575: Inleidingen door de procureur-generaal, mr. W.A. van der Feltz, bij een te Heesum gehouden conferentie over gijzelingen. 1976 - 1977

Nationaal Archief (NA), nummer archiefinventaris 2.02.28, archief van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Inventarisnummer 7121: Molukse zaken, ingekomen stukken, 1971-1978.

Inventarisnummer 7122: Molukse zaken, ingekomen en minuten van uitgegane brieven, 1976-1977.

Inventarisnummer 7124: Ingekomen en minuten van uitgegane brieven van overleg met bewindslieden, 1976-1978.

Inventarisnummer 7125: Stukken betreffende mededelingen aan de bijzondere commissie voor de problematiek van de Molukse minderheid in Nederland, 1976-1978.

Tresoar: Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum (Tresoar)

Archief Gerechtshof/parket PG 1970-1979, 2.2.2.1.5.3. (PG Leeuwarden)

Inventarisnummer 861: Stukken betreffende onderzoek naar activiteiten en onregelmatigheden met Zuid Molukkers
Stukken betreffende de treinkaping van 2 - 14 december te Wijster.

Inventarisnummer 881: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni
Stukken betreffende regeling extra bijstand/bezetting van personeel.

Inventarisnummer 882: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Stukken betreffende vuurwapenonderzoek kapers, regeling begrafenis treinkaping en inzage sectierapporten treinkapers.

Inventarisnummer 883: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Notatieblokken van de advocaat-generaal Addens.

Inventarisnummer 884: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Stukken betreffende het Landelijke Bijstandsgroep met betrekking tot inlichting over de vermoedelijke kapers.

Inventarisnummer 885: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Telexberichten.

Inventarisnummer 886: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Stukken betreffende de gezamenlijke verslaglegging.

Inventarisnummer 887: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Proces-verbaal treinkaping te De Punt.

Inventarisnummer 888: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Proces-verbaal treinkaping te De Punt.

Inventarisnummer 889: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Proces-verbaal van de schoolbezetting te Bovensmilde.

Inventarisnummer 890: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Gezamenlijke tijdsverzichten en notities.

Inventarisnummer 891: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Diverse stukken betreffende treinkaping en schoolkaping: Dag/nachtrappen Organisatie medische bijstand Proces verbaal van Zuid Molukkers (die zich hebben opgehouden in de buurt waar de trein is gekaapt).

Inventarisnummer 892: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Onderzoek "Beninbrief".

Inventarisnummer 893: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Notitieblokken.

Inventarisnummer 894: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Notitieblokken procureur-generaal Binsbergen.

Inventarisnummer 895: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Documentatie 16 mm film.

Inventarisnummer 896: Stukken betreffende de treinkaping bij De Punt en schoolkaping te Bovensmilde van 23 mei-11 juni, Foto's trein.

Inventarisnummer 897: Stukken ontstaan na afloop van de gijzeling.

Drents archief Assen

Archief Arrondissementsrechtbank Assen 1970-1979, Blok nr. 1189, toegang nr. 0860

Inventarisnummer 133: 1976, rolno's. 702-705 (treinkaping Wijster): dossiers Metekohy, Sahetapy, Hahury, Thenu.

Inventarisnummer 134: 1976, rolno's. 699-705 (treinkaping Wijster): processen-verbaal politieverhoren.

Inventarisnummer 139: 1977, rolno's. 1395-1397 (treinkaping De Punt): persoonlijke dossiers en verklaringen verdachten, correspondentie buiten dossiers.

Inventarisnummer 140: 1977, rolno's. 1395-1397 (treinkaping De Punt): verklaringen van getuigen, correspondentie en documentatie.

Inventarisnummer 141: 1977, rolno's. 1395-1397 (treinkaping De Punt): fotoboeken en sectierapporten.

Inventarisnummer 142: 1977, rolno's. 1391-1394 (schoolbezetting Bovensmilde): persoonlijke dossiers en verklaringen verdachten, technische rapporten, foto's, getuigenverklaringen.

Inventarisnummer 143: 1977, rolno's. 1391-1397 (Bovensmilde en De Punt): berechting, wapens.

Inventarisnummer 144: 1977, rolno's. 1391-1397 (Bovensmilde en De Punt): journalen.

Inventarisnummer 153: 1977, rolno's. 1508 (Tanalepy), 1510 (Pattipeiluhu), 1511 (de Lima), 1512 (Mailissa), 1514 (Veenstra) en 1517 (Klok).

Ongeïventariseerd archief: Opschrift treinkaping de Punt, GVO-RC, rolnummer 1391-1397

Ongeïventariseerd archief: Omschrijving van de inventarisnummers zoals opgenomen in de inventaris van het archief van het Kabinet Commissaris van de Koningin Drenthe (1948, 1951-2005) Blok nr. 1462, toegang nr. 0951

Inventarisnummer 17: Stukken betreffende vergaderingen van de Commissarissen van de Koningin met de minister van Binnenlandse Zaken, 1946-2008. (1-53) 1977.

Inventarisnummer 103: Mevr. Mr. A.P. Schilthuis Interview, knipsels, publicaties en algemene informatie over de Commissaris van de Koningin, 1974-1996. (102-107).

Inventarisnummer 464: Register van in- en uitgaande stukken betreffende openbare orde en veiligheid, behandeld door het kabinet van de Commissaris van de Koningin, 1950-1986. (454-471) 1977, 12 mei- 1980, 10 nov.

Inventarisnummer 472: Bij de Commissaris van de Koningin binnengekomen brieven en uitgaande stukken op het gebied van de openbare orde en veiligheid, 1954-1958.

Inventarisnummer 478: Stukken betreffende het komen tot een paraatheidsplan gijzeling voor gemeenten met gemeentepolitie in Drenthe, 1976-1977.

Inventarisnummer 479: Stukken betreffende het opstellen van richtlijnen voor te nemen maatregelen bij gijzeling en ontvoering, 1972-1994.

Inventarisnummer 481: Stukken betreffende de organisatie van terreurbestrijding, 1975-1981.

Inventarisnummer 491: Stukken en documentatie betreffende de Molukse gijzelingsacties, 1975-1979. Stukken betreffende de treinkaping in De Punt en bezetting van de school in Bovensmilde van 23 mei-12 juni 1977.

Inventarisnummer 492: Stukken en documentatie betreffende de Molukse gijzelingsacties, 1975-1979. Telexberichten betreffende de treinkaping in De Punt en bezetting van de school in Bovensmilde van 23 mei-12 juni 1977.

Inventarisnummer 493: Stukken en documentatie betreffende de Molukse gijzelingsacties, 1975-1979. Stukken betreffende de nazorg van gegijzelden van de school te Bovensmilde.

Inventarisnummer 494: Stukken en documentatie betreffende de Molukse gijzelingsacties, 1975-1979. Nazorg gegijzelden. Verslag van het project nazorg gegijzelden van de treinen bij Wijster en De Punt.

Inventarisnummer 511: Stukken betreffende Molukse aangelegenheden, 1976-2001.

Inventarisnummer 567: Stukken betreffende het provinciaal driehoeksoverleg, 1976-1978.

Omschrijving van de inventarisnummers zoals opgenomen in de inventaris van het archief van de gemeentepolitie Assen (1927-1994), Blok nr. 1404, toegang nr. 0931. (Gempol)

Inventarisnummer 432: Rapporten en correspondentie inzake tips over vuurwapenbezit. 1974, 1976, 1978.

Inventarisnummer 440: 'Basis-Plan Gijzeling voor de vier gemeenten met gemeentepolitie in de provincie Drenthe', met bijlagen. 1976.

Inventarisnummer 545: Stukken betreffende maatregelen tijdens en na de kaping en gijzeling; o.a. dag- en nachtrapport, bevrijding en begrafenis slachtoffers. 1977.

Inventarisnummer 564: Schadeclaims. Stukken betreffende maatregelen tijdens en na afloop van de gijzeling, 1978 (552-566).

Gemeentearchief Assen

Bescherming Bevolking Kring Drenthe, inventarisnummer 24 , treinkaping.

Gemeentearchief Tynaarlo

Archief gemeentebestuur van Eelde: Inventarisnummer 3414

Archief gemeentebestuur van Vries: Inventarisnummers 1387 en 5543

Archief gemeente Smilde, thans Midden Drenthe

Secretarisarchief van de gemeente Smilde

Stukken betreffende de gijzeling van kinderen en leerkrachten door Zuid-Molukkers in de openbare lagere school aan de Schoolstraat 31 van 23 mei t/m 11 juni 1977 en de daarmee gepaard gaande gevolgen.

Inventarisnummer 830: algemeen 1977

Inventarisnummer 831: Verklaring van de raad, beantwoording vragen van tweede kamerleden, bedreiging raadslid J. Harders, opvang gegijzelde leerlingen, verslag bespreking met buurtbewoners, gebruik noodschool aan de Beilerstraat 30 te Assen, vervanging zoekgeraakte leermiddelen, regeling schoolvervoer Bovensmilde-Assen, (im)materiële ondersteuning van derden, afwikkeling schade aan eigendommen, kostenoverzicht gijzelingsactie, verhuizing filiaal openbare bibliotheek te Bovensmilde en documentaire over de gijzeling door de KRO, 1977 – 1982.

Inventarisnummer 836: Rapport van de rijksuniversiteit Leiden getiteld 'Psychologisch onderzoek naar de gevolgen van gijzelingen in Nederland (1974-1977)', 1979.

Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (NL-GnGRA)

Toegangsnummer 1166, Kabinet van de Commissaris der Koningin

Inventarisnummer. 558: Treinkaping De Punt en schoolgijzeling te Bovensmilde (openbaar vanaf 01-01-2053):Overzicht stafgroep Rijkspolitie en onderverdeling naar LPD, logboek 260577 beleidscentrum, logboek politie Haren 1230577, evaluatie rijkspolitie 050877, notitieblok met aantekeningen vermoedelijk van Rijkspolitieofficier 2505-1306 , aantekeningen onderhandelingen, rapport gemeentepolitie Groningen 240577 met kritiek op beleids- en crisiscentrum, ingebonden rapport Academisch Ziekenhuis Groningen met verslag van opvang gewonden.

Toegangsnummer 1696, Afdeling Groningen-Haren van het Rode Kruis (in bewerking):

Inventarisnummer 45: Stukken betreffende een transportcolonne voor voedsel naar Duitsland, hulp aan Hongarije, en de treinkaping bij De Punt.[Verslag van het einde van de kaping van juli 1977 door D. Stobbe.]

(Officieel) niet overgebrachte archieven: Toegangsnummer 2734, Gemeentepolitie Groningen (2)

Inventarisnummer 184:,-1.752.32, Politieoptreden bij gijzelingen, Algemene stukken 1972-1990

Inventarisnummer 186: 1.752.32, Treinkaping door Zuid Molukkers bij de Punt.[PV 230577, schietincident met F. van der Walle in beginfase kaping.[PV 230577, met P. Smak die getuigenis van der Walle bevestigt.]

Toegangsnummer 1913, District Groningen van de Rijkspolitie

Inventarisnummer 108: Stukken mbt maatregelen tegen Zuid-Molukkers 1970-1985.

Inventarisnummer 109: Rapporten mbt criminele activiteiten van Zuid-Molukkers 1972-1977.

Inventarisnummer 110: Stukken mbt de treinkaping door Zuid-Molukkers te Wijster in 1975.

Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag (NIMH)

Audiovisuele collectie NIMH, inventarisnummer: D 1317, Marinescoopfilm over de inzet bij De Punt in 1977.

Inventarisnummer: D 2388, Reconstructiefilm uit 1977 inzet bij De Punt in 1977.

Inventarisnummer: D 2173, 'De trein', stage opdracht met uitspraak J.M. den Uyl over "executie".

Inventarisnummer: D 2387, Ruw beeldmateriaal over de inzet bij De Punt 1977.

Inventarisnummer: TO-F-1102, Geluidsband met 3 geluidsfragmenten opgenomen door commandant BBE-M, de commandant BBE-2 en de opvolgende commandant BBE-2 m.b.t. de inzet van de BBE-M tijdens de actie ter beëindiging van de gijzeling bij De Punt.

Inventarisnummers: 2045- 8, 10-13, 16-17, 70, Honderdtal foto's en dia's met zowel buiten als binnenopnamen van de trein kort na het einde van de kaping.

Het Utrechts Archief, Archief Nederlandse Spoorwegen

Toegang 943 NS: dienst vervoer en dienst exploitatie

Inventarisnummer 1215: Stukken betreffende de aanpak, afhandeling en evaluatie van de kaping door Molukse jongeren van de intercitytrein Den Haag-Rotterdam-Groningen van 23 mei tot en met 11 juni nabij het dorp De Punt (Glimmen), 1977-1978. Evaluatie, met name het rapport De treinkaping bij "De Punt" 23 mei-11 juni 1977.

Inventarisnummer 1216-1: Stukken betreffende de aanpak, afhandeling en evaluatie van de kaping door Molukse jongeren van de intercitytrein Den Haag-Rotterdam-Groningen van 23 mei tot en met 11 juni nabij het dorp De Punt (Glimmen), 1977-1978. 1.Aanpak, afhandeling en evaluatie.

Inventarisnummer 1216-2: Stukken betreffende de aanpak, afhandeling en evaluatie van de kaping door Molukse jongeren van de intercitytrein Den Haag-Rotterdam-Groningen van 23 mei tot en met 11 juni nabij het dorp De Punt (Glimmen), 1977-1978. 2.Compensatieregeling.

Inventarisnummer 1216-3: Stukken betreffende de aanpak, afhandeling en evaluatie van de kaping door Molukse jongeren van de intercitytrein Den Haag-Rotterdam-Groningen van 23 mei tot en met 11 juni nabij het dorp De Punt (Glimmen), 1977-1978. 3.Registratie van de gegijzelden (omslag).

Toegang 962-1 NS: afdeling voorlichting en staforganen in –en externe betrekkingen en concern communicatie

Inventarisnummer 103-1: Telexberichten van het ANP betreffende de treinkaping bij De Punt, 1977.

Inventarisnummer 103-2: Stukken betreffende de interne communicatie binnen de NS, persvoorlichting en communicatie met familieleden van gijzelaars rond de treinkaping bij De Punt, 1977.

Toegang 937 NS: Rapporten

Inventarisnummer 265: Rapport De treinkaping bij “De Punt”23 mei-11 juni, 1977.

Toegang 948 NS: Bestuursorganen 1917-1995

Inventarisnummer 267: Notulen directieraad, 20 juni 1977.

Inventarisnummer 271: Notulen directieraad, 17 oktober 1977.

Toegang 950 NS: Commerciële zaken

Inventarisnummer 121: Stukken betreffende onderzoek naar de effecten van treinkapingen 1976-1977.

Toegang 958 NS: Algemene dienst afdeling 2 en dienst personeelszaken

Inventarisnummer 987: Stukken betreffende de maatschappelijke hulpverlening verstrekt door de Stichting voor Sociale bijstand NS/Afdeling Pz7, in verband met ongevallen, watersnood en gijzelingen, 1960-1977.

Nederlands Forensische Instituut (NFI)

Doos treinkaping 29645, inventarisnummer 3, mappen: 4, 6, 5, 77, 180.

Mariniersmuseum Rotterdam

Inventarisnummer 15165: DVD “nieuwe beelden Molukse treinkaping 1977” (6 september 2007 NOVA).

Inventarisnummer 15193: DVD “De tranen van de Punt” (RKK Programma 3 oktober 2007).

Museum der Koninklijke Marechaussee te Buren (KMar Museum)

KMarMuseum, dozen 13A en 13C, waaronder een uitgewerkte bandopname van een geluidsfragment opgenomen door commandant BBE-K..

Politie museum Apeldoorn

Archiefnummers 1225, 2062, 2063, 2065, 2066, 2067, 2068-2069

Archiefnummers 30603, 30604

Nationale Politie, archief Landelijke Eenheid te Driebergen

Dossiernummer 2008/04810, inventarisnummer RP000088, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping De Punt - relevante processen-verbaal – Korps Rijkspolitie (RP) - 1977 - (deel 1/2).

Dossiernummer 2008/04814, inventarisnummer RP 000096 Toezicht houden / grootschalig optreden - optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde - eindverslag evaluatie / dagrapporten coördinatiecentrum - Korps Rijkspolitie (RP) – 1977.

Dossiernummer 2008/04900, inventarisnummer RP000138, Toezicht houden / grootschalig optreden - optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23, 1977-06-11 - mediacommunicatie mbt berichten ANP - Korps Rijkspolitie (RP) 1977.

Dossiernummer 2008/04903, inventarisnummer RP000139, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - inzet van personeel en materieel Bijzondere Bijstandseenheid (BBE)- Korps Rijkspolitie (RP) – 1977.

Dossiernummer 2008/04907, inventarisnummer RP000143, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en Bovensmilde 1977-05-23 / 1977-06-11 -uitvoeringsmaatregelen na beëindiging gijzelingen 1977-06-11 – Korps Rijkspolitie (RP) – 1977.

Dossiernummer 2011/01199, inventarisnummer RP 000231, Toezicht houden / grootschalig optreden, optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 - 1977-06-11 - district Assen rechercheteam - diverse pv's - boek 1.

Dossiernummer 2011/01200, inventarisnummer RP 000232, Toezicht houden / grootschalig optreden, optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 - 1977-06-11 - district Assen rechercheteam - diverse pv's - boek 2.

Dossiernummer 2011/01241, inventarisnummer RP 000228, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden hij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - district Assen rechercheteam - schoolbezetting - proces-verbaal, voorblad, getuigen en bevindingen verbalisanten - Korps Rijkspolitie (RP) -1977.

Dossiernummer 2014/54953, inventarisnummer RP 000089, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping De Punt - relevante processen-verbaal – Korps Rijkspolitie (RP) - 1977 - (deel 2/2).

Dossiernummer 2014/54959, inventarisnummer RP 000094, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping De Punt - jaarnaal - Korps Rijkspolitie (RP) Dienst Luchtvaart – 1977.

Dossiernummer 2014/55565, inventarisnummer RP 000202, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping De Punt - uitzending 'een trein te laat' – Korps Rijkspolitie (RP) – 1977.

Dossiernummer 2014/55582, inventarisnummer RP 000206, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - district Assen rechercheteam — diverse pv's - Korps Rijkspolitie(RP) - 1977 - (deel 2/2).

Dossiernummer 2014/55635, inventarisnummer RP 000226, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - district Assen rechercheteam — diverse pv's - Korps Rijkspolitie(RP) - 1977 - (deel 1/2).

Dossiernummer 2014/55676, inventarisnummer RP 000245, Toezicht houden / grootschalig optreden optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 1977-06-11 - bevindingen ivm gebruik en verhandelen van vuurwapens door Zuid-Molukkers tijdens en na kaping - centrale Recherche Informatiedienst(CRI) – 1977.

Dossiernummer 2014/55734, inventarisnummer RP 000280, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - stukken rol Owel HJ –werkdossier – Korps Rijkspolitie (RP 1977/1980) – (deel 1/2).

Dossiernummer 2014/55735, inventarisnummer RP 000281, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - stukken rol Owel HJ –agenda 1972 – Korps Rijkspolitie (RP 1977/1980).

Dossiernummer 2014/55736, inventarisnummer RP 000282, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - stukken rol Owel HJ - werkdossier - Korps Rijkspolitie (RP) - 1977/1980 - (deel 2/2).

Dossiernummer 2014/55737, inventarisnummer RP 000283, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - stukken rol Owel HJ - divers - Korps Rijkspolitie (RP) - 1977/1980.

Dossiernummer 2014/55738, inventarisnummer RP 000284, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - proces-verbaal verhoor zuid-Molukse leider Tamaela – Korps Rijkspolitie (RP) – 1977/1980.

Dossiernummer 2014/55739, inventarisnummer RP 000285, Toezicht houden / grootschalig optreden -optreden bij treinkaping de Punt en schoolbezetting Bovensmilde 1977-05-23 /1977-06-11 - proces-verbaal verhoor zuid-Molukse leider Tamaela – Korps Rijkspolitie (RP) – 1977.

Marinierskazerne Doorn

Archiefkast NLMARSOF in Doorn.

Katholiek Documentatie Centrum, Persoonlijke archief Van Agt

Doos 20, gijzeling 1975, dec 1977: Inventarisnummers: 297-300, 302-308, 323-327, 339-341.

Doos 26, treinkaping 1975: Inventarisnummers: 293-297, 309, 330.

Doos 29, gijzeling 1977: Inventarisnummers: 329, 334-339, 342-352, 724, 1243-1246.

Doos 30, gijzeling 1977: Inventarisnummers: 328, 332-333, 342-351, 353-357, 444-448, 738-740

Doos 34, gijzeling 1977: Inventarisnummers: 358-360

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Amsterdam. Persoonlijk archief J. den Uyl

Minister-president. Regeringsbeleid. Algemene zaken. Inventarisnummer 739: Stukken van het Actualiteitenoverleg. Met aantekeningen en memoranda van de Rijks Voorlichtingsdienst (RVD). 1973-1977.

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Amsterdam. Persoonlijk archief H. Molleman

Tweede Kamer (1976-1979). Molukkers. Inventarisnummer 98: Glimmen (trein) en Bovensmilde (school), mei 1977. Fractiestukken en UN adhoc Committee against the taking of hostages . 1977.

Tweede Kamer (1976-1979). Molukkers. Inventarisnummers 101-102: Glimmen en Bovensmilde. Naweeën, wapenzoekacties. 1978.

Moluks archief Houten

A 001: P.W. Lokollo

A 004: S. Metiarj

A 008: U. Santi

A 042: J. Matauseja

Artikelen tijdschriften: *Nieuwe Revu oktober 1977, Accent juni 1977, Elsevier mei 1977, Actueel juni 1977*

Secundaire literatuur

- Andeweg, R.B., K.L.L.M. Dittrich, Th. van der Tak, *Kabinetformatie 1977* (Leiden 1978).
- Bethlehem, F., *De geschiedenis van de Koninklijke Marechaussee op Schiphol 1946-2013* (Amsterdam 2013).
- Bons, M., 'Shit, ze gaan me executeren'. Het verhaal van Rob de Groot (66) over zijn gijzeling door Molukse treinkapers', *NRC Handelsblad*, 24 & 25 mei 2008.
- Bootsma P., en W. Breedveld, *De verbeelding aan de macht. Het kabinet-Den Uyl 1973-1977* (Den Haag 1999).
- Bootsma, P., *De Molukse acties. Treinkapingen en gijzelingen 1970-1978* (Amsterdam 2000).
- Bosmans J., en A. van Kessel, *Parlementaire geschiedenis van Nederland* (Amsterdam 2011).
- Dunstan, S., *Israel's Lightning Strike: The Raid on Entebbe 1976* Osprey (2009).
- Elzinga D.J., en G. Voerman, *Om de stembus. Verkiezingsaffiches 1918-1998* (Amsterdam/Antwerpen 2002).
- Engelen, D., *Frontdienst. De BVD in de Koude Oorlog* (Amsterdam 2007).
- Fremont-Barnes, G., *Who Dares Wins: The SAS and the Iranian Embassy Siege 1980* Osprey (2009).
- Gonsalves R.A., en G.J. Verhoog, *Mr. Gonsalves. Memoires* (Amsterdam/Antwerpen 1999).
- Graaf, B. de, *Gevaarlijke vrouwen: tien militante vrouwen in het vizier* (Amsterdam 2012).
- Graaf, B. de, *Theater van de angst* (Amsterdam 2010).
- Keppy, H., *De laatste inlandse schepelingen: Molukkers in dienst van de Koninklijke Marine, 1915-1965* (Amsterdam 1994).
- Klerks, P., *Terreurbestrijding in Nederland 1970-1988* (Amsterdam 1989).
- Kuitenbrouwer, M., *De ontdekking van de Derde Wereld. Beeldvorming en beleid in Nederland 1950-1990* (Den Haag 1994).
- Laqueur, W., *The new terrorism. Fanaticism and the arms of mass destruction* (London 1999).
- Maas, M.W., *Tjerk Westerterp: een 'Friese Brabander'* (Breda 2009).
- McNab, C., *Storming Flight 181: GSG-9 and the Mogadishu Hijack 1977* Osprey (2011).
- Merriënboer, J. van, P. Bootsma, P. van Griensven, *Tour de force. Van Agt biografie* (Amsterdam 2008).
- Moor, J.A. de, 'Nederlandse militaire presentie in Oost-Indië (1815-1949). Met klewang en karabijn: militaire geschiedenis van Nederlands-Indië (1815-1949)', in: J.R. Bruijn, C.B. Wels (red.), *Met man en macht. De militaire geschiedenis van Nederland 1550-2000* (Amsterdam 2003) 199-244.
- Muller, E.R., *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid. Gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland* (Arnhem 1994).
- Muller, E.R., 'De geschiedenis van terrorisme in Nederland', in: E.R. Muller, U. Rosenthal, R. de Wijk (red), *Terrorisme. Studies over terrorisme en terrorismebestrijding* (Deventer 2008) 217-242.
- Reitsma, O., en C. Labeur, *De gijzeling. Honderd uren machteloze kracht* (Amsterdam 1974).
- Rosenthal, U. M., *Rampen, rellen, gijzelingen: crisisbesluitvorming: crisisbesluitvorming in Nederland* (Amsterdam 1984).
- Scholzen, R., en K. Froese, *GSG 9 Innenansichten eines Spezialverbandes des Bundesgrenzschutzes* (Stuttgart 2001).

Smeets, H., en F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006* (Amsterdam/Utrecht 2006).

Spek, C. van der, *Een wapen tegen terreur. De geschiedenis van de Bijzondere Bijstandseenheid Krijgsmacht 1972-2006* (Amsterdam 2009).

Steijlen, F., *RMS van ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* 2e druk (Amsterdam 1996).

Teitler, G., en C. Homan, *Het Korps Mariniers 1942-heden* (Amsterdam 1985).

Thijn, E. van, *Dagboek van een onderhandelaar 25 mei – 11 november 1977* (Amsterdam 1978).

Timmer, J.S., *Politiegeweld. Geweldgebruik van en tegen de politie in Nederland* (Amsterdam 2005).

Timmer, J.S., Naeye, J., Steeg, M. van der, *Onder Schot. Vuurwapengebruik van de politie in Nederland (1978-1995)* (1996) .

Tophoven, R., *GSG 9: Kommando gegen Terrorismus* (Koblenz 1977).

Winkler Prins. Encyclopedisch jaarboek 1977, 1979 (Amsterdam/Brussel 1977, 1979).

Kamerstukken (statengeneraaldigitaal.nl)

Eerste Kamer (EK) 2012, 32 414, D 1, Motie Van Kappen c.s.

Handelingen Eerste Kamer (HEK), 1976-1977, 14100VI, hoofdstuk VI, nr. 40a.

Handelingen Tweede Kamer (HTK) 23 juni 1977, verslag Kamerdebat.

Handelingen Tweede Kamer 14 juni 1977, regeringsverklaring.

Handelingen Tweede Kamer 1975-1976, 12-2-1976, p. 2806-2859.

Bijlagen Handelingen Tweede Kamer 1972-1973, 29 maart 1973, AA

Aanhangsel Handelingen Tweede Kamer 1977, nummer 308.

Aanhangsel Handelingen Tweede Kamer 1982-1983, nummer 382.

Aanhangsel Handelingen Tweede Kamer 2000-2001, nummer 315.

Tweede Kamer(TK) 1949-1950, 1654 (XIIIA en XIIIB), nr. 10.

Tweede Kamer 1949-1950, 1654 (XIIIA en XIIIB), nr. 12.

Tweede Kamer 1950-1951, 1900 (XIIIB), nr. 12.

Tweede Kamer 1959-1960, 5700 (XIIA), nr. 10.

Tweede Kamer 1969-1970, 10300 VI, nr. 13.

Tweede Kamer 1969, 9800 VI/VII, nr. 23.

Tweede Kamer 1972-1973, 12000 VI, nr. 14.

Tweede Kamer 1972-1973, 12 000 VI, nr. 11.

Tweede Kamer 1973-1974, 12839, nr. 3.

Tweede Kamer 1974-1975, 13178, nr. 1.

Tweede Kamer 1976-1977, 14227, nr. 1, Verslag van een mondeling overleg over de gebeurtenissen in het Molukse woonoord Vaassen, 9-11-1976.

Tweede Kamer 1976-1977, 14610, nrs. 1 en 2, brief en verslag 21 juni 1977.

Tweede Kamer 1977-1978, 14915, nr. 2, regeringsnota De Problematiek van de Molukse minderheid in Nederland.

Tweede Kamer 1979-1980, 15800, hoofdstukken VI en VII, nr. 66.

Tweede Kamer 2012, 30139, nr. 98.

Tweede Kamer 2012, 30139, nr. 108.

Tweede Kamer 2012, 30139, nr. 117.

Tweede Kamer 2012, 30139, nr. 127.

Tweede Kamer 2013D40074.

Tweede Kamer 2013-2014, 33750 VI, nr. 96.

Tweede Kamer 2013-2014, 33750 VI, nr. 117.

Overige audiovisuele bronnen

NPS-programma Andere Tijden, 22-1-2002.

NPS-programma Andere Tijden, 17-11-2010.

Uitzending van Nova 31 oktober 2000

Vierdelige documentaire "Dutch Approach": Nederland en de Molukse acties, René Roelofs, Dokwerk, NTR 2000.

Digitale bronnen

<http://www.duitslandweb.nl/dossiers/archief/RAF/RAF+in+Nederland>.
<http://nos.nl/artikel/516993-rms-wil-onderzoek-treinkaping.html>.
<http://www.scribd.com/doc/144843131/Onderzoeksrapport-Treinkaping-De-Punt>; javapost.nl/2013/06/01/treinkapers-de-punt-geliquideerd/.
<http://www.rijkspolitie.org/rporg/index.php/landelijk/dienst-luchtvaart-rp>.
<http://www.news.bbc.co.uk/onthisday>.
http://www.telegraaf.nl/binnenland/22246332/_De_Punt_Geen_draaginsigne_.html.
<http://kranten.delpher.nl>; Telegraaf, 27 juni 1977: 'Molukse wraakactie tegen "eigen" marinier.
<http://kranten.delpher.nl>; Leeuwarder Courant: hoofdblad van Friesland 21 februari 1976 Burumer huisarts minister in kabinet der Zuid-Molukken.
<http://kranten.delpher.nl>; Nieuwsblad van het noorden, 2 november 1974, *Ridderorde voor bevrijders van de gijzelaars*.
<http://kranten.delpher.nl>; Telegraaf, 5 februari 1977, *Anoniem*.
<http://kranten.delpher.nl>; De Waarheid, 20 juli 1977, " Nasleep gijzelingen. Ministerie: vuur van buiten doodde meisje".
<http://kranten.delpher.nl>; Het Vrije Volk, 27 augustus 1977 'Proces Molukkers: Vrijheidsberoving en wapenbezit'.
<http://kranten.delpher.nl>; Het Vrije Volk, 9 september 1977, 'Niet gevallen onder kogels kapers'.
www.Volkskrant.nl; Volkskrant, 30 november 2013, "Geheime nota: Molukse treinkapers door kogelregen gedood".

Bijlage 4 Samenstelling Werkgroep

Voorzitter

Mr. dr. J.T.K. Bos – Raadadviseur, oud-directeur Wetgeving en Juridische Zaken tevens loco secretaris-generaal van het Ministerie van Veiligheid en Justitie

Ministerie van Veiligheid en Justitie

Drs. C. Jetten (secretaris)

Dhr. D. Goudart

Mr. E.W.B. Möller

Mw. mr. H.L.M. Obispo

Mw. drs. N.M. Steen

Mw. mr. drs. C.M. Wijsman

Openbaar Ministerie

Mr. A.L. Speijers

Ministerie van Defensie

Kolonel D.J. Broks

Mr. J.J. Buirma

Luitenant-Kolonel EMSD R.J.M. Costongs

Mr. A.J.A.M. Maas

Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Directeur drs. P.H. Kamphuis

Kapitein drs. B.C.T. Hendrikson

Drs. A.J. van der Peet

Ministerie van Algemene Zaken

Mw. mr. dr. J. Luijendijk

Bijlage 5 Plattegrond trein

